

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Program výchovy a vzdelávania detí v materských školách

Spracoval Štátny pedagogický ústav v Bratislave
Zodpovedná riešiteľka: PaedDr. Katarína Guziová
Spoluriešitelia: doc. RNDr. Viera Uherčíková, Csc.
doc. RNDr. Ivan Haverlík, Csc.
Kordinátor za MŠ SR: PhDr. Elena Pajdlhauserová

Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky rozhodnutím č. 197/99-41 zo dňa 28.5.1999 ako základný pedagogický dokument pre materské školy.

Vytlačil: **Ludoprint** trenčianske tlačiarne
ISBN 80-967721-1-2

OBSAH

Teoretické východiská predškolskej výchovy	5
Pedagogicko-psychologické aspekty usporiadania života detí v materskej škole	11
Výchovno-vzdelávacie plány	18
Etika školy	
Adaptácia dieťaťa na materskú školu	21
Základné rozvojové možnosti detí predškolského veku	23
Výchova v rodine a v materskej škole	29
Spolupráca materskej školy s rodinou	

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA 2 – 6 ROČNÝCH DETÍ

Telesná výchova	33
Pracovná výchova	58
Prosociálna výchova	76
ROZUMOVÁ VÝCHOVA	91
Rozvíjanie poznania	94
Jazyková výchova	123
Matematické predstavy	141
ESTETICKÁ VÝCHOVA	152
Hudobná výchova	155
Výtvarná výchova	169
Literárna výchova	190
Literatúra	207

Úvodné kapitoly

a prosociálnu výchovu spracovala: Katarína Guziová

Matematické predstavy spracovali: Viera Uherčíková
Ivan K. Haverlík

Ostatné výchovné zložky inovovala: Katarína Guziová

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ PREDŠKOLSKEJ VÝCHOVY

Inštitucionálna predškolská výchova, ktorá sa realizuje v materských školách a špeciálnych materských školách, predstavuje rovnocennú súčasť výchovno-vzdelávacej sústavy. Zabezpečuje výchovu a vzdelávanie detí predškolského veku ¹⁾.

Spoločenský význam výchovy na prelome tretieho tisícročia vzrastá, najmä z hľadiska riešenia globálnych problémov ľudstva. Ukazuje sa, že od účinnosti výchovy závisí aj ďalšie prežitie ľudstva. Na výchove sa podieľa nielen rodina, ale aj škola a spoločnosť. Efektívnosť výchovy je teda podmienená súčinnosťou týchto troch činiteľov, ak zlyhá len jeden z nich – rodina, škola alebo spoločnosť, zlyháva aj výchova. Včasná spoločensky žiaduca výchova jedinca je preto opodstatnená najmä z hľadiska dlhodobej preventívnej účinnosti výchovy, ktorou je dosiahnutie adaptability a osobnej integrity človeka. Základnú charakteristiku – ľudskosť, totiž človek nedostáva od prírody, ale získava ju v priebehu života.

V tomto kontexte môžeme predškolskú výchovu chápať ako výchovu pre život. Predškolskú výchovu preto nemožno zužovať iba na prípravu na školu, alebo spájať ju výlučne so zamestnanosťou rodičov či iba so zamestnanosťou žien – matiek. Právo na kvalitnú inštitucionálnu predškolskú výchovu má dieťa nezávisle od sociálneho postavenia rodiny, v ktorej žije, a preto aj nezávisle od zamestnanosti či nezamestnanosti svojich rodičov. Je to aj v záujme naplnenia Deklarácie práv dieťaťa. Vytvorením príležitosti navštevovať materskú školu, sa rešpektuje sociálna potreba dieťaťa na spoločenský kontakt s rovesníkmi, ktorá sa objavuje medzi druhým a tretím rokom veku človeka. Napokon, aj výchova je výsostne interaktívnou záležitosťou. Materská škola je pre dieťa dôležitá a nezastupiteľná, najmä z hľadiska sociálneho učenia. Ranné detstvo je najdôležitejším obdobím aj preto, že z neho vychádzajú základy pre ďalšie obdobia. V tomto období sa vývin uskutočňuje dvoma procesmi - zrením a učením. Aj keď sa učenie môže urýchliť, postup fáz zrenia sa nemôže zmeniť alebo preskočiť. Všetky deti prechádzajú v podstate rovnakými fázami vývinu, rozdiely v ich telesnom, citovom aj celkovom osobnostnom vývine sú dané individuálnymi zvláštnosťami.

Zmyslom detstva je rast v súlade a jednote zrenia a učenia, pričom základným motívom detstva je uspokojenie práve z tohto stavu a potešenia byť dieťaťom.

Podľa medzinárodných definícií vývinovej psychológie obdobie predškolského veku trvá od troch do 6-tich, príp. do 7-mich rokov veku dieťaťa (Vygotskij, Piaget, Venger a ďalší). Najdôležitejšími vývinovými úspechmi predškolského veku sú osvojenie reči (okolo tretieho roku veku, pričom čistá výslovnosť sa dosahuje individuálne aj neskôr) a socializácia dieťaťa (okolo šiesteho roku veku pri vstupe do základnej školy), ktorá sa završuje dosiahnutím sociálnej spôsobilosti dieťaťa, ako jednej zo zložiek školskej zrelosti alebo školskej pripravenosti (v súčasnosti sa používajú oba termíny a vystihujú podstatu tohto vývinového medzníka a pedagogicko-psychologického javu zo psychologického i pedagogického hľadiska). Reč sa utvára v priebehu pozitívnych spoločenských kontaktov dieťaťa s okolím a zároveň prehľbuje tieto kontakty, rozširuje ich a obohacuje. Reč je teda dôležitým prostriedkom sociálnej komunikácie dieťaťa. Socializácia dieťaťa znamená prispôbenie foriem jeho správania požiadavkám sociálneho prostredia.

Z hľadiska rozvoja reči a socializácie má podstatný význam rečový a sociálny kontakt dieťaťa nielen s dospelými, ale aj inými deťmi. Tento základný predpoklad zabezpečuje dieťaťu práve výchovno-vzdelávacie prostredie materskej školy.

Naše národné tradície inštitucionálnej predškolskej výchovy (170 rokov trvajúca existencia predškolských zariadení) rešpektujú v plnom rozsahu vývinové obdobie

¹⁾ Zákon NR SR č. 279/1993 Z. z. o školských zariadeniach

predškolského veku a viažu sa na celú vekovú kategóriu týchto detí (napr. Zákonný článok XV/1891 Z.z.).

Ukazuje sa totiž, že najvýraznejší výchovný efekt má pravidelná dlhodobá dochádzka do materskej školy. Súčasné skúsenosti učiteľov – elementaristov potvrdzujú, že deti prichádzajúce do základnej školy z rodinného prostredia dosahujú v školskej pripravenosti rozdielnu, a zväčša nižšiu úroveň, najmä v sociálnej spôsobilosti, oproti deťom s dlhodobou pravidelnou dochádzkou do materskej školy. Z tohto významného zistenia vyplýva, že rovnako ako rodina, aj materská škola má svoje špecifické poslanie (rodina nemôže suplovať materskú školu a naopak, materská škola nemôže suplovať rodinu). Pravidelná dochádzka dieťaťa do materskej školy napomáha (alebo môže napomôcť) celej detskej populácii v nadobudnutí školskej zrelosti, najmä však deťom z nižšieho sociokultúrneho, príp. aj socioekonomického rodinného prostredia.

Anglickí odborníci A. F. Osborn a J. E. Milbaur (1987) uskutočnili longitudinálny výskum efektov predškolskej edukácie a publikovali ho v knihe *Efekty edukácie v ranom veku* (*The Effects of Early Education*). Cieľ svojho výskumu vymedzili ako „ hľadanie odpovedí na často diskutovanú otázku, či vznikajú nejaké dlhodobé prospešné účinky u detí, ktoré prechádzajú materskou školou“. Výsledky tohto výskumu v zásade dokázali, že deti, ktoré absolvovali inštitucionálnu predškolskú výchovu, dosahovali v testoch merajúcich ich intelektový a rečový rozvoj vyššie výkony než deti, ktoré túto predškolskú výchovu nemali.

Autori o tom konštatujú : „ *Adekvátne predškolské edukácie môže zlepšovať kvalitu života detí, a to tým, že napomáha rozvíjaniu detskej osobnosti, ich vzdelávacieho potenciálu, a to s dlhodobými účinkami ich celkovej výkonnosti* ²⁾. “

Záujem spoločnosti o dieťa by preto mal zohľadňovať potrebu výchovy dieťaťa v rodine i potrebu výchovy a vzdelávania v materskej škole a pristupovať k obom rovnocenne. Materská škola sa preto dnes chápe ako paralelne s rodinou pôsobiaca verejná spoločenská inštitúcia, ktorej sa zveruje hlavne telesná, pracovná, zdravotná, environmentálna a prosocionálna výchova s prvkami jazykového, rozumového a estetického vzdelávania.

Cieľová a hodnotová orientácia inštitucionálnej predškolskej výchovy vychádza z osobnostného rozvoja dieťaťa predškolského veku.

Podľa Helusa sa pod rozvojom rozumie taká kvalita vývinu, ktorá je vo využívaní potencií, rezerv a možností, ktoré vyvíjajúce sa dieťa má, ako je vonkajšie prostredie, ale aj jeho vnútorné predpoklady ³⁾.

Základ rozvoja osobnosti predstavuje rozvoj emocionality a tento rozvoj ovplyvňuje úroveň, ktorej Goleman hovorí emocionálna inteligencia (1995). Emocionálny kvocient má multifaktorálnu dimenziu, ktorá významne ovplyvňuje úspešnosť človeka.

Emocionálne inteligencia sa najvýraznejšie nadobúda práve v predškolskom veku. Napríklad trojročné dieťa živo reaguje na konflikty medzi rodičmi, na vzťahy medzi súrodencami, rovesníkmi alebo dospelými osobami. V skutočnosti nedokáže ešte veľa vecí vyjadriť slovnou, tieto však vplývajú na jeho celkový citový postoj voči ľuďom a svetu a rozhodujú o dominujúcom „zafarbení“ jeho budúceho citového života. Odborníci sa zhodujú v názore, že práve v tomto vývinovom období majú svoj pôvod počiatky rozličných porúch emocionálnej rovnováhy a neuróz strachového rázu. Z tohto hľadiska je alarmujúca vysoká rozvodovosť v súčasných rodinách s malými deťmi, ktorá môže negatívne ovplyvniť nielen emocionalitu, ale aj osobnú integritu budúcej generácie. Ďalšiu závažnú krízu rodiny, ktorá spôsobuje citovú depriváciu dieťaťa (dieťa trpiace nedostatkom citu) predstavuje nezamestnanosť, ale aj dlhodobá neprítomnosť jedného z rodičov, napr. práca v cudzine alebo

²⁾ Osborn, A. F., Milbaur, J. E. : *The Effects of Early Education*, Oxford, Clarendon Press 1987.

³⁾ Helus, Z.: *Rozvoj, Výkonnosť a motivácia žiakov*, Praha, Portál 1993.

pracovná zaneprázdnenosť jedného, príp. oboch rodičov v dôsledku pracovnej zaťažnosti (napr. aj podnikateľskej činnosti). Frekventovanou príčinou citovej deprivácie detí býva aj alkoholizmus, príp. iné drogové závislosti rodičov.

V takýchto prípadoch môže do istej miery priaznivá psychosociálna klíma materskej školy korigovať nepostačujúcu rodinnú výchovu a čiastočne eliminovať citovú depriváciu detí.

Českí odborníci, F. Koukolík, a J. Drtilová v knihe *Vzpoua deprivantů* (1996) charakterizujú osoby vystavené dlhodobej citovej deprivácii takto: „Deprivanti sú ľudia, ktorí z biologických, psychologických alebo sociokultúrnych dôvodov nedosiahli normalitu skôr v citovej a hodnotovej než intelektuálnej oblasti, alebo o ňu prišli.“ V tej istej knihe títo odborníci vyslovujú požiadavku potreby včasného rozlišovania porúch správania dieťaťa, ktorá býva spravidla predzvesťou porúch osobnosti v dospelosti. Sú „presvedčení, že by poznanie a rozlišovanie porúch správania malo byť povinnou súčasťou vyučovania a odbornej prípravy všetkých učiteliek materských škôl“⁴⁾

Emocionálna vyrovnanosť, ktorá sa nadobúda v ranom detstve, pôsobí nielen ako účinná ochrana pred stresom alebo iným záťažovým situáciám, ale aj ako prevencia a bariéra proti rôznym závislostiam človeka v dospelosti.

Rozvojom emocionality, sociability a intelektu, ako základnými zložkami osobnosti sa zaoberá slovenský odborník M. Zelina v známej teórii tvorivo-humanistickej výchovy (THV), ktorú tvorí tzv. systém KEMSAK – kognitivizácia, emocionalizácia, motivácia, socializácia, axiologizácia a kreativizácia osobnosti⁵⁾.

Možno konštatovať, že systém KEMSAK účinne rozvíja osobnostnú inteligenciu dieťaťa, ktorá sa vyjadruje ako osobnostný kvocient (PQ).

Z načrtnutých všeobecných teoretických východísk sa odvodzujú aj teoretické východiská pre výchovno-vzdelávaciu prácu v materskej škole. Materská škola stavia na rozvoji individuality osobnosti dieťaťa v súlade s výchovou k prosociálnosti. V pedagogickom prístupe učiteľka chápe dieťa ako individualitu i ako člena sociálnej skupiny zároveň. Pomáha utvárať pozitívne vzťahy dieťaťa k sebe i k druhým osobám v súlade s pozitívnymi všeľudskými hodnotami.

V pedagogickom pôsobení na dieťa dáva do rovnocenného postavenia záujem dieťaťa o seba a sebarozvoj so záujmami o druhých - deti i dospelých. Podporuje rozvoj schopnosti decentrácie, empatie a kooperácie s druhými a utvára tak vlastnosti, ktoré sú dôležité pre tímovosť a pre dôležitú socioemocionálnu schopnosť vytvárať v živote zdravé medziľudské vzťahy (t. j. schopnosť šíriť okolo seba pohodu).

Rozvoj individuality sa však nemôže chápať ako rozvíjanie vlastnosti individualizmu, t. j. egoizmu alebo nadradenosti, ale ako právo na jedinečnosť a odlišnosť od iných so schopnosťou rešpektovať druhých ľudí a odlišné názory.

Na právo dieťaťa na jedinečnosť a na jeho všestranný rozvoj v súlade s Deklaráciou práv dieťaťa nadväzuje aj naša platná legislatíva.

Poslanie materskej školy je definované už v § 5 ods. 1 zákona NR SR č. 279/1993 Z.z. o školských zariadeniach. V § 2 ods. 1 vyhlášky MŠV SR č. 353/1994 Z.z. o predškolských zariadeniach v znení zmien a doplnkov je konkretizované poslanie predškolských zariadení nasledovne: „Poslaním predškolského zariadenia je dopĺňať rodinnú výchovu o výchovno-vzdelávaciu činnosť zameranú na všestranný rozvoj osobnosti dieťaťa, jeho sociálno-emocionálny, fyzický a intelektuálny rozvoj v súlade s individuálnymi a vekovými osobitosťami“.

⁴⁾ Koukolík, F., Drtilová, J. : *Vzpoua deprivantů*. Praha, Makropulos 1996

⁵⁾ Zelina, M.: *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava, Iris 1992

Z uvedeného vyplýva hlavný cieľ predškolskej výchovy, ktorým je všestranný rozvoj osobnosti dieťaťa.

Na dosiahnutie tohto cieľa je v pedagogickej praxi potrebné uplatňovať aktivizujúce a interaktívne metódy, prostredníctvom ktorých sa rovnocenne a vyvážené rozvíjajú všetky stránky osobnosti dieťaťa, pričom hlavným prostriedkom rozvoja osobnosti dieťaťa a hlavnou výchovno-vzdelávacou metódou je hra.

Nakoľko predškolská výchova sa opiera o rozvoj individuality dieťaťa, zachováva sa princíp aktivity na základe individuálneho modelu výchovy a vzdelávania. Vychádza sa z predpokladu, že každé dieťa má aktívny podiel na svojom osobnostnom raste. Ide o určitú schopnosť sebvýchovy a sebareflexie, ktorá je vlastná každému zdravo sa vyvíjajúcemu jedincovi. Dieťa sa chápe nielen ako objekt, ale aj ako subjekt výchovy. Vo výchovno-vzdelávacom pôsobení na dieťa sa preto upúšťa od dominantného postavenia učiteľky. Pristupuje sa na rovnocenný partnerský vzťah, v ktorom má dieťa i učiteľka rovnakú dôstojnosť. Závažným dôvodom na uplatňovanie princípu aktivity dieťaťa vo výchove a vzdelávaní v materskej škole je aj skutočnosť, že dnešné dieťa je čoraz viac vystavované pasívnemu prijímaniu poznatkov, napríklad aj v dôsledku každodenného dlhotrvajúceho sledovania televízie, videa, príp. sedenia pri počítačových hrách (z ktorých mnohé nenavodzujú aktivitu v pravom slova zmysle) a pod.

Vo výchovno-vzdelávacích činnostiach v materskej škole sa preto dôraz presúva na aktivitu dieťaťa, v ktorej dominuje hra. Dieťa tak nepreberá hotové poznatky, ale umožňuje sa mu získavať ich samostatne vlastnou aktivitou prostredníctvom uplatňovania zážitkového učenia. Učiteľka sa dostáva do úlohy facilitátora, vytvára podmienky a napomáha aktivitu detí prostredníctvom uplatňovania aktivizujúcich metód a využívania didaktických prostriedkov, ktorými môže byť niekedy hračka, inokedy učebné pomôcky alebo iný didaktický materiál, prípadne hovorené slovo. Pri používaní slovných metód sa sústreďuje na umenie počúvať a viesť empatický rozhovor. Stáva sa pozorným poslucháčom dieťaťa, neprerušuje myšlienkový tok dieťaťa a otázky a odpovede prispôsobuje prežívaniu a mysleniu dieťaťa. Vyhyba sa častým hodnotiacim úsudkom a porovnávaním dieťaťa s inými deťmi. Prostredníctvom pedagogickej diagnostiky zaznamenáva skôr sebazdokonaľovanie a individuálny pokrok dieťaťa na základe individuálneho zlepšenia sa v rôznych spôsobilostiach a konkrétnych prejavoch správania. Napomáha tak osamostatňovaciemu procesu (v tom najširšom slova zmysle) a zvyšovaniu autonómie dieťaťa. Výsledkom je, že dieťa nadobúda pocit zodpovednosti, je autorom hodnotenia seba samého a prejavuje schopnosť sebaregulácie správania s ohľadom nielen na seba, ale aj na druhých.

V pedagogickej praxi je žiaduci diferencovaný prístup k deťom a individualizácia výchovy a vzdelávania. Vo výchovno-vzdelávacom procese sa podporuje prirodzená detská zvedavosť, skúmavosť a tvorivosť. Osobnosť dieťaťa sa rozvíja komplexne prostredníctvom konkrétneho obsahu. Dieťa si tak utvára systém návykov, zručností, vedomostí a postojov.

Štruktúrovanie obsahu vychádza z našich pedagogických tradícií. Znamená to zachovanie vnútornej logiky výchovných zložiek (telesná výchova; pracovná výchova; prosociálna výchova; rozumová výchova a jej súčasti: rozvíjanie poznania, jazyková výchova a matematické predstavy; estetická výchova a jej súčasti: výtvarná, hudobná a literárna výchova). Jednotlivé výchovné zložky sa ďalej členia na tematické celky.

Výchovné zložky sú utriedené do určitého obsahového rámca a systému poznatkov (poznatkovej štruktúry), ktoré nadobúda dieťa v predškolskom veku, aby dosiahlo významný vývinový medzník - školskú zrelosť. V realizačnej rovine je možné spájať ich do väčších obsahových celkov, ktoré svojimi cieľmi a obsahom zasahujú oblasť kognitívneho, perceptuálno-motorického a sociálno-emocionálneho alebo sociomorálneho rozvoja dieťaťa. Časť týchto výchovných zložiek má nadzložkový charakter, napríklad environmentálna a zdravotná výchova. Tieto výchovné zložky sú integrovanou súčasťou vyššie uvedených

výchovných zložiek. Prosociálna výchova je rozpracovaná samostatne. V pedagogickej praxi sa však prosociálna výchova podobne ako environmentálna a zdravotná výchova uplatňuje ako integrovaný model v rámci celostného výchovno-vzdelávacieho pôsobenia na dieťa. Realizáciou všetkých výchovných zložiek v rôznych konkrétnych obsahových modifikáciách sa rešpektuje výrazne činnosť charakter celkového prejavu dieťaťa. Pri adekvátne zvolenom metodickom postupe sa prostredníctvom cieľov a obsahu každej výchovnej zložky, alebo ich zlúčením do väčšieho obsahového celku rozvíja osobnosť dieťaťa komplexne.

Obsah má v predškolskom veku výsostne rámcový charakter, jeho detailnejšia konkretizácia spočíva na tvorivosti učiteľky. Táto skutočnosť vyplýva z detskej spontaneity a dominancie učenia sa v širokom slova zmysle (prevažuje spontánne učenie pred intencionálnym učením). Rozsah a hĺbku obsahu, ktorý si majú deti osvojiť, je problematické vopred presne vymedziť a naplánovať, a práve v tom spočíva náročnosť vedenia výchovno-vzdelávacieho procesu v materskej škole oproti vyšším stupňom škôl a pedagogické majstrovstvo učiteľky. Tvorivosť učiteľky sa prejavuje v jej osobnostnej zrelosti, od ktorej sa odvíja pedagogický prístup k deťom, adekvátne voľba výchovno-vzdelávacích metód, didaktických prostriedkov a nemenej dôležitá schopnosť situačného rozhodovania učiteľky. To znamená schopnosť reagovať na potreby, záujmy a pozornosť detí a v závislosti od nich meniť obsah, formy, metódy a didaktické prostriedky.

Podľa českej odborníčky E. Opravilovej (1998) nové poňatie výchovno-vzdelávacích metód spočíva v tom, že nie sú len cestou osvojovania vedomostí a zručností, ale i schopnosti hľadať a objavovať nové cestou sebazvedávania a utvárania osobnosti detí. Metódy neslúžia len na predvádzanie, počúvanie a pozorovanie, ale predovšetkým na uplatnenie aktívnej a samostatnej práce, na experimentáciu s predmetmi a javmi skutočnosti formou rozvíjania dialogickej interakcie medzi učiteľkou a deťmi ⁶⁾

Umožňujú dieťaťu stať sa aktívnym subjektom výchovno-vzdelávacieho procesu, a nebyť len pasívnym objektom a prijímateľom poznatkov, ale zmocniť sa poznania samostatne a tvorivo.

Americký odborník D. Goleman v knihe Emocionálna inteligencia (Emotional Intelligence, 1995) vyjadruje názor, že „pripravenosť dieťaťa na školskú dochádzku závisí v podstatnej miere od najzákladnejšej zo všetkých schopností - od schopnosti, ako sa učiť.“ Podľa Golemana sú nevyhnutným základom akéhokoľvek učenia emocionálne schopnosti. Ďalej uvádza, že Národné centrum klinických programov pre deti v USA (National Center for Clinical Infant Programs) vydalo správu, v ktorej sa hovorí, že študijné úspechy dieťaťa nie sú určované ani tak rozsahom jeho vedomostí, alebo predčasným čítaním, ako skôr citovými a sociálnymi charakteristikami: sebaistotou a prirodzenou detskou zvedavosťou.

Správa vymenováva týchto sedem najdôležitejších aspektov schopnosti učiť sa - a všetky sa vzťahujú k emocionálnej inteligencii:

1. **Sebavedomie.**

Dieťa by malo mať pocit, že úplne kontroluje a dokáže zvládnuť svoje pohyby, správanie i okolitý svet. Malo by byť presvedčené, že ak sa do niečoho pustí, jeho úsilie sa stretne s úspechom a dospieť mu v prípade potreby pomôžu.

2. **Zvedavosť.**

Pocit, že je dobré a zaujímavé dozvedieť sa nové veci a zistiť, že učenie je niečo príjemné.

3. **Schopnosť konať s určitým cieľom.**

Želanie a schopnosť ovplyvňovať dianie a konať vytrvale. Súvisí to s uvedomovaním si vlastných schopností.

⁶⁾ Dostál A. M. Opravilová E.: Úvod do predškolskej pedagogiky. Praha, SPN 1998

4. **Sebaovládanie.**

Schopnosť prispôsobovať a ovládať vlastné správanie spôsobom, ktorý zodpovedá tomuto veku; zmysel pre vnútornú sebakontrolu.

5. **Schopnosť pracovať s ostatnými.**

Táto schopnosť je postavená na tom, ako dieťa dokáže, aby bolo chápané ostatnými a zároveň ako rozumie ostatným.

6. **Schopnosť komunikovať.**

Prianie a schopnosť prostredníctvom slov si vymieňať myšlienky, pocity a predstavy. Táto vlastnosť úzko súvisí s dôverou dieťaťa v ľudí okolo seba a s príjemnými pocitmi vyplývajúcimi z činnosti, ktorú prežíva s ostatnými deťmi, alebo dospelými.

7. **Schopnosť spolupracovať** a nachádzať pri spoločnej činnosti rovnováhu medzi vlastnými potrebami a potrebami ostatných.

V správe sa konštatuje, že to, „či dieťa pri vstupe do základnej školy tieto schopnosti má, závisí do veľkej miery na jeho rodičoch a na učiteľkách z materskej školy“⁷⁾.

PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY USPORIADANIA ŽIVOTA DETÍ V MATERSKEJ ŠKOLE

Deti sa príchodom do materskej školy dostávajú do nového sociálneho prostredia s rozmanitými sociálnymi vzťahmi a menia svoj spôsob života. Mení sa aj denný poriadok detí a ich doterajší život sa obohacuje o nové zmyslovo-pohybové, poznávacie a citové podnety ako aj sociálne kontakty s rovesníkmi a dospelými osobami. Deti nadobúdajú nové príležitosti na sebazdokonaľovanie v rôznych, doposiaľ neznámych oblastiach.

Materská škola sa preto usiluje usporiadať denné činnosti tak, aby sa stal život detí v nej radostný, zaujímavý a prítlačivý. V organizačnom a obsahovom usporiadaní denného poriadku sa zohľadňujú vnútorné a vonkajšie podmienky materskej školy.

Vo výchovno-vzdelávacom procese sa uplatňuje princíp aktivity dieťaťa, v ktorej dominuje hra ako dominantný prostriedok rozvoja osobnosti dieťaťa predškolského veku. Deti majú dostatok príležitostí na individuálne, skupinové a frontálne hry a výchovno-vzdelávacie činnosti, ktoré sa realizujú v rôznych organizačných formách. Napríklad v hrách a činnostiach podľa vlastného výberu; rannom cvičení alebo telovýchovných chvíľkach; zamestnaní a didaktických aktivitách, ktoré sú ekvivalentom organizačnej formy zamestnania; pobyte vonku a záujmových činnostiach. Tieto organizačné formy sa realizujú samostatne, alebo môžu tvoriť homogénny organizačný celok ako sled plynule nadväzujúcich činností so spoločným tematickým zameraním. Vyvážené sa v nich striedajú pohybové, intelektové, pracovné a estetické činnosti, v ktorých sa osvojujú návyky, vedomosti, zručnosti, schopnosti a rovnocenne rozvíjajú všetky stránky osobnosti dieťaťa. Tieto činnosti plnia súbežne výchovno-vzdelávaciu, motivačnú, relaxačnú a rekreačnú funkciu.

Materská škola akceptuje skutočnosť, že do nej prichádzajú deti s rozdielnou rozvojovou úrovňou a rôznymi hygienickými, stravovacími, pohybovými, mravnými a emocionálnymi návykmi. Usporiadanie a striedanie činností v dennom poriadku preto zohľadňuje vývinové potreby, zdravú životosprávu, psychohygienu, individuálne zvláštnosti, biorytmus a individuálne tempo detí.

Učiteľka sa vo výchovno-vzdelávacom procese výraznejšie orientuje na skupinovú prácu, v ktorej sa rešpektujú individuálne rozvojové možnosti detí. Vytvára čo najviac príležitostí na individuálny prístup k deťom. V čase samostatných hier a činností detí sa vedome sústreďuje na pozorovanie ich správania a dosiahnutej úrovne činností.

⁷⁾Goleman, D.: Emoční inteligence. Praha, Columbus 1997.

Výsledky pozorovania detí sa stávajú pre učiteľku východiskom na voľbu adekvátnych metód a výchovných stratégií. Napríklad v individuálnom prístupe k deťom, ale aj z hľadiska diferenciacie obsahu v individuálnej, skupinovej a frontálnej forme práce v rámci predškolského vzdelávania (na zamestnaní alebo v rámci didaktických aktivít).

Zamestnanie predstavuje formu predškolského vzdelávania a opiera sa na elementárnej úrovni o intencionálne (cieľavedomé, zámerné) učenie sa dieťaťa s uplatňovaním aktivizujúcich a interaktívnych metód. Využíva však aj spontánne učenie. Zamestnanie sa orientuje viac na skupinovú, než na frontálnu formu práce ako aj individuálny prístup s dôrazom na rozvoj individuality dieťaťa. Zvýšená pozornosť sa venuje dômyselnej príprave a organizácii učebného prostredia, príprave a využívaniu učebných pomôcok a iných didaktických prostriedkov, ktoré podnecujú aktivitu detí.

Ak sa učiteľka rozhodne vo výchovno-vzdelávacom procese uplatniť klasickú organizačnú formu - zamestnanie, časové trvanie zvažuje prihliadajúc na vekové osobitosti a individuálne zvláštnosti detí a ich celkovú osobnostnú vybavenosť. V záujme zachovania žiaducej psychohygieny dieťaťa predškolského veku by nemal čas trvania zamestnania, ako určitej organizovanej výchovno-vzdelávacej činnosti dieťa preťažovať. Zamestnanie sa vo vekovej kategórii 2 - 3 ročných detí nerealizuje, u 3 - 4 ročných detí sa môže začať realizovať po niekoľkých mesiacoch školského roka. Rozsah časového trvania sa pohybuje od 5-tich minút u 3 - 4 ročných detí až po čas okolo 30 minút v závere dochádzky dieťaťa do materskej školy u 5-6 ročných detí. Z pozorovania pedagogickej praxe vyplýva, že táto organizačná forma predškolského vzdelávania je vhodná najmä z hľadiska žiaducej súčinnosti všetkých detí a ich vzájomného nevyrušovania sa v určitej výchovno-vzdelávacej činnosti.

Rozhodnutie učiteľky o realizovaní zamestnania a jeho konkrétnom časovom trvaní, sa uskutočňuje vzhľadom na ciele a obsah, vek detí, ďalej potreby, záujmy, pozornosť a úroveň ich osobnostného rozvoja.

Didaktické aktivity, ako novšia organizačná forma predškolského vzdelávania, sú ekvivalentom organizačnej formy zamestnania. Ide o sled didaktických aktivít, organizovaných najmä v menších skupinách (v podstate ide o rozmanité výchovno-vzdelávacie činnosti), ktoré sú priamo i nepriamo motivované učiteľkou.

Pojem didaktické aktivity má špecifický význam a svojím obsahom úzko súvisí s obsahovým významom pojmu predškolské vzdelávanie. Pojem výchovno-vzdelávacie činnosti vystihuje všeobecnejšie chápané aktivity dieťaťa, ktoré sa môžu, a nemusia vzťahovať výlučne iba na predškolské vzdelávanie.

Didaktické aktivity majú výraznú vnútornú dynamiku. V rovnováhe je zastúpené intencionálne a spontánne učenie. Plynule sa strieda pasívne prijímanie poznatkov s prevahou aktívneho a uplatňuje sa princíp aktivity dieťaťa. Realizujú sa ciele a obsah jednej, alebo súbežne niekoľkých výchovných zložiek (aj v tom istom čase), ktoré sú rovnako, alebo rozdielne tematicky zamerané. Ciele a obsah výchovných zložiek sa môžu spájať do súdržných, logických a zmysluplných obsahových celkov s jednou spoločnou témou. Jednou témou alebo jej variantmi sa môžu deti v rámci didaktických aktivít (s rôznym obsahom) zaoberať niekoľko dní, ba dokonca týždňov či mesiacov, napr. téma „jeseň“ s variantmi - „dary jesennej prírody“; „farebná jeseň“; „jeseň a zvieratá“; „les“; „park“; „čo skrýva záhrada“; „mesto na jeseň“ a pod.

V didaktických aktivitách sa v hojnej miere využívajú rôzne didaktické prostriedky a dôraz je na premyslenej príprave a organizácii celého učebného prostredia. Napríklad, kým jedna skupina detí rieši problémovú úlohu z matematických predstáv pomocou učebných pomôcok a pod. (ciele a obsah matematických predstáv); druhá skupina skladá obrázok z častí (ciele a obsah rozvíjania poznania); ďalšia skupina zhotovuje maketu z odpadového materiálu (ciele a obsah pracovnej výchovy); iná skupina detí spoločne stavia zo stavebnice (konštruktívna hra) a ešte iná skupina sa voľne hrá v hracom kútiku (námetová alebo

symbolická hra); jednotlivci si prezerá detskú encyklopédiu (ciele a obsah literárnej výchovy) a pod. Ďalej sa konkrétnymi aktivitami môžu v krátkych časových úsekoch prelínať frontálne organizované činnosti, napr. počúvanie rozprávky; dramatická alebo hudobno-pohybová hra a pod. Tieto činnosti slúžia na navodenie určitej zmeny, ktorá je z rôznych príčin v danom okamihu žiaduca, alebo jednoducho len na relaxáciu detí.

Rozdiel medzi zamestnaním a didaktickými aktivitami spočíva v tom, že didaktické aktivity sa realizujú plynule v dlhšom časovom rozpätí v priebehu dopoludňajších hodín a z hľadiska časového trvania zasahujú aj iné organizačné formy (ranné hry a činnosti podľa voľby detí, ranné cvičenie a pobyt vonku, ktoré sa stávajú organickou súčasťou a tvoria s didaktickými aktivitami jeden homogénny organizačný celok). Napríklad, realizujú sa už od ranných hier a činností podľa voľby detí, príp. do určitej miery sa prerušujú v čase podávania jedla (desiatej) a môžu pokračovať aj v rámci pobytu vonku. Integrovanou súčasťou je ranné cvičenie. Didaktické aktivity sú oproti zamestnaniu oveľa dynamickejšie. Sú však oveľa náročnejšie na teoretickú a odbornú-metodickú pripravenosť učiteľky a na jej tvorivé schopnosti a pedagogické spôsobilosti. Ukazuje sa, že realizácia didaktických aktivít si vyžaduje určitý stupeň pedagogického majstrovstva učiteľky.

V pedagogickej praxi sa javí, že táto integrovaná organizačná forma je efektívnejšia najmä vo výchovno-vzdelávacej práci v heterogénnej vekovej skupine.

V oboch modifikáciách predškolského vzdelávania, ktorými sú zamestnanie a didaktické aktivity, je spoločné to, že sa v nich realizuje určitý výchovno-vzdelávacie zámery, uplatňuje sa zážitkové učenie, využívajú sa aktivizujúce a interaktívne metódy a sleduje sa utváranie poznatkovej štruktúry dieťaťa ako aj vyvážený osobnostný rozvoj.

Učiteľka si počas dňa v rámci rôznych organizačných foriem nachádza časový priestor na individuálnu komunikáciu s deťmi, v ktorej sa dozvedá viac o ich aktuálnom citovom rozpoložení, potrebách, záujmoch a vedomostiach. Tieto konkrétne poznatky využíva na účinnejšie vytvorenie priaznivej socioemocionálnej atmosféry v triede a zabezpečenie **psychickej pohody** všetkých detí v rámci konkrétneho dňa v materskej škole.

Prostredníctvom primerane zostaveného denného poriadku si deti osvojujú návyky zdravého životného štýlu. Tieto obsahujú správne stravovacie návyky, v ktorých sa zabezpečuje pitný režim a deti si utvárajú pozitívny postoj k zdravej výžive a ku konzumácii zdravých potravín, jedál a nápojov zohľadňujúcich nutričnú hodnotu stravy detí predškolského veku. Ďalej si osvojujú správne pohybové návyky, ktoré spolu so stravovacími podporujú telesné zdravie dieťaťa. Z tohto hľadiska je vhodné, ak si deti utvoria prirodzený návyk každodenne cvičiť (viď organizačné formy telesnej výchovy). Postupné zvládnutie negatívnych emócií, získanie elementárnych základov sebaovládania a osvojenie pozitívnych emocionálnych návykov a schopností posilňuje zasa mentálne zdravie detí (pretože ich osvojenie zamedzuje sebastresujúce prejavy správania, posilňujú nielen mentálne, ale aj telesné zdravie detí).

Na základe osvojenia návykov zdravého životného štýlu sa utvára zdravý životný štýl ako osobná životná filozofia človeka, ktorú determinujú adekvátne postoje zdraviu, k zdraviu iných a k životnému prostrediu. V denných činnostiach detí je preto prirodzené miesto na utváranie pozitívneho vzťahu k zdraviu ako k nenahraditeľnej hodnote a k životnému prostrediu. Do výchovno-vzdelávacieho procesu sa preto integruje zdravotná a environmentálna výchova.

Organizačné a obsahové usporiadanie denného poriadku závisí od osobnej zodpovednosti a pedagogickej tvorivosti učiteľky. Nemusí byť statické, môže sa variabilne meniť vzhľadom na aktuálny psychofyzický stav detí, na ročné obdobie a počasie, výber cieľov a obsahu výchovných zložiek, ako aj konkrétne výchovné situácie. Niekedy aj uprostred naplánovaných činností v záujme zachovania únosnosti výchovno-vzdelávacích postupov a v závislosti od motivácie, pozornosti a záujmu detí o ďalšie aktivity. V denných

činnostiach sa preto plynule striedajú hry a činnosti náročnejšie na samostatnú aktivitu a sústredenosť detí s menej náročnými a oddychovými činnosťami. Dostatočný časový priestor sa venuje spontánnej hre a spontánnym pohybovým aktivitám.

Nežiaduce sú časté zmeny a hlbšie zásahy do relatívne ustálenej organizácie výchovno-vzdelávacieho procesu v materskej škole, ktoré narúšajú pocit istoty, bezpečia a celkovú pohodu detského organizmu. Dôležité je vopred starostlivo zvážiť všetky dôvody a okolnosti na organizačné zmeny. Napríklad uvažovať o frekvencii obsahovo rôzne zameraných akcií uskutočňovaných priamo v materskej škole a mimo nej, organizovaných materskou školou samostatne, alebo v spolupráci s inými inštitúciami. Podobne sa zvažuje množstvo tzv. krúžkových aktivít detí pod vedením iných učiteliek alebo lektorov. Stresovú situáciu detí, najmä 2 - 4 ročných, môže vyvolať aj časté spájanie tried, alebo rozdeľovanie detí z jednej triedy do iných tried v materskej škole.

Z hľadiska zdravého vývinu majú pre deti dôležitý význam tzv. činnosti zabezpečujúce životosprávu. Patrí sem osobná hygiena, stolovanie - desiata, obed a olovrant a popoludňajší odpočinok.

Osobná hygiena a s ňou spojené hygienické úkony sa uskutočňujú individuálne podľa osobných potrieb detí a vzhľadom na konkrétnu situáciu. Sú však aj pravidelne sa opakujúce situácie, v ktorých sa osobná hygiena uskutočňuje aj organizovane (v skupinách alebo spoločne), napr. pred každým jedlom, po obede, po určitej skupinovej činnosti (napr. práca s výtvarným a pracovným materiálom a pod.), pred pobytom vonku, po popoludňajšom odpočinku a pod.

Desiata, ako súčasť stolovania sa uskutočňuje v primerane upravenom prostredí a príjemnej atmosfére. Stanovenie času podávania desiatej sa môže vopred prekonzultovať s rodičmi detí (v súlade s platnou legislatívou, ktorá pojednáva o školskom stravovaní). Desiatu možno podávať naraz celej triede alebo po skupinách, príp. individuálne v rámci dlhšieho časového rozpätia (nie však viac ako 1 hodinu, aby sa zachoval žiaduci interval medzi desiata a obedom) vzhľadom na individuálne stravovacie návyky a práve realizované hry a činnosti detí. Pri voľnejšej organizácii podávania desiatej si učiteľka utvára prehľad o jedení každého prítomného dieťaťa v triede. V prípade potreby citlivo motivuje k jedeniu aj tie deti, ktoré majú v dôsledku nechutenstva tendenciu vyhnúť sa mu.

Obed sa podáva v primeranej emocionálnej atmosfére, podporujúcej utváranie pozitívneho vzťahu dieťaťa k jedeniu. Z hľadiska zdravej životosprávy je v materskej škole na podávanie obeda vyhradený stabilný čas. Rozhodnutie učiteliek o čase podávania obeda sa konkretizuje s prihliadnutím na zachovanie primeraného časového intervalu (okolo 2 a pol hodiny) medzi dvoma jedlami - desiata a obedom; obedom a olovrantom.

Vzhľadom na miestne podmienky si po obede deti pravidelne čistia zuby. Zaradenie čistenia zubov je vhodné až po čiastočnom zvládnutí iných hygienických úkonov, ktorými je čo najsamostatnejšie umývanie rúk, tváre a ich utieranie, to znamená u detí okolo troch rokov veku (presnejšie - medzi druhým a tretím rokom veku, alebo hneď po završení tretieho roku veku dieťaťa).

Odpoludňajší odpočinok sa postupne skracuje s pribúdajúcim vekom detí (odpočinok je širší pojem a nestotožňuje sa automaticky s pojmom spánok). Najdlhšie odpočívajú, alebo spia v materskej škole 2 - 3 ročné (príp. aj 3 - 4 ročné deti) a to okolo dvoch, príp. až dva pol hodiny. Odpočinok sa postupne skracuje a v triede 5 - 6 ročných detí trvá na začiatku školského roka asi 1 hodinu (v prípade, že väčšine detí sa chce spať dlhšie, môže aj v tejto vekovej kategórii trvať odpočinok aj dlhšie). Postupne, sa odpočinok môže skrátiť až na 30 minút (nie však menej). Pri ukladaní detí na odpočinok učiteľka vytvára v triede intímnu citovú atmosféru. Jemným telesným kontaktom, napríklad pohladením, pritúlením a inými prejavmi nežnosti spríjemňuje zaspávanie detí. V tejto atmosfére má svoje miesto rozprávanie

alebo čítanie obľúbených rozprávok, spev uspávaniiek alebo počúvanie reprodukovanej hudby.

Deti (najmä 5 - 6, príp. 4 - 5 ročné), ktoré pravidelne z rôznych príčin nedokážu zaspáť a spánok sám osebe sa v materskej škole pre ne stáva stresujúcou záležitosťou, môžu odpočívať aj iným spôsobom. Napríklad po určitom čase počas ktorého ležia, sa venujú zaujímavým pokojným individuálnym alebo skupinovým činnostiam. V týchto činnostiach môže byť zastúpené aj individuálne alebo skupinové riešenie rôznych tvorivých výchovno-vzdelávacích úloh z rozvíjania poznania alebo matematických predstáv, napr. práca s rôznymi učebnými pomôckami, pracovnými zošitmi a listami alebo iným didaktickým materiálom; ďalej výtvarné a pracovné činnosti, konštruktívne hry, alebo spoločenské hry, v ktorých môže byť učiteľka spoluhráčom.

Prostredníctvom zaujímavých a prítazlivých odpoľudňajších hier a záujmových činností, ktoré nasledujú po odpočinku, sa deti motivujú k radostnému očakávaniu ďalšieho nového dňa v materskej škole.

Vhodné organizačné a obsahové usporiadanie života detí napomáha utvárať aj ich trvalý pozitívny vzťah k materskej škole.

Organizačné formy denného poriadku a možnosti ich usporiadania

Výchovno-vzdelávací proces v materskej škole pozostáva z relatívne ustálených organizačných foriem. V týchto formách sa vzhľadom na optimálny biorytmus a zdravú životosprávu dieťaťa predškolského veku uspokojujú rozmanité potreby a záujmy, ako aj ich túžba po poznaní a činnosti.

Sú to nasledovné organizačné formy:

Hry a činnosti podľa voľby detí, alebo tzv. tvorivé hry, v ktorých sa uplatňuje spontaneita a tvorivá aktivita dieťaťa.

Ranné cvičenie, ktoré sa realizuje každý deň, a to spravidla integrované v rámci dopoludňajších výchovno-vzdelávacích činností, napr. ako motivované cvičenie s riekankami; ako zdravotné a relaxačné cviky; ako cvičenie s náčiním alebo bez náčinia, podľa hudby a s dramatickou motiváciou a pod. (zmena v organizačnom začlenení do výchovno-vzdelávacieho procesu - vid' telesná výchova).

Zamestnanie sa realizuje (podľa vyššie uvedenej odbornomo-metodickej charakteristiky) v závislosti od výberu cieľov a konkrétneho obsahu. Napríklad hudobná výchova, ktorej obsah si vyžaduje navodenie typickej socioemocionálnej atmosféry, sústredenej činnosti a súhry všetkých detí (jednotlivcov aj skupín), sa môže realizovať v rámci jedného uceleného zamestnania, alebo s podobným zámerom zlúčený obsah literárnej, jazykovej a prosociálnej výchovy a pod. Zamestnanie sa preto ako organizačná forma automaticky nestotožňuje iba s realizáciou cieľov a obsahu jednej výchovnej zložky.

Ciele a obsah hociktorej výchovnej zložky sa vzhľadom na potrebu individuálneho prístupu a rešpektovania individuálneho tempa dieťaťa nemusí realizovať na zamestnaní (v tom prípade sa presúva do iných organizačných foriem).

Didaktické aktivity sa realizujú v súlade s vyššie uvedenou odbornomo-metodicou charakteristikou. V didaktických aktivitách sa plynule striedajú rozmanité hry a výchovno-vzdelávacie činnosti detí, ktoré sa vzťahujú na ciele a obsah jednej, alebo niekoľkých výchovných zložiek realizovaných súbežne. Časové trvanie didaktických aktivít je determinované sústredenosťou a záujmom konkrétneho dieťaťa o danú činnosť.

Pobyt detí vonku sa uskutočňuje každodenne s rôznym obsahovým zameraním, napríklad rôzne pohybové a športové hry, alebo poznávacie, estetické a pracovné výchovno-vzdelávacie činnosti a pod., ktorých súčasťou sú vychádzky do blízkeho i vzdialenejšieho okolia. Dĺžka a celková náročnosť trasy sa prispôsobuje veku detí. Pobyt vonku je vhodné

nevynechávať pri mrhnutí a miernom daždi, základnou podmienkou sú však pláštenky pre každé dieťa; podobne by sa nemal vynechávať ani kvôli krúžkovým aktivitám a rôznym akciám; úplne sa neuskutočňuje iba v nepriaznivom počasí a z iných vážnych dôvodov. Starostlivo a zodpovedne sa zvažujú aj všetky okolnosti prípadného skrátenia pobytu vonku (bližšie viď telesná výchova).

Záujmové činnosti (v odpoľudňajšom čase), v ktorých sa okrem spontánnych hier spresňujú a upevňujú získané poznatky dieťaťa prostredníctvom rôznych tvorivých činností; výrazne sa uplatňuje individuálny prístup učiteľky k dieťaťu.

Činnosti zabezpečujúce životosprávu možno zhrnúť takto:

- osobná hygiena a desiata, ktorá sa podáva každý deň v určitom čase (s možnosťou konkrétnej časovej tolerancie, ktorá zohľadňuje žiaduci interval medzi desiata a obedom) sa môže podávať jednorazovo pre všetky deti v triede, alebo počas jednej hodiny pre skupiny a jednotlivcov;
- osobná hygiena a obed, ktorý sa podáva každý deň v tom istom (pevne stanovenom) čase pre všetky deti v triede, výnimky v podávaní obeda nesmú byť časté;
- osobná hygiena, ktorej súčasťou je čistenie zubov po obede.
- príprava na odpočinok a odpočinok, ktorý sa realizuje podľa vyššie uvedených odbornometodických odporúčaní;
- osobná hygiena a olovrant;

Z hľadiska výberu cieľov a obsahu môžu nasledovať uvedené formy plynule za sebou ako samostatné organizačné formy. Môžu však tvoriť jeden obsahový celok, ktorý prostredníctvom spoločnej tematiky spája všetky organizačné formy do jedného tematického celku počas jedného dňa, týždňa alebo mesiaca, príp. i počas dlhšieho obdobia, napr. „jarné kvety“; „zima v horách“; „vianočné sviatky“; „naša dedina“; „obchodný dom“; „týždeň plný prekvapení“ (z príležitosti MDD) a pod.

Originálny výber spoločnej tematiky a flexibilné zosúladenie cieľov a obsahu s organizačnými formami do jedného zaujímavého homogénneho celku záleží od pedagogickej tvorivosti učiteľiek.

Konkrétne a aktuálne časové vymedzenie je v kompetencii učiteľky a zohľadňuje vnútorné a vonkajšie podmienky školy ako aj osobnostnú vybavenosť každého dieťaťa.

Plány výchovno-vzdelávacej činnosti

Plány výchovno-vzdelávacej činnosti majú v materskej škole rámcový charakter. Potreba každodennej bližšej konkretizácie výchovno-vzdelávacích cieľov a obsahu v realizácii konkrétnej úlohy z daného tematického celku vyplýva v prvom rade z charakteru učenia a z vývinových špecifik dieťaťa predškolského veku. Význam plánovania v materskej škole spočíva v zámernom a cieľavedomom utváraní poznatkového systému dieťaťa a v zosúladení rozvíjania všetkých stránok osobnosti dieťaťa.

Práve týmto zámerným výchovno-vzdelávacím pôsobením na dieťa sa výchova v materskej škole odlišuje od rodinnej výchovy. Kvalitné písomné spracovanie plánov má význam z hľadiska dôslednej prípravy učiteľky na výchovno-vzdelávací proces, napríklad výberu cieľov a obsahu spravidla niekoľkých výchovných zložiek, adekvátnej a pre dieťa príznačnej skladby výchovno-vzdelávacích činností, ďalej premyslenej prípravy celého učebného prostredia a výberu didaktických prostriedkov vrátane prípravy učebných pomôcok a pod.

Obsahová štruktúra plánov zohľadňuje vnútorné a vonkajšie podmienky materskej školy, gradáciu cieľov a obsahu a vyvážené striedanie výchovno-vzdelávacích činností. Napríklad pohybových, intelektových, estetických alebo pracovných činností, v ktorých je dynamicky zastúpené aktívne a pasívne prijímanie poznatkov. Učiteľka by sa však mala pri

zostavovaní výchovno-vzdelávacích plánov a konkrétnych metodických postupov usilovať o dominanciu aktívneho prijímania poznatkov a v plánovaní uplatňovať princíp aktivity dieťaťa.

Z hľadiska realizácie dlhodobých cieľov a kontinuálneho (plynulého) výchovno-vzdelávacieho pôsobenia na dieťa, sa javí vhodné koncipovať časové mesačné plány výchovno-vzdelávacej činnosti. Ukazuje sa, že týždenné plány nemajú z hľadiska štruktúry a gradácie cieľov a obsahu patričnú účinnosť, môžu len aktualizovať už skoncipované mesačné plány výchovno-vzdelávacej činnosti.

Pretože v tomto vývinovom období dominuje spontánne učenie pred intencionálnym (cieľavedomým, zámerným), nie je možné ani detailné plánovanie výchovno-vzdelávacej práce. V materskej škole sa ráta so vznikom rozmanitých prirodzených pedagogických situácií, ktoré nemožno vopred presne predpokladať a napláňovať. Rozmanitosť pedagogických situácií vyplýva z vývinových osobitostí detí predškolského veku, a preto veľkého množstva nepredvídateľných spontánnych reakcií týchto detí na výchovno-vzdelávacie podnety. Opodstatnená je preto improvizácia a schopnosť situačného rozhodovania učiteľky.

V rámci uplatňovania všetkých organizačných foriem v materskej škole sa javí ako nevyhnutný individuálny prístup k deťom. Skúsenosti z pedagogickej praxe totiž potvrdzujú, že integrovaná a flexibilná organizačná forma - didaktické aktivity, dokonca stavia na individuálnom prístupe, a to nielen v individuálnej, ale aj skupinovej a frontálnej forme práce. Pri plánovaní učiteľka zohľadňuje túto eventualitu. Napríklad, zvažuje aké konkrétne výchovno-vzdelávacie činnosti bude priamo i nepriamo motivovať u dieťaťa, ktoré je hyperaktívne; nadané; príp. zaostáva v niečom; alebo dieťa, ktoré v jednej oblasti vyniká, ale v druhej z rôznych príčin zaostáva a pod. V súlade s týmto zámerom uvažuje nad voľbou zodpovedajúcich didaktických prostriedkov, výchovno-vzdelávacích metód, úpravou a organizáciou celého učebného prostredia a pod.

V triedach s heterogénnou vekovou skladbou detí, najmä v jednotriednych materských školách, má svoje opodstatnenie diferenciacia cieľov a obsahu jednotlivých výchovných zložiek vo všetkých organizačných formách. Kvôli zjednodušeniu písomnej podoby plánovania sa môže plánovať úloha z konkrétneho tematického celku spoločne pre 3-5 ročné a pre 5-6 ročné deti (alebo ciele a úlohy, ktoré sa viažu na príslušné množstvo realizovaných obsahových celkov v konkrétnom dni). V prípade, že v tej istej triede sú 2-3 ročné deti, plánuje sa pre nich obsah rámcovo na dlhšiu dobu ako jeden deň. Konkrétne námety na činnosť a samotná činnosť týchto detí je v podstate veľmi podobná s konkrétnou činnosťou 3 - 4 ročných detí. Ak ide iba o veľmi malý počet 2 - 3 ročných detí v triede, môže sa plánovať individuálne (pre každé dieťa zvlášť) a to opäť rámcovo na dlhšiu dobu ako jeden deň.

Ciele a obsah konkrétnych výchovných zložiek sa v metodickom postupe, najmä v realizačnej rovine ešte výraznejšie diferencuje vzhľadom na individuálne rozvojové možnosti detí (na ich celkovú osobnostnú vybavenosť) a výber danej organizačnej formy, napr. inak sa diferencuje obsah na zamestnaní a inak v didaktických aktivitách. To znamená, že nielen pri plánovaní, ale aj v realizácii zohráva významnú úlohu uplatňovanie individuálneho prístupu k deťom a celková individualizácia výchovno-vzdelávacieho procesu. Práve tu má svoje miesto učiteľkine situačné rozhodovanie a schopnosť improvizácie, pričom významná je intuícia, nie iba racionálne uvažovanie.

Konečná podoba výchovno-vzdelávacích plánov závisí od odbornometodickej úrovne a pedagogickej tvorivosti učiteľky. Napríklad využitie ročných období alebo ľudových tradícií; originálne a zmysluplné tematické usporiadanie dňa, týždňa, mesiaca; uplatnenie metód dramatickej výchovy ako výchovnej stratégie; využitie moderných variabilných učebných pomôcok alebo učební.

Vzhľadom na uvedené skutočnosti učiteľka pristupuje k tvorbe plánov výchovno-vzdelávacej činnosti s vysokou dávkou osobnej zodpovednosti voči zvereným deťom. Z

hľadiska spätnej väzby je však obsahová analýza písomných plánov iba čiastočným hodnotiacim kritériom úrovne výchovno-vzdelávacích výsledkov detí a kvality práce učiteľky. Skúsenosti z monitorovania praxe ukazujú, že rovnako dôležité a plnohodnotné je plánovanie, ktoré spočíva v inej, než písomnej činnosti učiteľky, napríklad štúdium odbornej literatúry, príprava pomôcok, premýšľanie, priebežné sebamonitorovanie, ktorého súčasťou je sebahodnotenie a pod.

Učiteľka si uvedomuje, že efektívnosť výchovy a vzdelávania v materskej škole má pozitívny dopad na školskú pripravenosť dieťaťa (naopak neefektívnosť výchovy zapríčiňuje spolu s inými faktormi školskú nezrelosť dieťaťa a jeho nepripravenosť na vstup do základnej školy).

Veľmi zjednodušene možno konštatovať, že efektívnosť výchovno-vzdelávacej práce závisí od vnútorných a vonkajších podmienok školy, odbornosti a metodologickej pripravenosti a od uplatňovania profesionalitu a osobnostnej zrelosti učiteľky v pedagogickom pôsobení na dieťa. V skutočnosti je to však oveľa väčšie množstvo faktorov, ktoré ovplyvňujú túto efektívnosť.

Etika školy

Pedagogické kolektívy škôl si uvedomujú, že výchovno-vzdelávacie výsledky detí sa nedosahujú iba tým, že sa deťom sprostredkováva obsah výchovy a vzdelávania. Ich výsledný efekt ovplyvňuje aj správanie, postoje a hodnotový systém učiteľiek. Ukazuje sa, že účinne môže rozvíjať osobnosť dieťaťa len učiteľka, ktorá neustále rozvíja vlastnú osobnosť.

Skutočné ciele a skutočný obsah tvorí nielen Program výchovy a vzdelávania detí v materských školách, ale aj tzv. „skrytý program“ (príp. „skryté osnovy“), ktorý sa odvodzuje skôr od hodnotovej, citovej a sociálnej než od intelektuálnej zrelosti učiteľky, pretože deti citlivo vnímajú akýkoľvek rozpor medzi cítením, myslením a konaním učiteľky. Rovnako citlivo vnímajú medziľudské vzťahy pedagogického i nepedagogického kolektívu materskej školy, ktoré s nimi a s výchovno-vzdelávacou prácou bezprostredne nesúvisia. Deti majú prirodzenú schopnosť ich vycítiť, a preto ani tieto vzťahy nemožno podceňovať. Ukazuje sa, že všetko, čo tvorí život v materskej škole, má výchovný dopad na deti.

Nakoľko predškolský vek má rozhodujúci význam pri utváraní vzorcov správania a základov hodnotového systému, javí sa etika materskej školy ako obzvlášť dôležitá a venuje sa jej pozornosť nielen vo výchovno-vzdelávacom procese, v koncepcných zámeroch, riadení a celkovej filozofii školy, ale aj v spolupráci materskej školy s rodinou. V pedagogickej praxi sa preto zohľadňujú prirodzené kritériá posudzovania výchovno-vzdelávacej práce materských škôl rodinou a jej členmi, ktorí hodnotia výchovu ako celok, a nie iba jej vzdelávaciu stránku.

Podľa materiálu Svetovej zdravotníckej organizácie „skryté osnovy“ (v MŠ je to Program) možno definovať ako „celkovú etiku vytváranú atmosférou školy, jej kódexom disciplíny, prevažujúcimi normami správania, postojmi učiteľiek voči deťom, všeludskými hodnotami, ktoré sa automaticky uplatňujú spôsobom svojho účinku“.

Úroveň konkrétnej etiky školy podmieňuje individuálna osobnostná zrelosť a osobná etika členov pedagogického kolektívu vrátane riaditeľky materskej školy. Etika školy predstavuje hodnotovú orientáciu konkrétnej materskej školy a spolu s odbornou úrovňou výchovno-vzdelávacej práce determinuje jej spoločenský kredit vo verejnosti.

ADAPTÁCIA DIEŤAŤA NA MATERSKÚ ŠKOLU

Otázky adaptácie dieťaťa na nové prostredie by mali byť pre učiteľky materských škôl rovnako závažné, ako iné pedagogické javy. V podstate sú aj stále aktuálne.

Každý ďalší školský rok (v súčasnej dobe aj mesiac, či týždeň) prichádzajú „nové“ deti, pre ktoré je vstup do materskej školy vstupom do nového života. Dôležité je, aby si učiteľka uvedomila, že kým dieťa prežíva túto situáciu prvýkrát v živote, ona ju prežíva vo svojej viacročnej praxi s mnohými deťmi opakovane (neskoršie adaptácie v živote dieťaťa, napr. vstup do ZŠ sú už ďalšími adaptáciami).

Adaptáciu ovplyvňuje okrem vnútorných vývinových predpokladov dieťaťa aj výchovný štýl a sociálny status dieťaťa v rodine a množstvo iných faktorov prechodného alebo trvalého rázu. Výchovné problémy, vyplývajúce z adaptačného procesu majú u jednotlivých detí rôznu intenzitu. Prejavujú sa a trvajú rôzne. Preto je v čase adaptácie potrebné, aby učiteľka pomohla dieťaťu vyrovnať sa s touto záťažovou situáciou. Osobitnú pozornosť si vyžadujú deti s poruchami správania, s ktorými by mala byť učiteľka vopred teoreticky oboznámená.

Pri riešení výchovných problémov vychádzame z predpokladu, že každé dieťa je neopakovateľná a jedinečná osobnosť, a teda je individualitou. Nemôže preto jestvovať všeobecný a univerzálny model riešenia problematiky adaptácie dieťaťa, aj keď isté vývinové špecifiká, napríklad u trojročných detí tzv. obdobie vzdoru alebo detský negativizmus, poskytujú učiteľke určité všeobecné východiská, ktoré možno konkretizovať v individuálnom prístupe k dieťaťu počas adaptácie.

Učiteľka berie do úvahy, akceptuje a rešpektuje psychofyzické predpoklady konkrétneho dieťaťa, to znamená všetky stránky detskej osobnosti. Citlivo zvažuje a hľadá možnosti ako dieťa zaujme a upokojí, napríklad či sa mu prihovorí alebo stačí len úsmev, pohladenie, ponuka hračky (detského kočíka, bábiky, auta, stavebnice, knihy atď.), prehliadka triedy, oboznámenie s novými kamarátmi, prípadne iba tiché zobrať dieťaťa na ruky a iné.

Učiteľka takto prejavuje empatický postoj, ktorý pomáha dieťaťu zrelativizovať city, opätovne získať stav psychickej rovnováhy a tak nadobudnúť pocit istoty a bezpečia. Niektorým deťom stačí napríklad, ak si môžu doniesť svoju najobľúbenejšiu hračku alebo nejakú „drobnosť“, ktorá im pripomína domov. Túto možnosť je však potrebné zväžiť individuálne.

Pomerne bezstresovú adaptáciu dieťaťa najúčinnejšie ovplyvňuje kvalitná citová väzba matky s dieťaťom a vytváranie pohody v rodine počas prvých rokov života dieťaťa. Z hľadiska adaptability človeka má predškolský vek rozhodujúci význam. Dôležitou úlohou výchovy v materskej škole je preto posilňovanie citovej stability a utváranie psychickej odolnosti dieťaťa voči stresom. Dieťa, ktoré je vzhľadom na typ centrálnej nervovej sústavy relatívne citovo stabilné (tzv. silný typ), sa ľahko a rýchlo adaptuje. Naopak, citovo labilné dieťa (tzv. slabý typ) sa adaptuje pomaly a ťažko. Žiaduca je preto dôsledná spolupráca materskej školy s rodičmi a zosúladenie výchovného pôsobenia rodiča a učiteľky v čase ranného príchodu dieťaťa do materskej školy (v ranných hodinách).

Ak rodičia a učiteľky zabezpečia dieťaťu v predškolskom období priaznivé podmienky k tomu, aby sa u neho vypestoval pocit bezpečnosti a prejavujú mu citovú náklonnosť, a pritom ho nerobia príliš závislým od seba, vytvárajú základy psychického zdravia a vývinu vyrovnanej a spoločensky dobre prispôbenej osobnosti. Takáto výchova smeruje k tomu, že dieťa nielen v detstve, ale aj v dospelosti relatívne bezstresovo a úspešne zvláda aj ďalšie životné adaptácie.

Vhodné sa javí umožniť postupnú adaptáciu dieťaťa na materskú školu v dohodnutom časovom trvaní s rodičmi v zmysle platnej legislatívy⁸⁾. Prirodzene, iba ak sú na to v

materskej škole i v rodine optimálne podmienky. Na túto možnosť je potrebné sa dôsledne pripraviť a vopred ju prekonzultovať s rodičmi detí.

V záujme účinného riešenia rôznych adaptačných problémov dieťaťa je dôležité, aby si učiteľka preštudovala v dostatočnej šírke a hĺbke problematiku adaptácie dieťaťa a možnosti riešenia tejto záťažovej situácie. Dôležité je preto venovať pozornosť otázkam adaptácie dieťaťa aj v rámci ďalšieho vzdelávania.

ZÁKLADNÉ ROZVOJOVÉ MOŽNOSTI DETÍ PREDŠKOLSKÉHO VEKU

Vo výchovno-vzdelávacom pôsobení na dieťa je pre učiteľku dôležité vedieť sa orientovať v rozvojových možnostiach dieťaťa predškolského veku z hľadiska vývinovej psychológie. Nakoľko v materských školách sú deti od 2 do 6-tich rokov, pokúsili sme sa stručne charakterizovať základné rozvojové možnosti jednotlivých vekových kategórií časti mladšieho a celého staršieho predškolského obdobia.

Možno ich chápať v kontexte s celým predškolským obdobím. V tomto období prebiehajú podstatné zmeny v perceptuálno-motorickej, kognitívnej a sociálno-emocionálnej sfére psychického vývinu osobnosti dieťaťa. Každé dieťa má iné vývinové predpoklady a iné špecifické výchovné prostredie.

Vzhľadom na rozdielne vnútorné predpoklady a odlišné podmienky rodinného výchovného prostredia s rôznou kultúrnou a socioekonomickou úrovňou sa dieťa vyvíja odlišným, individuálnym tempom. V predškolskom veku, ale aj v rámci jednej vekovej kategórie sú preto medzi deťmi prirodzené individuálne rozdiely v dosiahnutej rozvojovej úrovni.

Orientácia v základných rozvojových možnostiach detí môže pomôcť učiteľkám v pedagogickej praxi účinnejšie:

- zosúladiť pedagogické a psychologické atribúty výchovno-vzdelávacieho pôsobenia na dieťa;
- diagnostikovať individuálne rozvojové možnosti dieťaťa;
- sprostredkovať obsah výchovných zložiek konkrétnemu dieťaťu v tej ktorej vekovej kategórii.

Základné rozvojové možnosti 2-3 ročných detí

2 - 3 ročné deti sa nachádzajú v období mladšieho predškolského veku. Sú málo samostatné, a preto závislé na dospelých osobách. Do istej miery sú odkázané na ich pomoc a citovú podporu, najmä v adaptačnom období, niekoľko týždňov po nástupe do materskej školy, ale aj niekoľko dní po chorobe, ba dokonca aj deň po víkende. Silná je ešte citová väzba dieťaťa na matku. Dôležité je preto v materskej škole utvárať u detí pocit istoty a bezpečia a poskytovať im dostatok telesného kontaktu prostredníctvom neverbálnej komunikácie, napríklad zdvihnutie na ruky, očný kontakt, úsmev, pohladenie, pritúlenie a iné prejavy nežnosti.

V tomto vekovom období dieťa rieši úlohy na úrovni zmyslovo-pohybového myslenia, ktoré má situačný charakter. Pozornosť dieťaťa je nestála. Vnemy majú synkretický ráz a zároveň sú celkové a nepresné. Tento vývin spočíva v čoraz presnejšej a zložitejšej syntéze podnetov, ktoré celostne pôsobia na zmyslové orgány, predovšetkým na dotykový, zrakový a sluchový (preto má dieťa tendenciu najprv si predmety ohmatať). So vzrastajúcou automatizáciou pohybových činností sa pozornosť dieťaťa už nemusí

⁸⁾ § 8 vyhlášky MŠV SR č. 353/1994 Z.z. o predškolských zariadeniach v znení zmien a doplnkov vyhlášky MŠ SR č. 81/1997 Z.z.

sústredovať na každú fázu činnosti alebo jednotlivý činnosťný akt a postupne sa prenáša na cieľ a výsledok činnosti. Imitácia predmetných činností dospelého je jedným z najzákladnejších spôsobov učenia sa detí tejto vekovej kategórie. Dôležité je preto poskytovať deťom vzor správne vykonávanej činnosti, najmä pri utváraní kultúrno-hygienických návykov a sebaobslužných zručností (jedenie, obliekanie, obúvanie a pod.).

Najcharakteristickejším druhom hier sú pohybovo-manipulačné hry. Tieto hry, podobne ako ostatné, ktoré si dieťa spontánne vyberie, sú individuálnymi hrami. Často sa stáva, že dieťa pri hre zatúži po hračke iného hrajúceho sa dieťaťa. Dochádza ku konfliktu, v ktorom sa dieťa zväčša násilným spôsobom „zmocní“ tejto hračky. Vzhľadom na detský egocentrizmus je tento druh konfliktov prirodzený a s postupujúcim vekom dieťaťa sa frekvencia ako aj spôsob riešenia týchto konfliktov mení v prospech pokojného.

V tomto veku sa intenzívne osvojuje a rozvíja reč dieťaťa, zlepšuje sa celková zrozumiteľnosť reči. Učiteľka poskytuje deťom pozitívny vzor spisovnej a kultivovanej reči. Reč však pre dieťa nie je len prostriedkom sociálnej komunikácie, ale aj dôležitým prostriedkom komunikácie citov. Napríklad zvýšená intenzita hlasu v rečovom prejave učiteľky vyvoláva v deťoch pocit nelásky. V tomto veku je obzvlášť dôležité adresovať prosby, pokyny a želania konkrétnemu dieťaťu (napr. Betka, pomôž mi upratať kocky), a nie hromadne. Staršie deti dokážu už dobre reagovať na hromadné oznamy a pokyny.

Z hľadiska postupného rozširovania slovnej zásoby a vnímania, ako aj porozumenia obsahu reči, venuje učiteľka adekvátnu pozornosť najprv pasívnemu a následne aktívnemu osvojovaniu slovnej zásoby. Stačí, ak na slovný pokyn alebo pomenovanie predmetu alebo javu reaguje dieťa najprv pohybom, činnosťou alebo vyhladaním či uchopením predmetu a až neskôr reaguje aj slovne. Táto postupnosť krokov je potrebná na to, aby dieťa porozumelo obsahovému významu slov a jazyk sa postupne stal aj prostriedkom jeho dorozumievania sa so svetom a nástrojom myslenia. Dieťa v tomto období najčastejšie vyslovuje otázku „čo je to?“. Potrebné je, aby sa dieťaťu na tieto otázky od dospelých dostavili aj primerané odpovede.

Upozornenie: Veková kategória 2-3 ročných detí je pre učiteľky materských škôl pomerne špecifickou záležitosťou (vzhľadom na skutočnosť, že v minulosti začínali do materskej školy dochádzať deti až od troch rokov). Nevyhnutné je preto, aby si učiteľka dôsledne preštudovala vývinovú psychológiu a biológiu dieťaťa, zameranú na vývinové obdobie batolaťa, najmä na jeho poslednú fázu a problematiku výchovno-vzdelávacej práce v detských jasliach a do patričnej hĺbky hlavne oblasť metodiky (rôzne metodické materiály úzko zamerané na daný vek). Vhodné je preto v prípade potreby zabezpečiť v tomto smere aj ďalšie vzdelávanie učiteliek (napr. aj spolupráci so zdravotníckymi inštitúciami).

Základné rozvojové možnosti 3 - 4 ročných detí

3-4 ročné deti sú ešte málo samostatné. Postupne sa táto situácia mení, nakoľko v tomto veku prudko prebieha osamostatňovací proces dieťaťa. Najmä pri utváraní a osvojovaní návykov a zručností sebaobsluhy, ale aj v iných činnostiach dieťa často opakuje „ja sám“, čo je prejavom jeho rastúcej autonómie. Proces sebauvedomovania úzko súvisí s vývinovou zvláštnosťou tohto obdobia, ktorá sa v správaní dieťaťa prejavuje ako tzv. „detský vzdor“ alebo ako detský negativizmus. Tieto prejavy správania postupne doznievajú. Dieťa sa stáva osobnosťou, uvedomuje si svoje „ja“ a postupne nadobúda vlastnú identitu. City dieťaťa sa vyznačujú ambivalentnosťou (protichodnosťou). Z tohto dôvodu býva dieťa citovo nestále, náladové a rozrušia ho aj úplné maličkosti. Preto je naďalej dôležité v materskej škole venovať pozornosť utváraniu pocitu istoty a bezpečia.

Dieťa sa už pohybuje s väčšou istotou, pri chôdzi a behu udržiava lepšiu stabilitu. Postupne sa zlepšuje hrubá motorika a celková koordinácia pohybov. Zdokonaľuje sa manipulácia s predmetmi a utvárajú sa základy jemnej motoriky. Výrazne sa utvárajú a zdokonaľujú kultúrno-hygienické a mravné návyky, ako aj sebaobslužné návyky a elementárne pracovné zručnosti. Dôležité je, aby učiteľka na samostatné osvojenie sebaobslužných zručností detí vytvorila v triede atmosféru pohody a poskytla im primeraný čas na vykonanie týchto činností.

V tomto období pretrváva zmyslovo-pohybové myslenie detí a postupne nastupuje konkrétne-názorné myslenie. Úlohy dieťa naďalej rieši predovšetkým v manipulačnej a pohybovo-vnemej úrovni, vtedy, keď má bezprostredný kontakt s predmetmi a hračkami, v činnosti alebo za spolupráce dospelých. Vnímanie naďalej charakterizuje synkretizmus. Dieťa nedokáže podrobne analyzovať vnímaný objekt, rozčleniť ho na časti a potom ich spojiť do uzavretého celku. Postrehuje globálne, obrysovým a povrchným spôsobom. V predmetoch a javoch vyčleňuje tzv. silné vlastnosti, ktoré mimovoľne upútávajú pozornosť a možno ich ľahko postrehnúť. Sú to vlastnosti vonkajšieho vzhľadu, napríklad krikľavá farba, neobyčajný tvar, hlasný a opakujúci sa zvuk a pod. Postupne sa však zmyslové vnímanie spresňuje, napríklad dieťa dotykom rozlišuje tvar a povrch vecí, rozoznáva vône a základné chute, rozlišuje a pozná základné farby, pohybom reaguje na rytmus hudby a iné. Výrazné pokroky možno zaznamenať z hľadiska rozvoja jazykovej správnosti rečového prejavu dieťaťa ako aj rozširovania slovných zásoby. Postupne sa začína objavovať aj otázka „prečo?“.

Pozornosť dieťaťa je ešte nestála a krátkodobá. Dieťa rýchlo mení predmet svojich záujmov, čo vyplýva okrem vnútorných predpokladov aj z vysokého stupňa zvedavosti dieťaťa o okolitý svet. Hra dieťaťa preto trvá krátko a je pomerne jednoduchá. Udržiava si individuálny ráz aj napriek tomu, že sa súbežne hrá niekoľko detí vedľa seba, nie však spolu. V závere tretieho roku utvárajú deti 2-3 členné skupinky a objavujú sa náznaky spoločnej skupinovej hry.

Základné rozvojové možnosti 4-5 ročných detí

4-5 ročné deti sú už samostatnejšie a pohotovejšie. Majú pomerne dobre osvojené hygienické návyky, niektoré pracovné a mravné návyky ako aj základy kultúrneho správania. Podstatný význam má preto posilňovanie pozitívnych prejavov kultúrneho správania dieťaťa.

Postupne ustupuje rozkolísanosť citových stavov a začínajú sa objavovať náznaky vyšších citov, poznávacích, morálnych, estetických a sociálnych citov.

V tomto veku sa deti lepšie prispôsobujú prijatým pravidlám správania v skupine a ľahšie nadväzujú kontakty s inými deťmi. Zapájajú sa do skupinových hier a činností a objavujú sa u nich náznaky kooperatívneho správania. Čas zotrvania detí v individuálnej alebo skupinovej hre a činnosti sa postupne predlžuje, čo súvisí aj s vývinom pozornosti. Rozširuje sa aj počet druhov hier a činností, napríklad pohybové, konštruktívne, námetové alebo symbolické hry a ich rôzne tvorivé varianty; ďalej pohybové, pracovné, výtvarné, dramatické, hudobno-pohybové a intelektové činnosti a iné. Spoločnú hru nedokážu však deti samostatne plánovať a organizovať, dohodnúť sa na rozdelení rol a priebehu hry, ak sa im to darí, tak len čiastočne. Stáva sa ešte, že hra sa končí konfliktom. Učiteľka preto pozorne sleduje hru detí a v prípade potreby citlivo a taktne uľahčuje výber, organizáciu a priebeh skupinovej hry.

V období medzi 4. - 5. rokom života možno zaznamenať vzostup telesného rozvoja osobnosti, ktorý spočíva v náraste pohybovej spôsobilosti dieťaťa, čo do množstva i kvality. Zdokonaľuje sa pohybová koordinácia a hrubá motorika, postupne sa zlepšuje aj jemná motorika a zautomatizovávajú sa rôzne pohybové vzorce. Najvýraznejšie a natrvalo sa osvojujú základné pohybové a telovýchovné zručnosti, napríklad beh, skok, hádzanie, lezenie, akrobatické cvičenia a iné.

V tomto období sa deti nachádzajú v štádiu konkrétneho-názorného alebo konkrétneho-obrazného myslenia, ktoré je synpraktickým myslením. Intelektuálna aktivita dieťaťa existuje spolu s praktickou, reálnou činnosťou s predmetmi v rozmanitých pohybových, konštruktívnych a tematických hrách a činnostiach. Myslenie sa spája s konkrétnym cieľom, ku ktorému smeruje konanie. Prírodné, spoločenské a technické javy dieťa poznáva v procese vnímania a priamym pozorovaním, na základe ktorého vzniká bezprostredná zmyslová skúsenosť. Vzhľadom na pretrvávajúci synkretizmus vnímania, niektoré vlastnosti predmetov vníma dieťa „nesystémovo“, jednostranne a objekt analyzuje úryvkovite. Na druhej strane však býva to isté dieťa bystrým pozorovateľom, neraz si všimne také detaily, ktoré uniknú pozornosti dospelého človeka, napríklad bodku na hrnčeku, jamku na ploškom kamienku a pod. Súvisí to s pomerne vysokou výkonnosťou analyzátorov a subjektivismom detských vnemov. Dieťa vyčleňuje v predmetoch a obrázkoch predovšetkým tie detaily, ktoré v ňom vyvolávajú určité pocity alebo emocionálne zážitky. Učiteľka rozvíja pozorovacie schopnosti a umožňuje dieťaťu samostatne skúmať, experimentovať a objavovať svet.

Okolo 5. roka vstupuje dieťa do „veku otázok“, je živé a pohyblivé, zvedavé a skúmavé. Stáva sa bádateľom a odhaľovateľom neznámeho sveta vecí, javov a pojmov. Rozvoj predstavivosti a fantázie, ako aj rýchle pokroky v reči a v myslení mu umožňujú nastoľovať ustavične nové problémy, na ktoré ešte nedokáže samo nájsť odpoveď. Pokúša sa ich preto riešiť pomocou dospelých, ktorým kladie množstvo otázok o rôznych veciach a príčinných súvislostiach. Najčastejšie vyslovuje otázku „prečo?“. Vzhľadom na túto skutočnosť je dôležité, aby dieťa malo v materskej škole dostatok prirodzených príležitostí na vyslovovanie svojich otázok a dostávalo na ne primerané odpovede.

Reč dieťaťa postupne stráca situačný ráz a stáva sa nástrojom myslenia a prostriedkom sociálnej komunikácie. Rozširuje sa pasívna i aktívna slovná zásoba. Slovník dieťaťa je bohatší na slovné druhy. V tomto veku dieťa tvorí s obľubou vlastné „nové“ slová, tzv. detské neologizmy, napr. „mudráčik“, „sekerovať“ a pod. a vyplňa tak medzery v slovnej zásobe. Predmety alebo činnosti, ktoré dieťa nevie označiť primeraným výrazom, pomenúva analogickým odvodením z obsahového významu známych slov (tento jav je pomerne frekventovaný u 3 - 5 ročných detí). Pomáha mu pri tom cit pre sémantickú a formálnu príbuznosť slov. V tomto veku má dieťa vynikajúcu mechanickú pamäť. Prejavuje sa to najmä pri zapamätávaní nových slov, rôznych kratších i dlhších literárnych útvarov, ba dokonca aj nezmyselných slovných spojení. Slová alebo texty si však dieťa dokáže zapamätať a reprodukovať aj bez pochopenia a porozumenia významu, napríklad rôzne zábavné riekanky, vyčítanky, jazykolamy a pod. Nemožno preto z tejto schopnosti jednoduchej reprodukcie vyvodzovať závery o rozumovej spôsobilosti dieťaťa.

Rozmanité činnosti, ktoré dieťa vykonáva v predškolskom veku samostatne alebo za účasti dospelých, sú od počiatku poznávacími činnosťami, do ktorých sa zapájajú rozumové procesy, to znamená rôzne myšlienkové operácie. Senzomotorické a rozumové skúsenosti dieťaťa sú čoraz širšie. Poznanie okolitej skutočnosti je však stále povrchné, pretože dieťa ešte nepostrehuje podstatu faktov a udalostí a nechápe mnohé logické vzťahy, ktoré ich spájajú.

Základné rozvojové možnosti 5 - 6 ročných detí

5-6 ročné deti sú už pomerne samostatné a majú dobre rozvinutú schopnosť riešiť rôzne vekuprimerané úlohy alebo problémy. Osvojené návyky kultúrneho a spoločenského správania a dosiahnutý stupeň osobnostného rozvoja, najmä rozvoja zručností umožňuje dieťaťu relatívnu nezávislosť od dospelých osôb.

Dieťa sa postupne stáva vyrovnanejšie, znižuje sa citová dráždivosť a city sú stálejšie. V správaní ustupuje impulzivita a zlepšuje sa schopnosť sebaovládania. Dozrievanie citov spočíva v tom, že dieťa postupne ovláda afekty a emócie, s čím sa spája interiorizácia (zvnútornenie) ich pohybovo-verbálnych prejavov a vo vývine vyšších citov. Proces od nevedených emócií k vyšším citom sa podľa L. S. Vygotského nazýva intelektualizáciou citov.

City sa už neprejavujú iba v bezprostrednom konaní, ale aj vo sfére predstavivosti a intelektu. Potreba informácií a uspokojenia poznávacích citov (sem patrí aj zvedavosť) dominuje nad inými želaniami. S vývinom vyšších citov, najmä poznávacích, úzko súvisí zdokonaľovanie pozornosti. Táto skutočnosť sa pozitívne prejavuje v rôznych činnostiach a celkovej aktivite dieťaťa. Dieťa má živý záujem o svet prírody, rastliny, zvieratá, o niektoré prírodné a spoločenské javy a súvislosti. Lahšie postihuje rozdielnosť vecí než ich spoločné znaky. Poznáva čoraz viac konkrétnych vlastností predmetov a so zvedavosťou vstrebáva informácie o bližšom i vzdialenejšom okolí. Napríklad so záujmom si prezerá a „študuje“ obrázkové časopisy a knihy o prírode, zvieratách, ľuďoch, autách a iných dopravných prostriedkoch, vesmíre a pod. Na jednej strane, vďaka svojej pozorovacej schopnosti, dospelých prekvapuje vedomosťami napríklad o autách, ktoré dokáže správne rozlíšiť a určiť nielen na obrázku, ale aj v realite a na druhej strane otázkami, v ktorých sa dožaduje doplňujúcich informácií až encyklopedického charakteru.

S týmto javom súvisí nástup príčinnosti myslenia. Pri poznávacej činnosti dieťa postupne objavuje súvislosti a vzťahy medzi predmetmi a javmi. Začína využívať abstraktné a pojmové či slovo-logické alebo symbolické myslenie. Pri osvojovaní si pojmov prechádza od jednoduchých k zložitejším pojmom, pričom si postupne vytvára hierarchicky systemizované pojmy, to znamená zapojené do čoraz širších tried. Napríklad, v závere predškolského obdobia dieťa už nielen chápe, že fialka, púpava a tulipán sú kvety, gaštan, smrek či lipa stromy, ale aj to, že kvety a stromy sú rastliny. Tieto pojmy si vytvára na pozadí vlastnej skúsenosti. Prevažujú účelové, úžitkové a funkčné definície pojmov, ktoré súvisia so subjektívnym a egocentrickým postojom dieťaťa k skutočnosti.

V úsilí pochopiť hlbšie svet okolo seba, sa stáva dieťa trpezlivejšie, čo má pozitívny dopad na schopnosť zotrvať v určitej činnosti primeraný čas, ako aj na tendenciu dokončiť danú činnosť. Učiteľka si všíma v rôznych pedagogických situáciách tieto schopnosti dieťaťa a prostredníctvom uplatňovania rôznych aktivizujúcich metód neustále posilňuje pozornosť dieťaťa. V elementárnej forme sa objavuje schopnosť prevziať zodpovednosť za svoje správanie a správne vykonanie určitej úlohy alebo jednoduchej služby. Rozvíja sa zmysel pre povinnosť.

Z hľadiska sociálneho vývinu sa v tomto veku výrazne zdokonaľujú sociálne zručnosti dieťaťa a zlepšuje sa schopnosť sociálnej komunikácie a kooperatívneho správania (prirodzene však, že kooperatívne správanie je v tomto veku na elementárnej úrovni). Dieťa pomerne rýchlo a samostatne nadväzuje sociálne kontakty s inými deťmi i dospelými. Zapája sa do skupinovej hry, ktorú dokáže samostatne naplánovať, organizovať, určiť roly, dohodnúť sa na priebehu hry a zotrvať v nej dlhší čas. Stáva sa, že zaujímavá skupinová hra s príťažlivým námetom pokračuje aj niekoľko dní. Učiteľka preto pozorne sleduje a motivuje utvárajúce sa prirodzené kooperatívne správanie detí v hrách. Táto schopnosť dieťaťa spolupracovať s druhými sa prenáša aj do iných, rôzne zameraných výchovno-vzdelávacích činností, v ktorých je pri riešení úloh alebo problémov žiaduca súčinnosť skupiny (napr. pri zhotovovaní makety, modelu, skladaní obrázku, dramatizácii, inštrumentálnej hre a pod.). Kooperatívne správanie, ako všeobecný predpoklad úspešného života človeka, pomáha dieťaťu postupne prekonávať vlastný egocentrizmus a v rôznych situáciách prakticky uplatňovať schopnosť decentrácie (odpútania sa od seba). Je to objavujúca sa vlastnosť osobnosti dieťaťa, ktorá je základom budúcej tímovosti dospelého jedinca.

VÝCHOVA V RODINE A V MATERSKEJ ŠKOLE

Z hľadiska účinnosti výchovy a vzdelávania je dôležité, aby rôzne výchovné vplyvy pôsobiace na dieťa boli v čo najväčšom súlade. V záujme zosúladenia výchovného pôsobenia materská škola úzko spolupracuje s rodinou i širšou komunitou, v ktorej dieťa žije. Žiaduce je preto, aby učiteľky materských škôl poznali nielen výchovnú orientáciu materskej školy, ale aj rodiny.

Matějček (1992) na základe bohatého štúdia detí z rôznych rodín úplných, neúplných, funkčných i dysfunkčných a detí vyrastajúcich v náhradnej rodinnej starostlivosti (pestúnska rodina, „SOS detské mestečká“) odvodil nasledovné princípy rodinnej výchovy:

1. V rodine sú uspokojované základné potreby detí, ale rovnako deti uspokojujú základné potreby rodičov, takže je to obojstranný vzťah.

Z uvedeného vyplýva:

- potreba stimulácie čo do množstva, kvality a premenlivosti;
- potreba zmysluplného sveta (aby vznikli poznatky, vedomosti, skúsenosti, musí existovať poriadok, zmysel);
- potreba životnej istoty, ktorá sa najviac naplňa v citovom vzťahu;
- identita alebo vedomie vlastného ja a vlastnej spoločenskej hodnoty;
- potreba životnej perspektívy, čiže otvorená budúcnosť (uzavretá budúcnosť je zúfalstvom, otvorená je stimulujúca).

Rodičia zabezpečujú uspokojenie základných potrieb dieťaťa, ale aj dieťa uspokojuje rodičov: poskytuje im stimuláciu, zmysel života, citovú istotu, status rodičov a otvorenú budúcnosť, a to za hranice ich fyzickej smrti, lebo v deťoch pokračuje dielo ich tvorivej výchovy.

2. Rodina nie je len biologickým dedičstvom detí po rodičoch, ale je dedičstvom celého života rodičov - vlastníctvom spoločnej minulosti, prítomnosti a budúcnosti.

V rodinnom prostredí sa žije čas minulý, prítomný a budúci; čas je dynamický. V detskom domove sa v nerodinnom živote žije prítomnosťou, od nedele do nedele a čas je statický.

3. Ďalším princípom rodinného života je spoločný čas a priestor, spolužitie v čase a priestore, prelínanie súkromia.

V rodinnom prostredí nemožno oddeliť čas a priestor jedného človeka, vzájomné spolužitie životov jednotlivých členov rodiny je dôležitejšie ako osobné súkromie.

4. Modely sociálnych vzťahov sa v rodine prijímajú plynule a prirodzene (toto sociálne učenie vytvárajú drobné každodenné situácie a relatívna stabilita prítomných rodičovských alebo príbuzenských modelov).

5. Výchovné pôsobenie rodiny je vzájomné. Vychovávame a sme vychovávaní. Vzájomné spolužitie prekonáva spravodlivosť. Robíme druhým radosť bez zásluh, nezištne, dokážeme odpúšťať bez odčinenia⁹⁾.

Predškolská výchova v materskej škole sa v mnohom podobá rodinnej výchove. Túto podobnosť ovplyvňujú vývinové špecifiká predškolského veku. Niektoré výchovné princípy rodinnej výchovy sú v podstate totožné s výchovou v materskej škole, napríklad v otázkach sociálneho učenia. Učiteľky podobne ako rodičia poskytujú deťom modely správania (v tom najširšom slova zmysle). Celé sociálne prostredie materskej školy predstavuje pre deti modely sociálnych vzťahov v prirodzených situáciách. Ideálne je, ak je to model pozitívneho etického správania, a to aj v určitých vyhrotených situáciách, napríklad pri riešení rôznych výchovných problémov alebo konfliktov.

⁹⁾ Matějček, Z.: Princípy rodinnej výchovy. In.: Křesťanství a psychologie. Zborník Křesťanské akademie. Praha 1992.

Podobne ako rodina, tak aj materská škola plní funkciu určitého výchovného spoločenstva. Dnes už neplatí téza, že výchovné pôsobenie na dieťa smeruje výlučne od dospelého. Pri výchovnom pôsobení na dieťa dochádza aj k sebvýchove dospelého. Výchova je výsostne interaktívnou záležitosťou, v materskej škole prebieha v interakcii učiteľka - dieťa, dieťa - dieťa, dieťa - učiteľka a dieťa - širšie sociálne prostredie.

Vzhľadom na tieto mnohoraké vzťahy vo výchovno-vzdelávacom procese možno konštatovať, že výchovou osobnostne rastie alebo dozrieva nielen dieťa, ale aj učiteľka. Dôležité je preto, aby sa v systéme celoživotného vzdelávania učiteľiek pamätalo aj na tento závažný fakt a prihliadalo sa nielen na odborný, ale aj na osobnostný rast učiteľiek. To znamená na zvyšovanie úrovne profesionality z hľadiska odbornosti i osobnostnej zrelosti učiteľiek.

Spolupráca materskej školy s rodinou

Výchovu v rodine a v materskej škole (rodičov a učiteľky) spája spoločný záujem o dieťa a rozvoj jeho osobnosti. V záujme čo najučinnejšieho rozvoja osobnosti dieťaťa je, ak sa podarí pedagogickému kolektívu vtiahnuť rodičov do spolupráce s materskou školou a zapojiť ich do výchovného spoločenstva. Takto chápaná spolupráca sa opiera o pozitívne postoje učiteľiek k rodičom, postupne stráca formálny charakter a utvárajú sa v nej medzi rodičmi a učiteľkami trvalejšie a osobnejšie vzťahy. Do spolupráce sú aktívne zapájané aj deti. Niekedy sú deti dokonca iniciátormi zapojenia sa rodičov do konkrétnej spolupráce s materskou školou, pričom organizácia a obsah tejto spolupráce môžu byť rôzne. Kvalitatívna úroveň spolupráce materskej školy s rodinou je v prvom rade podmienená úrovňou profesionálnej etiky a stupňom osobnostnej zrelosti konkrétnych osôb pedagogického kolektívu školy, vrátane riaditeľky.

Spolupráca materskej školy s rodinou môže mať tradičné a netradičné formy. Rôzne formy spolupráce - schôdze, spoločné podujatia detí, rodičov a učiteľiek, osobné rozhovory učiteľiek s rodičmi a poradenská činnosť materskej školy rodine sa orientujú jednak na hromadnú alebo skupinovú účasť učiteľiek a rodičov na schôdzach a iných spoločných podujatiach a jednak na osobný kontakt jednej učiteľky s jedným alebo oboma rodičmi dieťaťa.

Obsahová náplň celej spolupráce materskej školy s rodinou sa konkretizuje vzhľadom na potreby rodiny a školy v súlade s filozofiou a koncepcnými zámermi školy, ktoré vyplývajú z aktuálnych sociokultúrnych a socioekonomických podmienok spoločnosti. Sú to napríklad rôzne kultúrne podujatia z príležitosti osláv štátnych sviatkov, významných dní a zachovávanie národných tradícií; riešenie všeobecných a špecifických pedagogicko-psychologických otázok výchovy a vzdelávania; priebežné oboznamovanie rodičov s platnou legislatívou pre materské školy; dohodnutie sa o prijateľných formách finančnej výpomoci materskej škole zo strany všetkých rodičov vzhľadom na konkrétnu socioekonomickú úroveň rodín, ale aj aktívne vyhľadávanie sponzorských darov od niektorých rodičov a iných osôb alebo inštitúcií a podnikov, ktoré majú priaznivé ekonomické možnosti a iné. Môžu to byť schôdze s informatívnou alebo prednáškovou obsahovou náplňou ako aj spoločné podujatia detí, rodičov a učiteľiek s kultúrno-spoločenským, športovým, poznávacím, environmentálnym a iným obsahovým zameraním, ktoré majú tvorivý charakter. Napríklad slávnosti, besiedky, výlety, rôzne tvorivé hry, športové, pohybové alebo pracovné činnosti a pod., ktorých frekvenciu a počet nemožno vopred presne stanoviť. Plán spolupráce materskej školy s rodinou je preto žiaduce priebežne aktualizovať vzhľadom na organizačný chod školy a možnosti postupne sa vyvíjajúcej spolupráce s rodičmi.

Špecifický význam má úvodná informatívna schôdza na začiatku školského roka, najmä pre rodičov detí, ktoré začínajú prvýkrát s dochádzkou do materskej školy. V podstate

touto prvou schôdzou sa môže vzbudiť záujem rodičov o spoluprácu a do istej miery ovplyvniť aj ich budúci postoj k materskej škole ako inštitúcii a k spolupráci s ňou. Riaditeľka školy informuje rodičov o platnej legislatíve pre materské školy a o organizačnom usporiadaní života detí v materskej škole. Na tejto schôdzi sa dohodnú základné pravidlá spolupráce a spôsob poskytovania kontaktu materskej školy rodičom v záujme optimálneho riešenia rôznych pedagogických, legislatívnych, organizačných a ekonomických otázok. Pedagogické alebo pedagogicko-psychologické otázky môžu, a nemusia byť zaradené na tejto schôdzi. Môžu sa vzťahovať napríklad na problematiku adaptácie dieťaťa na materskú školu, na zostavenie a obsahovú skladbu denného poriadku a pod.

Poradenská činnosť obsahuje pedagogickú a zdravotnú osvetu a individuálne výchovné poradenstvo.

Pedagogická a zdravotná osвета je prirodzenou a neoddeliteľnou súčasťou celého rozsahu spolupráce materskej školy s rodinou a širšou komunitou. Obsah osvetu sa sústreďuje na priame a nepriame objasňovanie významu materskej školy (z hľadiska rôznych pedagogicko-psychologických otázok), zdravej životosprávy a zdravého životného štýlu z hľadiska rozvoja osobnosti dieťaťa predškolského veku v súlade s vývinovými osobitosťami. Realizuje sa prostredníctvom prednáškovej činnosti, v ktorej majú zastúpenie aj odborníci z rôznych oblastí a spoločných podujatí s deťmi, na ktorých nie sú rodičia iba pasívni prijímatelia, ale môžu sa aktívne zapájať do činností organizovaných učiteľkami, príp. činnosť aj sami navrhnuť.

Výchovné poradenstvo spočíva v nasmerovaní rodičov na účinné výchovné postupy z hľadiska humanisticky orientovanej výchovy. Napríklad na uplatňovanie výchovných zásad v intenciách etickej výchovy podľa R. R. Olivara; v zmysle výchovy orientovanej na dieťa podľa C. R. Rogersa alebo tvorivo-humanistickej výchovy M. Zelinu a pod. (pozri použitú literatúru).

Učiteľka berie do úvahy fakt, že hlavnú morálnu zodpovednosť za výchovu dieťaťa má rodič. Rešpektuje túto skutočnosť a zároveň si uvedomuje, že pre dobrého rodiča je jeho dieťa najvyššou hodnotou. Rovnako ako rodič akceptuje dieťa ako najvyššiu hodnotu. Výchova je príliš krehkou záležitosťou, každé dieťa je individualita a vyhovujúce výchovné postupy, ktoré sa vzťahujú na jedno dieťa, sa môžu, ale nemusia vzťahovať aj na iné dieťa.

Výchovné poradenstvo nemôže byť preto založené na poskytovaní hotových a zaručene správnych rád a ponaučení rodičovi. Učiteľka vo vzťahu k rodičovi vystupuje skôr v úlohe facilitátora a konzultanta než poradcu, opiera sa o vytvorenú dôveru rodiča v jej profesionálne schopnosti. V rozhovore s rodičom uplatňuje tvorivosť, aktívne počúvanie a vyjadruje sa pravdepodobnostne, napr. možno, snáď a pod. Napomáha a uľahčuje výchovné pôsobenie na dieťa v rodine.

Výchovné poradenstvo si vyžaduje učiteľkinu citovú a interpersonálnu kompetenciu so schopnosťou sociálnej percepcie, prostredníctvom ktorej reálne odhaduje osobnostné vlastnosti rodičov a zaužívaný výchovný štýl v rodine.

Učiteľka si na základe pravidelného osobného kontaktu s rodičmi postupne utvára ucelený obraz o sociokultúrnej úrovni rodiny. Vzhľadom na tieto diagnostické zistenia modifikuje spôsob komunikácie s rodičmi, zvažuje koľko a aké informácie o dieťati môže rodičom poskytnúť a ako môže svojou pedagogicko-psychologickou odbornosťou napomôcť prípadnému korigovaniu výchovného štýlu rodičov. Zameriava sa na dostupné informácie o dieťati, ktoré podávajú súhrn všetkého, ako sa javí dieťa v rôznych výchovno-vzdelávacích činnostiach, v správaní sa vo vzťahu k iným deťom a dospelým a akú úroveň výchovno-vzdelávacích výsledkov dosahuje. Neporovnáva dieťa s inými deťmi, ale skôr informuje rodičov o aktuálnych individuálnych pokrokoch dieťaťa (porovnáva ho iba so sebou samým). Konzultuje s rodičmi výchovné pôsobenie na dieťa v záujme riešenia jeho konkrétnych výchovno-vzdelávacích ťažkostí. Napríklad rodičovi, ktorý sa javí ako perfekcionistický a

prehnane prísny, neoznamuje rôzne negatívne prejavy správania sa dieťaťa, ktoré by mohli viesť k neprimeraným trestom. Naopak, učiteľka nepriamo upozorňuje tohto rodiča na konkrétne pozitívne prejavy v správaní sa dieťaťa. Citlivo, taktne a krok za krokom pomáha rodičovi objaviť v dieťati silné stránky osobnosti a nadobudnúť tak adekvátny prístup a úctu k svojmu dieťaťu alebo aspoň korigovať tento výchovný prístup v zmysle zmiernenia požiadaviek rodiča voči dieťaťu.

Závažným etickým princípom výchovného poradenstva ako aj celej dobre fungujúcej spolupráce materskej školy s rodinou je, že učiteľka zachováva **mlčanlivosť o konkrétnej rodine**.

TELESNÁ VÝCHOVA

V predškolskom veku sa utvárajú základy fyzického a psychického zdravia, ako aj telesnej kultúry človeka. Celostne sa rozvíjajú psychomotorické schopnosti dieťaťa, najmä hrubá motorika.

Hlavným cieľom a poslaním telesnej výchovy v materskej škole je zdravý rast a správny psychosomatický vývin dieťaťa.

Telesný a duševný rozvoj osobnosti dieťaťa v tomto vývinovom období úzko súvisí. Pre dieťa je prirodzenejší pohyb ako pokoj, pri nedostatku pohybovej aktivity trpí. Vzhľadom na túto skutočnosť telesnú výchovu v materskej škole možno chápať ako harmonizujúcu výchovnú zložku. Dostatočné množstvo pohybu pomáha dieťaťu zbaviť sa psychofyzického napätia, utvárať stav telesnej a duševnej rovnováhy, teda celkovú pohodu organizmu. Každodenné uspokojovanie potreby pohybu je záležitosťou dôslednej realizácie telesnej výchovy, ktorá sa nechápe ako izolovaná výchovná zložka. Uplatňuje sa ako prirodzená a neoddeliteľná súčasť viacerých organizačných foriem (dopoludňajšie telovýchovné cvičenie, zamestnanie, pobyt vonku, telovýchovné chvíľky) a v rámci medzizložkových vzťahov sa prelína takmer všetkými výchovnými zložkami (všade tam, kde sa javí potreba pohybovej aktivity dieťaťa).

Účinnosť telesnej výchovy spočíva v dostatočnej a rozmanitej pohybovej aktivite dieťaťa a v plynulom striedaní fázy jednoduchej telesnej záťaže s fázou odpočinku počas celého dňa.

Vo výchovno-vzdelávacom procese sa preto vytvára dostatočný časový priestor na pohybové hry a činnosti, ktoré obsahujú najmä spontánnu, ale aj intencionálnu pohybovú aktivitu dieťaťa. Súhrne v týchto činnostiach možno pravidelne uplatňovať cvičenie jogy, a to vo forme hatajogy, dýchacích a relaxačných cvičení, ako aj cvičenia iných zdravotne zameraných pohybových systémov. Možnosť zaradenia týchto jogových a iných zdravotných cvičení je však podmienená dôkladnou teoretickou a praktickou prípravou učiteľiek, ako symbióza ich vedomostí, skúseností a spôsobilostí. Uvedená odborná a metodická príprava predchádza využívaniu týchto cvičení v pedagogickej praxi (v záujme ochrany zdravia detí je vhodné v materských školách využívať iba tie zostavy jogových cvičení, ktoré sa uvádzajú v metodických príručkách odporúčaných MŠ SR).

V predškolskom veku má dieťa priaznivé psychofyzické predpoklady (biologické i psychologické) na osvojenie rôznych pohybových vzorcov a telovýchovných cvičení. Najintenzívnejšie sa utvárajú základné pohybové schopnosti, zdokonaľuje sa správne držanie tela a koordinácia pohybov, osvojujú sa rôzne pohybové zručnosti. Napríklad dieťa sa najprirodzenejšie naučí cvičiť kotúl vpred, bicyklovať, ale aj lyžovať, korčuľovať, prípadne plávať a iné (osvojovanie týchto pohybových zručností má charakter prípravných cvičení). Pri

osvojovaní týchto zručností a ich zautomatizovaní zohráva okrem anatomických a fyziologických osobitostí dôležitú úlohu fakt, že dieťa takmer nepocit'uje psychické zábrany, akými sú úzkosť a strach z neznámej činnosti, odhad možných nebezpečenstiev a dôsledkov nesprávne vykonaného cvičenia či obavy z neúspechu, ktoré spomaľujú alebo znemožňujú osvojovanie týchto pohybových zručností starších detí a dospelých.

Najúčinnejšou metódou osvojovania pohybových vzorcov a jednoduchých alebo zložitejších pohybových úkonov dieťaťa je imitácia (napodobňovanie). Pre dieťa má preto podstatný význam pohybový vzor dospelých. Učiteľka materskej školy sa usiluje vedome poskytovať dieťaťu správny a kultivovaný pohybový vzor, prostredníctvom ktorého modeluje telesnú kultúru dieťaťa.

V pohybových činnostiach sa rozvíja súčasne individualita i prosociálne správanie dieťaťa a utvárajú sa pre život nenahraditeľné vôľové vlastnosti. Na jednej strane sa pestuje sebaúcta, sebaovládanie, sebahodnotenie, sebakontrola a sebaregulácia správania. Na druhej strane má však pohybová aktivita výrazne spoločenský ráz. Dieťa sa vychováva k trpezlivosti a ohľaduplnosti, ako aj úcte k druhým deťom. Rozvíja sa dôležitá schopnosť spolupracovať. V spoločných aktivitách športového charakteru má dieťa príležitosť na prirodzené porovnávanie sa s výkonmi iných detí, z čoho pramení zdravá rivalita a túžba po sebazdokonaľovaní. Dieťa si utvára zmysel pre čestné športové zápolenie (fair-play) a elementárne základy cennej schopnosti, zmieriť sa s prehrou.

Telesná výchova ovplyvňuje okrem telesného vývinu – psychický, sociálny, morálny a emocionálny vývin dieťaťa. V konečnom dôsledku sa zvyšuje nielen celková telesná zdatnosť a pohybová výkonnosť, ale aj fyzická a psychická odolnosť, samostatnosť, rozhodnosť a určitá nezávislosť osobnosti dieťaťa.

Dieťa na základe pravidelnej zaujímavej realizácie pohybových činností v materskej škole a prirodzenej radosťi z pohybu nadobúda trvalý pozitívny vzťah k pohybovým aktivitám a telesnej výchove ako takej. Postupne si začína uvedomovať význam pravidelného cvičenia pre zdravie človeka. Utvára sa tak pevný základ celoživotného kladného postoja k pohybovým aktivitám a športu. Aktívny pohyb a zdravá životospráva sú totiž nenahraditeľnou súčasťou zdravého životného štýlu.

Telesná výchova plní dôležitú zdravotnú funkciu. Napomáha dieťaťu utvárať si základné hygienické návyky, získavať odolnosť a otužilosť organizmu, čím významne prispieva k celkovému upevňovaniu zdravia.

Čiastkovými cieľmi telesnej výchovy je dôležité u dieťaťa:

- utvárať stav pohody (psychickej, fyzickej i sociálnej);
- posilňovať fyzickú a psychickú odolnosť;
- osvojovať hygienické, kultúrne a mravné návyky;
- osvojovať základné pohybové návyky, schopnosti a zručnosti;
- utvárať správnu koordináciu pohybov;
- rozvíjať obratnosť, rýchlosť a pohotovosť;
- rozvíjať kultivovaný pohybový prejav;
- rozvíjať pohybovú výkonnosť a telesnú zdatnosť;
- utvárať schopnosť ostražitosti pri cvičení a dodržania vlastnej bezpečnosti aj bezpečnosti iných detí;
- utvárať pozitívny vzťah k prírode a životnému prostrediu pri pohybových aktivitách na pobytoch vonku;
- posilňovať vôľové vlastnosti ako trpezlivosť, vytrvalosť, dôslednosť, presnosť, spoľahlivosť, sebaovládanie a úsilie prekonať prekážky spojené s fyzickou námahou (nevzdávať sa);
- utvárať schopnosť prispôsobenia a podriaďovania sa skupine pri spoločnej telovýchovnej činnosti;

- utvárať schopnosť chápať, akceptovať a rešpektovať pravidlá hry alebo inej pohybovej aktivity;
- rozvíjať schopnosť samostatne sa dohodnúť na spoločne prijatých pravidlách pohybovej hry;
- umožniť zážitky úspechu a zvyšovať sebaúctu prostredníctvom pohybových hier a činností;
- utvárať schopnosť čestného športového zápolenia a schopnosť zmieriť sa s prehrou;
- posilňovať samostatnosť, rozhodnosť a zodpovednosť;
- na základe prirodzenej radosti z pohybu utvárať trvalý pozitívny vzťah k telovýchovným činnostiam a športu;
- utvárať základy telesnej kultúry.

V organizácii života dňa v materskej škole má telesná výchova podstatný význam a uskutočňuje sa prakticky každodenne.

Pretože v súčasnej dobe je rozšírené časové rozpätie príchodu detí do materskej školy, ktoré sa posúva na neskoršiu rannú hodinu, je potrebná zmena organizácie ranného cvičenia. Vzhľadom na zdravotnú funkciu telesnej výchovy a každodennú potrebu pohybovej aktivity dieťaťa aj v súvislosti s utváraním návykov zdravého životného štýlu, nemožno však túto doposiaľ realizovanú organizačnú formu úplne vynechať. Záleží od pedagogického majstrovstva učiteľky, ako flexibilne a vhodne ju začlení do výchovno-vzdelávacieho procesu ta, aby sa ranné cvičenie stalo pre dieťa radostnou, príťažlivou a očakávanou činnosťou.

Telesná výchova sa uskutočňuje samostatne aj integrovane v týchto organizačných formách:

Ranné cvičenie sa realizuje integrovane v rámci dopoludňajších výchovno-vzdelávacích činností, spravidla každodenne ako motivované cvičenie a cvičenie s náčiním, alebo bez náčinia. Napomáha deťom utvárať návyk na pravidelné cvičenie a pociťovať radosť z pohybu. Učiteľka sa usiluje o nenásilné začlenenie s kompenzačným a relaxačným účinkom do aktuálneho denného poriadku (v danom dni) a vekuprímerané zostavenie tohto cvičenia. Výber jednoduchých zdravotných cvikov, rôznych dýchacích a relaxačných cvičení sa zostavuje vzhľadom na podmienky školy, aktuálny zdravotný stav a individuálne psychofyzické predpoklady detí (príp. tieto cviky sa môžu konzultovať aj s lekármi – špecialistami). V jarých a letných mesiacoch sa ranné cvičenie uskutočňuje na školskom dvore alebo terase (podľa podmienok školy).

Ciele a obsah telesnej výchovy ako cielenej výchovnej zložky sa uskutočňuje podľa výberu učiteľky v rámci niektorej z organizačných foriem predškolského vzdelávania – zamestnania a didaktických aktivít aspoň jedenkrát týždenne, pričom ranné cvičenie je neoddeliteľnou súčasťou dňa. V plánovaní a realizácii telesnej výchovy sa zohľadňuje aktuálny zdravotný stav detí, príp. individuálne zdravotné oslabenie, napríklad z dôvodu výskytu chrípkovej epidémie, detských infekčných chorôb, zdravotného stavu po chorobe, alebo alergií rôzneho druhu a pod.

Z hľadiska prirodzených príležitostí na pohyb, otužovanie a zvyšovanie odolnosti organizmu dieťaťa má podstatný význam pobyt vonku. Uskutočňuje sa spravidla každodenne v závislosti od zdravotného stavu detí, ročného obdobia a počasia. V pohybových hrách a činnostiach sa uplatňuje spontánnosť, hravosť, tvorivosť a radosť z prirodzeného slobodného pohybu vo voľnom priestore a v prírode. Pohyb sa tu organicky spája so zaujímavými poznávacími činnosťami, vyplývajúcimi z prirodzenej skúmavosti a zvedavosti dieťaťa. V letných mesiacoch je potrebné chrániť deti pred prudkým slnečným žiarením a podľa toho prispôbiť miesto a čas trvania dopoludňajšieho a popoludňajšieho pobytu vonku. Dôvodom na úplné vynechanie pobytu vonku je nepriaznivé počasie. Učiteľka sa však

v záujme potreby posilňovania zdravia detí rozhoduje vynechať pobyt vonku uvážene a zodpovedne.

Telovýchovné chvíľky alebo iné telovýchovné činnosti pozostávajúce zväčša z rozmanitých pohybových hier, sa realizuje aj niekoľkokrát počas dňa v rôznych organizačných formách, príp. na zmysluplné vyplnenie voľných chvíľ – pri čakaní a pod. Slúžia ako prostriedok aktivizácie v záujme zachovania psychofyzickej rovnováhy a regenerácie telesnej a duševnej energie dieťaťa.

Pred každou dlhšie trvajúcou pohybovou činnosťou je potrebné zabezpečiť, aby bol dostatočný priestor na cvičenie a pohyb, vyvetraná miestnosť a deti si uvoľnili, prípadne vyzliekli vrchné súčasti odevu. Podľa konkrétnych možností školy sa na telovýchovné zamestnanie, príp. aj didaktické aktivity môžu deti prezliekať do cvičebných úborov (až po individuálnom bezproblémovom osvojení určitých pracovných úkonov a podľa podmienok školy).

Obsah telesnej výchovy je rozpracovaný v týchto tematických celkoch: zdravotné cviky, chôdza, beh, skok, lezenie, hádzanie, akrobatické cvičenia, hudobno-pohybová výchova, otužovanie, predplavecká výchova, sánkovanie a lyžovanie.

Vzhľadom na anatomické osobitosti dieťaťa predškolského veku nie sú prípustné tieto cviky: kotúľ vzad, čistý vis s výdržou, vzpor, preťahovanie a pretláčanie, hlboké bedrové záklony (až do „mosta“), široké stoje rozkročné (až do „špagátu“), skoky na tvrdú podložku, zoskok z väčšej hĺbky, ako je miera od pásu dieťaťa na doskočište.

Materská škola pri realizácii cieľov a obsahu telesnej výchovy úzko spolupracuje s rodičmi detí. Informuje rodičov o význame telesnej výchovy a potrebe pohybovej aktivity pre dieťa predškolského veku. Pravidelný pohyb, zdravá životospráva a láskavý prístup rodičov k dieťaťu je najúčinnějšíou prevenciou proti detským ochoreniam.

V záujme zdravého vývinu detí materská škola pravidelne usporadúva podujatia športového charakteru, na ktoré prizýva rodičov, napríklad cvičenia rodičov s deťmi, turistické vychádzky do prírody, detské športové slávnosti, pohybové hry a iné (prirodzene, vzhľadom na konkrétne možnosti materskej školy). Nepriamo tak pozitívne ovplyvňuje postoje rodičov, ich vzťah k pohybu. Tieto aktivity napomáhajú utvárať aj dobré medziľudské vzťahy materskej školy a rodiny založené na rovnocennom partnerstve a spoločnom záujme o dieťa a jeho zdravotný stav.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Vek 2 – 3 roky

Pre 2 – 3 ročné deti je pohyb základnou telesnou a duševnou potrebou, dôležitou stimuláciou telesného rozvoja, podporuje rast, zintenzívňuje látkovú výmenu, prebúdza chuť do jedla, prehĺbuje spánok, vzbudzuje pocit sviežosti a dobrej nálady, podporuje rozvoj nervovej sústavy a celkový psychomotorický rozvoj.

V tejto vekovej kategórii je potrebné dbať, aby deti pohyb nepreťažovali, ale aj na to, aby telovýchovný proces nebol podprahový. Meradlom preťaženia sú tieto znaky: spotenie a prehriatie dieťaťa, prílišné sčervenanie, strata záujmu a pozornosti, povrchné a nedbanlivé cvičenie, únava.

Zdravotné cviky

Rozvíjať a upevňovať základné návyky správneho držanie tela, automatizovať už zvládnuté pohyby; spresňovať polohu a pohyby rúk a nôh; nácvik náročnejších polôh; umožňovať deťom vytvoriť si individuálne tempo cvičenia; predklony a mierne záklony hlavy

v sede skrížnom; veľký rozsah rúk v sede skrížnom; v sede preťahovanie, krčenie, vytriasanie rúk, otváranie a zatváranie rúk, v ľahu na chrbte pritlačiť plecيا a bedrovú časť chrbtice k zemi s dopomocou aj samostatne; v ľahu na chrbte „bicyklovať“; z ľahu sed ľah bez pomoci rúk; pohyby v kľaku; v stoji perovať v kolenách, podrep, drep; dychové cviky – upažením vzpažiť – nádych upažením pripažiť – výdych; nácvik relaxácie – v ľahu na chrbte uvoľnenie svalov rúk (s pomocou); stoj – predklon – drep; v hlbokom ohnutom predklone kladenie a zbieranie ľahkých predmetov; kľak – predklon hlavy, otáčanie hlavy na strany; kľak – zapažiť – upažiť – vzpažiť zvnútra; vzpor kľáčmo, prehýbanie chrbtice s dopomocou; kľak, sed na päty, pohyby rúk na rôzne strany; otváranie a zatváranie rúk; sed skrížený – otáčanie hlavy, „krídelka“, „strieška“; ľah na chrbát – upažiť – vzpažiť zvnútra; ľah na bok – zvinúť sa do „klbka“; relaxačné cviky – uvoľňovanie svalstva rúk a nôh; dychové cvičenia – predklon s hlbokým nádychom a výdychom.

Chôdza

Zdokonaľovať pravidelnosť kroku, pripájať súladné pohyby rúk tak, aby chôdza bola harmonická, precvičovať známe cviky so stále rovnakou motiváciou, učiť chôdzu v rôznom tempe, pestovať optimálnu reakciu na rozmanité zrakové a sluchové podnety pri chôdzi, chôdza s prenášaním hračiek, predmetov, slalomová chôdza, chôdza s prekračovaním čiary, šnúry, predmetov, vystupovať na schody, zostup z nízkych prekážok, chôdza v rytme udávanom bicími nástrojmi, riekankami, chôdza vo výpone, chôdza naboso v bezpečnom teréne, v mierne zvlhčenom teréne, chôdza s pohybom rúk, hlavy, výstup po mierne šikmej ploche, vystupovať na schody s držaním, zostup z nízkych prekážok bez držania.

Beh

Automatizovať správne návyky, zapojiť ruky, zdokonaľovať harmonický pohyb celého tela pri behu, opakovaním krátkodobého behu zvyšovať zdatnosť a vytrvalosť detského organizmu, opakovaný krátky beh 10-15 sekúnd, beh do daného cieľa, beh od značky po značku, beh na dohovorený signál, striedanie chôdze a behu podľa dohovorených signálov, beh pri hrách s jednoduchými pravidlami, bubnovaním, na signál striedať beh ,drep, sed, ľah.

Skok

Rozvíjať spôsobilosť odrazu zo stoja, nácvik skoku znožmo i na jednej nohe na mieste aj do diaľky, učiť zoskok z vyššej roviny na prekonávanie strachu, beh cez prekážky ležiace na zemi, beh cez prekážky umiestnené tesne nad zemou, skoky znožmo z miesta s pérovaním v kolenách, skoky počas chôdze, zoskoky z vyššej roviny (20- 30 cm nad zemou), plynulý beh cez prekážky bez zastavenia, skoky znožmo v chôdzi aj behu, skoky z nohy na nohu, výskoky s naťahovaním sa za predmetom umiestneným nad hlavou dieťaťa, zoskoky z vyšších rovín (najviac od pásu dieťaťa).

Lezenie

Zdokonaľovať lezenie po „štyroch“ a plazenie; zvládnuť bezpečné prekonávanie prekážok preliezaním alebo podliezaním: rozvíjať schopnosť preliezať detské preliezky, komplexne posilňovať celé telo; zvyšovať náročnosť v lezení, plazenie na bruchu; lezenie k cieľu; lezenie od značky po značku; slalom medzi prekážkami; preliezanie, podliezanie

alebo lezenie cez rôzne prekážky; lezenie po lavičke; lezenie na mierne šikmú lavičku a sklz dole v sede alebo v ľahu; lezenie vzad; vystupovanie po rebríku alebo po rebrinách hore a dolu; vyliezanie na dvojradový rebrík a s pomocou prekročiť hornú časť; prekonávať detské preliezky s pomocou i samostatne.

Začiatky akrobatických cvičení

Upevňovať spôsobilosť v základných akrobatických postojoch a polohách; zdokonaľovať presnosť a plynulosť pri cvičení jednotlivých cvikov.; podporovať schopnosť orientovať sa v polohách hlavou dolu; pohotové zmeny postojov a polôh; stoj na jednej nohe s prednožovaním, unožovaním, zanožovaním v nízkej polohe; plynulé prevaly z boka na bok na rovine aj z mierneho svahu; príprava kotúľa s pomocou – v sede skrčiť prednožmo, ruky objímajú nohy v podkolení, preval do ľahu a naspäť do sedu; stoj na jednej nohe so zanožením s pomocou aj samostatne; kotúľ vpred zo stoja rozkročného s pomocou (po správnom zvládnutí pretočenia na lopatkách cvičí dieťa samostatne); „zajačik“ – dieťa v podpore drepmo vyšvihne nohy vzad (najskôr znožmo, postupne ľavou a pravou nohou).

Podávanie a hádzanie ľahkých predmetov

Podporovať rýchly rozvoj šikovnosti uchopovaním predmetov rozličných tvarov a z rozmanitých materiálov manipuláciou s nimi; udržiavanie rovnováhy s ľahkými predmetmi; učiť správne hádzať; odovzdávať loptičky z ruky do ruky; udržiavať rovnováhu s kockou, kužeľom na otvorenej dlani; prehadzovať papierové gule cez lano zavesené vo výške vzpaženej ruky dieťaťa; hody loptou o zem; hádzanie predmetov rôznych tvarov do koša umiestneného vo výške hlavy (nácvik horného oblúka); hod na cieľ umiestnený na zemi; preteky skupín v podávaní hračiek.

Cvičenie odvahy

Podporovať u detí odvalu pri pohybovej činnosti, rozvíjaním šikovnosti zvyšovať sebadôveru a samostatnosť; cvičiť pohybové úkony, ktoré primerane veku a individuálnym schopnostiam vyžadujú prekonávanie strachu; výstupy na vyššie prekážky a samostatný zostup dolu; výstupy na rebrík, rebriny; prekračovanie medzery medzi dvoma lavičkami; skok na pieskovisko z rýchleho rozbehu bez zastavenia; prekonávanie strachu pri rýchlom pohybe – zjazd po kĺzačke, na saniach; prechod po úzkej kladinke; hojdanie na lane vo vise zmiešanom; dospelý drží dieťa v polohe hlavou dolu; preliezanie „tunelom odvahy“.

Hudobno-pohybová výchova

Pestovať zmysel pre rytmus v reakcii na zvukové podnety (tlieskanie, riekanky, Orffove hudobné nástroje); jednoduché rytmické pohyby nôh a rúk, tlieskanie, podupy, kroky, podupy a poskoky na mieste a z miesta so sprievodom riekaniek a piesní tanečné improvizácie na výrazne rytmickú detskú hudbu; učiť hrať na Orffove hudobné nástroje so sprievodnými pohybmi; učiť jednoduchšie tanečné kroky cval vpred); pohybové improvizácie na známu aj neznámu hudbu; spresňovať tanečné kroky.

Oboznamovanie s vodou

Formou predplaveckej prípravy utvárať v deťoch „pocit vody“, naučiť ich nebáť sa vody, namočiť si tvár a hlavu, dýchať do vody; pri každodennej hygiene umývať celú tvár; pri

sprchovaní namočiť celú hlavu; v brodišti chôdza a beh vo vode vo výške kolien; hra vo vodnom prostredí.

Sánkovanie a lyžovanie

Učiť prirodzenému namáhavejšiemu pohybu v nerovnom teréne; narábať s novými druhmi náčinia (sane, lyže); zvyšovať odolnosť organizmu intenzívnou pohybovou činnosťou v sťažených podmienkach; prekonávať strach z klzania; jazda na saniach z mierneho svahu; chôdza na lyžiach bez palíc po rovine; obraty odšliapávaním na rovine; cvičenie rovnováhy – podrep, drep, stoj na jednej nohe na lyžiach; individuálne pokusy o zjazd z mierneho svahu.

Otužovanie

Zvyšovať adaptačné schopnosti dieťaťa v ťažších podmienkach vonkajšieho prostredia; prehľbovať vplyv telesných cvičení; otužovanie vzduchom – častý pobyt vonku, vetranie miestnosti, primerané oblečenie; otužovanie vodou – umývanie alebo potieranie navlhčenou handričkou, postupné predlžovanie procedúr a znižovanie teploty vody, pravidelné opakovanie podľa pokynov lekára a podmienok materskej školy; sprchovanie vlažnou až chladnou vodou (v spolupráci s rodičmi možno znížiť teplotu vody až na 16 °C). Pokiaľ je možnosť využívať saunu, deti sa najskôr osprchujú vlažnou vodou, osušia sa, sú asi 5 minút v potiarni a napokon sa vykúpu v chladnej vode (ak je deťom sauna nepríjemná, nenútiť ich do saunovania).

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Veková skupina:

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
------------	-------------	-------------

Zdravotné cviky

Všetky cviky obmieňať s používaním rôzneho náčinia.

Dychové cvičenia

Nádych pri excentrickom pohybe paží, výdych pri návratnom pohybe paží s vyslovením hlások (šš-áá-hú,...).

Nádych, zadržať dych, dlhý výdych. Spájať dychové cvičenia so striedaním napätia (nádych) a uvoľnenia (výdych) tela.

Dbáť, aby sa deti nadychovali nosom.

Relaxácia

Vedomé uvoľňovanie tela v ľahu na chrbte (handrová bábika).

Sed skrížny skrčmo, vzpažiť, vytiahnuť hore – vedome uvoľniť trup do hlbokého predklonu, výdych.

Uvoľňovanie končatín vytriasaním v ľahu na chrbte, prednožmo, predpažmo.

Uvoľňovanie jednotlivých končatín, napr.: sed skrížny skrčmo, vzpažiť pravou, vytiahnuť hore - povolením paže voľne spustiť do lona; to isté druhá; to isté obe.

Medzilopatkové svalstvo (posilňovať), prsné svaly (pret'ahovať), krčná časť chrbtice

Najlepšími základnými postaveniami sú sed skrčmo skrížny, príp. stoj; kontrola „rovného chrbta“ o stenu.

- vzpažiť von, hmit – ohnutý predklon, predpažiť, hmit;
- skrčiť vzpažmo von, ruky do tyla, lakte vzad – niekoľkokrát hmitnúť vzad a uvoľniť;

- skrčiť upažmo, ruky pred plecia, hmit – upažiť, dlane hore, hmit;
- bočné kruhy pažami vpred a vzad;
- skrčiť upažmo, predlaktie zvisle hore, dlane vpred, lakte vzad;

- pokrčiť upažmo, predlaktie zvisle hore, dlane vpred, lakte vzad - otočiť hlavu vpravo, vľavo;
- nesúdobé bočné kruhy pažami vpred a vzad;

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

- skrčiť pripažmo, ruky na plecيا (krídla),
vzpažiť (dlane vpred) a späť;
- pokrčiť upažmo, predlaktie zvisle
hore, dlane vpred – hmit – uvoľniť
do mierneho predklonu, pripažiť.

- predklon a záklon hlavy;
- skrčiť
- vzpažiť pravou – vzpažiť ľavou – (dla-
ne vpred) – skrčiť pripažmo pravou,
skrčiť pripažmo ľavou;
- skrčiť pripažmo ruky na plecيا –
krúžiť ramenami vpred a vzad;
- skrčiť pripažmo, ruky na ramená
- úklon vpravo v ľavo.

- pokrčiť upažmo, predlaktie zvisle
hore, dlane vpred, lakte vzad - pomaly
vzpažiť von a späť, lakte stále vzad
(kontrola chrbta o stenu);
- pokrčiť vzpažmo von, ruky do tyla -
trup otočiť vpravo, vľavo;
- skrčiť pripažmo, ruky na plecيا -
vzpažiť, tlesknúť – skrčiť pripažmo;
- skrčiť pripažmo, ruky na ramená -
otočiť trup vpravo, vzpažiť – späť,
to isté vľavo.

Posilnenie brušného svalstva:

- ľah (paže voľne, mierne od tela) -
špičky zohnúť – predklon hlavy -
(opakovane s krátkou výdržou);
- vzpor vzadu sedmo, pokrčmo,
chodidlá na zem – prednožiť pravou
(ľavou) – hlavu ku kolenu – späť;
- ľah, nohy voľne pokrčiť – stiah-
nutím brušného a sedacieho svalstva
bedrá pritisnúť k zemi (zatvoriť tunel)
- opakovane s krátkou výdržou (paže
voľne popri tele);
- podpor ležmo na predlaktí – pred -
nožiť – striedavo prednožmo krčiť
kolená až k hrudníku (bicyklovanie).

- ľah, bedrá pritisnúť k zemi, paže
voľne pozdĺž tela (opakovane
s krátkou výdržou);
- ľah pokrčmo, mierne roznožmo,
chodidlá na zem – hrudný predklon,
predpažiť, ruky na kolenná – späť;
- vzpor vzadu sedmo, skrčiť
prednožmo pravou – prinožiť; skrčiť
prednožmo ľavou – prinožiť, skrčiť
prednožmo obe, výdrž a späť (príp.
bez opory paží – upažiť- predpažiť);
- sed pokrčmo – uchopiť v podkolení,
prednožiť pokrčmo – výdrž.

- vzpor vzadu sedmo, pokrčmo,
chodidlá na zem – prednožiť pokrčmo
pravou (ľavou), potlesk pod kolenom,
prinožiť;
- ľah, skrčiť prednožmo, kolenná na
hrudník, prednožiť – skrčiť (paže
voľne, alebo upažiť na zem);
- ľah pokrčmo, mierne roznožmo,
chodidlá na zem – skrčiť prednožmo
povyše, kolenná k hrudníku - späť
(upažiť dlane na zem);
- sed pokrčmo, mierne roznožmo,
- chodidlá na zem – pomalý ľah a sed
zohnuto, hlava na prsia (paže voľne

v pripažení alebo v miernom pred-

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

pažení. Náročnejšie – pokrčiť upažmo
- ruky do tyľa).

Posilnenie chodidla (cvičiť boso):

- chôdza vo výpone, vzpažiť;
- chôdza so stiahnutými chodidlami
(opička);
- zbieranie guľiek prstami nôh
v podpore sedmo.

- stoj – hmitom prednožmo húpanie zo
špičiek na päty a späť;
- zbieranie látky a papierikov prstami
nôh;
- sed – uchopiť malú loptičku
a kocku medzi obe chodidlá; až sa
dotýkajú zeme len pätou a prstami
(tunel).

- sed – pokrčmo roznožmo – chodidlá sa
dotýkajú päťami a špičkami (okienko);
- podpor sedmo skrčmo, špičky a päty
sa dotýkajú zeme – striedavo chodidlo
vztýčiť a prepnúť na špičku;
- odovzdávať vo dvojiciach loptu, ktorú
drží dieťa medzi chodidlami
- podpor sedmo;
- „písanie ceruzkou“ držanou prstami
nôh (podľa potreby individuálne).

Posilňovanie stehenných svalov:

- stoj – drep – opakovane, ruky v bok;
- poskoky znožmo na špičkách
(ruky v bok, skrčiť pripažmo,
ruky na plecía a podobne)

- chôdza v podrepe (ruky v bok);
- chôdza v drepe (ruky pripažmo,
ruky na plecía a pod.);
- opakované poskoky drepmo (upažiť,
ruky v bok; skrčiť pripažmo, ruky na
plecía a pod.).

Zvyšovanie pohyblivosti chrbtice, pret'ahovanie svalov chrbta a zadnej strany stehien:

- vzpor drepmo – vzpor stojmo
(ruky vbok, ruky na plecía apod.);
- stoj rozkročný, upažiť, dlane hore
- kmit- ohnutý predklon, predpažiť,

- stoj rozkročný, upažiť, dlane
hore, hmit- predklon k ľavej, hmit
- vzpriam upažiť, dlane nahor, hmit
(to isté k pravej);

- stoj rozkročný, vzpažiť – predklon,
hmit (smer vpred);
- ohnutý predklon, predpažiť hmit -
hlboký ohnutý predklon, paže vzad

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>dlane na zem, hmit; - stoj , vzpažiť – hmitom podrepmo hlboký ohnutý predklon, zapažiť bočnými oblúkmi- hmitom podrepmo vzpriam, bočnými oblúkmi vzpažiť;</p> <p>vzpor kľačmo, predklon a záklon hlavy; - vzpor kľačmo- hrudný predklon a hrudný záklon (mačička); - vzpor sedmo vzadu- striedavo prednožovať vyššie; - sed roznožmo upažiť – predklon- hmit – vzpriam, upažiť (dlane nahor) -hmit; - ľah roznožmo, pripažiť- úklon (posun paže pozdĺž nohy čo najnižšie) a späť.</p>	<p>- stoj rozkročný, vzpažiť- rovný predklon, hlava v predĺžení trupu (stolček) – ohnutý predklon - predpažiť – vzpriam; - stoj rozkročný, ruky vbok – úklon</p> <p>vpravo, vľavo; - stoj rozkročný, upažiť – úklony vpravo a vľavo (lietadlo); - stoj rozkročný, ruky vbok - krúženie trupom (bez hlbších –záklonov) vzpor kľačmo – striedavo úklony vpravo vľavo(pozrieť sa na päty); - vzpor kľačmo –upažiť pravou, otočiť trup vpravo – späť to isté opačne; - sed pokrčmo, chytiť členky; - sed, ruky zopnúť (utvoriť okienko) striedavo pretiahnuť pravú a ľavú nohu; - ľah pokrčmo, upažiť dlane na zem - nohy vpravo a vľavo na zem (plecيا nezdvíhať zo zeme).</p>	<p>(za chodidlá), hmit . vzpriam; - dvojice čelom k sebe – predpažiť, ruky na ramená – rovný predklon, hmit – ohnutý predklon, predpažiť, hmit – stoj (kľak) rozkročný, skrčiť zvnútra, ruky do tyla – úklon vpravo (vľavo), hmit - vzpriam; stoj (kľak) rozkročný skrčiť upažmo ruky pri plecياch, hmit - otočiť trup vpravo (vľavo), upažiť, hmit – späť; - stoj – ohnutý predklon, chytiť sa za členky alebo špičky, chôdza s vystretými nohami; - podpor kľačmo na predlaktí striedavo úklon vpravo a vľavo (pozrieť sa na päty); - podpor kľačmo na predlaktí - hrudný predklon a hrudný záklon (mačička); (posledné dva cviky možno cvičiť aj vo vzpore kľačmo alebo vo vzpore na vyvýšenej podložke - priečke rebríka, na predlaktiach na lavičke a pod.); - sed skrčiť prednožmo pravou, uchopiť chodidlo a vystretí, prednožiť, pritiahnuť k trupu – skrčiť a prinožiť; -vo dvojici: prvý z dvojice – ľah pokrčmo,</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>chodidlá na zem, pokrčiť vzpažmo von - ruky do tyla, lakte k zemi; (druhý z dvojice počas cviku pridržiava lakte pri zemi) nohy vpravo a vľavo.</p>		
<p>Uvoľňovanie bedrového kĺbu:</p>		
<p>- stoj, skrčiť prednožmo vyššie striedavo pravou a ľavou (pažou prirodzený protipohyb); - ľah – krčiť vyššie prednožmo striedavo pravou a ľavou; - ľah – prednožiť vyššie striedavo pravou a ľavou, skrčením prinožiť.</p>	<p>- stoj – prednožiť vyššie pravou (ľavou) – tlesknúť pod kolenom; - chôdza – vysokým skrčovaním prednožmo; - stoj rozkročný, upažiť, dlane hore - vzpor drepmo úožný pravou (ľavou), kmit – vzpriam, upažiť, kmit.</p>	<p>- stoj, upažiť – švihom pravej (ľavej) prednožiť, zanožiť, prednožiť vyššie (pažu udržiujú rovnováhu), pri prednožení povyššie predpažiť; - vzpor drepmo záožný pravou, hmit - skokom výmena nôh, hmit; vzpor drepmo úožný pravou – prenosom do vzporu drepmo úožného ľavou (panva čo najnižšie príp. v upažení); - kľak na ľavú, ruky v bok - prenos ťažiska vpred, hmit – prinožiť – sed na päty – to isté – kľak na pravú.</p>
<p>Chôdza</p>		
<p>Deti si postupne osvojujú správne držanie tela, chodia ľahko so správnym odvíjaním chodidla. Využívajú sprievodné pohyby paží na pravidelné dodržiavanie tempa kroku. Precvičujú si orientáciu v priestore a prekonávanie nerovného terénu, 5-6 ročné deti aj športovú chôdzu (prerušovanú 30 min. odpočinkom, so vzdialenosťou okolo 3 km tam a späť vzhlľadom na individuálnu úroveň pohybových schopností každého dieťaťa). V bezpečnom teréne si precvičujú chôdzu na boso. Postupne sa pri cvičení v priestore samostatne zaraďujú na miesto v zostave a na značke (aj v sťažených podmienkach).</p>		
<p>Zdokonaľovať vzpriamenú chôdzu so vzpriameným držaním tela a so správnym postavením hlavy. Pripájať koordinované pohyby paží.</p>	<p>Chodiť vyrovnane a plynule so správnou súhrou pohybov paží.</p>	<p>Zvládnuť chôdzu so správnym držaním tela, so správnym odvíjaním chodidla a využívaním sprievodných pohybov paží, v pravidelnom tempe kroku.</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Vystupovať po mierne šikmej ploche. Chodiť po zvýšenej rovine.	Chodiť po šikmej ploche a po zvýšenej rovine. Postupne uplatňovať rôzne druhy chôdze (dlhý krok, vo výpone a iné).	Chodiť rozličnými druhmi chôdze po šikmej a zvýšenej rovine. Chodiť aj po pohyblivej rovine.
Orientovať sa pri chôdzi medzi prekážkami.	Chodiť v priestore voľne, vyhýbať sa a orientovať sa medzi prekážkami, meniť v chôdzi smer a dĺžku kroku.	Chodiť v priestore voľne, vyhýbať sa a orientovať medzi prekážkami, meniť v chôdzi smer a dĺžku kroku.
Prekračovať pri chôdzi čiaru a nízke prekážky.		Zvládnuť vo voľnom a organizovanom útvare (zástup, kruh) chôdzu s prek – račovaním prekážok.
Postupne vystupovať na schody a zostupovať z nich (striedať nohy). Držať sa zábradlia.	Chodiť po schodoch hore a dolu bez držania, striedať nohy.	Zvládnuť plynulú chôdzu po schodoch i vo dvojiciach.
Beh		
Deti postupne správne technicky behajú, pravidelne dýchajú a orientujú sa v priestore. Využívajú beh pri naháňačkách s jednoduchými a postupne aj zložitejšími pravidlami.		
Beh smeru v skupinke za učiteľkou a meniť smer behu.	Behať za vedúcim dieťaťom a meniť smer behu.	Zvládnuť beh za vedúcim dieťaťom, voľne behať v priestore určeným smerom, meniť smer behu, dobre sa orientovať v priestore.
Striedať beh a chôdzu podľa výrazných Signálov.	Striedať na zvukové a svetelné signály beh a chôdzu (spájať s dopravnými signálmi).	

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Dobehnúť do určitého cieľa.	Zvládnuť 20 m beh k méte.	Zvládnuť vybehnutie od méty, beh o závod z vysokého štartu na 20m (10sek.)
Behať vo voľnom útvare a vyhýbať sa prekážkam.	Bežať vo viazaných dvojiciach a trojiciach.	Zvládnuť beh vo dvojiciach, trojiciach, zástupe, kruhu (viazanom) s vyhýbaním.
Pohotovo vybehnúť na dohovorený signál.	Pohotovo vybehnúť na dohovorený signál s obmenami.	Zvládnuť štart zo stoja, z rôznych postojov a polôh.
Skok		
Deti postupne koordinovane využívajú dynamickú silu nôh, zapájajú celé telo pri skoku vpred, vzad a do hĺbky (zoskok). Prostredníctvom skokov si rozvíjajú odvahu.		
Postupne uplatňovať poskoky znožné na mieste, z miesta a cez čiaru.	Skákať znožmo na mieste, z miesta, s otočením.	Zvládnuť skoky znožmo s prípravou na odraz: hmity podrepmo na mieste, z miesta, hmity s výskokom.
Uplatňovať poskoky v podrepe (s perovaním a koordinovanými prípravnými pohybmi paží).	Skákať v podrepe, cez čiaru, s oboma nohami (vpred, vzad, vpravo, vľavo). Postupne uplatňovať poskoky v drepe.	Zvládnuť poskoky v drepe s obmenami, skoky na jednej nohe, skoky do stoja rozkročného.
Z miesta a v behu preskočiť nízku prekážku.	Preskočiť z miesta v behu nízku prekážku (výšku určiť podľa druhu prekážky). Správne uplatňovať skoky do výšky z miesta (znožmo), príp. i s rozbehom cez gumu (výška prekážky sa prispôbuje výške dieťaťa).	Preskakovať nízke prekážky v chôdzi a v behu plynule za sebou (výšku určiť podľa druhu prekážky). Správne skákať do výšky cez gumu z miesta i s rozbehom (výška prekážky podľa výšky dieťaťa).

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Uplatňovať zoskok z vyššej roviny do drepu (max. 15 cm) s dopomocou, bez dopomoci (vždy na mäkkú podložku).	S dopomocou a neskoršie bez dopomoci zoskočiť s vyššej roviny (výška do pásu dieťaťa) na mäkkú podložku.	Zvládnuť bez dopomoci zoskoky z vyššej roviny (výška pásu dieťaťa) na mäkkú podložku.
Postupne uplatňovať výskok s dočahovaním zaveseného predmetu (podľa výšky dieťaťa).	Zvládnuť výskok z miesta k zavesenému predmetu (podľa výšky dieťaťa).	Zvládnuť výskok na prekážku s rozbehom a výskok s dočahovaním zavesených predmetov (podľa výšky dieťaťa).
	Uplatňovať krok poskočný z miesta.	Správne uplatňovať krok poskočný z miesta.
Skákať znožmo z miesta do diaľky s perovaním a súladnými pohybmi paží (na mäkkú podložku).	Skákať do diaľky z miesta i s rozbehom (na mäkkú podložku).	Skákať do diaľky z miesta i s rozbehom. Skákať cez pohybujúce sa prekážky (švihadlo).
Lezenie		
Deti postupne prekonávajú prekážky a zábrany z neobvyčajných polôh pri lezení. Rozvíjajú si obratnosť, odvahu a húževnatosť.		
Liezt' v podpore drepno na rovine a po šikmej ploche (aj po rebríku).	Liezt' s príťažou na chrbte v podpore drepno po rovine a po šikmej ploche.	Vedieť liezt' v podpore drepno po rovine a po zvýšenej ploche. Liezt' v podpore drepno vzad, bokom, po „troch“ (zdvihnutá jedna ruka alebo noha). Liezt' v podpore vzadu s príťažou na bruchu.
Správne sa plazit' – plazenie k méte. Plazit' sa pod nízkou prekážkou.	Zvládnuť plazenie na bruchu pod nízkou prekážkou.	Zvládnuť plazenie na bruchu i na chrbte pod nízkou prekážkou (tiež opreteký).

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Učiť deti plaziť sa na chrbte odrážaním sa oboma nohami o dlážku.		
Plaziť sa na lavičke v ľahu vpred – priťahovať pažami a sunutím na bruchu (s pomocou učiteľky).	Plaziť sa na bruchu sunom a priťahovaním oboma pažami po lavičke (s pomocou učiteľky).	Samostatne sa plaziť po rovnej i šikmej zvýšenej lavičke. Plaziť sa dozadu po rovnej lavičke (priťahovaním vo vzpažení).
Preliezať nízke prekážky. Preliezať a podliezať prekážky slalomom (nízke a jednoduché). Preliezať tunelom v podpore drepno.	Prúdom plynule prekonávať prekážky za sebou. S pomocou učiteľky preliezať vyššie prekážky. Preliezať tunelom v podpore drepno.	Zvládnuť vyliezanie a zliezanie na primerané prekážky. Samostatne preliezať a podliezať niekoľko za sebou stojacich rôzne vysokých prekážok.
Sklz v sede.	Správne sa sklznúť v sede a v ľahu na chrbte. Správne vystupovať a zostupovať po rebríku – striedaním nôh a uchopovaním rukami.	Vystupovať a zostupovať po primeranom náradí (rebrík, stúpacia veža, dvojité rebrík, preliezka, ribstol).
Hádzanie Deti postupne uplatňujú správny náprah a švih pažami horným oblúkom. Majú správny postoj a jemne koordinujú pohyby. Nacvičujú si prstové držanie lopty a reakciu na pohybujúcu sa loptu.		
Kotúľať loptu daným smerom k Učiteľke (jednou i dvoma rukami).	Kotúľať loptu k danému cieľu, kotúľať vo dvojiciach, po šikmej ploche. Kotúľať hlavou i nohami.	Správne a rýchlo kotúľať loptu daným smerom. Kotúľať hlavou i nohami.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Podávať a pohadzovať ľahké predmety (papierové gule, loptičky, lopty, drôtenky, papierové lastovičky).	Vyhadzovať loptu do výšky (nechať ju dopadnúť na zem).	Vyhadzovať loptu do výšky pravou, ľavou aj oboma rukami.
Prehadzovať predmety ponad vysokú prekážku (horným oblúkom).	Hádzať horným oblúkom na vysoký cieľ.	Hádzať predmety na ciele, ľavou aj pravou rukou. Hádzať do diaľky horným oblúkom.
Hádzať loptičky do koša, umiestneného vo výške hlavy detí (oboma rukami zo vzpaženia a jednou rukou od ramena).	Hádzať loptu do koša umiestneného vo výške hlavy dieťaťa (oboma rukami zo vzpaženia, aj jednou rukou od pleca – veľkú loptu).	Hádzať do koša – oboma rukami i jednou rukou. Hádzať väčšiu loptu oboma rukami zo vzpaženia, od prs – ako prihrávku.
Hádzať loptu o zem, aby sa odrazila šikmo, kolmo.	Hodiť loptu o zem – po odraze beh za loptou.	Zvládnuť hádzanie lopty o zem s chytaním.
Chytiť loptu (lopty rôznych veľkostí, využiť prírodné prekážky).	Pokúsiť sa chytiť loptu po malom odraze od zeme – dieťa je v nízkej polohe, v kľaku.	Chytiť loptu odrazenú od zeme.
	Chytať loptu, guľajúcu sa po šikmej ploche.	Chytiť loptu guľajúcu sa po šikmej ploche. Chytiť loptu po odraze od lavičky. Hádzať a chytať vo dvojiciach (jednou rukou, oboma a pri hudbe).

Akrobatické cvičenia

Deti si postupne zdokonaľujú obratnosť, pohotovosť a prekonávajú strach z neobyčajných polôh.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Prechod zo stoja do kľaku, sedu, ľahu a opäť do stoja – bez pomoci rúk (na žinenke).	Pohotovité prechody zo stoja do rôznych polôh na povel.	Striedať podľa slovnej inštrukcie ľah, kľak, stoj. Sed skrížny skrčmo a stoj bez pomoci rúk (panáčik). Stoj spojný, drep, kľak, švihom paží a pohupom drep a stoj.
Pokus o stoj na jednej nohe (striedať nohy).	Krátka výdrž v stoji na jednej nohe (nohy striedať). V stoji na jednej nohe a vo zvýšenej polohe pohybovať voľnou nohou vzad, na bok, vpred. Pokus o váhu s oporou.	Krátka výdrž v stoji na jednej nohe (5 sekúnd), poskoky na jednej nohe. Váha v predklone – lastovička (stoj na jednej nohe, zanoženie hlava vztýčená).
	Stoj – otáčanie drobným behom okolo výškovej osi.	Otáčanie skokom okolo výškovej osi.
Plynulé prevaľovanie na mäkkej podložke (váľať sudy), zotrvať v polohe na boku (unožiť).	Plynulé prevaľovanie – sudy aj na mierne šikmej podložke.	Prevaľovanie z boka na bok v ľahu, paže pri tele. Prevaľovanie vo dvojiciach na mäkkej podložke.
	Sed, upažiť a prednožiť skrčmo (lodka sa udržiava na vlnách).	Sed – upažiť a prednožiť (lodka), nakláňať trup vpravo a vľavo.
	Z drepu, uchopiť v predkolení - kolíska s dopomocou.	Z drepu, uchopiť v predkolení – kolíska bez dopomoci.
Kotúl vpred s dopomocou.	Kotúl vpred bez dopomoci.	Kotúl vpred bez dopomoci – opakovane. Kotúl na zvýšenej ploche (vždy na mäkkej podložke).

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Z ľahu stojka na lopatkách s oporou
paže (sviečka).

Hudobno-pohybová výchova

Deti si osvojujú estetické a rytmizované pohyby ako aj techniku estetického držania tela v rôznych polohách. Kultivuje sa ich pohybový prejav.

Hrou na tele pri chôdzi, behu a
v rozličných postojoch rytmizovať
štvrt'ové doby v $\frac{2}{4}$ takte.

Rytmizovať štvrt'ové doby v $\frac{2}{4}$ takte
hrou na tele pri chôdzi, behu a
v rozličných postojoch.

Samostatne rytmizovať štvrt'ové doby
v $\frac{2}{4}$ takte hrou na tele, vyjadrovať $\frac{3}{4}$
takt (určiť dobu v $\frac{3}{4}$ takte) pri
chôdzi, behu a rôznych postojoch.

Uplatňovať rytmizovanú chôdzu v $\frac{2}{4}$
takte.
Chodiť pravidelne s rôznymi polohami
paží.
Hudbu vyjadrovať staccato chôdzou.
Postupne uplatňovať rytmizovanú
chôdzu – plynulú, so správnymi
pohybmi paží.

Uplatňovať rytmizovanú chôdzu v $\frac{2}{4}$
takte. Podľa hudby dodržiavať zmeny
tempa tanečnej chôdze.
Uplatňovať tanečnú chôdzu a vyjadriť
rôzne melódie (po špičkách, v podrepe,
drepe a pod.).
Používať tanečnú viazanú chôdzu -
legato.

Dodržiavať podľa hudby zmeny
tempa tanečnej chôdze v $\frac{2}{4}$ takte.
Dodržiavať tanečnú chôdzu v $\frac{3}{4}$ takte
so zdôraznením prvej doby (dupaním,
tlesknutím).
Na základe motivácie meniť spôsob
chôdze so zmenšenou dynamikou.

Hrou na tele vyjadrovať (pri chôdzi, v behu, v rôznych postojoch) osminové
doby.

Vyjadriť osminové doby hrou na tele -
pri chôdzi, v behu a v rôznych postojoch.

Postupne uplatňovať rytmizovaný a koordinovaný beh (osminové doby) a beh s rôznymi polohami paží.

Dodržiavať zmeny tempa behu podľa hudby.
Dodržiavať zmeny smeru behu, správne sa v behu zatačať – jednotlivo i vo dvojiciach.
Zvládnuť spontánny tanečný beh v $\frac{3}{4}$ rytme.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
	Striedať tanečnú chôdzu a beh (pomocou hudobných hádaniek), zrýchľovať chôdzu a beh podľa hudby a slovných inštrukcií, dodržiavať plynulý prechod od chôdze k behu a naopak. Striedať tanečnú chôdzu a beh podľa hudby a vyjadrovať zmeny melódie dynamiky tejto hudby.	
	Uplatňovať v danom rytme poskočný krok a poskočný beh.	Uplatňovať krok a poskočný beh v danom rytme. Striedať chôdzu a poskočnú chôdzu, beh a poskočný beh v danom rytme. Uplatňovať prísuný krok a tanečný beh v útvaroch (dvojica, trojica, rad, kruh, zástup a pod.) a meniť pri tanečnej chôdzi smer pohybu v priestore (rovno dopredu, dozadu, po diagonále a pod.).

Otužovanie

Deti si vplyvom prírodných činiteľov – vzduchu, slnka, vody, snehu a chladu zvyšujú odolnosť a zdravie (pri telovýchovných aj ostatných činnostiach v priebehu dňa). V primeranom počasí cvičia vonku, pri cvičení vnútri sa otvárajú okna. Ak to dovoľuje teplota a bezpečnosť podložky, cvičia bosé. Každodenne majú príležitosť chodiť von. Spia vo vyvetranej miestnosti, podľa možnosti pri otvorenom okne (na spánok sa prezliekajú).

Podľa podmienok sa deti po odpočinku otužujú vlažnou vodou – hubkou do polovice tela. V teplom počasí sa v záhrade (podľa podmienok) sprchujú.

Vzhľadom na podmienky a možnosti materských škôl sa odporúča saunovanie detí. Saunovaniu však predchádza súhlas rodičov a konzultácie o zdravotnom stave detí s rodičmi (príp. aj s príslušným detským lekárom) a teoretická a odborná-metodická príprava učiteľiek na túto činnosť.

Saunovanie môžu absolvovať len zdravé deti. Najprv sa osprchujú vlažnou vodou a osušia sa. Po tejto príprave sú postupne 5 – 10 minút v potiarňi. Nasleduje kúpanie v chladnej vode, ktorá nemá menej ako 15 stupňov. Dĺžka saunovania sa predlžuje veľmi citlivo, ak majú deti nepríjemné pocity, saunovanie sa preruší.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Predpalvecká príprava

(vzhľadom na podmienky materských škôl)

Deti sa postupne oboznamujú s vodou, odstraňuje sa ich strach z vody predovšetkým pred ponorením hlavy, osvojujú si elementárne základy plávania. V priaznivom počasí sa hrajú a experimentujú s primerane teplou vodou, sprchujú si bez zábran celé telo (i hlavu). V plytkej vode uplatňujú hry a pohybové zručnosti osvojené na suchu (napr. lezú po lane, lezú len s oporou o ruky, položia sa na vodu a držia plávajúci predmet vo vzpažení; šmýkajú sa po kĺzačke do plytkej vody; individuálne sa pokúšajú o ponorenie hlavy).

Precvičovať si hry zamerané na potopenie hlavy.
Cvičiť kraulovanie nohami.

Precvičovať si hry vo vode hlbokej po pás; hry s potápaním. Precvičovať si vbiehanie do vody, ponárať tvár, vydychovať do vody.

Postupne skákať z brehu do vody (nohami).

Vzhľadom na individuálnu rozvojovú úroveň si cvičiť:
počiatky splývania, kraulovania nohami, pohyby pažami a nohami v štýle prsia a znak. Skákať do vody s nohami – aj s rozbehom.

Sánkovanie, lyžovanie (podľa podmienok)

Deti sa oboznamujú so snehom a jeho vlastnosťami. Postupne sa pohybujú sklzom (na sánkach, na lyžiach, nohami). Prekonávajú strach z jazdy na sánkach alebo lyžiach. Osvojujú si základné pohybové zručnosti a získavajú špeciálne poznatky.

Hrať sa so snehom a stavať z neho.
Chodiť po klzkom teréne v rovine.

Hrať sa na snehu, stavať, guľovať, kĺzať po rovine a v drepe.

Aktívne sa hrať na snehu, guľovať, stavať. Kĺzať sa na snehu, guľovať, stavať. Kĺzať sa na snehu a ľade, po rovine aj v miernom svahu (v drepe, v stoj predkročmo, vo viazanom zástupe).

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Zísť na sánkach z mierneho svahu s protisvahom.	Precvičovať si samostatný zjazd na Sánkach, bezpečne brzdiť a riadiť.	Uplatňovať zjazd na sánkach v bezpečnom teréne, bezpečne riadiť a brzdiť.
Detské boby z plastu používať len na miernom svahu – bez skokov a väčších nerovností.		
<p>Utvárať si základy lyžovania: - chôdzu po rovine, robiť obraty prívratom a odvratom. Postupne si precvičovať zjazd z mierneho svahu do protisvahu, zjazd v drepe.</p>		
	<p>Postupne si pripevňovať lyže. Precvičovať chôdzu po rovine, narábať s palicami, robiť obraty s odvratom a prívratom. Výstup prídupom a obojstranným odvratom.</p>	<p>Pripevniť, odopnúť, nosiť a ukladať lyže. Cvičiť chôdzu sklzom po rovine, jednoduchý zjazd s prenášaním váhy z jednej nohy na druhú. Precvičovať výstup bokom a zatáčanie odšliapávaním a šmykom.</p> <p>Zastavovať pádom (sedom vbok vedľa lyži). Precvičovať jazdu v ľahkom, mierne členitom teréne s krátkymi výstupmi a zjazdmi (výlety 1 km).</p>

PRACOVNÁ VÝCHOVA

V predškolskom veku sa rozhodujúcim spôsobom utvárajú pre život dôležité hygienické, kultúrne a pracovné návyky. Osvojujú sa elementárne pracovné a technické zručnosti ako aj praktické poznatky dieťaťa. Pracovné návyky a zručnosti pozitívne podporujú osamostatňovací proces osobnosti dieťaťa. Umožňujú mu získať relatívnu nezávislosť od dospelých osôb a určitý stupeň autonómie. Napríklad tým, že dieťa zvláda rôzne hygienické a pracovné úkony, uspokojuje svoje osobné potreby a postupne sa dokáže samostatne, aj bez pomoci dospelých, postarať samo o seba (prirodzene, vzhľadom na vek v najjednoduchšej forme).

Hlavným cieľom a poslaním pracovnej výchovy v materskej škole je osvojovanie hygienických, kultúrnych a pracovných návykov, elementárnych pracovných a technických zručností, schopností a poznatkov ako aj podnecovanie správneho psychomotorického vývinu dieťaťa.

Osvojenie pracovných a technických zručností pomáha dieťaťu prispôbiť sa okolitému svetu z hľadiska praktického manipulovania s predmetmi a na elementárnej úrovni pochopiť ich účelné fungovanie. Dieťa v tomto vývinovom období prejavuje prirodzenú túžbu po činnosti, a preto je takmer v neustálej aktivite. Nespočetne veľakrát si overuje metódou pokusu a omylu základné princípy fungovania vecí. Napríklad neúnavne sa pokúša zapnúť a rozopnúť gombík, zaviazať a rozviazať šnúрку, pokrčiť alebo poskladať papier do určitého tvaru, zaskrutkovať alebo odskrutkovať skrutku, niečo postaviť a zbúrať, rozmontovať hračku alebo nejakú vec a pod.

Pracovná výchova sa v predškolskom veku opiera o tento vzácny a výrazne činnosťný charakter celkového prejavu dieťaťa. Učiteľka preto poskytuje dieťaťu vo výchovno – vzdelávacom procese čo najviac príležitostí na aktívnu, tvorivú a samostatnú manipuláciu s predmetmi. Zaraďuje dostatočné množstvo pracovných činností, v ktorých umožňuje dieťaťu experimentovať s rozličnými druhmi materiálu, objavovať vlastnosti a možnosti tvorivého využitia tohto materiálu. Námety na pracovné činnosti konkretizuje v súlade s obsahom poznania, zážitkami a praktickými skúsenosťami dieťaťa. Na oboznámenie s rôznymi pracovnými technikami a vysvetlenie adekvátnych pracovných postupov využíva názorné ukážky a slovné inštrukcie, ktoré sú primerané, jednoduché, zrozumiteľné a prakticky zvládnuteľné.

V predškolskom veku ťažko možno rozlíšiť hru od práce, dokonca aj činnosti, ktoré majú charakter pracovných činností, dieťa vníma ako hru. Radosť a uspokojenie mu prináša viac proces a činnosť než výsledok a účel pracovnej činnosti. Dôležité však je, že si dieťa v týchto činnostiach a procese osvojuje elementárne pracovné a technické zručnosti a vytvára pozitívny vzťah k pracovnej aktivite a k práci ako takej.

Prostredníctvom pracovnej výchovy si dieťa utvára aj pozitívny vzťah k svojmu zdraviu i k zdraviu iných. Možno to ilustrovať na príklade starostlivosti o osobnú hygienu, alebo na zachovaní primeranej bezpečnosti pri určitých pracovných činnostiach a pod.

V pracovnej výchove sa uplatňujú nielen zdravotné, ale aj enviromentálne a ekologické hľadiská. V rôzne obsahovo zameraných pracovných činnostiach si dieťa utvára pozitívny vzťah k prírode a životnému prostrediu. Na základe tohto vzťahu sa prebúda enviromentálne cítenie a elementárne ochranárske postoje dieťaťa. Takými činnosťami sú vzhľadom na konkrétne podmienky a možnosti materskej školy napríklad starostlivosť o životné prostredie (starostlivosť o určitý úsek školského dvora, blízkeho parku alebo lesa, príp. čistenie lesnej studničky, horského chodníka a pod.); starostlivosť o rastliny a zvieratá; zber a práca s prírodninami, ale aj skúmanie ich vlastností (napr. deti skúmajú lupou štruktúru niektorých prírodnín a pod.); ďalej skúmanie rôznych druhov materiálov z hľadiska ich ďalšieho spracovania (drevo – papier – zber a recyklovanie starého papiera a pod.);

skúmanie rôznych druhov odpadových materiálov a ich vlastnosti (deti si prakticky overujú, ktorý druh odpadu, syntetický alebo prírodný, sa v zemi po určitom čase rozloží a ktorý nie a pod.); možné využitie odpadového materiálu (deti zhotovujú z odpadového materiálu rôzne praktické a umelecké výtvary) a iné.

Uvedené príklady však vyžadujú vykonanie jednoduchých pokusov a iných spôsobov vekuprimeraného praktického overenia konkrétneho javu alebo vlastnosti (znamená to, že takúto pracovnú činnosť možno zaradiť iba pri splnení tejto podmienky).

Dôsledné uplatňovanie pracovnej výchovy v materskej škole má podstatný význam z hľadiska celkového psychomotorického rozvoja osobnosti dieťaťa a utvárania pracovno-motivačnej spôsobilosti. S rozvojom pracovných schopností sa zlepšujú pozorovacie schopnosti. Zdokonaľuje sa senzomotorická kontrola, hrubá, a najmä jemná morika a vytvárajú sa priaznivé predpoklady pre rozvoj vizuomotoriky a grafomotoriky, ktoré sú nevyhnutné na nácvik čítania a písania. Rozvíjajú sa pozitívne vôľové morálne vlastnosti dieťaťa ako aj zmysel pre praktickú tvorivosť, priestorovú predstavivosť, sústredenosť, dôkladnosť, presnosť a precíznosť ako aj cit pre statiku a konštrukciu, ktoré tvoria základ technického myslenia. Postupne sa zvyšuje úroveň pracovnej estetiky. Nakoľko pracovné činnosti si vyžadujú častokrát úplne samozrejmu spoluprácu minimálne dvoch alebo celej skupiny detí, posilňuje sa schopnosť dieťaťa spolupracovať s inými. Utvára sa tak na elementárnej úrovni prirodzené kooperatívne správanie dieťaťa.

Čiastkovými cieľmi pracovnej výchovy je dôležité u dieťaťa:

- osvojovať návyky kultúrneho a estetického stolovania;
- rozvíjať svalovú činnosť rúk a najmä drobného svalstva ruky;
- v najnižšej možnej miere eliminovať motorický nepokoj;
- zdokonaľovať senzomotorickú, a najmä vizuomotorickú kontrolu;
- podnecovať motiváciu a záujem o pracovnú činnosť;
- rozvíjať fantáziu, praktickú a umeleckú tvorivosť;
- rozvíjať pozorovacie schopnosti;
- podnecovať dôkladnosť, presnosť a precíznosť;
- rozvíjať cit pre statiku a konštrukciu;
- utvárať elementárne základy technického myslenia;
- posilňovať vytrvalosť a iné vôľové vlastnosti ako aj tendenciu dokončiť činnosť;
- posilňovať samostatnosť, pozornosť, sústredenosť a zodpovednosť;
- utvárať zmysel pre povinnosť (na elementárnej úrovni)
- prebúdzat' pozitívny vzťah k pracovným činnostiam a na základe tohto vzťahu aj elementárne základy pracovnej morálky;
- posilňovať pozitívny vzťah k svojmu zdraviu a k zdraviu iných;
- utvárať pozitívny vzťah k prírode;
- prebúdzat' environmentálne cítenie a elementárne ochranárske postoje;
- utvárať pozitívny vzťah k životnému prostrediu.

Z uvedeného vyplýva, že prostredníctvom pracovnej výchovy sa rozvíjajú nielen pracovné návyky, zručnosti a schopnosti, ale aj postoje a city, ktoré sú potrebné z hľadiska pracovnej kultúry a pracovnej adaptability človeka. Ciele a obsah pracovnej výchovy preto úzko súvisia s cieľmi a obsahom prosociálnej výchovy a priamo i nepriamo so všetkými výchovnými zložkami. Napríklad úroveň jemnej motoriky, ktorá sa zdokonaľuje v pracovných činnostiach, pozitívne ovplyvňuje úroveň reči alebo úroveň výtvarných schopností (z hľadiska rozvoja príslušných zručností).

Ukazuje sa, že pracovná výchova sa môže realizovať samostatne aj integrovane v celom rozsahu výchovno-vzdelávacieho pôsobenia na dieťa v rámci takmer všetkých organizačných foriem a výchovných zložiek v súlade s konkrétnym výberom obsahu. Pracovná výchova, ako samostatná výchovná zložka, sa realizuje najmä skupinovú formou.

Uplatňuje sa individuálny prístup vzhľadom na aktuálnu úroveň pracovných zručností a celkovú pracovno-motivačnú spôsobilosť konkrétneho dieťaťa.

Obsah pracovnej výchovy sa štrukturuje do nasledovných tematických celkov (vo vekovej kategórii 2 – 3 ročných detí sú trocha odlišné tematické celky):

- osobná hygiena, úprava vzhľadu a kultúrne stolovanie;
- čistota, poriadok a úprava prostredia;
- pracovné činnosti s technickým a odpadovým materiálom, prírodninami a zostrojovanie;
- starostlivosť o rastliny a živočíchy;
- starostlivosť o životné prostredie.

Uvedené tematické celky a ich obsah spolu súvisia, prelínajú sa a realizujú súbežne. Orientujú sa na všetky organizačné formy, napríklad v hrách a činnostiach je to manipulácia a technicky náročnejšie konštruovanie zo stavebníc; na pobyte detí vonku a tematicky zameraných vychádzkach je to zber prírodnín alebo starostlivosť o životné prostredie; v činnostiach zabezpečujúcich životosprávu sú to pracovné činnosti spojené s osobnou hygienou a úpravou vzhľadu, kultúrnym stolovaním, udržiavaním čistoty a poriadku ako aj úpravou prostredia.

Učiteľka pri realizácii cieľov a obsahu pracovnej výchovy spolupracuje s rodinou a usiluje sa zosúladiť výchovné pôsobenie rodiny a materskej školy pri utváraní a osvojovaní príslušných návykov a zručností. V pedagogickej osвете pre rodičov a verejnosť materská škola venuje náležitú pozornosť osamostatňovaciemu procesu dieťaťa predškolského veku a celkovému činnostnému prejavu jeho osobnosti. Na spoločných pracovných podujatiach sa zaraďujú rôzne spoločné pracovné činnosti rodičov a detí, napr. pri úprave a skrášľovaní exteriéru školy, pri údržbe hračiek, zhotovovaní rôznych technicky náročnejších pracovných výtvorov a iné aktivity pracovného charakteru.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Vek 2 – 3 roky

Rozvoj sebaobsluhy a hygienických návykov

Učiteľka vytvára deťom pokojné situácie pri všetkých úkonoch základnej starostlivosti o seba. Pozitívnu motiváciou podporuje u detí samostatnosť a rozhodovanie. Chváli dieťa za spoluprácu a aktívnu spoluúčasť pri určitom úkone, ktorý dieťaťu pomáha vykonať dospelý. Tieto pochvaly sú konkrétne a časté, pochvalou sa vyjadruje nielen správnosť úkonu, ale aj snaha dieťaťa a proces jeho dosiahnutia.

Učiteľka umožňuje deťom samostatne jesť a piť a v prípade potreby požiadať (vysloviť konkrétnu prosbu adresovanú dospelému) o jedlo a pitie. Deti postupne dodržiavajú primeranú čistotu pri stolovaní a pomáhajú pri prestieraní a odkladaní zo stola.

Učiteľka vytvára príjemnú socioemocionálnu atmosféru a motivuje deti, aby jedli pokojne, kultivovane a bez vzájomného súťaženia.

Učiteľka poskytuje deťom možnosť používať záchod podľa vlastnej potreby, v usmerňovaní zohľadňuje medzipohlavné rozdiely a najmä chlapcom venuje v osvojovaní týchto hygienických návykov špecifickú pozornosť. Deti sa postupne s podporou a pomocou dospelých učia umývať ruky mydlom vzhľadom na individuálnu potrebu; utierať si ruky a tvár do sucha; česať sa pri zrkadle; používať vreckovku, napr. dostupne umiestnené hygienické papierové vreckovky.

Po niekoľkých mesiacoch dochádzky do materskej školy (vzhľadom na stupeň osvojovania iných hygienických návykov) sa deti učia čistiť si zuby, pričom sa zdôrazňuje

postupné osvojovanie jednotlivých krokov tohto pre deti zložitého hygienického úkonu (s podporou a pomocou dospelých), učiteľka detailne sleduje každý čiastkový úkon a v maximálnej možnej miere využíva v usmerňovaní individuálny prístup.

Deti sa s podporou dospelých učia vyzliekať; vyzúvať; obliekať niektoré časti odevu, napr. nohavice, ponožky a pod.; obúvať topánky a šnúrovať ich; zapínať patentky a gombíky; čo najjednoduchším spôsobom ukladať svoje oblečenie na vyhradené miesto; citlivo pristupovať a príp. aj prakticky pomáhať menej šikovným deťom.

Hra s materiálom

Učiteľka priamo i nepriamo motivuje a nabáda deti k experimentovaniu s rôznymi predmetmi a materiálmi.

Deti sa učia s podporou, pomocou a kontrolou učiteľky (v zmysle zachovávaní bezpečnosti pri práci) napríklad navliekať papier na paličku; prevliekať šnúрку otvormi na doštičke; trhať papier na drobné kúsky; skladať tenký papier; experimentovať s vodou – prelievať, nalievať, používať naberačku, lievnik, cedidlo, hrnček a pod.; polievať krhličkou kvety; nalepovať jednoduché obrázky, neskôr predkreslený tvar; vybaľovať z papierikov, škatuliek alebo fľaštičiek rozličné gombíky a tvary na navliekanie a navliekať ich na bužírku alebo šnúрку; vykrajovať formičkami rozvalňané cesto (potom potierať a posypať); krájať neostrým ozubeným nožom (napr. predvarené zemiaky, cesto alebo modelovaciu hmotu, ktorá spĺňa zdravotné a hygienické kritériá, podľa momentálnej ponuky trhu a pod.); zatĺkať klince detským kladivkom do polystyrénovej dosky; rozpletať motúz; pokúšať sa strihať detskými nožičkami; experimentovať s magnetom (skúšať, čo sa dá prichytiť a čo sa nedá); v hrách a v iných pre deti prítlačlivých činnostiach vykonávať jednoduché pracovné úkony spojené s pohybom a vyžadujúce určitý stupeň pracovných zručností (napr. nosiť vodu v hrnčeku, kamienky na dlani a pod.); pričom sa môže v konkrétnych pracovných hrách a činnostiach využiť množstvo iných jednoduchých námetov.

Hra s modelovacou hmotou a iným tvarovateľným materiálom (využívajú sa materiály spĺňajúce zdravotné a hygienické kritériá podľa miestnych podmienok a momentálnej ponuky trhu)

Deti sa učia s podporou, pomocou a kontrolou učiteľky (v zmysle zachovania bezpečnosti) napríklad ako valkať modelovaciu hmotu na podložke a tvarovať hady, guľôčky a pod.; ako sa valká modelovacia hmota v ruke – dlanami z nej tvarovať rozličné drobné predmety, napr. ježka, misku a pod.; rozotierať modelovaciu hmotu prstami po podložke – placky ozdobiť korálkami a pod.; modelovať jednoduché predmety vyťahovaním hmoty prstami a iné.

Konštruktívna hra

Učiteľka vytvára deťom predpoklady na vlastnú tvorivú konštruktívnu hru a rozvíja ich predstavivosť.

Deti sa učia v hrách napríklad stavať so stavebnicovými a nestavebnicovými tvarmi (škatule rôznych veľkostí); stavať stavby do výšky a do dĺžky s použitím rôznych stavebníc; stavať klenbu nad priestorom (mosty, tunely, domy, brány) a používať doplnkové hračky; stavať domy s detailmi – okná, dvere, rôzne strechy; stavať križovatky (doplnkové hračky); stavať ohraničenie priestoru (čiastočné alebo úplné) – najlepšie najskôr okolo zvieratka, autíčka a pod.; zostavovať rozličné predmety, postavy a pod.; stavať spoločné námetové stavby – jase, ZOO, park, mesto, dedinu, priehradu a pod. (stavať v herni a vonku); stavať vonku stany, domy a rozmanité skrýše pre deti (polystyrénové tehly, veľká molitanová stavebnica, preliezky kombinovať s tehľami, doskami, prikrývkami...) a pod.

Hra s pieskom

Deti sa učia s podporou a pomocou učiteľky napríklad nakladať a vozit' piesok; hrabať a valcovať cesty (pomocou plechoviek); hĺbiť jamy a tunely; presýpať piesok cez sitko (do piesku pridať väčšie kamienky alebo korálky); stavať v piesku so stavebnicami; stavať s použitím rôznych pomôcok a hračiek (zvieratá, stromy, postavy a iné); realizovať námety, v ktorých sa používa voda (bazéniky, nádrže ...) a pod.

Napodobňovacia hra

Pozorovať dianie v blízkom aj vzdialenom okolí a rozprávať sa s deťmi o všetkých vzájomných súvislostiach, väzbách medzi ľuďmi a vecami. Napodobňovať viac predmetných činností v logickom slede, napríklad hygiena a starostlivosť o bábiku – okúpať, obliekať, zapínať; starať sa o chorú bábiku; variť z ozajstných surovín – voda, zelenina, korenie, cestoviny; piecť z vizovického alebo iného trvanlivého cesta – tvarovať, vykrajovať, sypať, potierať; prať v mydlových vložkách – plákať, vešať na šnúru, žehliť; čistiť krémom (indulonou) topánky pre bábiku a pod.

Napríklad, hrať sa na bábätko – deti vyzliekajú druhé dieťa, ktoré je bábätkom; hrať sa na obchod – nakupovať najskôr u učiteľky, neskôr deti vzájomne predávajú a nakupujú (platiť a vážiť) a pod.

Napríklad, hra na poštu – písať list, vkladať do obálky, nalepiť značku iného dieťaťa, vhodiť do schránky, roznášať deťom listy (obrázky).

Hrať sa jednoduché dramatické hry spojené s pohybom a mimikou, v ktorých sa uplatňuje imaginárny pohyb alebo konanie postáv, zvierat a oživených predmetov, napr. deti napodobňujú hlasy, pohyby, prejavy zvieratiek – ako robí pes, mačka, zajac, sliepka, príp. slon a iné; ako rastie strom, kvietok; ako sa hrá na rôznych hudobných nástrojoch a pod.

Napodobňujú známe pracovné činnosti, príp. jednoduché remeslá (varenie, šitie, zametanie ...) a pod.

Napodobňovať mimiku – napríklad hráme sa pred zrkadlom, ako sa smežeme, ako sme smutní, ako sa hneváme, ako sa čudujeme; ďalej činnosti, napr. ako sa obliekame v materskej škole, ako sa umývame, jeme, odchádzame z materskej školy domov a pod.

Urobiť z veľkej škatule (od chladničky alebo nábytku) byt – maľujeme steny, dekorujeme, vybavujeme drobným nábytkom, kobercom – deti tu „bývajú“ v páre.

Zhotovovať bábiky – z varešky, kvetinky – šatôčky urobíme z papiera alebo kúska látky.

Urobiť postieľku alebo kočiarik pre bábiku zo škatule od topánok – škatuľu farebne natrieme alebo vylepíme, vystelieme perinkami, uložíme bábiku.

Hrať sa na šaša – prstovou farbou si namaľujeme tvár, ruky, prípadne telo. Kolážou znázorniť jednoduchý dej alebo rozprávku na veľký kus papiera – deti koláž domaľujú mäkkými farebnými pastelkami alebo farbami. Po skončení hry s podporou a pomocou učiteľky upratať hračky a pomôcky.

V tvorivých hrách a v rôznych pracovných činnostiach možno využiť množstvo ďalších jednoduchých námetov, v ktorých deti napodobňujú predmetné činnosti dospelých.

Pomáhanie dospelým

Učiteľka primerane a citlivo využíva prirodzenú túžbu dieťaťa pomáhať v bežných situáciách počas dňa. Motivuje deti k pomáhaniu pri prestieraní, upratovaní herne a hračiek, alebo niečo priniesť a podať a pod. Necháva dieťa odovzdať odkaz. Nikdy nezabúda dieťa pochváliť a jeho snahu ohodnotiť.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Veková skupina:

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Osobná hygiena, úprava vzhľadu a kultúrne stolovanie

Deti si postupne v rôznych prirodzených situáciách osvojujú hygienické návyky a uvedomujú si význam starostlivosti o osobnú hygienu. Postupne intuitívne zisťujú, že starostlivosť o hygienu priamo súvisí s kultúrou správania.

Postupne si pravidelne umývať ruky

a tvár a utierať ich do uteráka

(s pomocou dospelých).

Na základe praktickej ukážky

správne používať mydlo.

Postupne používať vodovodnú batériu (s pomocou dospelých).

Postupne si bez pomoci dospelých umývať ruky, tvár a správne používať uterák.

Pravidelne si čistiť zuby, na základe praktickej ukážky a postupne správne používať zubnú kefku a pastu a vyplachovať ústa.

Schopnosť samostatne si čistiť zuby, umývať ruky, tvár a postupne si umývať aj paže a hornú polovicu tela.

Samostatne obsluhovať vodovodnú batériu (s nepriamou kontrolou dospelých).

Česať sa s pomocou dospelých.

Postupne sa česať bez pomoci dospelých.

Schopnosť samostatne sa učesať.

Postupne správne používať záchod (diferencovane podľa pohlavia dieťaťa), toaletný papier aj splachovacie zariadenie (s pomocou dospelých).

Postupne samostatne podľa potreby používať záchod, toaletný papier a splachovacie zariadenie.

Schopnosť samostatne používať záchod, toaletný papier, správne zaobchádzať so splachovacím zariadením.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Postupne používať vreckovku a nosiť ju pri sebe.	Samostatne používať vreckovku podľa potreby a sústavne ju nosiť pri sebe.	
<p>Deti v prirodzených situáciách postupne dodržiavajú elementárne pravidlá osobnej hygieny a prevencie pre roznášaním chorôb (kýchanie, kašľanie, pl'uvanie) a prakticky uplatňujú tieto pravidlá kultúrneho správania, napríklad pri kašľaní si zakryjú dľaňou ústa a pod. Zdôverujú sa dospelým s niektorými výraznejšími telesnými pocitmi signalizujúcimi ochorenie (teplota, vyrážky, bolesť hlavy, brucha, nevoľnosť, spavosť).</p>		
<p>Obliekať a vyzliekať si vrchné časti odevu, zapínať a rozopínať sa (s pomocou dospelých). Postupne zachovávať a používať správny postup uvedených pracovných úkonov.</p>	<p>Postupne si bez pomoci dospelých obliekať a vyzliekať vrchné aj spodné časti odevu, zapínať a rozopínať sa.</p>	<p>Samostatne sa obliekať sa vyzliekať, zapínať a rozopínať a upraviť si svoj zovňajšok.</p>
<p>Obúvať sa a vyzúvať (s pomocou dospelých). Správne postupovať pri týchto úkonoch.</p>	<p>Samostatne sa obúvať, vyzúvať a šnúrovať. Postupne jednoducho aj zaväzovať šnúrky.</p>	<p>Samostatne sa obúvať a vyzúvať, zaväzovať šnúrky a viazať mašličky.</p>
<p>Deti postupne dodržiavajú a prakticky uplatňujú správne kultúrne návyky pri stolovaní.</p>		
<p>Postupne správne držať a používať lyžicu a hrnček.</p>	<p>Správne používať lyžicu a postupne celý príbor.</p>	<p>Samostatne používať celý príbor.</p>
<p>Čistota, poriadok a úprava prostredia Deti sa postupne v rôznych prirodzených situáciách aktívne zapájajú do upratovacích prác a pravidelne udržiavajú čistotu a poriadok vo svojom bezprostrednom okolí. Postupne dodržiavajú a prakticky uplatňujú elementárne pracovné zručnosti a návyky pri úprave prostredia.</p>		
<p>Ukladať hračky na určené miesto. Postupne udržiavať poriadok</p>	<p>Postupne aj bez pomoci dospelých upratovať výchovné pomôcky, hračky</p>	<p>Samostatne upratovať hračky výchovné pomôcky a detské záhradné náradie,</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
v hračkách a hracích kútikoch (s podporou a pomocou dospelých).	a detské záhradné náradie a udržiavať poriadok v detských kútikoch.	udržiavať poriadok v skrinkách s hračkami a v hracích kútikoch.
Postupne sa zapájať do jednoduchých pracovných činností pri údržbe a starostlivosti o hračky (s podporou a pomocou dospelých).		Samostatne vykonávať jednoduchú starostlivosť o hračky. Aktívne pomáhať pri údržbe hračiek.
Postupne správne a bezpečne prenášať stoličky.	Správne bezpečne a samostatne prenášať ľahké predmety (napr. stoličky, telovýchovné náradie, hračky, výchovné pomôcky a pod.).	
Postupne ukladať a skladať odev, obuv a ostatné predmety osobnej potreby na určené miesto.	Samostatne ukladať a skladať odev, obuv a predmety osobnej potreby na určené miesto.	
Postupne prekladať na ležadle po odpočinku prikrývku.	Preložiť prikrývku na ležadle a natriasť vankúš.	Samostatne skladať prikrývku a urovnať bielizeň na ležadle.
Postupne zachovávať čistotu pri jedle.	Aktívne sa zapájať do prípravy stolovania a upratovania stola po jedle (odložiť použité riady doprostred stola) a postupne vykonávať službu pri stolovaní.	Samostatne vykonávať prípravu stolovania a upratať stoly po jedle odložiť použité riady doprostred stola a poskladať ich v súlade s hygienickými, kultúrnymi a estetickými kritériami stolovania. Samostatne vykonávať službu pri stolovaní.

Pracovné činnosti s technickým a odpadovým materiálom, prírodninami a zostrojovanie

Deti v rôznych činnostiach aktívne skúmajú elementárne vlastnosti technického a odpadového materiálu a prírodnín (napr. papier, drevo, fólie, papierové a plastové obaly, rôzne plody, lístie, semená, vetvičky a iné). Z tohto materiálu zhotovujú rôzne praktické a umelecké výtvy, v ktorých uplatňujú svoje poznatky, skúsenosti, predstavivosť, fantáziu a tvorivosť a rozvíjajú si drobné svalstvo rúk a zrakovú kontrolu.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Používajú rôzne techniky práce s technickým a odpadovým materiálom a prírodninami (napr. krčenie, skladanie, strihanie, lepenie a iné), ktoré sú z hľadiska ich rozvojových možností najjednoduchšími pracovnými technikami. Pri konštruovaní a zostrojovaní rešpektujú pravidlo pevnej základne. Postupne si osvojujú a zachovávajú správny pracovný postup, rozvíjajú si estetické cítenie, napr. zmysel pre zladenie farieb, kombinovanie materiálov, farebné a priestorové usporiadanie a pod. Prakticky dodržiavajú hygienu, elementárne zásady bezpečnosti pri práci a poriadok vo svojom bezprostrednom pracovnom prostredí.

Krčiť mäkký papier.

Postupne krčiť väčšie a tvrdšie formáty papiera.

Trhať a vytrhávať väčšie kusy papiera, napr. vreckovka, obrúsok, jablko a pod.

Postupne vytrhávať najmä podľa fantázie jednoduché tvary.

Samostatne vytrhávať podľa fantázie i podľa predkreslenej predlohy určité konkrétne tvary a drobné kúsky papiera (napr. určené na lepenie mozaiky).

Pozorovať techniku nalepovania iných osôb, skúmať vlastnosti lepu (najprv sprostredkovane a neskôr aj samostatne). Postupne jednoduchým spôsobom pomáhať pri lepení (učiteľke alebo starším deťom).

Nalepovať určité tvary z rôzneho materiálu (napr. papier, fólie, prírodniny s pod.) na podložku.

Samostatne, dôkladne a čisto nalepovať drobné kúsky papiera alebo tvary na podložku ako aj lepiť navzájom ich súčasti. Správne používať techniku lepenia, aj v práci s iným technickým alebo odpadovým materiálom a prírodninami a jeho kombinovaním (napr. textil alebo listy zo stromov na papier, lepiť semenná na drevo, zdobiť technikou nalepovania veľkonočné vajíčka a iné).

Pozorovať manipuláciu a rôzne technické možnosti práce s nožnicami ako aj techniku strihania a postupne si uvedomovať potrebu dodržiavania zásad bezpečnosti pri práci

Postupne bezpečne manipulovať s nožnicami a strihať jednoduché, najmä rovné tvary z papiera a iného (ľahko strihateľného) materiálu s podobnými vlastnosťami (s podporou,

Starostlivo, bezpečne, pomerne správne strihať a používať techniku strihania v práci s rôznym technickým a odpadovým materiálom (napr. mäkkší a tvrdší papier, textil, fólie a iné) podľa fantázie aj

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
s nožnicami.	pomocou a kontrolou dospelých).	predkreslených tvarov (s kontrolou dospelých).
Skladať papier s používaním najjednoduchších úkonov, napr. preložiť na polovicu, pritlačiť a urobiť ryhu a pod. (s podporou a pomocou dospelých).	Skladať papier s určitým konkrétnym zámerom podľa slovnej inštrukcie a postupne používať zložitejšie úkony, napr. preložiť papier po uhlopriečke, pritlačiť a urobiť ryhu, preložiť rožky a pod.	Samostatne, dôkladne a pomerne presne skladať papier podľa slovnej inštrukcie do rôznych jednoduchých tvarov. Postupne skladať jednoduchý konkrétny tvar alebo predmet na základe zapamätania jednotlivých úkonov a krokov skladania (aj bez slovnej inštrukcie).
Prakticky používať textilie v námetových hrách v určitom symbolickom význame.		
Plošne zostavovať podľa fantázie rôzne farebné kúsky textilu.	Plošne zostavovať kúsky textilu do určitého tvaru alebo obrázku, napr. vytvoriť plošný obraz. Postupne používať textil aj pri zhotovovaní jednoduchých trojrozmerných tvarov a predmetov, napr. krčiť a viazať kúsky textilu.	Vhodne kombinovať textil s iným materiálom pri zhotovovaní plošných a trojrozmerných tvarov a predmetov (podľa fantázie, praktickej skúsenosti a predlohy).
Lámať a nalamovať špajdle alebo tenké drievka, vtlačať a ukladať ich na podložke do určitého plošného alebo priestorového tvaru (s podporou, pomocou a kontrolou dospelých).	Tvorivo, bezpečne a správne používať najjednoduchšie techniky práce s drevom (napr. špajdle, tenké drievka, hobliny a pod.), lámať, nalamovať, vtlačať a klásť drievka, príp. drevené hobliny na podložku a postupne si prakticky overovať možnosti spájania drievok alebo hoblín do plošných a priestorových celkov.	Postupne pri práci s mäkkým drevom tvorivo, bezpečne a správne manipulovať s pracovnými nástrojmi (napr. kladivo, skrutkovač, brúsny papier) a prakticky používať pri zhotovovaní jednoduchých predmetov najjednoduchšie pracovné úkony, napr. zatĺkať klince, skrutkovať skrutky, zarovnávať, uhladiť povrch dreva

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
		<p>a pod. (s pomocou, podporou a kontrolou dospelých). Postupne tvorivo a vhodne kombinovať drevo s inými druhmi prírodných materiálov a rôznymi prírodninami, používať rôzne techniky.</p>
<p>Ohýbať, krčiť a tvarovať staniolovú fóliu.</p>	<p>Skladať, trhať, krčiť a tvarovať fóliu, ohýbať tenký drôt pri zhotovovaní jednoduchých predmetov.</p>	<p>Samostatne tvarovať staniolovú fóliu a dôkladne, bezpečne a pomerne správne tvarovať a namotávať na drevka tenký drôt, príp. používať iný bezpečný kovový materiál pri zhotovovaní jednoduchých predmetov, plošných a priestorových foriem.</p>
<p>Postupne prakticky uplatňovať vizuomotorickú koordináciu pri práci s drobným materiálom, napr. navliekať veľké korálky, prevliekať šnúrky cez pevnú podložku a pod.</p>	<p>Postupne správne uplatňovať jemnú motoriku a vizuomotorickú koordináciu pri práci s drobným materiálom, napr. navliekať stredne veľké a malé korálky, prevliekať šnúrky, skladať puzzle, zostavovať mozaiky z drobných stavebnicových dielikov a iné. Používať postupne drobnejší materiál.</p>	
<p>Zbierať prírodniny a zostavovať z nich jednoduché tvary a obrazce.</p>	<p>Postupne používať nazbierané prírodniny na zostavovanie, lepenie, vtláčanie, lisovanie, jednoduché konštruovanie a iné.</p>	<p>Zbierať prírodniny a pri práci s týmito prírodninami používať tvorivo, samostatne, bezpečne, dôkladne a správne rôzne techniky a zhotovovať jednoduché predmety, plošné a priestorové formy (primerane svojim schopnostiam).</p>

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Vhodne a tvorivo kombinovať rôzne pracovné techniky a druhy technického a odpadového materiálu (napr. papier a kartónové obaly, textil, drevo, fólia, drôt, plastové obaly a iné) a prírodnín (napr. samorasty, vetvičky, mach, rôzne druhy listov, plodov, semien a iné) pri zhotovovaní jednoduchých a postupne aj technicky zložitejších predmetov, plošných a priestorových foriem, ktoré sú výtvormi jedincov i skupiny (s podporou a príp. pomocou dospelých).

Prakticky skúmať vlastnosti piesku a hliny, pri hre a tvorení z tohto materiálu používať najjednoduchšie techniky, napr. manipulovať a tvoriť v piesku s lopatkou a formičkami, presýpať, nakladať, natlačiť, zarovnávať a vyklápať piesok; stláčať, miesiť, váľať, hľbiť, vyt'ahovať a inak spracovávať a tvarovať hlinu.

Pri tvorení z piesku a hliny podľa fantázie prakticky využívať pracovné pomôcky, hračky a rôzny prírodný materiál.

V činnostiach s pieskom a hlinou samostatne a tvorivo používať rôzne pracovné techniky, pracovné nástroje a hračky a postupne zhotovovať zložitejšie a technicky náročnejšie výtvary, ktoré sú najmä skupinovými výtvormi.
Zložité stavby z piesku kombinovať s rôznym technickým a odpadovým materiálom a prírodninami.

V hrách tvorivo a prakticky manipulovať s jednoduchými stavebnicami z prírodných a syntetických materiálov, pozostávajúcich zo stredne

Konštruovať rôzne výtvary zo stavebníc, pozostávajúcich postupne aj z menších a väčších dielcov s primeranou hmotnosťou.

Samostatne a tvorivo používať zložitejšie operácie s konštruktívnymi stavebnicami (aj podľa predlohy) ako aj iným rôznorodým materiálom.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>veľkých tvarov nízkej hmotnosti. Postupne správne konštrukčne stavať, ukladať, spájať a zostavovať jednotlivé diely stavebníc.</p>	<p>Technicky správne konštruovať z jednotlivých dielov stavebníc, napr. zostavovať, spájať, skrutkovať a zostrojovať.</p>	<p>Samostatne, tvorivo a technicky správne konštruovať z rôznych veku primeraných stavebníc. Zostrojovať doplnky ku konštruktívnym hrám.</p>
<p>Po ukončení činnosti postupne správne odkladať jednotlivé diely stavebníc do príslušného obalu, škatule alebo inej nádoby na určené miesto (najprv s pomocou dospelých a neskôr samostatne).</p>		
<p>Starostlivosť o rastliny a živočíchy</p>		
<p>Deti si postupne na základe pozorovania práce dospelých a praktických skúseností uvedomujú význam starostlivosti o rastliny a živočíchy, ktoré sú súčasťou živej prírody. Súčasne si utvárajú základné poznatky o potrebe ochrany prírody (na elementárnej úrovni).</p>		
<p>Pozorovať ošetrovanie rastlín v pracovných činnostiach dospelých alebo starších detí.</p>	<p>Postupne sa aktívne zapájať do ošetrovania rastlín v kútiku živej prírody a v záhrade, napr. polievať rastliny, utierať listy alebo kypriť pôdu a pod.</p>	<p>Prakticky uplatňovať elementárne pracovné zručnosti z ošetrovania rastlín v každodennej starostlivosti o rastliny v kútiku živej prírody.</p>
<p>Postupne zapájať deti do najjednoduchších pracovných činností, napr. polievať kvety a iné rastliny, odnášať ovocie a pod.</p>	<p>Postupne bezpečne a pomerne správne manipulovať s detským záhradným náradím pri polievaní rastlín, kyprení pôdy, príprave na sejbu, pomoci pri sejbe, sadení a pod.</p>	
<p>Pozorovať pracovné činnosti dospelých alebo starších detí spojené so starostlivosťou o vtáky v zime a pomáhať pri kŕmení vtákov.</p>	<p>Postupne samostatne vykonávať činnosti spojené so starostlivosťou o vtáky v zime, napr. pravidelne ich kŕmiť (s podporou a nepriamou pomocou dospelých).</p>	

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Pozorovať pracovné úkony pri chovaní drobných živočíchov alebo rýb v akváriu (podľa konkrétnych možností).	Postupne sa zapájať a pomáhať v pravidelnej starostlivosti o drobné živočíchy v teráriu alebo ryby v akváriu vzhľadom na podmienky materskej školy (s podporou, pomocou a kontrolou dospelých).	Postupne čo najsamostatnejšie vykonávať pracovné činnosti spojené so starostlivosťou o drobné živočíchy v teráriu alebo o ryby v akváriu, napr. kŕmiť ryby a živočíchy, pomáhať pri čistení akvária alebo terária a pod. (podľa konkrétnych možností a s dodržiavaním hygienických a zdravotných kritérií).

Starostlivosť o životné prostredie

Deti si na základe praktických skúseností, ktoré súvisia so starostlivosťou o rastliny a živočíchy, utvárajú pozitívny vzťah k prírode a správajú sa k nej ohľaduplne. Postupne si uvedomujú, že príroda je dôležitou súčasťou životného prostredia, a preto dodržiavajú pri pobytoch v prírode návyky kultúrneho správania. Osvojené pracovné zručnosti a návyky z činností spojených s upratovaním a udržiavaním poriadku vo všeobecnosti, prakticky uplatňujú aj v elementárnej starostlivosti o prírodu a životné prostredie ako celok.

Pozorovať pracovné činnosti spojené s upratovaním a starostlivosťou o blízke okolie materskej školy.	Postupne pomáhať dospelým pri upratovaní a starostlivosti o záhradu, ihrisko, príp. určitý úsek blízkeho parku vzhľadom na konkrétne možnosti materskej školy, napr. nezhadzovať odpadky; zbierať odhodené papiere, pomáhať pri hrabaní listia a pod. (s podporou, pomocou a kontrolou dospelých).	Pravidelne vykonávať pracovné činnosti spojené so starostlivosťou o čistotu a ochranu prírody a životného prostredia (v dostupnom okolí materskej školy), napr. nezhadzovať odpadky najmä so syntetických materiálov, zachovať poriadok po jedle v prírode a pod.; bezpečne zbierať odhodené papiere a plastové obaly, hrabať listy, príp. pomáhať pri čistení lesnej studničky alebo prameňa a pod. (s podporou a kontrolou dospelých).
--	--	--

Prostredníctvom jednoduchého pokusu si overiť možnosti rozloženia prírod-

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

ného a syntetického odpadového materiálu v prírode, napr. na označenom mieste zahodiť ohryzok a igelitový sáčok a pozorovať, ktorý z odpadkov sa postupne rozloží; do vrecúška, ktoré je zo syntetickej tkaniny, uložiť listy, ohryzok, sklo, plastový téglík a pod., zakopať vrecúško na označené miesto asi po 10-tich týždňoch ho vykopať a zistiť, čo zostalo a čo sa rozložilo.

Pozorovať a najjednoduchším spôsobom pomáhať pri estetickú úprave prostredia na vianočné a veľkonočné sviatky, napr. niečo doniesť, podať, pridržať, uložiť a pod.

Prakticky uplatňovať pracovné návyky a zručnosti pri každodennej úprave prostredia triedy, šatne a pod. Postupne vykonávať jednoduché pracovné činnosti pri sviatočnej úprave prostredia materskej školy, starostlivo a bezpečne pomáhať dospelým pri veľkonočnej a vianočnej výzdobe, napr. vešať ozdoby na vianočný stromček; poukladať do košíkov kraslice a pod.

PROSOCIÁLNA VÝCHOVA

Predškolský vek je významným obdobím na získavanie mravných návykov, spôsobov kultúrneho správania, základov životného štýlu a celého života.

V tomto veku sa na elementárnej úrovni utvára mravná identita dieťaťa. Dieťa sa prostredníctvom pochopenia vlastnej identity začleňuje do rodiny a najbližšieho okolia. Úspešnosť procesu socializácie je však podmienená možnosťami mnohostrannej interakcie dieťaťa v sociálnom prostredí. Schopnosť dieťaťa začleniť sa do sociálneho prostredia predpokladá osvojenie primeraných sociálnych zručností a zvládnutie interpersonálnych vzťahov. V tomto procese sa významne utvára aj individualita a rozvíja prosociálne cítenie a správanie dieťaťa.

Vzhlľadom na špecifický charakter rozvíjania prosociálneho správania, ktoré je založené na sociálnom učení, najúčinnejšie možno prosociálnu výchovu v materskej škole realizovať prostredníctvom **zážitkového učenia**. Z tohto dôvodu má podstatný význam model pozitívneho etického správania učiteľky, ktorá do istej miery modeluje kultúru správania dieťaťa. Hlavnou výchovno-vzdelávacou metódou je hra. Proces osvojenia konkrétneho správania dieťaťa ovplyvňuje identifikácia - stotožňovanie sa so správaním blízkych osôb, ku ktorým má dieťa citový vzťah a imitácia - napodobňovanie vzorcov správania dospelých osôb i detí, ktoré sa nachádzajú v blízkosti. Preto je nanajvýš dôležité, aby dieťa obklopovali ľudia, ktorých vzorce správania sú založené na všeľudských hodnotách a obsahujú vzorce prosociálneho a zdraviu prospešného správania. V predškolskom veku sa tvorí základ duševného zdravia a rozhodujúcim spôsobom sa utvára emocionálna stabilita človeka. Toto citlivé obdobie má dopad nielen na aktuálnu pohodu dieťaťa, ale aj na budúcu citovú vyrovnanosť dospelého človeka.

Z výchovného hľadiska sa preto zdôrazňuje sebareflexia a sebaopoznanie dieťaťa. Učiteľka deťom poskytuje dostatok príležitostí na zážitky úspechu a tak posilňuje ich sebadôveru. V záujme prípravy detí na budúce životné roly ich vychováva k mnohostrannosti, prispôsobivosti a rozvíja schopnosť pružne sa rozhodovať v rýchle sa meniacom svete. Rozvíja tvorivosť detí, prostredníctvom ktorej sa učia vážiť si samých seba. Sebaúcta je nutnou podmienkou praktického uplatňovania osobnej integrity. Pod pojmom integrita rozumieme skutočnosť, že v rozhodovaní takejto osobnosti sa odráža jej zmysel pre hodnoty, pre to, v čo verí, ale aj jej cítenie. "Ja" tejto osobnosti zostáva nerozpoltené zmenami a stresmi, ktorých pôsobeniu je v priebehu života vystavené.

Z tohto dôvodu učiteľka vytvára v materskej škole priaznivú socioemocionálnu klímu na základe vzťahov dôvery, empatie, partnerstva a spolupráce. Vo výchovno-vzdelávacom pôsobení na dieťa dominujú zážitky pohody, ktoré majú výchovný význam z hľadiska odolnosti voči stresu a súčasne napomáhajú proces učenia sa. Dieťa sa postupne globálne orientuje vo vlastných pocitoch a duševných stavoch a utvára si schopnosť správne reagovať v situáciách ohrozujúcich osobnú integritu a zdravie.

Hlavným cieľom a poslaním prosociálnej výchovy je utvárať sebareguláciu správania, zvyšovať interpersonálnu kompetenciu a autonómiu dieťaťa. To znamená posilňovať samostatnosť, tvorivosť, osobnú integritu a utvárať základy osobnej zodpovednosti dieťaťa prostredníctvom uplatňovania prosociálneho výchovného štýlu.

Čiastkovými cieľmi prosociálnej výchovy je dôležité u dieťaťa:

- utvárať prosociálne cítenie a správanie;
- osvojovať si mravné návyky a utvárať základy kultivovaného správania;
- posilňovať schopnosť decentrácie (odpútania sa od seba);
- utvárať schopnosť aktívneho počúvania a postupne si uvedomovať, že ak počúvam iných, vyjadrujem im úctu a môžem očakávať aj úctu od iných (na elementárnej úrovni);

- utvárať pozitívne medziľudské vzťahy a rozvíjať sociálnu komunikáciu, v ktorej dominuje spočiatku neverbálna zložka a postupne sa dostáva do rovnocenného postavenia verbálna i neverbálna zložka sociálnej komunikácie;
- utvárať schopnosť chápať, akceptovať a rešpektovať iných;
- osvojovať si primeranú komunikáciu citov;
- utvárať schopnosť citovej reflexie, v ktorej dieťa objavuje a vyjadruje svoje pocity;
- posilňovať schopnosť sebaovládania a preladenia negatívnych pocitov;
- utvárať elementárne základy empatie;
- osvojovať si nenásilné riešenie konfliktov;
- posilňovať kooperatívne správanie;
- utvárať schopnosť nezištne pomáhať iným a mať vnútorné uspokojenie z tejto pomoci;
- utvárať primerané emocionálne návyky, ktoré sú základom zachovania mentálneho zdravia;
- posilňovať individualitu osobnosti a schopnosť byť sám sebou;
- zvyšovať sociálnu a emocionálnu inteligenciu.

Utváranie týchto pre život nevyhnutných návykov, zručností, schopností a postojov si vyžaduje realizovať prosociálnu výchovu v materskej škole, ktorá sa ako výchovná zložka integruje do celého výchovno-vzdelávacieho procesu. Niekedy sa môže realizovať aj ako samostatná výchovná zložka vzhľadom na konkrétny obsah a voľbu metódy, napríklad prostredníctvom dramatickej hry alebo inej primeranej sociálno-emocionálnej aktivity dieťaťa.

Prosociálna výchova tvorí podstatu výchovného pôsobenia na dieťa v rôznych pedagogických situáciách počas celej dochádzky dieťaťa do materskej školy.

Ciele a obsah prosociálnej výchovy sa realizujú súbežne s cieľmi a obsahom iných výchovných zložiek. Samostatné spracovanie cieľov a obsahu prosociálnej výchovy umožňuje učiteľke orientovať sa v sociálnej a emocionálnej spôsobilosti dieťaťa a priebežne hodnotiť ich aktuálnu úroveň.

Obsah prosociálnej výchovy tvoria nasledovné tematické celky:

- utváranie pozitívneho vzťahu k sebe;
- osvojovanie zručností sociálnej komunikácie a utváranie pozitívnych medziľudských vzťahov (úsmev, kontakt, neverbálna komunikácia, počúvanie, rozhovor, pozdrav, otázka, poďakovanie);
- pozitívne hodnotenie druhých a úcta k druhým;
- komunikovanie citov a empatia;
- nenásilie alebo asertívne správanie;
- kooperatívne správanie, ochota pomáhať, obdarovať a rozdeliť sa s druhými.

Účinnosť prosociálnej výchovy determinuje sociálne prostredie a osobnostná zrelosť konkrétnej učiteľky materskej školy, ktorá spočíva v profesnej etike, odbornej, interpersonálnej a citovej kompetencii osobnosti tejto učiteľky.

Vzhľadom na aktuálnosť a závažnosť tematiky prosociálnej výchovy v materskej škole je žiaduce vytvoriť priaznivé podmienky na jej účinnú realizáciu. Vhodné je preto, aby v rámci odborno-metodického vzdelávania mali všetky učiteľky materských škôl príležitosť absolvovať **psychosociálne výcviky**, v ktorých sa zdokonalia najmä v sociálnej a citovej komunikácii, ako aj v spôsobilostiach asertívneho správania.

Upozornenie: Nadobúdanie schopností sociálnej komunikácie a vlastností osobnosti dieťaťa vyjadrených v cieľoch a obsahu prosociálnej výchovy možno chápať relatívne. Uvedené schopnosti sa v predškolskom veku začínajú ešte len objavovať, alebo sú na elementárnej úrovni. Dôležité je preto, aby učiteľka svojím správaním stimulovala ich vznik, následne posilňovala a rozvíjala tieto prejavy prosociálneho cítenia a správania sa dieťaťa.

Možno to ilustrovať na príklade, ktorý je uvedený v obsahu: "schopnosť pomáhať z vnútornej potreby". Javí sa nám, že takúto schopnosť má až dospelý človek, aj to nie každý.

Táto schopnosť sa však začína objavovať už u dieťaťa. Ak dieťa zistí, že niekto v jeho tesnej blízkosti potrebuje pomoc, začne mu pomáhať bez vyzvania dospelého. Jednoducho dieťa vycíti, že pomoc inému je práve potrebná, napríklad zapne gombík alebo zaviaže šnúrky inému dieťaťu. Dieťa pomáha doma i v materskej škole aj pri iných zložitejších pracovných úkonoch, napríklad, keď vidí, že matka upratuje, samo od seba sa zapojí do upratovania a pod.

OBSAH VÝCHOVNEJ PRÁCE

V e k 2 - 3 r o k y

Podmienkou citového a spoločenského rozvoja detí v útlom veku je láskyplné prostredie, dostatok primeraných podnetov a príležitostí na uplatňovanie špecifických záujmov a túžob detí. Pri všetkých činnostiach je dôležitý citlivý individuálny prístup k deťom, ktorý sa vyznačuje trpezlivosťou, vecnosťou, pokojom.

Citová výchova

Uspokojovať potrebu sociálneho kontaktu s dospelými (v hrách, v rozhovore).

Podporovať u detí citový vzťah k domovu a k materskej škole.

Rozširovať a upevňovať citové vzťahy k členom rodiny, posilňovať radosť detí z opätovného stretnutia sa s rodičmi, súrodencami.

Prehlbovať citové vzťahy detí k zamestnancom v materskej škole a k ostatným deťom.

Taktne a citlivo učiť deti, aby vyjadrovali svoje pocity slovami.

Posilňovať pocit bezpečnosti a istoty v kontakte dieťaťa s učiteľkou, s ostatnými deťmi a zamestnancami materskej školy.

Predchádzať pocitom strachu a viesť deti k ich prekonávaniu.

Utvárať podmienky na rozvíjanie aktivity a samostatného prejavu detí (v rozličných činnostiach počas dňa).

Rozvíjať u detí snahu samostatne manipulovať a experimentovať s predmetmi, s ktorými prichádzajú do kontaktu.

Utvárať predpoklady na posilňovanie sústredenosti dieťaťa na určitú činnosť.

Viesť deti k návyku dokončiť začatú činnosť.

Rozvíjať u detí pocit uspokojenia z výsledkov vlastnej činnosti.

Rozvíjať u detí pocit osobnej istoty a sebavedomia.

Podporovať u detí objavovanie a rozvoj vyšších citov (napr. súcit, oddanosť, spolupatričnosť, snahu pomáhať druhým).

Uskutočňovať s deťmi individuálne a skupinové rozhovory o práci a činnosti rodičov, súrodencov ako aj ostatných členov rodiny.

Oboznamovať deti s rôznymi druhmi ľudskej činnosti.

Upevňovať citové vzťahy detí k práci rodičov.

Občas spestriť pravidelný denný život detí slávnosťami (napr. oslavovať narodeniny detí, rozlúčku s deťmi odchádzajúcimi do inej triedy).

Dávať deťom pri rozličných príležitostiach drobné darčeky na spoločné používanie.

Vyvolávať radosnú náladu pri príprave sviatkov (vianočných a veľkonočných sviatkov, Dňa matiek, MDD a pod.).

Spoločne s deťmi pripravovať drobné darčeky rodičom (napr. k Vianociam, ku Dňu matiek a pod.).

Rozvíjať u detí lásku k prírode a k zvieratám (zbierať omrvinky pre vtákov, pomáhať polievať kvety, neplašiť zvieratá a pod.).

Rozvíjať a ovplyvňovať kladné citové zážitky detí pri stretnutí s prírodou.

Výchova spoločenského správania

Prehlbovať osvojovanie najjednoduchších pravidiel správania sa detí v skupine.

Viesť deti k primeranej opatrnosti a starostlivosti o vlastnú bezpečnosť a bezpečnosť svojich vrstovníkov.

Vzbudzovať a rozvíjať pocit zodpovednosti za druhých (napr. aktívnejším deťom zveriť mladšie deti, aby ich podporovali a starali sa o ne, pasívne deti povzbudzovať k družnosti s ostatnými deťmi a podporovať ich uplatnenie v skupine a pod.).

Podporovať sympatie a kamarátske vzťahy k druhým deťom.

Viesť deti k tomu, aby si rozprávali zážitky a vzájomne si pomáhali.

Učiť deti urobiť radosť druhým deťom (napr. darčekom).

Viesť deti k tomu, aby udržiavali poriadok (v osobných veciach, hračkách).

Učiť deti poznávať to, čo narušuje súlad a poriadok pri spolunažívaní.

Rozvíjať a podporovať spoločnú hru detí, viesť ich, aby si navzájom požičiavali hračky. Učiť deti utíšiť iné dieťa pri poranení, bolesti (napr. pohladením).

Učiť deti šetrne zaobchádzať s hračkami, obrázkami, knihami.

Učiť deti poprosiť o vec, o službu a poďakovať sa za pomoc, darček, pranie a pod.

Učiť deti pozdraviť na výzvu pri vstupe do materskej školy a pri odchode domov.

Učiť deti disciplinovanosti pri hre, vychádzke, pobyte vonku.

Pri všetkých činnostiach dávať deťom najavo svoju náklonnosť, záujem, účasť (osobitné výchovné úsilie a individuálnu pomoc zamerať na deti uzavreté, pasívne, so spomalenou sociálnou prispôbivosťou).

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Veková skupina:

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Utváranie pozitívneho vzťahu k sebe

Spontánne sa zapájať do hier a činností a realizovať sa v nich na základe potrieb, záujmov a motivácie.

	Prejavovať náznaky samostatnosti v hre a v iných činnostiach.	Prejaviť samostatnú aktivitu, stálejšie záujmy a túžbu dosiahnuť istý cieľ v rôznych činnostiach.
Postupne riešiť jednoduchú úlohu (s podporou a pomocou dospelých).	Riešiť úlohu na základe inštrukcie (s podporou a pomocou dospelých). Prejavovať postupne samostatnosť v rozličných činnostiach i v správaní a v konaní s rovesníkmi a dospelými.	Prejavovať pozitívny postoj k riešeniu úlohy a vynaložiť primerané úsilie na jej zvládnutie. Samostatne riešiť zložitejšiu úlohu alebo problém na základe inštrukcie a usilovať sa jednoduchým spôsobom overiť si správnosť riešenia.
Vedieť sa tešiť z vlastného úspechu. Prejavovať radosť a pocit uspokojenia z hry alebo činnosti.	Prejavovať v hrách alebo činnostiach primeranú dôveru vo vlastné schopnosti. Prejavovať primeranú spokojnosť s vlastným výkonom v určitej činnosti a schopnosť rozprávať o sebe, napr. som rád, rada, že sa mi podarilo poskladať obrázok, zaspievať pieseň a pod.	V rôznych situáciách reálne odhadovať svoje schopnosti a postupne poznávať svoje možnosti, napr. dokážem si obuť topánky, chytiť loptu, poskladať z papiera čiapku a pod. Primerane hodnotiť svoje správanie a uplatňovať zdravé sebavedomie a istotu v správaní.
Postupne sa zdôverovať sa svojimi radosťami, smútkom i obavami kamarátom a učiteľke. Schopnosť prijať uznanie a pochvalu od iných (detí i dospelých).		

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Osvojovanie zručností sociálnej komunikácie a utváranie pozitívnych medziľudských vzťahov

Správať sa uvoľnene a nenútené (vzhľadom na situáciu). Vyjadrovať radosť v kontakte s druhými.

Radostne sa smiať v humorných situáciách.

Úsmevom vyjadrovať náklonnosť napr. usmiať sa, prijať a opätovať úsmev od iných.

V kontakte s inými postupne prejavovať schopnosť odhadnúť vhodný okamih na úsmev napr. pri stretnutí sa a pri pozdrave s blízkymi osobami a pod., alebo prestať sa usmievať vzhľadom na situáciu, napr. ak sa kamarátovi nedarí niečo urobiť, alebo ak spadol a rozbil si koleno; ak rozpráva, čo sa mu smutné prihodilo; ak vidí, že sa inému práve ubližuje a pod.

Postupne nadväzovať a udržať kontakt s inými osobami s ohľadom na seba a na druhých.

Primerane reagovať na kontakt a opätovať ho.

Samostatne nadviazať kontakt spoločensky prijateľným spôsobom. Prejavovať schopnosť slušne odmietnuť kontakt vzhľadom na situáciu a momentálne záujmy, a neraniť pri tom city druhého, napr. v určitej situácii slušne odmietnuť spoločnú hru, činnosť, chytiť za ruku na prechádzke a pod..

Neverbálne komunikovať prostredníctvom zrakového kontaktu, úsmevu, mimiky a gestikulácie vzhľadom na situáciu.
Primerane reagovať na neverbálnu

Nadviazať a udržať zrakový kontakt s komunikujúcim vo dvojici, napr. v rozhovore, hre, alebo inej činnosti a postupne ovládať svoje mimovoľné pohyby v komunikácii.

Prenášať zrakový kontakt v skupinovom rozhovore z jedného na druhého komunikujúceho a primerane gestikulovať v komunikácii.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
komunikáciu druhých.		
Vnímať nálady druhých prostredníctvom neverbálnej komunikácie.	Naznačovať náladu a konkrétny obsah prostredníctvom neverbálnej komunikácie.	Rozlišovať obsah neverbálnej komunikácie a vycítiť aktuálne citové rozpoloženie iných osôb (detí i dospelých), napr. kamarát sa teší, pani učiteľka má radosť a pod.
Prejavovať schopnosť začať jednoduchý rozhovor.	Prejavovať schopnosť zotrvať v jednoduchom rozhovore.	Prejavovať schopnosť začať, zotrvať v rozhovore a ukončiť jednoduchý rozhovor. Postupne prejavovať schopnosť ovládať svoju impulzivitu a zlepšiť sebaovládanie v samostatnom rozhovore.
Postupne ovládať pohnútku hovoriť okamžite, keď hovoria iní.	Prejavovať schopnosť v rozhovore mlčať, odpútať sa od vlastných myšlienok a zotrvať krátky čas v mlčaní.	Postupne prejavovať schopnosť trpezlivo počúvať, odpútať sa od seba a sústrediť sa na osobu, ktorá práve hovorí (vnímať očami, ušami, srdcom).
Postupne sa orientovať na obsah hovoreného.	Postupne vnímať a akceptovať pri počúvaní city hovoriaceho.	Počúvať postupne s ohľadom na city druhých a zachovať dôstojnosť druhej osoby.
Vedieť pozdraviť iné osoby (dospelých i rovesníkov).		
Primerane reagovať na pozdrav a vedieť ho opätovať druhým, vzhľadom na konkrétnu situáciu a zúčastnené osoby.		

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Primerane odvážne klásť otázky (vzhľadom na prirodzenú detskú zvedavosť).	Opýtať sa v hre, činnosti alebo pri riešení úlohy na mienku kamaráta.	Schopnosť klásť otázky druhým a odpovedať na otázky (deťom a dospelým).
Vedieť poďakovať iným za niečo, napr. darček, požičanú hračku, ale aj za niečo morálne, napr. za radu, za splnenie vyslovenej prosby alebo želania a pod.		
Pozitívne hodnotenie druhých a úcta k druhým Správať sa podľa uznávaných spoločenských noriem a spoločne prijatých pravidiel v zmysle všeludských hodnôt.		
Prejavovať priateľské city iným deťom. Postupne citlivo vnímať pozitívne i negatívne prejavy správania iných.	Spoluprežívať radosť z konkrétneho výkonu alebo úspechu kamaráta, ale i smútok a žiaľ z jeho neúspechu, alebo nižšieho výkonu a v prípade potreby vedieť povzbudiť kamaráta.	Pozitívne oceňovať kamarátove schopnosti, vlastnosti a výkony. Vyjadrovať uznanie a pochvalu kamarátovi, napr. páči sa mi, keď...
Postupne akceptovať a rešpektovať druhých (deti i dospelých).	Akceptovať spoločensky prijateľné prejavy správania druhých (detí i dospelých).	Postupne prijímať odlišnosť druhých (detí i dospelých), napr. zdravotne postihnutých, ľudí inej rasy a národností, príp. iného vierovyznania.
Postupne blahoželať druhým k ich sviatkom (s podporou a pomocou dospelých).		Samostatne blahoželať druhým k ich sviatkom.
Uvedomovať si potrebu citovej podpory blízkych osôb (detí i dospelých) v rôznych situáciách.		
	Prejavovať spolupatričnosť s inými deťmi v skupine pri spoločnej hre alebo činnosti.	Nadväzovať a postupne udržiavať priateľský vzťah s iným dieťaťom.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Komunikovanie citov a empatia

Vyjadrovať svoje pocity neverbálne, napr. prostredníctvom výtvarného, hudobno-pohybového alebo dramatického prejavu.

Postupne zreteľnejšie komunikovať city.

Postupne rozlišovať svoje pocity, napr. uvedomiť si, ako sa cítim.

Vyjadrovať svoje pocity prostredníctvom citovej reflexie.

Postupne rozlišovať svoje stálejšie
citové stavy.

Postupne vyjadrovať aktuálny citový stav prostredníctvom príslušnej citovej reakcie (napr. vyjadriť radosť, spokojnosť, šťastie, nepokoj, mrzutosť, smútok, hnev a iné).

Postupne dokázať vycítiť aktuálny citový alebo psychický stav iného dieťaťa a podľa toho reagovať, napr. kamarát je sústredený na činnosť alebo premýšľa – nevyrušujem ho, je veselý – správam sa tiež veselo a prívetivo, je smutný – som ohľaduplný, jemný a uteším ho, je nahnevaný – správam sa pokojne.

Vyjadrovať priateľské city a prejavovať radosť zo spoločnej činnosti kamarátom napr. aj telesným kontaktom, pohladať ho, objasť a iné.

Postupne sa dokázať vcítiť do situácie mladších detí a správať sa k nim ohľaduplne.

Prejavovať schopnosť jemného a galantného správania chlapcov voči dievčatám. Postupne sa dokázať vcítiť aj do situácie zdravotne postihnutého dieťaťa a nadviazať s ním priateľský kontakt.

Postupne vyjadrovať prijateľným spôsobom negatívne emócie vyvolané nevhodným správaním iného dieťaťa.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Vyjadrovať prijateľným spôsobom negatívne pocity.

Postupne prijímať bez pocitov viny negatívne pocity, napr. keď som spadol z bicykla bolelo ma to a trochu som plakal keď ma kamarát udrel, nahneval som sa a pod. Upokojiť sa a preladiť negatívne emócie, napr. zmierniť až zastaviť hnev, zlosť alebo preladiť smútok.
Postupne, na elementárnej úrovni, kontrolovať svoje emócie.
Prípadné výhrady voči správaniu sa iných detí vyslovovať čo najkonkrétnejšie a opisovaním svojich negatívnych pocitov, nie obviňovaním, napr. nepáči sa mi, keď mi berieš farbičky.

Nenásilie alebo asertívne správanie

V prípade potreby požiadať o pomoc dospelých a detí.

V rôznych prirodzených situáciách samostatne požiadať o pomoc, vysloviť prosbu alebo želanie.

Postupne si vypočúť súhlasný aj nesúhlasný názor v rôznych prirodzených situáciách (napr. v určitých okamihoch v spoločnej hre a v činnostiach). Prijímať odlišnosť napr. v záujmoch .

Vypočúť si aj nesúhlasný názor, v prípade nesúhlasu neriešiť situáciu konfliktom, príp. usilovať sa neskákať do reči a zotrvať v hre, rozhovore a v činnosti.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Postupne sa presadzovať v spoločnej hre alebo v činnosti s ohľadom na seba a na druhých.		
		Primerane sa presadiť v hre, činnosti a v rozhovore, ďalej pri vyjadrovaní názorov alebo pri riešení konfliktov.
Postupne potláčať impulzivitu a útočné správanie. Na základe citlivého hodnotenia dospelého odmietnuť svoje vlastné nevhodné správanie, napr. nemá som ho soťiť a pod.		Ospravedlniť sa po nevhodnom správaní druhému a prejaviť spolupútenie s jeho situáciou po konflikte.
Postupne sa usilovať riešiť konflikt nenásilne (s podporou a pomocou dospelých).	Postupne prejavovať schopnosť neunikáť od konfliktu, usilovať sa ho riešiť.	Samostatne riešiť konflikt a dokázať sa aj bez pomoci dospelých upokojiť po konflikte.
Spravodlivo a nenásilne obhajovať iné dieťa (vzhľadom na situáciu).		
		Postupne primerane reagovať na prehru, ktorá vyplýva z prirodzených situácií, napr. v rôznych pohybových a športových aktivitách, v spoločenských hrách s pravidlami a pod. Postupne sa dokázať na elementárnej úrovni zmieriť s prehrou a správať sa nenásilne a priateľsky k víťazovi spoločenskej či pohybovej hry alebo športovej súťaže (s podporou a pomocou dospelých).

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Potupne znášať dôsledky svojho správania vo vzťahu k sebe a k druhým a uvedomovať si zodpovednosť za vlastné konanie.

Postupne odmietať účasť na skupinovej činnosti, ktorá sa nezhoduje s predstavami o slušnom správaní, napr. nepripojiť sa k hádzaniu kameňov, ubližovaniu deťom a zvieratám a pod.

Kooperatívne správanie, ochota pomáhať, obdarovať a rozdeliť sa s druhými

Správať sa prívetivo k iným pri spoločnej činnosti. Postupne sa zapájať do činností v skupinách.

Postupne sa dohodoriť v skupine o spoločnej činnosti.
Spolupracovať v hrách alebo iných činnostiach a primerane sa presadiť v hrách alebo činnostiach, ktoré si vyžadujú skupinové úsilie.

Samostatne sa v skupine dohodoriť o spoločnej činnosti a podriaďiť sa prijatým pravidlám a požiadavkám celej skupiny.
Prejavovať záujem o spoluprácu i v náročnejších činnostiach a umožniť rovnocenné sebaapresadenie aj iným deťom v skupine pri spoločnom riešení úlohy alebo problému.
Dokončiť riešenie úlohy v skupine.

Postupne pomáhať druhým na základe ich prosby alebo žiadosti.

Postupne ochraňovať mladšie deti.
Pomáhať druhým na základe ich prosby alebo žiadosti a postupne aj z vnútornej potreby, najmä mladším deťom.

Postupne v prirodzených situáciách vycítiť, kedy je vhodný okamih na pomoc druhým.
Pomáhať druhým z vnútornej potreby, urobiť sám od seba jednoduchú službu iným (aj bez vyzvania dospelých), napr. niečo zaviazať, zapnúť, podať,

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
		<p>priniesť, uložiť, upratať a pod. Schopnosť v rôznych prirodzených situáciách pomôcť iným deťom a dospelým, napr. mladším deťom alebo starým ľuďom, ďalej chorým, telesne slabším a zdravotne postihnutým deťom a dospelým. Vyjadrovať prostredníctvom citovej reflexie pocity z pomoci druhým.</p>
<p>Postupne obdarovávať iných a prejavovať im tak náklonnosť.</p>	<p>Prejavovať schopnosť tešiť sa z obdarovania iných a spoluprežívať ich radosť.</p>	
<p>Postupne sa podeliť s ostatnými o niečo, napr. o hračky, farbičky a pod. (s podporou a pomocou dospelých).</p>	<p>Prejavovať schopnosť podeliť sa napr. aj s obľúbenou hračkou.</p>	<p>Postupne prejavovať schopnosť vzdať sa v prospech kamaráta na určitý čas nejakej veci alebo osobnej výhody, napr. požičať obrázkovú knihu alebo uvoľniť svoje miesto pri okne, počítačových hrách a pod.</p>

ROZUMOVÁ VÝCHOVA

V predškolskom veku sa utvárajú základy intelektu človeka. Dôležité sú pritom individuálne rozvojové možnosti, vyplývajúce z vrodeneho potenciálu dieťaťa. Zámerné a cieľavedomé výchovno-vzdelávacie pôsobenie učiteľky na dieťa spočíva v hľadaní a nachádzaní ciest, ktoré umožňujú dieťaťu čo najviac využívať tento potenciál.

Z hľadiska rozvoja poznávacích procesov dieťaťa - pocitov, vnímania, predstáv, fantázie a obrazotvornosti, myslenia, reči, pozornosti a pamäti, ale aj citov, vôle a správania má podstatný význam rozumová výchova. Prostredníctvom rozumovej výchovy v materskej škole si dieťa utvára veku primeraný poznatkový systém, osvojuje základné myšlienkové operácie a rozvíja reč. Rozumová výchova úzko súvisí s inteligenciou.

Inteligenciu (všeobecné rozumové schopnosti) možno vymedziť ako priebežný, prispôsobivý kognitívny proces riešenia problémov, ktorý je v neustálej interakcii s okolitým svetom. Vývin a funkčnosť všeobecných rozumových schopností preto nezávisí od niečoho statického vo vnútri dieťaťa, ale od kvality tejto interakcie. Patrí sem rozpoznávanie vzťahov medzi objektmi, zručnosťami, informáciami, udalosťami, myšlienkami, symbolmi a spôsobmi správania, ako aj uplatňovanie poznania a pochopenia týchto vzťahov pri riešení problémov¹⁰⁾.

Úlohou učiteľky nie je len "dostať z dieťaťa to, čo v ňom už je", ale umožniť mu, aby si vytváralo nové vzorce poznávania, menilo a rozvíjalo svoje doterajšie spôsoby myslenia, aby sa učilo chápať svet a seba samého stále účinnejším spôsobom.

Rozumová výchova sa preto nesústreďuje iba na rozvoj výkonnosti intelektu. Inteligenciu chápeme ako multifaktorálnu dimenziu a berieme do úvahy rôzne osobnostné kvality dieťaťa. Rozumová výchova sa ďalej orientuje na rozvoj sociálnej a emocionálnej inteligencie, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou všeobecnej inteligencie a významne determinujú úspešnosť človeka.

Rozumová výchova preto súbežne s poznávacími schopnosťami rozvíja sociálnu komunikáciu a city a napomáha pri utváraní postojov a všeľudských hodnôt (vychováva teda nielen múdrosť, ale aj ľudskosť). Dieťa si tak utvára návyky, zručnosti, vedomosti, postoje a základy hodnotového systému.

Hlavným cieľom a poslaním rozumovej výchovy v materskej škole je rozvoj kognitívnych (poznávacích) a nonkognitívnych (mimopoznávacích) funkcií osobnosti dieťaťa.

Vzhľadom na vývinové osobitosti predškolského veku sa tento cieľ uskutočňuje prostredníctvom zážitkového učenia, ktoré stavia na emocionálnom prežívaní a osobných skúsenostiach dieťaťa.

V pedagogickom prístupe učiteľky k dieťaťu v rozumovej výchove sa učiteľka nesnaží získať dominantné postavenie. Naopak, vedome utvára príležitosti pre vlastnú aktivitu a tvorivosť dieťaťa (využíva princíp aktivity).

Prestáva byť pre dieťa výlučným nositeľom múdrosti a umožňuje mu získavať poznatky skúmaním, objavovaním, experimentáciou a praktickými činnosťami, to znamená skúsenosťami. Akceptuje prirodzenú túžbu dieťaťa po poznaní, a tým aj jeho zvedavosť, ktorá vedie k tomuto poznaniu. Usiluje sa v triede vytvárať priaznivú socio-emocionálnu klímu a čo najviac uplatňovať facilitačný výchovný vplyv, ktorý napomáha a uľahčuje proces učenia sa dieťaťa.

Pedagogické pôsobenie učiteľky v rozumovej výchove spočíva v tom, že orientuje dieťa na skutočnosti dôležité z poznávacieho hľadiska a pomáha mu odhaľovať podstatné znaky, vlastnosti a súvislosti predmetov a javov. Túto funkciu pri riešení úloh alebo

¹⁰⁾ Fontana, D.: Psychologie ve školní praxi. Praha, Portál 1997.

problémov spĺňajú učiteľkine inštrukcie, v ktorých usmerňuje myslenie dieťaťa žiaducim smerom, ale zároveň ponecháva dieťaťu samostatnosť. Vytvára však aj pedagogické situácie, v ktorých umožňuje dieťaťu názorne sa presvedčiť o správnosti riešenia úlohy alebo problému. Vytvára podmienky a poskytuje dieťaťu príležitosť na sebakontrolu a overenie správnosti riešenia. Výsledkom je, že tak spresňuje utvárajúce sa návyky, zručnosti, vedomosti a postoje dieťaťa a pomáha mu ich zatriedovať do určitej poznatkovej štruktúry. Súčasne však napomáha pri utváraní relatívne stálej sebadôvery dieťaťa.

Nie je rozhodujúce, koľko rozličných informácií dieťa získa, ale ako pochopí ich vzájomné vzťahy, do akej miery bude s nimi vedieť ďalej pracovať a využívať ich v rôznych prirodzených životných situáciách.

Efektívnosť rozumovej výchovy možno hodnotiť podľa toho, aké predpoklady na uplatňovanie schopnosti aplikovať získané návyky, zručnosti, vedomosti a postoje si dieťa utvorí.

Čiastkovými cieľmi rozumovej výchovy je dôležité u dieťaťa:

- uspokojovať vyššie potreby, rozvíjať záujmy a posilňovať motiváciu o spoznávanie okolitej skutočnosti;
- rozvíjať zmyslové vnímanie;
- utvárať intelektové zručnosti;
- rozvíjať zmyslovo-pohybové a konkrétne-názorné myslenie;
- utvárať základy slovo-logického myslenia (nazývané aj pojmové, abstraktné alebo symbolické myslenie);
- osvojovať si základné myšlienkové operácie;
- utvárať a rozširovať poznatkový systém;
- rozvíjať reč (všetky stránky reči) a utvárať komunikatívne zručnosti;
- rozvíjať sociálnu komunikáciu;
- posilňovať poznávacie city (zvedavosť, nadšenie, oduševnenosť a iné) a podporovať túžbu po poznaní;
- utvárať schopnosť riešiť kognitívne úlohy alebo problémy individuálne, aj v kooperácii s inými deťmi;
- posilňovať sústredenosť a schopnosť dokončiť riešenie úlohy alebo problému;
- podnecovať aktivitu, tvorivosť, samostatnosť a zodpovednosť;
- na základe prirodzenej radosti z objavovania utvárať pozitívny vzťah k intelektovým činnostiam a k učeniu sa v širokom slova zmysle (spontánne aj intencionálne učenie sa);
- utvárať postoje a základy hodnotového systému založené na humánnych princípoch;
- zvyšovať inteligenciu ako multifaktorálnu dimenziu.

Intelektové činnosti, v ktorých sa utvára intelekt a formuje mentálna spôsobilosť dieťaťa, možno chápať ako vzdelávanie. Ide o utvorenie základov operatívneho vzdelania, jeho spätosť so životom a o to, aby poznatky pomáhali dieťaťu úspešne sa orientovať vo vlastnom životnom prostredí.

Vzdelávanie a rozvoj osobnosti dieťaťa je v úzkom a neoddeliteľnom spojení s výchovou. Podľa M. Bažányho je "vzdelávanie časťou výchovy k človečenstvu"¹¹⁾. Ukazuje sa, že ak sa vzdelávanie oddelí od výchovy, stráca vzdelanie svoju účinnosť.

Rozumová výchova zoskupuje tri poznatkové okruhy, ktoré spolu súvisia. Úlohy sa realizujú súbežne, aj keď obsah každého z nich je rozpracovaný osobitne. Sú to:

- rozvíjanie poznania;
- jazyková výchova;
- rozvíjanie základných matematických predstáv.

¹¹⁾ Bažány, T. M.: Vzdelávanie ako výchova k človečenstvu. Literárny týždenník, 1992, č. 33

V rozumovej výchove sú relatívne samostatné výchovné zložky najmä rozvíjanie poznania a matematické predstavy, ktoré je vhodné aj plánovať samostatne. Prirodzene, môžu sa v závislosti od úlohy realizovať napríklad metódami dramatickej výchovy v rôznych organizačných formách, prípadne vo väčších obsahových celkoch zlúčením s estetickou alebo pracovnou výchovou (najmä rozvíjanie poznania). Učiteľka pritom pozorne sleduje u každého dieťaťa splnenie jednotlivých úloh obsahu týchto zložiek.

Iné postavenie v rozumovej výchove má jazyková výchova, ktorá je integrujúcou výchovnou zložkou, nakoľko jazyk a reč je prirodzenou súčasťou takmer všetkých činností dieťaťa v materskej škole. V štruktúre obsahu je spracovaná osobitne, najmä kvôli učiteľkinej orientácii v jazykovej a rečovej spôsobilosti dieťaťa. Jazykovú výchovu možno plánovať a realizovať samostatne a integrovane v rámci všetkých výchovných zložiek a organizačných foriem v celom výchovno-vzdelávacom procese, ale aj v kombinácii s inými výchovnými zložkami, v ktorých je z hľadiska aktuálnej úlohy dôležitý rečový prejav dieťaťa.

Zlúčenie obsahu jazykovej a inej výchovnej zložky môže nadobudnúť novú, kvalitatívne vyššiu dimenziu a tvoriť určitý zmysluplný obsahový celok pre dieťa. Učiteľka má však okrem poznávacieho alebo estetického, či iného charakteru obsahu na zreteli sledovanie a prípadné usmerňovanie jazykovej a rečovej zložky konkrétnej výchovno-vzdelávacej činnosti dieťaťa. Realizuje teda tvorivo a súbežne obsah dvoch (alebo niekoľkých) výchovných zložiek, ktoré môžu svojím obsahom zasahovať oblasť kognitívneho, perceptuálno-motorického, ale aj sociálno-emocionálneho rozvoja osobnosti dieťaťa.

Napríklad zlúčením obsahu jazykovej výchovy, rozvíjania poznania a prosociálnej výchovy môže vzniknúť obsahový celok, ktorým sa rozvíja kognitívna a sociálno-emocionálna stránka osobnosti. Vzhľadom na to, že v jazykovej výchove ide zjavne o cibrenie reči a rečových zručností, rozvíja sa v tom istom obsahovom celku zároveň perceptuálno-motorická stránka osobnosti dieťaťa.

Obsah rozumovej výchovy ako celku má rovnako ako obsah iných výchovných zložiek výrazne otvorený charakter, nakoľko pomáha dieťaťu iba naštartovať procesy jeho ďalšieho učenia a sebzdokonaľovania, najmä v kognitívnej oblasti.

ROZVÍJANIE POZNANIA

Rozvíjanie poznania je výchovná zložka, ktorá vyplýva z prirodzenej túžby dieťaťa po poznaní. Napomáha dieťaťu utvárať relatívne ucelený systém poznatkov, postojov a všeľudských hodnôt. Tento systém poznatkov sa v predškolskom veku osvojuje prostredníctvom zážitkového učenia. Z hľadiska účinnosti osvojenia poznatkov má určujúci význam pre dieťa stimulujúce prostredie (vecné a sociálne) a opakované podnety.

Pedagogické pôsobenie učiteľky na dieťa spočíva v rozvíjaní zmyslového poznávania dieťaťa, v ktorom sa obohacujú pocity, vnímanie a predstavy. Na základe tohto zmyslového alebo bezprostredného poznávania sa utvára všeobecné sprostredkované poznávanie, na ktorom sa zúčastňuje proces myslenia, reči a fantázie. Rozvíjaním pozornosti a pamäti sa prehlbujú poznávacie schopnosti dieťaťa.

Dieťa prejavuje radosť z poznávania nového a cesta za poznaním pre neho znamená zaujímavú hru, v ktorej uplatňuje poznávacie city, záujmy a schopnosti a nadobúda pomerne trvalé návyky, zručnosti a vedomosti.

Hlavný cieľ rozvíjania poznania je totožný s hlavným cieľom a poslaním rozumovej výchovy, v ktorom sa sleduje rozvíjanie kognitívnych (poznávacích) a nonkognitívnych (mimopoznávacích) kvalít osobnosti dieťaťa.

Rozvíjanie poznania, aj keď predstavuje relatívne samostatnú výchovnú zložku, v ktorej deti získavajú elementárne poznatky z oblasti prírodovedných a spoločenskovedných

odborov, nemožno chápať izolovane, ako uzavretý systém. Súvisí so všetkými výchovnými zložkami a výrazne sa v ňom uplatňujú medzizložkové vzťahy. Prirodené je preto, že rozvíjanie poznania zasahuje svojím obsahom aj oblasť zdravotnej a environmentálnej výchovy, ktoré sa integrujú do celého obsahového rámca Programu výchovy a vzdelávania detí v materských školách a majú nadzložkový charakter.

Čiastkovými cieľmi rozvíjania poznania je dôležité u dieťaťa:

- rozvíjať a spresňovať zmyslové vnímanie;
- rozvíjať pozorovacie schopnosti;
- osvojovať rôzne spôsoby oboznamovania sa so spoločenským a prírodným prostredím (pravdivo, v súlade s aktuálnymi spoločenskovednými a prírodovedeckými poznatkami);
- utvárať pozitívny vzťah k bezprostrednému i širšiemu spoločenskému a prírodnému prostrediu;
- všímať si podstatné vlastnosti predmetov a javov a príčinné súvislosti prírodných a spoločenských javov a postupne chápať vzťahy medzi nimi (na elementárnej úrovni);
- utvárať emocionálne bohatý vzťah k prírode (pociťovať radosť z existencie a krás prírody - živej i neživej);
- uvedomiť si význam a hodnotu životného prostredia pre človeka i pre rôzne živočíchy (na elementárnej úrovni);
- prebúdzajú environmentálne cítenie, to znamená byť citlivý na aktuálny stav prírody a prejavy ničenia prírody a životného prostredia vôbec;
- utvárať základy environmentálnej kultúry;
- uvedomovať si význam správnych hygienických návykov, najmä vo vzťahu k osobnej čistote a starostlivosti o svoje telo ako predpokladu zachovania svojho zdravia;
- osvojovať kultúrne a mravné návyky, ako aj kultivované správanie;
- posilňovať starostlivosť o vlastné zdravie, orientovať sa vo vlastných telesných pocitoch, postupne si uvedomovať aktuálny zdravotný stav a intuitívne rozlišovať stav zdravia a stav choroby u seba a iných;
- utvárať schopnosť ochrany pred chorobami a úrazmi, napríklad dodržať určité zásady a chrániť sa pred prechladnutím, zvyšovať bezpečnosť prostredníctvom primeranej ostražitosťi;
- postupne chápať význam zdravej výživy pre zdravie človeka (na elementárnej úrovni) ako súčasť návykov zdravého životného štýlu;
- utvárať pozitívny vzťah k svojmu zdraviu a k zdraviu iných;
- utvárať elementárne poznatky o narodení dieťaťa (5-6 ročné deti).

Realizácia uvedených cieľov a obsahu úzko súvisí s uplatňovaním metód rozvíjania poznávacej činnosti dieťaťa. Z hľadiska zdroja získavania poznatkov sa najfrekvencovanejšie v rozvíjaní poznania využívajú tieto metódy:

- slovné metódy (opis, rozprávanie, výklad, rozhovor, beseda, počúvanie magnetofónových nahrávok alebo rozhlasu);
- názorné metódy (pozorovanie a demonštrácia, metóda priameho pozorovania);
- metódy praktickej činnosti.

Uvedené klasické metódy (slovné, názorné a metódy praktickej činnosti) majú svoje pevné miesto vo výchovno-vzdelávacom procese aj z hľadiska humanizácie výchovy a vzdelávania. Pri uplatňovaní týchto metód sa však využíva princíp aktivity dieťaťa, v prevahe je teda aktívne prijímanie poznatkov pred pasívnym.

Napríklad, v slovných metódach sa učiteľka viac sústreďuje na aktívne počúvanie, vedie empatický rozhovor, ktorého základom je vcítenie sa do myšlienkových pochodov (kognitívna zložka empatie) a citového stavu dieťaťa (afektívna zložka empatie). Podľa možnosti necháva čo najviac hovoriť deti, najmä o veciach a javoch, o ktorých už majú určité konkrétne predstavy alebo vedomosti, napr. z rozhovorov v rodine, z televízie a iných médií, alebo z rôznych encyklopédií (dôležité je preto u jednotlivých detí poznať aktuálny stav a

úroveň poznatkov ako aj rozsah poznania) a pod. Pozorne sleduje obsah výpovede dieťaťa a otázky formuluje v súlade s týmto obsahom. Nevstupuje násilne do myšlienkových pochodov dieťaťa a neodvracia predčasne jeho pozornosť iným smerom. V rozhovore, alebo v besede, sa usiluje klásť čo najviac otvorených otázok, ktorými dieťa nabáda k samostatnému uvažovaniu a tvorivosti (na minimum obmedzuje kladenie zatvorených otázok, ktoré predpokladajú spravidla jednoslovné odpovede). Vyhyba sa preto dlhým monológom, prílišnému vysvetľovaniu, "našepkávaniu" správnych odpovedí, alebo dokončovaniu odpovedí za dieťa. Akceptuje osobnosť dieťaťa, poskytuje mu dostatočný čas na odpoveď a uľahčuje myslenie a sústredenosť na predmet rozhovoru. V prípade potreby však nenápadne a citlivo, so zachovaním detskej dôstojnosti, otočí rozhovor žiaducim smerom v súlade s aktuálnou úlohou a danou témou.

V rozvíjaní poznania a v rozumovej výchove ako celku sa v rámci uplatňovania slovných metód výrazne redukuje metóda výkladu. Výklad učiteľky by mal byť pre dieťa časovo nenáročný, zrozumiteľný a nezaťažujúci. Metóda rozprávania sa orientuje viac na rečovú aktivitu dieťaťa, než učiteľky (učiteľka na základe sebamonitorovania umožňuje čo najviac hovoriť deťom).

Názorné metódy sa uplatňujú najmä v prirodzených situáciách. Napríklad, podľa možnosti, najprv deti poznávajú prírodniny a prírodné javy priamo v prírode. Neskôr, pri práci s obrázkami, maketami a iným didaktickým materiálom, si len upevňujú, spresňujú, overujú, alebo aplikujú získané vedomosti. Prirodzene, že určitý okruh poznatkov nie je možné osvojiť si bezprostredne v prirodzených situáciách, ale len sprostredkované. V takom prípade majú svoju účinnosť iné názorné metódy a didaktické prostriedky, napríklad rôznych didaktický materiál (okrem klasických pomôcok sem patria elektronické učebné pomôcky), detské encyklopédie, alebo videozáznamy, počítačové hry a iné.

Dôraz sa kladie na metódy praktickej činnosti, prípadne na kombináciu uplatňovania slovných a názorných metód s metódami praktickej činnosti, ktoré umožňujú dieťaťu získavať poznatky objavovaním, skúmaním, experimentáciou a zhromažďovaním skúseností prostredníctvom zážitkového učenia. Učiteľka iba napomáha aktivitu každého dieťaťa.

Viac pozornosti sa preto venuje dômyselnej príprave učebného prostredia a využívaniu učebných pomôcok, ktoré sú účinným aktivizujúcim didaktickým prostriedkom. Rešpektuje sa tak činnosť charakter poznávania dieťaťa.

Obsah rozvíjania poznania je rozpracovaný do dvoch logických celkov, ktoré možno realizovať súbežne a v závislosti od možností pozorovania a využitia konkrétnych didaktických prostriedkov vzhľadom na podmienky školy.

Sú to:

- spoločenské prostredie,
- príroda.

Každý z okruhov je rozčlenený na tematické celky.

Ciele a obsah rozvíjania poznania materská škola realizuje aj v rámci poznávacích alebo kultúrnych podujatí, do ktorých zapája rodičov. Napríklad dlhšie poznávacie vychádzky do okolitej prírody v rôznych ročných obdobiach, čistenie určitého úseku lesa, sadenie stromčekov v blízkosti materskej školy alebo iné činnosti environmentálneho charakteru; výlety spojené s poznávaním kultúrno-historických pamiatok, rôzne slávnosti a iné. Rodičia sa postupne utvrdzujú v názore, že z hľadiska mentálneho vývinu dieťaťa je žiaduce dostatočné množstvo a rozmanitosť poznávacích podnetov pre dieťa. Materská škola tak pozitívne ovplyvňuje rodinnú výchovu dieťaťa.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

V e k 2 - 3 r o k y

Blízke životné prostredie

Učiteľka vytvára deťom podnetné prostredie. Podnecuje aktivitu detí a umožňuje im, aby k poznaniu okolitej skutočnosti dospeli čo najsamostatnejšie - vlastnou praktickou skúsenosťou - skúmaním, skúšaním a experimentáciou. Podporuje preto túžbu detí po poznaní a v pedagogickom prístupe citlivo vníma ich poznávacie potreby. Reaguje na prejavy záujmu detí o konkrétne veci, javy a činnosti. Uspokojuje prirodzenú detskú zvedavosť, ktorú v deťoch vyvolávajú doposiaľ neznáme veci a javy.

Učiteľka priamo i nepriamo motivuje a učí deti napríklad: všímať si časti, jednoduché znaky a nápadné vlastnosti pozorovaných predmetov; poznávať blízke veci a javy v rozličných obmenách; chápať niektoré základné vzťahy medzi javmi; poznávať zmysel a nadväznosť jednotlivých činností a prác, ktoré sú im dobre známe a pod.

Dieťa postupne pozná a pomenúva, príp. poznáva a slovné označuje napríklad: viditeľné časti tela (na sebe, na iných, na bábike...); každodenné sebaobslužné činnosti; predmety dennej potreby a ich použitie; základné a bežné druhy jedál; svoje meno a priezvisko; mená ďalších detí; stále miesto, kde sú umiestnené tie predmety v materskej škole, s ktorými bežne prichádza do styku; funkciu a účel známych predmetov; činnosti pracovníkov materskej školy; svoju značku v šatni a v umyvárke; značky iných detí; najbližšie okolie materskej školy; výrazné objekty z vychádzok; cestu do materskej školy; bežné dopravné prostriedky; niektoré pracovné činnosti; niektoré činnosti, ktoré sú spojené s domácnosťou (nákup, varenie, upratovanie, pranie, vysávanie...) a pod.; orientuje sa v prostredí materskej školy a v záhrade a pod.

Dieťa postupne tieto poznatky a skúsenosti aktívne uplatňuje v hre.

Príroda

Učiteľka umožňuje deťom čo najužší kontakt s prírodou, spojený s aktívnym pohybom a hrou. Spolu s deťmi pozoruje prírodu a motivuje ich k tomu, aby citlivo vnímali zmeny v prírode počas roka.

Učiteľka podnecuje, umožňuje, motivuje, učí a dieťa napríklad: používa prírodné materiály a prírodniny v rozličných hrách; rozširuje si poznatky o základných prírodných javoch (podľa podmienok materskej školy); poznáva a správne pomenúva bežné druhy ovocia a zeleniny; poznáva a jednoducho slovné pomenúva prírodné prostredie záhrady (strom, krík, kvet, tráva, piesok, kameň, motýľ, chrobák, vták...); jednoducho pomáha v záhrade, v kútiku živej prírody; pozoruje domáce zvieratá a drobnejšie živočíchy (aj pri kmeni) a pod.

Rozvoj vnímania, predstavivosti, pamäti, pozornosti a sústredenosti detí

Učiteľka priebežne motivuje deti k rozlišovaniu nápadnejších vlastností vnímaných predmetov.

Dieťa postupne triedi, rozlišuje predmety napríklad: rôznych veľkostí; podľa dvoch farieb bez pomenovania (modrá, červená); podľa dvoch tvarov (kocka, guľôčka); podľa ostatných vlastností predmetov: krátke -- dlhé, teplé -- studené,

mokrú -- suchú, čistú -- špinavú; podľa dvoch vlastností (napr. farba a veľkosť); podľa nápadných vlastností aj v bežných životných situáciách, mimo hry.

Dieťa postupne:

chápe často používané označenie polôh a umiestnenia v priestore; reaguje na jednoduché výzvy na zmenu miesta (sem, tam); reaguje na jednoduché výzvy na zmenu polohy (vecí, osôb -- polož, zaves, zahod', sadni si, vstaň, ľahni si, kľakni si atď.); chápe niektoré časté označenia času (ráno, na obed, večer); rozlišuje rozmanité zvuky; vyberá si pomôcky na námetovú hru podľa predstáv o jednoduchých vlastnostiach predmetov; poznáva známe objekty na obrázku; poznáva známe činnosti na obrázku; poznáva jednoduché vzťahy na obrázku a pod.

Učiteľka povzbudzuje deti k sústredenej samostatnej činnosti. Motivuje ich k samostatnejšej voľbe jednoduchého námetu hry. V hre detí rozvíja prvky intencionality (t. j. určitého zámeru a cieľavedomosti), osobitne napr. v konštruktívnej a námetovej hre. Nenásilne motivuje deti k tomu, aby dokončili jednoduchú hru. Rozvíja pamäť detí v rozličných prirodzených situáciách ich života -- približuje im minulé zážitky (objasňovaním, t. j. zrozumiteľným prerozprávaním výpovede dieťaťa mu napomáha presnejšie a logickejšie sa slovne vyjadriť). Motivuje deti k spomínaniu na pekné dojmy a zážitky. Nenásilne navodzuje znovuzpoznanie predmetov, pozorovaných objektov, činností. V rôznych hrových situáciách primerane posilňuje pamäť detí.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Veková skupina:

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Spoločenské prostredie

Doma a v materskej škole

Deti si postupne uvedomujú rozdiely medzi domovom a materskou školou, prehľbujú si pozitívny vzťah k domovu a utvárajú pozitívny vzťah k materskej škole.

Poznať svoje meno, postupne aj priezvisko a vymenovať mená niektorých detí v triede.

Poznať svoje meno, priezvisko, vek a miesto svojho bydliska.

Poznať svoje meno, priezvisko, vek, adresu svojho bydliska a materskej školy, jednoducho opísať svoj dom a najbližšie okolie, v ktorom sa nachádza (napr. obľúbené miesto v dome – v ktorej miestnosti sa zdržiavam najradšej a prečo; obľúbené miesto v okolí a pod.).

Poznať obe učiteľky a ich mená.

Poznať mená všetkých detí v triede a niektoré priezviská.
Poznať mená, prípadne aj priezviská oboch učiteliek.

Poznať mená a priezviská všetkých detí v triede aj oboch učiteliek.

Rodina a jej členovia

Deti postupne poznajú štruktúru rodiny, rozlišujú jednotlivých členov rodiny a orientujú sa v príbuzenských vzťahoch (napr. kto patrí do rodiny, uvedomujú si najbližších členov rodiny a ich vzájomnú starostlivosť a pod.). Intuitívne vedia, že rodina je miestom istoty, bezpečia a lásky.

Rozoznať a vymenovať, kto je doma.

Vymenovať a jednoducho opísať najbližších členov rodiny (matka, otec, brat, sestra, príp. stará matka, starý otec).
Poznať mená svojich rodičov a

Pomenovať jednotlivých členov rodiny uvedomovať si, čo znamenajú - rodičia (matka a otec), súrodenci (brat a sestra) a starí rodičia (stará matka a starý otec) a rozlišovať ich vzájomné

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
	súrodencov a opísať ich.	vzťahy. Poznať a opísať miesto bydliska starých rodičov. Poznať mená rodičov a súrodencov a opísať ich.
Orientácia v bezprostrednom okolí domova a materskej školy		
Orientovať sa doma a v materskej škole, rozlišovať jednotlivé miestnosti domova a materskej školy.	Orientovať sa v celom priestore domova a materskej školy (iba vo svojom pavilóne), opísať, určiť a pomenovať jednotlivé miestnosti.	Rozlišovať všetky priestory v materskej škole a doma. Pomenovať a opísať všetky priestory a zdôvodniť ich účel.
Postupne rozlišovať a poznať svoju značku a vedieť si uložiť veci na určené miesto.	Poznať svoju značku a vedieť si uložiť veci na určené miesto.	
Orientovať sa v najbližšom okolí, rozlišovať významnejšie orientačné body v okolí materskej školy, napr. kostol, križovatka, obchod, základná škola, nemocnica a iné.	Rozlišovať a opísať orientačné body v blízkom okolí materskej školy a domova. Na základe pozorovania rozoznávať a určiť niektoré významné budovy v mieste bydliska a poznať ich účel (v intuitívnej rovine), príp. ich jednoducho opísať a pomenovať.	Prakticky vyhľadať a pomenovať dôležité orientačné body v okolí materskej školy a domova. Vyhľadať, pomenovať a zdôvodniť účel niektorých významných budov v mieste bydliska, napr. nemocnica, základná škola, obecný, mestský alebo okresný úrad, obchodný dom, kultúrny dom, galéria, kino, požiarna zbrojnica, polícia a iné. Rozoznávať a poznať aj miestne staré budovy a kultúrno-historické pamiatky, napr. kostol, radnica, múzeum, zámok ...

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
	<p>Postupne sa orientovať podľa významnejších orientačných bodov na ceste, vedúcej z domu do materskej školy a naspäť a pokúsiť sa túto cestu jednoducho opísať, príp. inú veľmi známu cestu v blízkej vzdialenosti domova, napr. cesta k babke, do najbližšieho obchodu, alebo novinového stánku a pod.</p>	<p>Prakticky uskutočniť a opísať podľa orientačných bodov cestu vedúcu z domu do materskej školy a späť, príp. inú dobre známu cestu v mieste bydliska, napr. cesta k príbuzným, na stanicu, na polikliniku a pod.</p>
	<p>Postupne rozlišovať (v intuitívnej rovine), či je miesto bydliska mesto, alebo dedina, napr. citlivo vnímať rozdielnu atmosféru v domácom a inom prostredí a porovnávať svoje dojmy, zážitky a informácie z pozorovania týchto miest (mesta a dediny).</p>	<p>Postupne sa pokúsiť jednoducho opísať konkrétne rozdiely medzi mestom a dedinou.</p>
		<p>Rozlišovať, opísať a zdôvodniť zhody a rozdiely v zariadení a vybavení miestností v materskej a základnej škole (pri návšteve základnej školy) a poznať ich účel.</p>
<p>Bezpečnosť na ceste Pozorovať v blízkosti materskej školy dopravný ruch. Správne reagovať na červené svetlo semaforu.</p>	<p>Pozorovať dopravný ruch a opísať signalizáciu na semafore. Správne reagovať na červený a zelený signál.</p>	<p>Zdôvodniť význam signalizácie na semafore v cestnej premávke. Pohotovo a správne reagovať na svetelné príp. zvukové a zrakové signály.</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Poznávať základné pravidlá bezpečnosti cestnej premávky, napr. nezdržiavať sa na vozovke, neprechádzať sám cez vozovku a nehrať sa na nej.</p>	<p>Prakticky uplatňovať základné pravidlá správania sa na ulici, napr. poobzerať sa pred prechádzaním, nezdržiavať sa na vozovke a pod.. Prakticky uplatňovať zásadu „vidieť a byť videný“ (význam farebného oblečenia detí).</p>	
	<p>Prakticky uplatňovať základné pravidlá bezpečnosti pri chôdzi na ulici a na vozovke, pri prechádzaní cez cestu, na križovatke. Postupne rozlišovať a opísať dopravné značky, ktoré sú určené chodcom (priechod pre chodcov).</p>	<p>Dodržiavať a prakticky uplatňovať základné pravidlá bezpečnosti pri chôdzi na ulici, na vozovke, pri prechádzaní, na križovatke. Opísať, určiť a príp. aj pomenovať najznámejšie dopravné značky pre chodcov. Zdôvodniť ich význam (značky, s ktorými sa dieťa pravidelne stretáva).</p>
	<p>Prakticky uplatňovať zásady kultúrneho a ohľaduplného správania sa v dopravných prostriedkoch (najmä pri nastupovaní, vystupovaní a počas jazdy). Opísať a zdôvodniť starostlivosť polície o bezpečnosť cestnej premávky, postupne dôverovať polícii v otázkach poskytovania pomoci chodcom.</p>	
<p>Rozlišovať dopravné prostriedky podľa vonkajšieho vzhľadu. Určiť a pomenovať základné dopravné prostriedky – auto, vlak, lietadlo a utvárať si predstavu o spôsobe, akým sa pohybujú tieto dopravné prostriedky, príp. jednoducho opísať tento pohyb (napr. auto má kolesá a jazdí po ceste; vlak po</p>	<p>Určiť, pomenovať, príp. vyhľadať dopravné prostriedky a jednoducho opísať ich účel, najmä bezprostredne pozorovaných.</p>	<p>Na základe bezprostredného i sprostredkovaného poznávania opísať, určiť a pomenovať dopravné prostriedky a zdôvodniť ich účel. Triediť ich napr. podľa miesta pohybu (na zemi, vo vode, pod vodou, vo vzduchu, pod zemou), podľa zvuku a zvláštnych výstražných znamení, podľa účelu a pod.</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>koľajniciach; lietadlo má krídla a lieta hore vo vzduchu) a pod.</p>		
<p>Ľudia a ich práca Pozorovať prácu a pracovné činnosti ľudí, s ktorými prichádzajú deti do styku v materskej škole.</p>	<p>Rozlišovať prácu a opísať alebo napodobniť pracovné činnosti ľudí, s ktorými prichádzajú deti do styku v materskej škole, uvedomovať si užitočnosť ich práce a jej výsledky.</p>	<p>Vymenovať, opísať a zdôvodniť význam práce a pracovných činností ľudí, s ktorými prichádzajú deti do styku v materskej škole.</p>
<p>Na základe pozorovania napodobniť a opísať prácu a pracovné činnosti niektorých ľudí v najbližšom okolí materskej školy.</p>	<p>Pozorovať prácu dospelých v najbližšom okolí a utvárať si predstavu o využití techniky v tejto práci. Rozlišovať, pomenovať a napodobniť niektoré druhy pracovných činností a jednoducho opísať ich účel.</p>	<p>Na základe pozorovania práce dospelých v okolí materskej školy pomenovať a opísať rôzne druhy práce, zdôvodniť a hodnotiť význam a výsledky tejto práce (podľa podmienok materskej školy). Vymenovať, napodobniť a opísať typické znaky tých pracovných činností, ktoré môžu pozorovať. Opísať činnosť techniky pri práci človeka.</p>
<p>Na základe pozorovania vymenovať a jednoducho opísať pracovné činnosti matky a otca vykonávajúce doma.</p>	<p>Správne označovať a opísať činnosti, ktoré doma a v materskej škole uskutočňujú deti a dospelí. Pokúsiť sa pomôcť pri jednoduchých domácich prácach.</p>	<p>Vedieť opísať, akou prácou sa zoberajú rodičia doma. Aktívne pomáhať rodičom pri domácich prácach a následne vedieť opísať svoju pracovnú činnosť (vyjadriť aj pocity z tejto pomoci). Ak sú rodičia zamestnaní, mať predstavu na akom pracovisku a aká je ich pracovná činnosť. Poznať výsledky ich práce doma i</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
		v zamestnaní, vedieť ohodnotiť jej význam pre rodinu a zdôvodniť význam práce vo všeobecnosti.
Spoločenský život Pozdraviť pri príchode a odchode z materskej školy.	Pri príchode a odchode z materskej školy pozdraviť, rozlúčiť sa a privítať sa s rodičmi. Pozdraviť návštevníkov materskej školy.	Privítať v materskej škole návštevu.
Zoznámiť sa ostatnými deťmi.	Nadväzovať vzájomný kontakt v hrách i mimo nich, vedieť vzájomne spolupracovať a pomôcť si.	
Poznávať zamestnancov materskej školy, správne ich oslovovať a pozdraviť.	Nadväzovať kontakt len so známymi ľuďmi z najbližšieho okolia a vhodne sa k nim správať. Poznať význam nebezpečia styku s neznámymi osobami, napr. vstup do cudzích bytov a domov, jazda s neznámymi šoférmi, príp. názorne si vyskúšať odmietnutie hračky neznámej dospelaj osobe či prísľubu iného darčeka na neznámom mieste (s uplatnením metód tvorivej dramatiky) a pod.	
	Prakticky uplatňovať návyky kultúrneho správania a rešpektovania spoločenských pravidiel pri spoločných podujatiach (divadlo, oslavy a pod.). Prakticky uplatňovať návyky kultúrneho správania v námetových hrách.	
Sviatky, kultúrne tradície a vlast' Pozorovať prípravu osláv v materskej škole i mimo nej (napr. vianočné a	Aktívne sa zúčastniť na príprave a oslavách sviatkov v materskej škole,	Aktívne sa zúčastniť na príprave a oslavách sviatkov a významných dní,

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>veľkonočné sviatky, Mikuláš, Deň matiek, MDD a iné).</p>	<p>rozlišovať jednotlivé sviatky a na základe pozorovania a prežívania ich vedieť charakterizovať (vianočné a veľkonočné sviatky, Mikuláš, Fašiangy, Deň matiek, MDD a iné).</p>	<p>na základe pozorovania a prežívania ich vedieť charakterizovať a poznať ich význam (napr. vianočné a veľkonočné sviatky, Mikuláš, Fašiangy, Deň matiek, Nový rok, MDD, príp. Deň Zeme, 8. máj a iné). Pozorovať a prežívať atmosféru počas sviatkov a osláv v rodine a v materskej škole a všímať si, ako prežívajú príslušné dni dospelí a ako sa oslavujú tieto sviatky vo verejnom živote.</p>
	<p>Pozorovať oslavy, ktoré súvisia s miestom bydliska a poznať ich význam (napr. oslavy výročia vzniku svojho mesta alebo dediny a iné), príp. na základe pozorovania utvárať predstavu detí o regionálnych ľudových tradíciách a zvykoch (napr. oslava Fašiangov alebo veľkonočných sviatkov podľa miestnych zvykov a iné).</p>	
	<p>Rozlišovať slovenskú štátnu zástavu (farby, usporiadanie).</p>	<p>Poznať slovenskú štátnu zástavu (farby, usporiadanie). Vedieť vyhľadať medzi inými zástavami slovenskú zástavu. Poznať na obraze prezidenta Slovenskej republiky.</p>
<p>Poznávať a citlivo vnímať miesto, v ktorom deti žijú a navštevovať s nimi miesta, ktoré sú typické pre najbližšie okolie (napríklad zaujímavé prírodné scenérie alebo kultúrno-historické pamiatky) a prebúdzat' pozitívny vzťah</p>	<p>Poznať významné miesta, ktoré sú typické pre blízke okolie a región (prírodného alebo kultúrno-historického charakteru), citlivo ich vnímať a utvárať pozitívny vzťah k týmto miestam.</p>	<p>Poznať a pomenovať rôzne významné miesta regiónu a krajiny, v ktorej deti žijú a ktoré sú pre ňu typické (prírodného alebo kultúrno-historického charakteru), citlivo ich vnímať a utvárať pozitívny vzťah k týmto miestam.</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
detí k týmto miestam.	Poznať zaujímavé dominanty hlavného mesta SR- Bratislavy a prostredníctvom týchto dominant utvárať predstavu detí o hlavnom meste.	Vedieť rozlíšiť podľa dominant a pomenovať hlavné mesto SR – Bratislavu. Utvárať povedomie detí o hlavnom meste republiky.
Predmety a ich vlastnosti Poznávať hračky a možnosti ich využitia v hrách. Postupne ich vedieť pomenovať.	Tvorivo využívať rôzne hračky a pomôcky v hrách a v iných činnostiach.	V tvorivých hrách samostatne a tvorivo využívať rôzne hračky, pomôcky, konštruktívny či doplnkový materiál.
Poznať a vedieť pomenovať hlavné časti odevu, obuvi a základné predmety dennej potreby, poznávať ich účel.	Vedieť správne pomenovať predmety dennej potreby, s ktorými prichádzajú do styku. Poznať ich vlastnosti, význam a účel.	
Poznávať činnosť prístrojov a zariadení v materskej škole a doma. Utvárať si návyky ochrany zdravia – nesiahat' na elektrické, plynové a iné zariadenia. Napríklad domácu elektroniku (rádioprijímače, televíziu, počítač, video a iné) zapínať jedine po súhlase a v prítomnosti rodičov alebo dospelých osôb.		
Poznávať vlastnosti materiálov, z ktorých sú predmety vyrobené. Vedieť prakticky správne zaobchádzať s predmetmi (sklo – krehké, papier – ľahko sa potrhá a pod.).		
Rozlišovať (spočiatku v intuitívnej rovine) vo svojom okolí rôzne nebezpečné predmety a materiály (ostré, pichľavé, horúce a iné), príp. jedovaté látky (rôzne chemikálie) alebo lieky a postupne vedieť opísať a zdôvodniť príčiny možných nebezpečenstiev. Utvárať návyky ochrany zdravia.		
Rozlišovať červené, žltú, modrú a zelenú farbu, priradovať im správny názov.	Poznať a pomenovať červenú, žltú, modrú a bielu, čiernu a zelenú farbu.	Poznať a pomenovať červenú, žltú, modrú, zelenú, bielu, čiernu, príp. aj oranžovú, fialovú, hnedú a šedú farbu.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Rozlišovať nápadné rozdiely medzi predmetmi (veľký – malý, krátky – dlhý).</p>	<p>Vedieť na základe porovnávania pri manipulácii s predmetmi rozlišovať rozmery a tvar predmetov. Postupne ich vedieť pomenovať (napr. veľká – malá lopta, dlhý – krátky vlak, väčší – menší).</p>	<p>Postupne rozlišovať farebné odtiene.</p> <p>Označovať pri manipulácii a operáciách s predmetmi rôzne stupne rozmerov a tvarov (napr. veľké – väčšie – najväčšie, guľaté – hranaté – špicaté).</p>
	<p>V praktických činnostiach si objasniť funkciu niektorých mechanizmov, uvedomiť si rozdiel medzi vodorovnou a šikmou plochou.</p>	<p>V praktických činnostiach poznávať funkciu kolesa a šikmej plochy, pozorovať plávanie telies alebo ich pohyb po hladkom a drsnom povrchu a pod.</p>
<p>Zdravá výživa alebo rastieme zdravo</p>		
<p>Deti si postupne utvárajú pozitívny vzťah k jedlu vo všeobecnosti, správne stravovacie a hygienické návyky a pozitívny postoj ku konzumácii zdravých potravín, jedál alebo nápojov, napríklad ovocia a zeleniny (úspechom je aj to, keď obmedzia jedenie sladkostí). Postupne si osvojujú schopnosť správneho výberu, napríklad uprednostňujú ovocie pred sladkosťami a v rámci tohto výberu odmietajú potraviny alebo nápoje nevhodné pre deti, napríklad dobrovoľne nepijú coca-colu. Utvárajú si aj dôležitú schopnosť odmietnuť akékoľvek potraviny najmä sladkosti od neznámych dospelých alebo starších detí. Postupne si tak uvedomujú možné nebezpečenstvá zdraviu škodlivých látok, napríklad drog od neznámych ľudí.</p>		
<p>Rozlišovať základné potraviny a postupne ich vedieť vymenovať (mlieko, mäso, chlieb, pečivo, maslo, syr, príp. med a pod).</p>	<p>Rozlišovať potraviny a suroviny na prípravu jedál, vedieť niektoré vymenovať. Postupne poznávať ich pôvod a využitie.</p>	<p>Poznať, pomenovať a vedieť vybrať potraviny a suroviny na prípravu jedál. Postupne vedieť vysvetliť ich rastlinný a živočíšny pôvod, využitie a ich význam pre život človeka (cukor, mlieko, mäso, múka, vajička, med, ryža, zemiaky a pod.)</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Rozlišovať niektoré druhy potravín, ktorých jedenie je zdravé a prináša deťom úžitok (napr. ovocie, zelenina, mlieko, mäso, chlieb, med a iné) a ktoré, ak sa jedia vo väčšom množstve zdraviu škodia (napr. sladkosti a iné). Utvárať si predstavu o význame hygieny pri jedle.</p>	<p>Rozlišovať a pomenovať niektoré druhy potravín, ktorých jedenie je zdravé a prináša deťom úžitok (napr. ovocie, zelenina, mlieko, chlieb, med a iné) a ktoré, ak sa jedia vo väčšom množstve, zdraviu škodia (sladkosti, rôzne slané potraviny a iné), ako aj pre deti celkom nevhodné potraviny alebo nápoje (napr. výrazne korenené potraviny, nápoje s obsahom kofeínu, chinínu, všetky alkoholické nápoje a iné). Uvedomovať si význam hygieny pri jedle.</p>	<p>Poznať, pomenovať a vedieť roztriediť niektoré druhy potravín, ktorých jedenie je zdravé a prináša deťom úžitok (napr. ovocie, zelenina, mlieko, mliečne výrobky, chlieb, med, ovsené vločky a iné) a ktoré, ak sa jedia vo väčšom množstve, zdraviu škodia (sladkosti, slané potraviny, a iné), ako aj pre deti celkom nevhodné potraviny alebo nápoje (napr. výrazne korenené a mastné potraviny, nápoje s obsahom kofeínu, chinínu, všetky alkoholické nápoje a iné).</p>
		<p>Vedieť zdôvodniť ich užitočnosť alebo škodlivosť z hľadiska zdravia (napr. mlieko- zdravý rast, pevné kosti a zdravé zuby, ovocie- obsahuje vitamíny a chráni nás pred chrípkou a pod.), ako aj význam hygieny pri jedle.</p>
<p>Časové vzťahy Postupne poznávať časové pojmy ráno- popoludnie- večer (vzhľadom na typické činnosti).</p>	<p>Rozlišovať a správne označovať časové vzťahy (ráno, obed, večer) v spojitosti s činnosťami významnými pre deti. Postupne ich spájať s príslušným pozdravom (napr. dobrý večer). Rozlišovať deň (je svetlo) a noc (je tma).</p>	<p>Na základe činností, ktoré deti pravidelne vykonávajú, správne určiť a pomenovať časové vzťahy (ráno, dopoludnie, obed, popoludnie, večer, deň, noc). Vedieť správne zoradiť tieto časové vzťahy do obdobia jedného dňa.</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
	Poznávať a postupne rozlišovať pojmy dnes, včera, zajtra (v spojení s činnosťami významnými pre deti).	Správne sa orientovať v čase – v súčasnosti (dnes), najbližšej budúcnosti (zajtra) a v najbližšej minulosti (včera) a postupne ich vedieť označiť.
		Postupne poznať pojmy, dnes včera, zajtra. Vedieť vymenovať názvy dní v týždni a uvedomovať si rozdiely medzi všedným dňom, voľnou sobotou, nedeľou a sviatkom.
	Rozlišovať zmeny v prírode a utvárať si časovú predstavu o zmene ročných období (jeseň, zima, jar, leto).	Na základe pozorovania zmien v prírode chápať časovú postupnosť a pravidelné striedanie ročných období (jeseň, zima, jar, leto).

Príroda

Pri vhodných príležitostiach a úmerne rozvoju rozumových schopností deti postupne chápu význam prírody pre život ľudí a utvárajú si silný citový vzťah k živej a neživej prírode. Pociťujú potrebu starať sa o prírodu a život v nej. Prostredníctvom tohto citového vzťahu k prírode a starostlivosti o prírodu si deti utvárajú základy enviromentálneho cítenia. Postupne sa stávajú citlivejšími voči prejavom ohrozovania alebo ničenia prírody a ochraňujú prírodu ako dôležitú súčasť životného prostredia.

Rastliny

Na základe pozorovania v priebehu celého roka objavovať a poznávať zmeny v prírode, napr. lístie na stromoch žltne, opadáva, strom je holý; puky, nové listy, kvety, plody; všímať si kvety a stromy v záhrade materskej školy a v najbližšom okolí.

Na základe pozorovania poznávať konkrétne zmeny v prírode počas celého roka. Postupne rozlišovať jednotlivé ročné obdobie. Získavať praktické skúsenosti viažuce sa k príslušným ročným obdobiam napr. jeseň: dozrieva ovocie, zbierajú sa zemiaky, opadáva

Na základe pozorovania a praktických skúseností vedieť určiť jednotlivé ročné obdobia a zdôvodniť konkrétnymi zmenami v prírode. Charakterizovať ročné obdobie opisom niektorých typických znakov, napr. je zima, lebo sneží a mrzne;

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
	<p>lístie; zima: listnaté stromy sú holé, na smrekoch a boroviciach ihličie zostáva; jar: rastú nové kvety, kvitnú stromy; leto: dozrieva obilie, je žatva, lúka je plná kvetov, v lese rastú jahody, maliny, huby a pod.</p>	<p>na jar narastie zelená tráva, rozkvitnú kvety, narastú listy na stromoch, v lese budú spievať vtáky a pod.</p>
	<p>Rozlišovať niektoré kvety, ich názvy a typické vlastnosti (farba, vôňa) a časti (koreň, stopka, kvet). Poznať a správne pomenovať niekoľko kvetov.</p>	<p>Vedieť rozlišovať a triediť niektoré záhradné, lúčne, lesné a izbové kvety. Poznať a správne pomenovať niektoré záhradné, lúčne, lesné a izbové kvety (vzhľadom na miestnu lokalitu). Rozoznávať medzi kvetmi vo všeobecnosti aj liečivé a chránené kvety, vyskytujúce sa zväčša iba v chránenom prírodnom území. Určiť niektoré liečivé kvety (napr. podbeľ, materina dúška) a niektoré chránené kvety, príp. utvárať si predstavu o mieste ich výskytu (napr. šafrán - Nízke Tatry).</p>
<p>Poznávať rozdiely medzi listnatým a ihličnatým stromom. Poznávať aj ovocné stromy.</p>	<p>Na základe pozorovania objavovať odlišnosť stromov, medzi listnatými vyhľadať aj ovocné stromy. Vedieť rozlíšiť listnatý strom od ihličnatého. Poznávať rozdiely medzi stromami a kríkmi. Poznávať plody niektorých stromov a kríkov.</p>	<p>Odlišovať listnaté stromy od ihličnatých, určiť a správne pomenovať niektoré z nich. Opísať rôzne druhy stromov, kríkov, poznávať rozdiel v listoch, kvetoch a plodoch, ale aj v kôre stromu a jej povrchu a iné. Poznať plody niektorých stromov (gaštan, žalud', šuška) a krov (šípky).</p>

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Starostlivosť o rastliny

Deti sa počas celého roka prakticky starajú o izbové rastliny (kvety). Vnímajú ich ako skrášľujúcu súčasť školského prostredia a posilňujú tak svoje estetické cítenie. Postupne si k nim utvárajú pozitívny vzťah. Na základe tohto vzťahu a praktických skúseností zisťujú, že rastliny potrebujú každodennú starostlivosť ľudí, inak by uhynuli.

Na základe pozorovania a konkrétnych skúseností poznávať, že izbové rastliny potrebujú na svoj rast vodu (pravidelné polievanie).

Na základe pozorovania a praktických skúseností poznávať, že rastliny potrebujú pre svoj rast svetlo, teplo, vzduch a vodu a uvedomovať si význam ošetrovania a polievania rastlín a vedieť pomenovať tieto činnosti.

Na základe pozorovania a praktických skúseností poznať význam svetla, tepla, vzduchu a vody pre rast rastlín a overiť si, čo sa stane s rastlinou, ak sa nezachová len jedna z podmienok (napr. ak dáme rastlinu do tmy a pod.). Uvedomiť si význam starostlivosti o rastliny a vedieť zdôvodniť význam jednotlivých činností (napr. polievanie, ošetrovanie, kyprenie pôdy a pod.).

Na základe jednoduchých pokusov (rýchlenie vetvičiek) dokazovať vplyv tepla a zimy na rast rastlín a porovnávať výsledky s prírodou vonku.

Uskutočniť pokus – klíčenie semien a overiť si rast rastlín na svetle a v tme. Na základe praktických skúseností poznávať, že rast rastlín závisí od jednotlivých ročných období.

Poznávať význam rastlín pre život človeka.

Les – objavovanie lesa

Deti priamo pozorujú les (príp. park) a postupne poznávajú rozmanitosť jeho živej prírody. Objavujú rôzne druhy rastlínstva a živočíšstva lesa a utvárajú si o nich konkrétne predstavy v procese zmien vzhľadom na ročné obdobia. Na elementárnej úrovni chápu vzájomné súvislosti medzi rastlinou a živočíšnou ríšou. Uvedomujú si, že les tvorí dôležitú súčasť životného prostredia a aký má význam pre ľudí. Starajú sa o čistotu určitého úseku lesa a parku. Utvárajú si emocionálne bohatý vzťah k prírode.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Na základe pozorovania poznávať lesné rastliny a živočíchy, vnímať ich rozmanitosť, napr. stromy, kríky, kvety, huby, lesné plody, vtáky, hmyz, zvieratá a pod. vzhľadom na pozorovanú lokalitu. Rozlišovať ihličnatý, listnatý alebo zmiešaný les (v intuitívnej rovine). Utvárať návyky kultúrneho správania v lese a zachovať čistotu.</p>	<p>Na základe pozorovania rozlišovať a vedieť určiť druh lesa a niektoré druhy lesných rastlín a živočíchov a vnímať ich rozmanitosť a vzťahy medzi nimi (na elementárnej úrovni), všímať si aj zdravé a choré stromy. Prakticky uplatňovať návyky kultúrneho správania v lese a chrániť čistotu lesa. Všímať si v lese aj stopy po nekultúrnom správaní ľudí.</p>	<p>Na základe pozorovania a praktických skúseností poznať a pomenovať niektoré druhy lesných rastlín a živočíchov a poznávať ich rozmanitosť a postupne chápať súvislosti medzi rastlinnou a živočíšnou ríšou. Vnímať les ako dôležitú súčasť prírody a životného prostredia. Prakticky uplatňovať návyky kultúrneho správania a aktívne chrániť lesnú prírodu – pravidelne sa starať o čistotu toho istého úseku lesa.</p>
<p>Ovocie a zelenina Pozorovať zber ovocia a zeleniny.</p>	<p>Pozorovať a podľa možností (napr. doma, u starých rodičov alebo v materskej škole) pomáhať pri zbere ovocia a zeleniny.</p>	<p>Postupne si uvedomovať význam lesa pre život a zdravie človeka. Uvedomovať si význam ochrany prírody vo všeobecnosti v súvislosti s rozvojom techniky, znečistenie ovzdušia, odstraňovanie odpadkov, umývanie áut v prírode a podobne.</p>
<p>Rozlišovať podľa vzhľadu a chuti ovocie</p>	<p>Podľa vzhľadu, chuti, prípadne vône</p>	<p>Podľa možností aktívne pomáhať rodičom, starým rodičom alebo zamestnancom materskej školy pri zbere a uskladňovaní ovocia a zeleniny na zimu. Poznávať, rozlišovať a utvárať si predstavu, ako sa pestuje a kde rastie zelenina a ovocie.</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
a zeleninu, ktorú jedia a pomenovať ich (napr. jablko, hruška, slivka, pomaranč, mrkva, paradajka a iné).	rozlišovať známe druhy ovocia a zeleniny a poznať ich názov (napr. čerešňa, slivka, hrozno, mrkva, reďkovka, paradajka a iné). Pomáhať pri ich pestovaní (podľa podmienok rodiny a školy). Na základe praktických skúseností odlišovať zeleninu od ovocia a správne zatriediť niektoré z nich do týchto kategórií (v intuitívnej rovine).	ovocie a zeleninu, vedieť ich pomenovať a triediť (jablko, hruška, čerešňa, slivka, pomaranč, citrón, hrozno, banán – ovocie, mrkva, reďkovka, hrášok, paradajka, karfiol, kapusta – zelenina). Vedieť odlíšiť (intuitívne) názov „ovocie“ a „zelenina“. Vedieť triediť (intuitívne) ovocie podľa miesta výskytu, napr. medzi ovocím odlišovať južné ovocie, ktoré sa k nám dováža, utvárať si predstavu o tom, že južné ovocie potrebuje na svoj rast oveľa teplejšie klimatické podmienky, ako sú na Slovensku.
Utvárať hygienické návyky správnej konzumácie ovocia a zeleniny, jesť iba umyté ovocie a zeleninu.	Prakticky uplatňovať hygienické návyky správnej konzumácie ovocia a zeleniny, vedieť zdôvodniť potrebu umývania ovocia a zeleniny pitnou vodou. Poznávať rozličné úpravy ovocia a zeleniny v rôznych pokrmoch. Postupne si uvedomovať význam pravidelnej konzumácie ovocia a zeleniny pre zdravie človeka.	
Priebežne pozorovať jeden ovocný strom – najmä v čase, keď má plody.	Na základe praktických skúseností poznať jeden ovocný strom – v čase, keď kvitne a keď má plody.	Na základe pozorovania poznávať proces odkvitania ovocných stromov, zrenia a dozrievania ovocia.
Pozorovať, ako sa mení vzhľad ovocných stromov od jesene do leta		
Ľudské telo a starostlivosť o zdravie Poznávať časti ľudského tela a postupne ich vedieť pomenovať (hlava, uši, ústa, nos, krk, končatiny).	Poznať a vedieť pomenovať najmä viditeľné časti ľudského tela (hlava, krk, chrbát, prsia, brucho, končatiny, prsty, rameno, koleno – viditeľné časti).	Vedieť pomenovať časti ľudského tela a poznať niektorú ich funkciu, (hlava, krk, chrbát, ruky, nohy a pod.). Utvárať elementárne predstavy o nie-

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
		ktorých vnútorných orgánov a ich funkcií (srdce, pľúca).
		Postupne rozlišovať pravú a ľavú stranu – vzhľadom na vlastnú osobu (ruky, nohy, oči, uši) aj vzhľadom na iný objekt.
Rozlišovať (najprv len intuitívne a postupne vedieť pomenovať) aktuálne telesné pocity, ktoré signalizujú stav zdravia (napr. cítim sa dobre, chcem sa hrať, jesť, behať a pod.) a stav choroby (necítim sa dobre, nemám chuť do jedla, chce sa mi spať, je mi zima, bolí ma pri prehltaní, bolí ma hlava, brucho a pod.).		
Poznávať lekársku starostlivosť o chorého.	Rozlišovať prácu lekára a zdravotnej sestry, vedieť vymenovať niektoré zdravotnícke potreby. Hovoriť o svojich pocitoch z návštevy lekára a postupne vnímať pomoc lekárskej starostlivosti pri uzdravení.	Opísať niektoré činnosti lekára a zdravotnej sestry a vedieť zdôvodniť význam lekárskej starostlivosti. Pozorovať napr. ošetrovanie drobných úrazov. Postupne sa vyrovnávať so svojimi negatívnymi pocitmi pri návšteve lekára a uvedomovať si nevyhnutnosť tejto návštevy pri ochorení, ako aj pomoc lekárov a iných zdravotníckych pracovníkov pri liečení doma a v nemocnici.
Postupne sa primerane správať u lekára. Prakticky uplatňovať návyky ohľaduplného správania k chorým. Postupne si utvárať elementárnu predstavu o hodnote svojho zdravia a zdravia iných.		
	Poznávať matkinu starostlivosť o bábätko.	Utvárať si elementárnu predstavu o narodení dieťaťa. Uvedomiť si bez-

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

brannosť bábätka a zdôvodniť význam starostlivosti rodičov, a najmä matky o dieťa, vedieť vymenovať niektoré úkony tejto starostlivosti. Vedieť rozlíšiť a vymenovať niektoré predmety osobnej potreby malého dieťaťa.
Uvedomiť si a oceniť hodnotu lásky rodičov k dieťaťu.

Zvieratá

Deti majú možnosť pozorovať, ako a kde žijú a čím sa živia niektoré domáce a hospodárske zvieratá. Postupne si uvedomujú, akým nebezpečím môžu byť voľne pobiehajúce zvieratá (napr. aj v cestnej premávke). Uvedomujú si najmä význam nebezpečia styku s neznámymi zvieratami (najčastejšie so psami) a ich uhryznutie, poškrabanie apod., ktoré môže spôsobiť ťažké ochorenie. V prípade, že sa tak stalo, deti sú poučené, ako sa majú zachovať a o prípadnom zranení hneď informujú rodičov.

Poznávať niektoré domáce (pes, mačka) a hospodárske zvieratá (sliepka) – vzhľadom na podmienky školy.

Rozlišovať najznámejšie domáce a hospodárske zvieratá (podľa podmienok školy).

Rozlišovať domáce a hospodárske zvieratá a ich mláďatá.
Poznávať ich spôsob života (podľa podmienok školy).

Poznávať niektoré typické znaky týchto zvierat (vzhľad, veľkosť, hlas, pohyb).

Poznávať typické znaky týchto zvierat, ich úžitok a spôsob života.

Poznať, pomenovať a rozlíšiť niekoľko domácich a hospodárskych zvierat. Postupne rozoznať a pomenovávať ich mláďatá. Opísať základné vlastnosti týchto zvierat.

Poznať, pomenovať a opísať niekoľko domácich a hospodárskych zvierat a ich mláďatá. Poznávať starostlivosť týchto zvierat o svoje mláďatá. Opísať a zdôvodniť základné vlastnosti a úžitok týchto zvierat. Odlišovať tieto

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

zvieratá od vtákov na základe
niektorých typických vlastností.

Deti poznávajú niektoré voľne žijúce živočíchy, ich základné vlastnosti ako aj miesto ich výskytu. Rozlišujú spôsob života týchto živočíchov. Postupne si utvárajú pozitívny vzťah k zvieratám a živočíchom vo všeobecnosti. Uvedomujú si význam starostlivosti človeka o voľne žijúce zvieratá, najmä v zime.

Na základe pozorovania poznávať
voľne žijúce zvieratá (zajac, veverička),
hmyz (včela, mravec), vtáky, ryby.

Poznať a pomenovať niektoré zvieratá
(zajac, veverička), niektorého vtáka
(holub, vrabec), niektorý hmyz (motýľ,
mravec, včela, mucha) a poznávať
ich základné vlastnosti.

Poznať, pomenovať a triediť niektoré
voľne žijúce zvieratá (zajac, veverička,
jež, žaba), niektoré vtáky (holub, vrabec,
drozd), niektorý hmyz (mravec, motýľ,
včela, mucha, lienka) a rozlišovať ich
základné vlastnosti. Vnímať starostlivosť
niektorých zvierat a vtákov o svoje
mláďatá pred príchodom i po príchode
na svet.

Poznávať základné podmienky života rýb.

Vedieť charakterizovať niektoré typické
znaky voľne žijúcich živočíchov.

Utvárať si konkrétne predstavy o niektorých exotických zvieratách, ich mieste výskytu a spôsobe života.

Podľa možností pozorovať a rozoznávať
exotické zvieratá priamo v ZOO a
niektoré opísať a pomenovať.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Príroda okolo vodných tokov

Deti pozorujú potok, rybník, rieku (podľa miestnych podmienok) a život okolo nich a citlivo vnímajú krásu a čaro tejto prírody. Na druhej strane si uvedomujú aj význam možného nebezpečia pádu do vody, a preto nechodia samé do týchto lokalít. Postupne si utvárajú pozitívny vzťah k tejto časti prírody a zisťujú, že vodné toky tvoria dôležitú súčasť životného prostredia.

Pozorovať rastliny (kvety – záružlie močiarny, tráva, stromy – vrbu a iné) a živočíchy (napr. ryby, žaby, hmyz, vodné vtáky – kačice, labute a iné) v okolí potokov, riek a rybníkov.
Počúvať zvuk vody v nich.

Na základe pozorovania poznávať život rastlín a živočíchov okolo potokov, riek a rybníkov a vedieť niektoré vymenovať.

Poznať život rastlín a živočíchov okolo potokov, riek a rybníkov, vedieť niektoré pomenovať a poznávať základné vzťahy a súvislosti medzi nimi, príp. ich aj zdôvodniť.
Postupne si uvedomovať význam vodných tokov a chápať ich ako dôležitú súčasť životného prostredia.
Utvárať elementárnu predstavu o potrebe tokov (nielen kvôli ľuďom, ale aj kvôli živočíchom žijúcim vo vode).

Neživá príroda

Na základe pozorovania rozlišovať piesok, kameň, vodu, sneh, ľad a na základe vlastnej skúsenosti aj niektoré vlastnosti.

Na základe pozorovania a praktických skúseností rozlišovať a určovať základné vlastnosti piesku (sypký), kameňa (tvrdý), snehu a ľadu (studené, v teple sa topia na vodu) a pod.

Na základe praktických skúseností poznať vlastnosti piesku, kameňa, pôdy, snehu, ľadu, vody a vedieť ich správne označiť, poznávať ich význam.

Postupne vedieť zdôvodniť najmä význam vody pre život rastlín a živočíchov (vrátane človeka). Uvedomovať si nenahraditeľný význam vody z hľadiska zachovania života na Zemi (napr. spomenúť si na pokus, čo sa stalo

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

s rastlinou bez vody a pod.).
Utvárať si elementárnu predstavu aj o tom, že voda môže celej rastlinnej a živočíšnej ríši slúžiť a pomáhať, ale v určitých situáciách môže aj škodiť (povodne, záplavy).

Deti si uvedomujú, že nebezpečné môžu byť niektoré miesta aj niektoré vlastnosti prírodných materiálov (napr. nebezpečie utopenia v rieke alebo v jazera; zasypania pieskom v púšti; zasypania snehom alebo zapadnutia do závejov vo víchrici; zavalenia ťažkým kameňom alebo padajúcimi skalami; pádu na šmykľavom ľade alebo utopenia v rieke kvôli roztápaniu ľadu a pod.).

Poznávať nebezpečie ohňa.

Rozlišovať dva základné významy ohňa – užitočnosť a škodlivosť.
Zdôvodniť za akých okolností človeku oheň slúži a pomáha, a naopak kedy ho ohrozuje. Uvedomovať si nebezpečie ohňa.

Utvárať a prakticky uplatňovať návyky nehrať sa s horľavými predmetmi (zápalky, zapaľovač, sviečka a pod.) a s otvoreným ohňom (utvárať povedomie o tom, že zápalky nepatria do rúk deťom). Poznávať význam ochrany pred požiarom a základné zásady správania pri požiari.

Počasie

Na základe pozorovania počasia vedieť určiť a slovne vyjadriť, že sviati slnko, sú mraky, prší, sneží, je vietor, tvoria sa kaluže a pod.

Na základe porovnávania postupne chápať rozdiely v počasí, že v zime je chladno, mráz, v lete teplo, horúco a pod. Pozorovať charakteristické znaky počasia v jednotlivých ročných obdobiach. Na základe priamych zážitkov poznávať účinky slnka, dažďa, vetra, snehu a mrazu.

Rozlišovať hlavné znaky jednotlivých ročných období a ich vzťah k istému počasiu (napr. jeseň: je chladno, studený vietor, chladný dážď; zima: je mráz, sneží, tvorí sa ľad, fúka ľadový vietor; jar: je teplejšia, vanie vlažný vietor; leto: je teplo, bezvetrie, slnko páli, opaľuje).

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Rozlišovať jasno, šero, dusno a pod.

Správne označovať prírodné javy ovplyvnené počasím – slnko, mraky, vietor, dážď, búrka, sneh, ľad a iné a uvedomovať si, že počasie pôsobí napr. aj na bezpečnosť v doprave.

Poznať význam niektorého počasia z hľadiska užitočnosti pre prírodu, napr.: keď prší dážď, zavlážujú sa rastliny; keď svieti slnko, dozrieva ovocie, zelenina, obilie a pod.

Označovať aj ďalšie javy vyplývajúce z aktuálneho počasia, napr. hmla, dúha, blesk, hrmenie a iné.

Vhodnou formou (rozprávanie, prezeranie obrázkov) poznávať možnosti vzniku mimoriadnych situácií pri živelných pohromách (záplavy, povodne) alebo náhlych extrémnych poveternostných zmenách (silná víchrica – lámu sa stromy, strhávajú strechy a pod.) zapríčinených počasím a možnosti správania sa v takýchto situáciách (napr. keď je búrka, snehová fujavica, prietrž mračien a pod.).

Ľudia a hviezdy

Na základe pozorovania v prirodzených situáciách rozlišovať mesiac a hviezdy (pozorovať hviezdnu oblohu napr. s rodičmi pri návrate z návštevy starých rodičov, s učiteľkou a inými deťmi v škole prírody, príp. prostredníctvom videokážky, filmu alebo prezerania detskej encyklopédie a pod.), utvárať si elementárne predstavy o veľkej vzdialenosti hviezd od Zeme (lepšie

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

sa dajú pozorovať hvezdárskym
ďalekohľadom) a postupne voľne
rozprávať o svojich pocitoch a predsta-
vách vyvolaných týmto pozorovaním.

Jazyková výchova

Z hľadiska rozvoja osobnosti dieťaťa má jazyková výchova v materskej škole podstatný význam. V predškolskom období sa osvojuje reč, utvárajú sa základy jazykovej správnosti a kultúry reči. V tomto období sú aj najpriaznivejšie predpoklady zvládnuť jazyk v jeho spisovnej podobe a to môže dieťaťu poskytnúť prirodzené jazykové a rečové prostredie materskej školy.

Hlavným cieľom a poslaním jazykovej výchovy je okrem rozvoja kognitívnych a nonkognitívnych funkcií osobnosti dieťaťa osvojenie základov kultivovanej spisovnej slovenčiny ešte pred vstupom dieťaťa do základnej školy.

Ciele rozumovej výchovy, ktoré majú všeobecný pedagogicko-psychologický charakter, sa vzťahujú aj na jazykovú výchovu, ako organickú súčasť kognitívnej oblasti.

Vzhľadom na fakt, že jazyk a reč sprevádza takmer všetky výchovno-vzdelávacie činnosti dieťaťa v materskej škole, možno chápať jazykovú výchovu (ide súčasne aj o rečovú výchovu) ako integrujúcu výchovnú zložku. Samostatné rozpracovanie cieľov a obsahu jazykovej výchovy v štruktúre výchovných zložiek pomáha učiteľke orientovať sa v aktuálnej jazykovej a rečovej spôsobilosti dieťaťa a systematicky stimulovať a rozvíjať jazyk a reč dieťaťa tak aby dosiahlo veku primeranú úroveň. Znamená to, že v závere predškolského obdobia má dieťa rozvinutú spôsobilosť súvislo, v podstate jazykovo správne a zrozumiteľne sa vyjadrovať a dorozumievať s deťmi i dospelými.

Dieťa prostredníctvom reči vyjadruje nielen svoje predstavy, poznatky a skúsenosti, ale aj pocity, nálady, dojmy, zážitky, potreby, prosby, želania a túžby, ba dokonca aj obavy a nádeje. Rečový prejav dieťaťa výrazne sprevádza reč tváre, tela a pohybov. Tento jav zapríčiňuje emocionálna osobnosti dieťaťa predškolského veku. Reč sa postupne stáva nástrojom myslenia, prostriedkom sociálnej a citovej komunikácie ako aj autoregulátorom správania sa dieťaťa. Obsah reči naznačuje všeobecnú alebo konkrétnu informáciu, postoje a city a do istej miery vypovedá aj o vôľových vlastnostiach hovoriaceho. Rečový prejav sa vo všeobecnosti považuje za jedno z významných kritérií úspešnosti človeka, v ktorom odhaľuje svoju kultúru jazyka, reči a správania, úroveň a spôsob myslenia, citový stav, názory a postoje k ľuďom, prírode a k určitej skutočnosti. Reč, to nie sú len slová a ich obsahový význam, skrýva sa za nimi aj hodnotový systém človeka.

Vzhľadom na uvedené možno konštatovať, že z hľadiska celostného rozvoja osobnosti dieťaťa jazyková výchova úzko súvisí s prosociálnou výchovou a v rôznej miere so všetkými výchovnými zložkami. Napríklad z hľadiska rozvíjania slovnej zásoby má dieťa príležitosť prostredníctvom realizácie cieľov a obsahu každej výchovnej zložky obohatiť si slovník o iné nové slová a tak špecifickým spôsobom kultivovať svoj jazykový a rečový prejav.

Čiastkovými cieľmi jazykovej výchovy je dôležité u dieťaťa:

- utvárať správne jazykové a rečové návyky a zručnosti;
- cibriť zreteľnú výslovnosť hlások a hláskových skupín;
- rozvíjať fonematický sluch;
- zdokonaľovať zrozumiteľnosť reči;
- rozvíjať schopnosť hláskovej diferenciacie;
- obohacovať detský slovník o používanie viacerých slovných druhov;
- zdokonaľovať porozumenie významu slov v pasívnej slovnej zásobe;
- posilňovať cit pre sémantickú a formálnu príbuznosť slov;
- utvárať a rozlišovať aktívnu spisovnú slovnú zásobu založenú na obsahovom porozumení významu slov;

- utvárať povedomie o gramatickej správnosti;
- zdokonaľovať schopnosť jasného, zrozumiteľného a plynulého vyjadrovania myšlienok;
- posilňovať schopnosť citlivého vnímania a sústredného počúvania obsahu reči druhých (detí i dospelých osôb);
- rozvíjať schopnosť reprodukovat' obsah určitej výpovede druhých (iného dieťaťa alebo dospelaj osoby), napríklad oznamu, myšlienky, nápadu, udalosti alebo zážitku;
- stimulovať tvorivosť, samostatnosť a aktivitu v rečovom prejave;
- postupne odlišovať v intuitívnej rovine nárečová slová a vetné vzorce od spisovných a rozumieť významu spisovných slov a vetných vzorcov;
- posilňovať zdravé sebavedomie a sebadôveru v rečovom prejave;
- eliminovať na najnižšiu možnú mieru psychické zábrany dieťaťa v rečovom prejave spôsobené napríklad rečovou poruchou alebo zníženou sebadôverou;
- zdokonaľovať rečový prejav z hľadiska gramatickej a štylistickej správnosti;
- osvojovať elementárne komunikatívne zručnosti;
- posilňovať interpersonálnu odvahu v rečovom prejave a primeranú schopnosť presadiť sa v skupinovom rozhovore;
- rozvíjať verbálnu zložku sociálnej komunikácie a neverbálnu zložku postupne zosúladiť s obsahom slovného oznamu alebo výpovede;
- utvárať pozitívny vzťah k materinskému jazyku na základe prežívania radosti z krásy tohto jazyka;
- utvárať jazykovú a rečovú kultúru.

Ciele a obsah jazykovej výchovy možno realizovať ako samostatnú výchovnú zložku alebo integrovane vo všetkých výchovných zložkách a organizačných formách a v celom rozsahu výchovno-vzdelávacieho pôsobenia na dieťa, príp. zlúčením s inou výchovnou zložkou (viď. rozumová výchova).

V pedagogickom pôsobení učiteľka modeluje jazykovú správnosť a kultúru reči spolu s kultúrou správania sa dieťaťa. Vytvára dostatok príležitostí na napodobňovanie zreteľnej výslovnosti hlások, hláskových skupín a gramaticky správneho a spisovného používania slov, slovných spojení a rôznych vetných vzorcov v reči. Zohľadňuje individuálne tempo osvojovania reči dieťaťa. Zachováva postupnosť osvojovania pasívnej a aktívnej slovnej zásoby. Berie do úvahy, že pasívna slovná zásoba dieťaťa predškolského veku je rozsiahlejšia než aktívna. Umožňuje dieťaťu najprv porozumieť obsahovému významu slov, napríklad zmyslovým vnímaním a rôznymi neslovnými reakciami na podnety. Postupne a opatrne podnecuje dieťa k aktívnemu a samostatnému pomenovávaniu predmetov a javov (spočiatku motivuje nepriamo). Vytvára priaznivú socioemocionálnu atmosféru, ktorá stimuluje tvorivosť, aktivitu a samostatnosť v rečovom prejave dieťaťa (dieťa nie je len pasívnym prijímateľom rečového prejavu iných). Z hľadiska utvárania a rozširovania aktívnej slovnej zásoby je dôležité, aby malo dieťa možnosť poznávať okolitý svet, získavať množstvo zážitkov a tieto skúsenosti a zážitky slovnou vyjadriť.

Jazykový a rečový rozvoj osobnosti dieťaťa pozitívne ovplyvňuje celková podnetnosť prostredia. Sem možno zaradiť na podnety bohaté vecné prostredie – hračky, učebné pomôcky ako aj estetiku vnútorných a vonkajších priestorov materskej školy a sociálne prostredie s kvalitnými medziľudskými vzťahmi pozitívne podporujúcimi jazyk a reč dieťaťa.

V sociálnej komunikácii učiteľka akceptuje osobnosť dieťaťa, posilňuje zdravé sebavedomie a sebadôveru dieťaťa, umožňuje a napomáha mu vyjadriť vlastný názor na svet okolo seba v tom najširšom slova zmysle. V rozhovore s dieťaťom uplatňuje aktívne počúvanie. Prejavuje schopnosť decentrácie – odosobňuje sa, vníma aktuálne citové rozpoloženie dieťaťa (je empatická) a sústreďuje sa na obsah detskej výpovede, ktorý určuje tematické smerovanie tohto rozhovoru. Zároveň tým podporuje utváranie schopnosti aktívneho počúvania u detí (na elementárnej úrovni). Dieťa postupne v rôznych prirodzených

situáciách dokáže zodpovedajúcim spôsobom prejavíť nasledovné komunikatívne zručnosti, napríklad schopnosť vypočúť si iných (oznamy, zážitky, názory); viesť dialóg s dieťaťom alebo dospelou osobou; zapojiť sa do rozhovoru v menšej skupine, vytrvať v tomto rozhovore a nevzdávať sa od témy rozhovoru a pod.

Osobitnú pozornosť učiteľka venuje logopedickej prevencii, ktorá spočíva v dôslednej realizácii cieľov a obsahu jazykovej výchovy, vo vyššie naznačenom pedagogickom prístupe a v pravidelnom diagnostikovaní úrovne reči dieťaťa prostredníctvom jednoduchej logopedickej despitáže, v ktorej sa zisťuje výslovnosť hlások a hláskových skupín. V prípade výskytu poruchy reči dieťaťa učiteľka pomáha rodičom zabezpečiť individuálnu logopedickú starostlivosť. Informuje rodičov o konkrétnych možnostiach poskytovania odbornej logopedickej starostlivosti v danom regióne.

V záujme dosiahnutia žiaduceho jazykového a rečového rozvoja dieťaťa učiteľka spolupracuje s rodičmi detí. Vo všeobecnosti informuje rodičov o význame jazykovej výchovy a logopedickej prevencie pre dieťa ako aj o potrebe včasného poskytovania odbornej logopedickej starostlivosti dieťaťu, príp. hľadá a konzultuje s rodičmi možnosti riešenia špecifických otázok jazykových a rečových ťažkostí. Sleduje úroveň jazykovej a rečovej kultúry rodičov. Nepriamo si overuje úroveň podnetnosti jazykového a rečového prostredia v rodine a v závislosti od týchto zistení modifikuje individuálne výchovno-vzdelávacie pôsobenie na dieťa z hľadiska rozvoja jazyka a reči.

Obsah jazykovej výchovy sa člení do týchto tematických celkov:

- rozvíjanie slovnej zásoby;
- spisovná výslovnosť a zreteľnosť reči;
- gramatická správnosť hovorených prejavov;
- rozvíjanie komunikatívnych schopností.

Uvedené tematické celky sa realizujú súbežne a celý obsah jazykovej výchovy možno realizovať integrovane vo výchovno-vzdelávacom procese (nemali by sa stať len doménou zamestnaní a didaktických aktivít). Z hľadiska efektívnosti jazykovej výchovy je obzvlášť dôležité diferencovať požiadavky na jazykový a rečový rozvoj jednotlivých detí a čo najviac individualizovať výchovno-vzdelávacie pôsobenie na konkrétne dieťa (nachádzať počas dňa čo najviac príležitostí na rozhovor s dieťaťom).

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Vek 2 – 3 roky

Rozvoj reči detí

Učiteľka poskytuje deťom kultivovaný vzor materinskej reči. Učí deti, aby rozumeli jednoduchej hovorenej reči bez toho, aby bola príliš sprevádzaná pomocnými gestami. Často hovorí s deťmi individuálne. Povzbudzuje ich k rečovému prejavu v rozmanitých situáciách každodenného života a prostredníctvom priaznivej socioemocionálnej atmosféry vytvára citovú pohodu.

Učiteľka rozširuje slovnú zásobu detí a rozvíja gramatickú stavbu reči (predovšetkým správnym rečovým vzorom). Vo vhodných príležitostiach stimuluje deti k odpovediam na primerané otázky. Učí deti vybaviť veľmi jednoduché odkazy.

Učiteľka rozpráva deťom primerané jednoduché príbehy a krátke rozprávky. Učí deti rozumieť jednoduchému rozprávaniu, ktoré dopĺňa obrázkami. Učí deti pozorovať súvislejší dej jednoduchšej scény (maňuškovej, bábkovej). Podporuje vlastnú túžbu detí po rozprávaní, oznamovaní svojich prianí, zážitkov, upozornovaní. Podnecuje rozhovory detí v hre. Nenásilne motivuje deti, aby si zapamätali výrazné verše.

Dieťa postupne:

sa vyjadruje viac slovami ako gestami; používa jednoduché vety; pozorne počúva krátke zrozumiteľné verše a riekanky s pravidelným rýmom; slovne označuje blízke okolie, bežné udalosti vo svojom živote, činnosti, vlastnosti a jednoduché vzťahy.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Veková skupina:

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Rozvíjanie slovnej zásoby Postupne správne reagovať napríklad pohybom, činnosťou alebo určitým praktickým úkonom na slová alebo slovné oznamy iných, ktorými sa označujú bezprostredne vnímané veci, osoby, zvieratá a činnosti, napr. ukázať alebo vyhľadať označenú osobu, zviera, vec, vykonať alebo napodobniť pomenovanú činnosť, napr. otočiť sa, sadnúť si, podísť k chlapcovi, doniesť loptu, medzi figúrkami zvierat vyhľadať zajaca a pod. Postupne pomenovávať bezprostredne vnímané osoby, zvieratá, rastliny, veci, činnosti a javy, napr. to je dievča, tam je mačka, strom, auto; skáčem, kreslím, umývam sa; prší a pod.</p>	<p>Pomenovávať bezprostredne vnímané osoby, predmety a javy a postupne uplatňovať schopnosť pomenovania bez prítomnosti týchto osôb, predmetov a javov, napr. stretol som tetu; videl som psa; hral som sa s kockami; vonku fúka vietor a pod.</p>	<p>Používať v slovnej zásobe slová označujúce predmety, jav a činnosti, s ktorými sa dieťa bežne stretáva (nezávisle od ich prítomnosti) a rovnako slová, ktorými sa vyjadrujú predstavy, myšlienky, city a želania, napr. ten mrak vyzerá ako veľká labuť; asi pôjdem s mamou nakupovať a potom sa budem hrať; som smutný, lebo už nemáme korytnačku; teším sa, že pôjdeme na výlet; chcem ísť na kolotoč; Janka, podrž mi perinku, aby som mohla dať bábiku do kočíka a pod.</p>
<p>Postupne sa orientovať v obsahovom význame slov, ktoré sa bežne používajú pri pomenovaní predmetov a javov na základe zmyslového vnímania a praktickej činnosti, napr. to je lopta, lopta sa kotúľa; mám kocky, staviam vežu z kociek; sviati</p>	<p>Postupne rozumieť obsahovému významu čoraz väčšiemu počtu slov, ktorými sa označujú vnímané a predstavované predmety a javy, napr. mám rád pomaranče, tento pomaranč je kyslý; pred našim domom bola sanitka, v sanitke bol šofér a pán doktor,</p>	<p>Významovo presne pomenovávať známe predmety, javy, činnosti a vzťahy medzi nimi. Postupne rozumieť obsahovému významu dvojíc slov s protikladným významom (antonymá) a aktívne ich používať, napr. babkine mačky sú</p>

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

slnko a pod.

sanitka je žltá a má „húkačku“; mám tu dáždňik, lebo pršalo; rozliala sa voda a pod.

každá celkom iná, jedna je biela a druhá čierna; pozeral som grotesku, boli tam takí smiešni ujovia, jeden bol chudý a druhý tučný; slovo rovnako znejúcich, ale rozličného významu a pôvodu (homonymá), napr. keď sa umývam, otočím kohútikom, aby mi tiekla voda; ten malý chlapček má pekne vyčesaného kohútika; naša babka má takého zlostného kohúta; slovo nerovnako znejúcich s rovnakým významom (synonymá), napr. aké sú tu pekne tulipány..., pozri sa tam, ten strom tak krásne kvitne, áno, je nádherný; môj braček nehovorí, že idem spať, ale idem bývať a pod.

V prirodzených rečových situáciách priliehavo slovné označovať predmet, jav alebo činnosť. Napr. toto je moje autíčko; sem, do auta naložím kocky; spadla lyžica; piesok sa vysypal; „pečiem“ koláče; vozím kočiarika a pod.

Postupne používať v slovnej zásobe aj prídavné mená a slovesá. Napr. v rozprávke bol smelý zajko, prešibaná líška, odvážny kohútik...; postavíme si obrovský tunel; vystrihli sme si kuriatka, nalepíme si ich a ešte niečo nakreslíme ... a pod.

Prirodzene (postupne aj správne) používať v rečovom prejave všetky slovné druhy (podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky, slovesá, príslovky, predložky, spojky, častice a citoslovčia). Napr.: Keď sme boli všetci spolu v lese, páčila sa mi lesná škôlka, kde rástli malé stromčeky. Jój, tie boli maličké. Nikdy som nevedela, že aj stromčeky majú svoju škôlku ... a pod. Aktívne používať všetky slovné druhy slov.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Zmysluplne sa hrať so slovami na základe zvukových, rytmických a významových vlastností slov, napr. hľadať slová podobne znejúce (bez nároku rýmovania), napr. kačka – mačka, Paťo – Maťo, eniky – beniky...; deklamovať slovné spojenia, vety, riekanky alebo iné krátke literárne útvary, napr. za–ja–čik u–šia–čik, le-tí, le-tí lietadlo...; tvoriť rýmy, napr. skáče - hádže, lavica - polica, stromček – domček - trávička...po nej skáče Zuzička... a pod. (postupne dávať hre istý význam a cieľ).

Na základe spoločných znakov predmetov postupne používať v slovnej zásobe jednoduché zovšeobecnenia.
Např.: Jablko a hruška sú ovocie.
Z ovocia mi najviac chutia jahody.
Mám všelijaké hračky, ale najradšej sa hrám s legom. Keď mama umýva riady, pomáham utierať lyžice, vidličky, poháre, hrnčeky a pod.

Na základe zovšeobecnenia, v ktorom sa vyčleňujú spoločné a podstatné znaky bezprostredne vnímaných predmetov, postupne slovne označovať významové kategórie a utvárať základné pojmy. Např. rastliny – stromy, kriky, kvety; dopravné prostriedky - bicykel, motorka, auto, trolejbus, vlak, električka; loď, parník, čln, plachetnica, ponorka (príp. tanker, lietadlová loď...); vrtuľník, lietadlo (príp. záchranný vrtuľník; stíhačka, trys-káč...), raketa (príp. kozmická loď...) a pod.
V rečovom prejave prirodzene používať zovšeobecnenia na základe zmyslového vnímania a praktickej činnosti s konkrétnymi predmetmi a obrázkami a postupne aj na základe slovnej inštrukcie, např. to auto má takú kapotu ako dodávka; toto je garáž len pre osobné autá, nákladné autá necháme na parkovisku; na obrázku sú ihličnaté stromy, smreký,

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

borovice a jedličky; Zuzka, pozveme pani učiteľku na „návštevu“, ja uvarím čaj a ty nalož do košíka ovocie a na tanierik zákusky a pod.

Riešiť problém pomocou konkrétnych predmetov, obrázkov a hádaniek, opísať a slovne zdôvodniť toto riešenie. Napr.: sveter sa oblieka na košeľu (príp. najprv sa oblieka košeľa a potom sveter); chcem kresliť, farbičky mám, ale chýba mi výkres; keď si zoberiem ešte jedno zvieratko, budem mať štyri zvieratká; na obrázku majú všetky deti čiapku, lebo je zima, len jednému chlapcovi čiapka chýba, asi ju zabudol doma (príp. stratil ju...), mal by utekať domov, lebo ochorie a pod.

Deti na základe čo najdokonalejšieho rečového vzoru kultivovanej spisovnej slovenčiny postupne vnímajú a chápu zhody a odlišnosti nárečových a spisovných slov v slovnej zásobe (bez násilného potláčania a odstraňovania nárečových slov zo slovnej zásoby!).

Deti prirodzene a primerane používajú zdrobnené a zveličujúce slová v slovnej zásobe vzhľadom na spoločenskú primeranosť vyjadrovania sa dieťaťa predškolského veku. Napr.: ako nádherne svieti vonku slniečko; pozri, aké drobnučké kvietocky...; v parku sú také ozrutné stromiská...; tento dom je velikánsky... a pod.

V rôznych prirodzených situáciách deti používajú vekuprimeranú slovnú zásobu (v súlade s podnetnosťou prostredia, rozsahom poznatkov a individuálnymi rozvojovými možnosťami dieťaťa). Napr.: Tento modrý kvietok je materina dúška. Je liečivá a varí sa z nej čaj... Na raňajky mám najradšej kakao a hrianky z hriankovača... Mám doma vynikajúce počítačové hry, niekedy hrám, až dokedy nejdem spať... Dnes budem pozerať na videu rozprávku. Oco mi sľúbil, že mi donesie z roboty tú rozprávku na kazete od jedného uja... V sobotu som bola s rodičmi na hrade (príp. v múzeu, v divadle, v cirkuse, v lese, pri rieke, na dostihoch... a nasleduje rozprávanie zážitkov) a pod.

Spisovná výslovnosť a zreteľnosť reči

Na základe sluchového vnímania reagovať na rozličné zvuky, napr. šuchot papiera, lístia, šum stromov vo

Postupne rozoznávať intenzitu a dĺžku trvania rozličných zvukov prostredníctvom sluchového vnímania, napr.

Rozoznávať výšku, intenzitu a dĺžku trvania rozličných tónov a zvukov prostredníctvom jemnej sluchovej ci-

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>vetre, žblnkotanie potôčika, vtáci spev, trepot krídel, kroky, klopanie na dvere, cinkot riadov, zvonenie budíka, počítača a pod., ako aj na zvuky ľudskej reči (v neverbálnej rovine), napr. zbystrit' pozornosť, otočiť sa tým smerom, odkiaľ zvuk prichádza, usmiať sa, tešiť sa, upokojiť sa, zľaknúť sa a pod.</p>	<p>silné a slabé zaklopanie; zvonenie kostolných zvonov, dlhé a krátke zvonenie zvončeka a pod.</p>	<p>tlivosti, napr. zvuk huslí a basy; vysoké a nízke tóny klavíra; silné a slabé štrngnutie kľúčov; krátke a dlhé drnčanie zvončeka; silný a slabý úder na triangel; dlhé a krátke zapískanie na píšťalku; úder na metalofón a xylofón a pod.</p>

Postupne v intuitívnej rovine rozoznávať artikulovanú reč a citlivo vnímať:

- smer zvuku (odkiaľ prichádza);
- zdroj (kto rozpráva);
- signálne vlastnosti reči (členitosť, hlasitosť, výšku, dĺžku a tempo hlások, slabík a slov), ktoré umožňujú rozšífrovať, pochopiť a premyslieť význam slov na základe rozlišovania jednotlivých foném (fonéma = najmenšia zvuková a významová jednotka reči), napr. zámenou foném vniká úplne odlišný význam slov (svet – kvet, drak – mrak – frak a pod.).

V materskej škole dostávajú deti príležitosť na napodobňovanie správnej, zreteľnej a spisovnej výslovnosti jednotlivých hlások a hláskových skupín (na základe správneho jazykového a rečového vzoru učiteľky). Postupne si výraznejšie rozvíjajú cit pre fonemický sluch.

Deti si postupne nacvičujú schopnosť správne dýchať (dych a výdych s fonáciou) a cvičia si schopnosť čo najsprávnejšie dýchať pri speve, reči a pohybovej aktivite (najmä deti, ktoré majú v dôsledku zdravotného oslabenia problémy s dýchaním).

Schopnosť správne dýchať pri reči, speve a pohybových činnostiach.

V rôznych prirodzených situáciách si deti precvičujú hovoriť s ohľadom na ich hygienu (zistujú, že kričanie ohrozuje ich zdravie). Napodobňujú a postupne si na základe motivácie nacvičujú plynulé prechádzanie do hlasových polôh s rozličnou intenzitou (napr. rozprávajú šeptom, ticho, s primeranou hlasitosťou, nahlas a pod.), výškou (napr. rozprávajú alebo spievajú jemným vysokým, ale aj hlbokým hlasom

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

a pod.), farbou a moduláciou hlasu (napr. rozprávajú milo a prívetivo, prosebne, veselo, smutne, pokojne, nahnevane a pod.) a slovne identifikujú tieto polohy hlasu prostredníctvom rôznych asociácií („čo mi taký hlas pripomína“).

Postupne čo najzreteľnejšie vyslovovať (artikulovať) jednotlivé hlásky v slovách (napr. zreteľne vyslovovať „l“ a postupne zdokonaľovať aj sykavky).

Zvukovo rozlišovať a správne vyslovovať čo najväčší počet hlások a hláskových skupín v slovách (napr. čo najzreteľnejšie vyslovovať sykavky a postupne aj „r“).

Správne, zreteľne a spisovne vyslovovať takmer všetky hlásky a hláskové skupiny v slovách.

Schopnosť jednoduchej analyticko-syntetickej činnosti so slovami, napr. rytmizovať slová a slovné spojenia, riekanky, vyčítanky a iné krátke literárne útvary (lop-ta, pú-pa-va, ve-ve-rič-ka...; ská-če zaj-ko...; vstá-vaj ho-re už je dní-ček...), postupne vymýšľať slová na počiatočnú slabiku (ma- mama, Matúš, mandarínka...) a pod.

Na základe fonemického sluchu čo najsamostatnejšie uplatňovať schopnosť analyticko-syntetických činností so slovami, napr. rozkladať a skladať slová zo slabík a postupne rozlíšiť aj dĺžku samohlások a pod. Postupne sluchom rozlíšiť slabiku a neskôr hlásku na začiatku aj na konci slova, napr. lavica – lano – lampa – lastovička; kačka, kvapka, korčule, kuriatko, krupica; banán – nanuk - koláč – čokoláda a pod.

Postupne zachovávať primeranú hlasitosť, zreteľnosť a tempo reči.

Postupne používať rozličné hlasové odtiene reči vzhľadom na druh rečovej situácie, napr. šepot, tiché rozprávanie, hlasnejší hovor a pod.

V prirodzených rečových situáciách správne klásť slovný a vetný prízvuk a používať správnu výslovnosť, intonáciu, hlasitosť a tempo reči.

Schopnosť vystihnúť prostredníctvom hlasovej modulácie svoje pocity, napr. radosť, nadšenie, smútok, strach, obavy a pod.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Gramatická správnosť hovorených prejavov

Deti v prirodzených rečových situáciách citlivo vnímajú a napodobňujú jazykový a rečový vzor dospelého.

Schopnosť intuitívne vycítiť gramatickú správnosť hovorených prejavov iných osôb (dieťa postupne samo, bez vonkajšieho zásahu dospelých, nahrádza gramaticky nesprávne tvary slov za správne), napr. Lucinka spí (nie „spá“); vtáčikom sypeme omrvinky (nie „sypáme“); plačem, lebo...(nie „plakám“) a pod.

Postupne v bežnej reči používať slová v gramaticky správnych tvaroch (bez násilného opravovania gramaticky nesprávnych tvarov!). Napr.: Môj otec chytil kapra (nie „kapora“). Videl som psa (nie „pesa“). V škôlke spíme na ležadlách (nie na „ležátkach“). Už sa udržím na korčuliach (nie na „korčul'och“) a pod.

Postupne sa v hovorenom prejave približiť spisovnému rečovému vzoru dospelých (pozitívne sa oceňuje aj najmenší pokrok dieťaťa!).

Na základe kultivovaného jazykového a rečového vzoru dospelých a adekvátnych príkladov z literatúry prakticky uplatňovať jazykový cit v hovorenom prejave. Schopnosť rozlišovať gramaticky správne a nesprávne tvary v reči iných osôb (detí a dospelých).

Schopnosť ohýbať základné slovné druhy (podstatné a prídavné mená,

Postupne sa orientovať v gramatickom systéme jazyka a v rôznych prirodzených

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

slovesá) pomocou slovných inštrukcií s premyslene formulovanými otázkami. Napr. dopĺňať chýbajúce slová vo vete (dnes navštívim...môjho – nášho dobrého kamaráta Petra, našu zlatú babku, našich nových susedov...) a pod.

situáciách si spresňovať tú časť gramatickej stránky rečového prejavu, ktorá sa javí ako problematická. Napr. správne tvoriť a používať:

- tvary genitívu množného čísla podstatných mien ženského rodu, ak v nich platí rytmický zákon (v triede máme veľa lúčok; na vianočnom stromčeku je veľa sviečok; v tom obchode bolo veľa stoličiek, postelí, skriň, skriniek na topánky... a pod.);
- tvary prechodníka a prítomného činného prídavného niektorých sloves (ovocie si umývame pod tečúcou vodou; podarilo sa mi zachytiť padajúci list a pod.);
- pravidelné a nepravidelné stupňovanie prídavných mien (malý, menší, najmenší chrobáčik; pekný, krajší, najkrajší hríb; dobrý, lepší, najlepší športovec...) a pod.

Schopnosť hovoriť spisovne, slová a vetné konštrukcie používať v gramaticky správnych tvaroch. Napr.: Keď som išiel do obchodu, stretol som Jurka. Alebo: Stretol som Jurka, keď som išiel do obchodu. (Nie: Do obchodu, keď som išiel, stretol som Jurka.); Mama sa hnevá, že otec kupuje veľa novín. (Nie: Hnevá sa mama, že otec veľa novín

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

kupuje.) a pod.

Rozvíjanie komunikatívnych schopností

Postupne rozumieť obsahovému významu konkrétnych slovných oznamov, ktoré sú adresované jednému dieťaťu i skupine detí a zodpovedajúcim spôsobom na ne reagovať (individuálne, ale aj zmysluplnou spoluprácou s inými deťmi). Napr. chytiť kamaráta za ruku; postaviť sa doprostred kruhu; ísť spolu s deťmi do šatne; položiť alebo posadiť bábiku do kočiara; ukázať, ktorá kocka je červená; odložiť malé auto do poličky a veľké do kúta k ostatným autám; zapnúť Janke horný gombík; odnieť s Miškom veľkú škatuľu so stavebnicou; vytvoriť dvojice a pod.

Primerane odvážne osloviť iných a vysloviť prosbu, alebo jednoduchú žiadosť, ktorá vyjadruje aktuálnu potrebu (príp. aj s pomocou dospeľých). Napr.: pani učiteľka, som smädná, prosím si vodu (príp. čaj...), zaviazať šnúrky...; Jožko, pod' si sadnúť ku mne... a pod.

Primerane odvážne osloviť iných a zrozumiteľne ich poprosiť a požiadať o niečo (o konkrétny predmet alebo o pomoc s nejakou činnosťou), príp. vysloviť želanie. Napr.: Vierka, prosím ťa môžem sa pohrať s tvojou bábikou? Marcelko, pomôž mi upratať tieto veľké kocky. Martin, pod' me si spolu kopať loptu. Pani učiteľka, prosím, zahrajme sa zasa hru Veveričky, von z domčeka... a pod. Primerane odvážne vybaviť jednoduchý odkaz iným deťom a dospelým, ktorý vyplýva:
- z reálnych situácií, napr.: Lucka, máš počkať pani učiteľku, hneď ti donesie papier... Pani učiteľka, dnes si mám zobrať domov pyžamo...
- z fiktívnych (hrových) situácií a pod., napr.: Danka, utekaj k „lekárovi“, (príp. „zatelefonuj“) a povedz, že naša

Samostatne osloviť iných, jasne a zrozumiteľne vyjadriť oznam, prosbu, žiadosť alebo želanie a pod.
Napr.: Pani učiteľka, Marienka už vyzdravela, je v šatni, o chvíľu príde medzi nás... Ľubka, pomôž mi, prosím, upratať všetky hračky v tomto kútiku... Peter, zavoláme ešte Marka a Marcela a postavíme si spolu celé mesto so sídliskom, garážami aj križovatkami... a poprosíme pani učiteľku, že si ho chceme nechať až do konca týždňa, súhlasíš?...
Samostatne sformulovať odkaz alebo odpoveď na odkaz, ktorý vyplýva z reálnej alebo fiktívnej situácie.
Napr.: Pani učiteľka, Peter je v umyvárni a tečie mu z nosa krv...;
Pani upratovačka, prosím vás, pod' te do našej triedy utrieť podlahu, Jurkovi

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

bábika („dcéra“...) od-padla...
Pán doktor, povedal, že jej máme dať
hneď studený obklad na čelo, on rýchlo
príde sanitkou... a pod.

je zle... Pani učiteľka, pani upratovačka
povedala, že hneď príde...; Pán „opravár“
pokazilo sa nám auto (práčka, televízor...)
príďte nám ho opraviť...(príp. nedostanem
sa s tým autom do servisu, lebo vôbec
nechce naštartovať...) a pod.

Postupne rozprávať čo najprirodzenejšie (s podporou a pomocou dospelých) o charakte-
ristických vlastnostiach bezprostredne vnímaných predmetov, javov a činností. Napr.:
Maťko, podaj mi, prosím, to malé červené auto. Ako dlho nám už nespada lopta, asi sa
ľahko chytá... Vonku silno fúka vietor... Pani učiteľka, pozerala som sa teraz na naše
fičky. Zdá sa mi, že majú málo vody, môžem ich poliať, aby nevyschli?... a pod.

Prirodzene, jazykovo správne a čo najsa-
mostatnejšie charakterizovať vlastnosti
poznávaných predmetov, javov a činností
(najmä bezprostredne vnímaných) a
súhrnne opísať ich základné znaky. Napr.:
Toto športové auto je veľmi rýchle, mohlo
by jazdiť aj na pretekoch... Na tejto ulici
sú veľmi podobné domy, sú rovnako vy-
soké, skoro všade sú rovnaké okná, na
rovnakom mieste majú dvere, ale dvere sú
v každom dome inakšie. Všetky domy
majú garáže. Skoro vo všetkých horných
oknách sú kvety, akurát v každom okne sú
úplne inakšie záclony (príp. niekde sú iba
žalúzie)... Ráno bolo veľmi zamračené,
asi bude pršať... Roztrhla sa nám
papierová škatuľa, lebo sme do nej
naložili ťažkú stavebnicu... a pod.

Schopnosť reagovať na otázky
dospelých a formulovať na ne
jednoduché odpovede, napr. „Ako sa

Spontánne sa zapájať do rozhovoru
o predmetoch, javoch, činnostiach,
o svojich pocitoch, osobných záuj-

Spontánne a samostatne sa zapájať
do rozhovoru o predmetoch, javoch,
činnostiach alebo udalostiach, o svo-

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>voláš?“ „Paľko“... „Ako sa volajú tieto žlté kvietky“ „Sú to púpavy...“ a pod. Postupne sa spontánne zapájať do rozhovoru s inými osobami (dospelými i deťmi) o predmetoch, jednoduchých činnostiach, o svojich pocitoch, osobných záujmoch a zážitkoch. Napr.: B: „Pani učiteľka, pôjdeme sa hrať na dvor?“... M: „Zoberieme si lopty, aj kolo-bežky?“... L: „Už sa teším vonku...“ a pod.</p>	<p>moch, zážitkoch a skúsenostiach. Prirodzene klásť otázky a pohotovo na otázky od druhých osôb (detí i dospelých) aj odpovedať</p>	<p>jich pocitoch, osobných záujmoch, názoroch, zážitkoch a skúsenostiach. Prirodzene a samostatne klásť otázky, súvisle a pohotovo na položené otázky od druhých aj odpovedať.</p>
<p>V komunikácii s druhými (postupne aj bez pomoci dospelých) vyjadrovať myšlienky prostredníctvom jednoduchých viet.</p>	<p>Na základe primerane kladených otázok reprodukovať kratší dejový celok a jednoduchým spôsobom dramatizovať známe a obľúbené rozprávky a zážitky (s podporou a pomocou dospelých). V komunikácii s druhými samostatne používať jednoduché vety.</p>	<p>Čo najsamostatnejšie reprodukovať kratšie dejové celky a udalosti, dramatizovať známe a obľúbené rozprávky, príbehy a zážitky. Vyjadrovať sa súvisle a jazykovo správne v rozhovore alebo pri rozprávaní a reprodukování konkrétneho obsahu, ktorý sa vzťahuje napr. na zážitky, udalosti, rozprávky alebo iné dejové situácie a pod. V komunikácii s druhými samostatne používať rozvité vety a postupne aj jednoduché súvetia.</p>
<p>Dieťa postupne v rôznych prirodzených situáciách jazykovo správne komunikuje s druhými (deťmi i dospelými), najprv s pomocou dospelých, neskôr samostatne, pričom dospelý v komunikácii s dieťaťom akceptuje jeho osobnosť. Rešpektuje v ňom hovoriaceho a reaguje len stručnými otázkami súvisiacimi s obsahom rozprávania, ktoré pomáhajú dieťaťu jazykovo a obsahovo správne vyjadriť myšlienky (nevstupuje násilne do myšlienkových pochodov dieťaťa).</p>		

3 – 4 roky

Postupne sa vyjadrovať v rôznych rečových prejavoch čo najjasnejšie, najzrozumiteľnejšie a prostredníctvom rozvitých viet, napr. rozprávať o svojich zážitkoch a skúsenostiach (s pomocou i bez pomoci dospelých).
Schopnosť prirodzene komunikovať.

4 – 5 rokov

V rôznych rečových prejavoch (aj dlhších) sa vyjadrovať obsažne, jasne, zrozumiteľne a postupne formulovať, myšlienky prostredníctvom jednoduchých súvetí, napr. rozprávať o svojich dojmoch, zážitkoch a skúsenostiach (s pomocou i bez pomoci dospelých).
Schopnosť komunikovať súvisle a prirodzene.

5 – 6 rokov

V rôznych rečových prejavoch sa vyjadrovať bezprostredne, plynule, jasne, zrozumiteľne a podľa možnosti samostatne. Postupne formulovať svoje myšlienky prostredníctvom jednoduchých aj zložených súvetí.
Schopnosť komunikovať prirodzene, zrozumiteľne, plynule a samostatne.

Postupne v rôznych prirodzených situáciách primerane odvážne a jazykovo čo najsprávnejšie nadväzovať dialóg s dieťaťom alebo dospelým (najmä na základe podobných zážitkov alebo spoločnej činnosti) a krátky čas v ňom zotrvať.

Napr.: M: „Jožko, ja som bol včera v cirkuse, aj ty si bol? J: „Aj ja som tam bol.“ M: „Bol tam taký smiešny ujo s červeným nosom...“ J: „Ten ujo tak smiešne rozprával a aké robil kotrmelce...“ a pod.

Postupne zachovávať spoločensky prijateľné pravidlá dialógu s rešpektovaním osobnosti hovoriaceho (dieťaťa alebo dospelého), napr. prejavovať primeranú schopnosť mlčať a počúvať hovoriaceho, neznevažovať ho a pod.

Jazykovo správne a v súlade so spoločensky prijateľnými pravidlami nadväzovať a čo najsamostatnejšie viesť dialóg s iným dieťaťom alebo dospelým. Schopnosť udržať a zachovať dialóg, nepresadzovať sa v dialógu na úkor druhého a nemeniť ho na monológ, napr. prejavovať primeranú schopnosť počúvať hovoriaceho, poskytnúť mu dostatočný čas na reagovanie, neznevažovať ho, príliš sa nevzdŕaľovať od témy dialógu a pod. Primerane odvážne klásť otázky v dialógu, akceptovať a rešpektovať osobnosť hovoriaceho.

Matematické predstavy

Matematika, rovnako ako jazyk, sprevádza ľudstvo počas celej jeho existencie. Matematika je potrebná v každodennom živote – od tých najjednoduchších činností, ako sú napríklad merania najrozličnejšieho druhu, varenia, cez stavanie budov, zložité finančné operácie, až po komplikované výpočty, potrebné pri realizácii vedeckého a technického pokroku. Znamená to teda, že z hľadiska úspešného uplatnenia v budúcnosti je nepochybne pre deti dôležitá práve matematická spôsobilosť, ktorá sa vyvíja aj z bežných matematických schopností. Aj z uvedených dôvodov má v súčasnosti cieľavedomé rozvíjanie matematických predstáv už v predškolskom veku a zároveň vytváranie pozitívneho vzťahu k matematike mimoriadny význam. Matematika však nie sú iba počty a poznatky. Rozvíjanie vlastností a zručností, ako sú napríklad presnosť, pozornosť, schopnosť systematicky pracovať, rozvoj tvorivého a logického myslenia, či posilňovanie sebadôvery, možno realizovať práve prostredníctvom matematiky. A deti ich môžu využívať nielen pri učení sa matematiky, ale v živote vôbec.

Matematiku ako abstraktný systém musíme deťom priblížiť prostredníctvom konkrétnych vecí a činností, s ktorými už majú isté skúsenosti. Schopnosť využívať matematiku získavajú deti na základe svojej priamej účasti prostredníctvom činností na kolobehu sveta, ktorý ich obklopuje.

Pod matematickými predstavami v predškolskej výchove rozumieme najmä utváranie si základných predstáv o veľkosti, tvare, množstve predmetov a javov, o ich umiestnení v priestore a v čase. Tieto predstavy poskytujú rozsiahle možnosti a podnety na skvalitňovanie rozumovej činnosti.

V období predškolského veku zasahujú základy matematiky aj ďalšie oblasti poznania, hlavne jazyk a logiku. Sprostredkovávanie uvedených poznatkov v materskej škole neznamená teda len špecifickú prípravu detí na ich ďalšie vzdelávanie v matematike, ale predovšetkým všeobecné základy logického myslenia. Deťom môže matematika pomôcť aj z hľadiska rozvíjania komunikácie.

Cieľom utvárania základných matematických predstáv detí predškolského veku je:

- získavať skúsenosti a objavovať vzťahy medzi objektami okolitého sveta;
- rozvíjať fantáziu so zameraním na samostatnú činnosť;
- rozvíjať tvorivé myslenie;
- rozvíjať komunikačné schopnosti;
- podnecovať a rozvíjať začiatky logického myslenia;
- rozvíjať samostatné riešenie konkrétnych problémov;
- formovať základné matematické operácie;
- rozvíjať špecifické matematické schopnosti;
- rozvíjať priestorovú predstavivosť;
- rozvíjať psychomotoriku.

Deti by mali získať v rámci rozvíjania základných matematických predstáv také množstvo skúseností, ktoré im umožní zvládnuť požiadavky z matematiky v nižších ročníkoch základnej školy.

Deti predškolského veku by sa mali oboznámiť pri manipulácii s predmetmi vo svojom okolí s nasledovnými matematickými pojmami:

- **Priradovanie** (jedno – jednoznačný vzťah) znamená rozdeľovanie predmetov vo vzťahu jedného voči druhému, napríklad jeden tanierik pre jedno dieťa.
- **Rátanie** zahŕňa mechanické odriekavanie za sebou idúcich čísel, ako aj odpoveď na otázku „Koľko?“.

-**Usporiadávanie** zahŕňa schopnosť usporadúvať veci, najprv podľa veľkosti (od najmenších po najväčšie) a potom podľa počtu. Aby dieťa dokázalo usporadúvať podľa počtu, musí poznať číslice a byť schopné priradiť k nim príslušné množstvo. To predpokladá schopnosť odpovedať na otázky ako „Aké je to číslo?“ alebo „Aké číslo nasleduje?“.

-**Výpočet** označuje proces spočítavania alebo odčítavania konkrétnych predmetov.

-**Klasifikácia** zahŕňa schopnosť triediť predmety podľa jednotlivých vlastností (napríklad farby, tvaru, veľkosti). Predpokladá schopnosť odpovedať na otázky ako „Prečo tieto predmety patria k sebe?“

-**Meranie** je proces zisťovania počtu štandardných jednotiek v nejakom predmete.

-**Porovnávanie** predstavuje v matematike schopnosť určiť na základe merania, že jeden predmet je väčší, menší alebo rovnako veľký ako iný predmet.

-**Priestorová predstavivosť**, ktorá zohráva dôležitú úlohu neskôr pri zvládaní geometrie.

Oboznamovanie sa s týmito pojmami a ich postupné ovládanie možno zadeliť do nasledovných kategórií:

1. Porovnávanie, triedenie a orientácia v priestore
2. Porovnávanie a triedenie tvarov
3. Porovnávanie a triedenie v súboroch podľa veľkosti, objemu, množstva a počtu.

Tieto sa čiastočne prelínajú, pretože jednotlivé poznatky nemožno budovať izolovane. Preto sa aj úlohy z uvedených kategórií budú plniť súbežne.

Množstvo chápeme ako prirodzenú súčasť a základ všetkých troch kategórií. Ponímame ho v spojitosti (v kontexte) s ďalšími myšlienkovými operáciami, akými sú napríklad triedenie, usporadúvanie a podobne. Napomáhame tým konkrétnemu mysleniu. Jednotlivé činnosti možno v praxi uskutočňovať v rámci jedného súboru objektov a údajov, ako aj medzi viacerými súbormi objektov.

Rátanie (počítanie) je súčasťou mnohých rytmických riekaniak a básničiek. Dieťa sa s nimi najskôr oboznamuje mechanicky a postupne sa učí chápať význam jednotlivých slov, označujúcich čísla. V priebehu tohto procesu si deti vytvárajú predstavu, že pod každým názvom čísla treba chápať (vidieť) konkrétne množstvo (počet). Predstavujeme to prostredníctvom úloh, v ktorých odpovedá dieťa na otázku „Koľko?“.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Veková skupina:

3 – 5 rokov

5 – 6 rokov

1. Porovnávanie, triedenie a orientácia v priestore

Deti sa musia naučiť chápať priestorové vzťahy, ktorými sa určuje poloha vecí v priestore a možnosti zmeny polohy. Je teda potrebné, aby sa naučili chápať a z tohto hľadiska správne používať postupne slová:

v, na, nad, pod, pred, za, vedľa, medzi, naproti, uprostred, hore, dolu, vysoko, nízko, blízko, ďaleko, vnútri, vonku, vpredu, vzadu, okolo, oproti, vpravo, vľavo, bližšie, ďalej, vyššie, nižšie.

Pomocou týchto slov sa majú deti naučiť popisovať:

- polohu objektov (vecí) vzhľadom k vlastnej osobe (vlastnému telu, končatine, časti tela) – predom mnou tma, za mnou tma, a pod.
- vzájomnú polohu dvoch rôznych objektov – kniha leží na stole a pod.
- rozhodovanie o tejto polohe – je, alebo nie je v poličke a pod.

Deti sa majú ďalej naučiť:

Zostavovať rôzne obrazce v rovine a stavby z kociek v priestore podľa vlastnej fantázie i podľa predlohy (využiť tangram, stavebnice atď.).

Porovnávať predmety kladením na seba, prikladaním k sebe a vkladáním jedného predmetu do druhého.

Vedieť hľadať a vyznačovať cesty od jedného bodu k druhému (napr. paličkou v piesku).

Vedieť zostavovať podľa predlohy, obrázkov i vlastnej fantázie aj zložitejšie útvary.

Porovnávať hrany dvoch predmetov pomocou šnúrky alebo prúžku papiera. Merať (napr. hranu stola) pomocou neštandardnej jednotky (napr. ceruzky), dĺžku (napr. miestnosti) pomocou dĺžky kroku.

Vyhľadávať a porovnávať v priestore cestu kratšiu, dlhšiu, najkratšiu, najdlhšiu od jedného bodu k druhému (napr. v labyrinte alebo najkratšiu cestu do obchodu atď.).

Triediť predmety podľa umiestnenia v priestore (kničky sú vpravo, bábiky sú vľavo atď.).

Určovať počet predmetov z hľadiska umiestnenia (v škatuli sú tri autíčka a pod.). Sledovať vopred danú cestu (napr.

3 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Vláčik na koľajniciach).
Vedieť zaznamenávať pohyb pomocou šípok z jedného miesta na iné, vopred určené miesto pomocou šípok, na štvorcovej sieti so štvorcami 1cm x 1cm na zmazateľnej fólii a naučiť sa tiež rôzne hry na nej (napr. „krúžok a krížik“ – piškvorky).
Vedieť znázorňovať a porovnávať cesty v rovine (krátke, dlhé a pod.).

Vedieť určovať smer zvuku.

2. Porovnávanie a triedenie tvarov

Deti si majú osvojiť a prehlbovať schopnosť:

- slovne vyjadriť rozličné tvary (napr. guľatý, hranatý, špicatý a pod.)
- vedieť rozlíšiť tvar predmetov (objektov) vo svojom najbližšom okolí (guľa, kocka, trojuholník, štvorec, kruh, obdĺžnik).

Deti sa majú naučiť:

Rozlišovať predmety podľa tvarov. Učiteľka môže tvary pomenovávať, ale nevyžaduje to od detí.

Vedieť rozlišovať a správne pomenovať tvar kruhový, trojuholníkový, štvorcový a obdĺžnikový.
Vyhľadávať dané tvary na najrôznejších predmetoch (objektoch) vo svojom okolí (napr. okno má tvar obdĺžnika a pod.).

Zostavovať jednoduché útvary, napríklad z doštičiek a kociek podľa predlohy ako aj podľa fantázie.

Zostavovať aj zložitejšie útvary podľa predlohy, obrázkov i vlastnej fantázie (napr. aj z hlavolamov a pod.).

Vkladať jednoduché predmety do otvorov, ktoré sú s nimi tvarovo zhodné.

Určiť miesto, kam podľa predlohy predmety patria a priložiť ich tam, teda umiestňovať v priestore rozličné tvary.

Vedieť k sebe prikladať rôzne predmety tak, aby sa navzájom prekrývali, prikladať ich na nakreslené útvary (napr. aj na uvedenej, špeciálne pre predškolský vek upravenej štvorcovej sieti).

Riešiť úlohy typu: „Koľko je v skupine Miškov, Zuziek, Petrikov?“ „Koľko sa skrýva na obrázku štvorcov (trojuholníkov, obdĺžnikov, štvorcov a obdĺžnikov a pod.)?“

V skupine geometrických tvarov jednotlivé tvary rozlíšiť a usporiadať ich napríklad podľa počtu.

Vedieť spočítať a odpočítať napríklad rovnaké geometrické tvary.

Triediť jednotlivé predmety podľa tvaru, veľkosti, farby, umiestnenia v priestore atď.

Pri triedení podľa jednotlivých kritérií oboznamovať deti s logickými vzťahmi (napr. tieto červené gombíky sú okrúhle - tieto gombíky sú červené a okrúhle, vezmi červené alebo modré gombíky a pod.).

3. Porovnávanie a triedenie v súboroch podľa veľkosti, objemu, množstva a počtu

Matematika ako abstraktný systém slúži na organizovanie a usporiadanie objektov, údajov, skúseností. Deti predškolského veku si osvojujú matematické pojmy pomocou manipulácie s konkrétnymi predmetmi vo svojom okolí, ktoré môžu spočítavať, porovnávať, triediť. Preto je potrebné upozorňovať deti na situácie, v ktorých môžu matematické pojmy využívať pri riešení rôznych úloh z každodenného života.

Viesť deti k postupnému rozlišovaniu veľkosti predmetov (veľký – malý a podobne), aby si deti tiež všimli, že ten istý predmet má niekoľko rozličných veľkostí.

Určiť vlastnosť predmetov vzhľadom na iný predmet (napr. malý – väčší – najväčší, krátky – dlhý – najdlhší, úzky – širší – najširší).

Viesť deti k tomu, aby si všímali aj iné vlastnosti objektov (napr. horúce, mäkké a pod.).

Ukázať, pomenovať predmety, ktoré majú ďalšiu spoločnú vlastnosť (napr. drevené hračky).

Určovať vlastnosti daných predmetov (farba, veľkosť, tvar) a triediť predmety na tie, ktoré danú vlastnosť majú a na tie, ktoré ju nemajú (napr. hračky, ktoré sú drevené a ktoré drevené nie sú; lopty, ktoré sú červené a ktoré červené nie sú a pod.).

3 – 5 rokov

Viesť deti k výberu predmetov na základe určenia farby, tvaru, veľkosti; ukázať predmety, ktoré dané vlastnosti majú (napr. modré lopty, malé kocky a pod.).

Klásať predmety, ktoré boli vymenované, alebo ktoré majú požadované vlastnosti na vopred stanovené miesto (napr. do škatule, do poličky a pod.).

Vedieť ukázať viac vlastností predmetov (napr. červený, drevený, okrúhly).

Učiť deti usporiadať napríklad podľa veľkosti objekty rovnakého druhu.

Viesť deti k pochopeniu a rozlišovaniu slov: všetky a nie všetky; všetci, a nie všetci; žiaden; každý; niektorý a pod.).

Viesť deti k utváraniu súborov na základe vymedzenej vlastnosti (farba, veľkosť, tvar).

Vedieť vo vytvorenom súbore ukázať predmet, ktorý má dve dané vlastnosti (napr. predmet je modrý a štvorcový).

5 – 6 rokov

Porovnávať a usporiadať predmety:

- podľa veľkosti (dĺžky, šírky, výšky),
- podľa hmotnosti (ľahšie, ťažšie),
- podľa objemu (napr. porovnávaním množstva tekutiny, ktorá vojde do rozličných nádob).

Viesť deti k pochopeniu a používaniu slov: aspoň jeden; všetky; všetci; žiaden; každý; niektorý; niektorí a pod.

Tvoriť súbory predmetov na základe vopred vymedzenej vlastnosti (farba, veľkosť, tvar, objem, kvalita, atď.).

Vedieť vo vytvorenom súbore roztriediť dané predmety na tie, ktoré majú dve požadované vlastnosti a na tie, ktoré ich nemajú (napr. červené štvorcové tvary).

Učiť deti kresliť, triediť, usporiadať predmety a obrázky do tabuliek s určitým záhlavím (napr. v rade je daná farba, v stĺpci tvar).

Vyznačiť (čiarou, špagátom) predmety, ktoré boli pomenované alebo ktoré majú požadovanú vlastnosť.

Vyznačiť vzťah nadradenosti a podradenosti (napr. nakresliť ohrádku okolo všetkých obrázkov ovocia, vo vnútri napríklad okolo všetkých obrázkov jablák a pod.).

Z 2 – 3 daných skupín predmetov utvoriť súbor na základe spoločných vlastností.

3 – 5 rokov

Učiť deti rozhodovať o pravdivosti alebo nepravdivosti rôznych tvrdení.

5 – 6 rokov

Učiť deti rozhodovať o pravdivosti alebo nepravdivosti aj pri formuláciách v tvare negácie: tento predmet nie je žltý – je to pravda?

Vedieť rozhodnúť o pravdivosti alebo nepravdivosti rôznych tvrdení s využitím vzťahov usporiadania (napr. myška je väčšia ako slon – je to pravda?).
Vedieť usporiadať danú skupinu prvkov na základe dejovej a časovej postupnosti a používať termíny, ktoré sa pri usporiadaní vyskytujú (prvý, posledný, pred – za, vzhľadom na prvého a posledného).
Usporiadať danú skupinu prvkov podľa vopred zvoleného kritéria (napr. podľa veľkosti, deja, času, rozmerov) a používať termíny, ktoré sa pri usporiadaní vyskytujú (prvý, posledný, pred, za, vedľa, vzhľadom na ktorýkoľvek prvok usporiadanej skupiny).
Viesť deti k používaniu termínov hneď pred, hneď za a chápať rozdiel medzi pred a hneď pred. Uvedomovať si rozmanité možnosti usporiadania súboru z 3 prvkov.

Viesť deti k tomu, aby na základe priradovania tvorili dvojice (napr. jeden kabátik na jeden vešiacik, jeden vankúš na jednu postieľku a pod.) a porovnávaním určiť rozdielne množstvo týchto súborov.

Na základe priradovania utvoriť dvojice predmetov, ktoré patria k rozličným súborom a rozhodnúť, či je v súboroch, z ktorých sme vyberali dvojice, rozdielne alebo rovnaké množstvo predmetov.
Oddeliť predmety, ak je ich v niektorom súbore viac (napr. vyber z poličky toľko bábik, koľko je dievčat a oddel tie, ktoré sú navyše).
Vyhladávať veci určitej veľkosti, tvaru a polohy v priestore (tieto kritéria je možné uplatňovať osobitne, alebo všetky odrazu a na základe toho tvoriť súbory).

3 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Učiť sa chápať rozlišovať a používať slová vyjadrujúce množstvo a počet (všetko, mnoho, viac, nič, málo, menej, práve toľko, rovnako).	
Prehlbovať poznatky o počte predmetov od 1 do 4 aj so slovným vyjadrením.	Prehlbovať poznatky o počte predmetov od 1 do 6 aj so slovným vyjadrením.
Vedieť rozlíšiť u 2 – 4 prvkových skupín viac, menej, rovnako prvkov. Napr.: 1=já, 2=já a ty, 3=já, ty a on, 4=já, ty, on a ona; všetci ostatní; veľa.	Pridávať a odoberať predmety, určovať množstvo, počet tvar. Deliť celok na časti (polica, štvrtina).
Utvárať skupiny s daným počtom prvkov 1 – 4.	Utvárať skupiny s daným počtom prvkov 1 – 6. Odhadovať počet predmetov pomocou zrakového vnímania.
Priradením porovnávať čísla 1 – 4 a na základe porovnania utvoriť číselný rad.	Priradením porovnávať čísla 1 – 6 a na základe porovnania utvoriť číselný rad.
najmenej do 4 tak, aby deti chápali číslo ako počet prvkov akejkoľvek skupiny.	Viesť k osvojeniu číselného radu najmenej do 6
V konkrétnych činnostiach určovať počty objektov (najviac do 4) v situáciách, keď jeden objekt k daným objektom pribudol, alebo ubudol.	V konkrétnych činnostiach určovať počty objektov (najviac do 6) v situáciách, keď jeden objekt k daným objektom pribudol, alebo ubudol.

3 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Rozkladať súbor

2 – 4 predmetov

2 – 6 predmetov

na skupiny a určiť počet ich prvkov, potom skupiny opäť zjednotiť.

Zbieranie – zhromažďovanie údajov z každodenného života (počet izieb doma, počet okien v izbe, počet rozprávkových kníh, počet hračiek, napr. drevených, alebo počet predmetov určených istou vlastnosťou).

Hľadanie súvislostí medzi nazhromaždenými údajmi (napr. počet izieb a počet okien a pod.).

Triedenie získaných údajov na základe určenej vlastnosti alebo rôznych kritérií (napr. kto, čo raňajkoval; aké malinovsky pijú deti; koľko bytov je na poschodí, na ktorom bývajú atď.).

Pri úspešnom rozvíjaní poznania u detí predškolského veku má veľký význam vzťah k učebnému materiálu, ktorý sa deťom predkladá na osvojenie. Učebný materiál musí byť zaujímavý, príťažlivý, primeraný veku, vzbudzujúci spontánnu pozornosť detí. Vhodné učebné materiály a pomôcky sú významnou súčasťou podnetného prostredia, ktoré pre deti zohráva mimoriadne dôležitú úlohu, pretože sprostredkováva kontakt so socioprostredím a optimalizuje rozvoj dieťaťa. Keďže dieťa sa od narodenia prejavuje ako aktívny jedinec s prirodzenou túžbou spoznávať svet okolo seba, je potrebné cieľavedome vytvárať také prostredie, ktoré ho motivuje k aktívnemu učeniu sa prostredníctvom činnosti. Pritom je učenie sa detí neoddeliteľne spojené s hrou, manipulovaním s predmetmi a verbalizáciou.

S uvedenými matematickými pojmami môžu učiteľky oboznamovať deti prostredníctvom rôznych deťom blízkych činností, pracovných listov, hier, pohybových aj didaktických, hádaniek a pod., realizovaných pomocou vhodných a veku primeraných učebných pomôcok (didaktických prostriedkov), hlavolamov, skladačiek, stavebníc.

Pri chápaní matematiky ako komunikácie treba viesť deti k používaniu správnej terminológie a správneho vyjadrovania vôbec, napr. dať niečo do poličky, položiť na stôl, vybrať kruhový obrus atď.

Matematické predstavy tvoria súčasť všetkých činností v materskej škole a upevňujú sa počas celej dochádzky dieťaťa do nej. Niektoré úlohy sa plnia formou zamestnania a didaktických aktivít, ďalšie v iných organizačných formách.

Pri zadávaní úloh v jednotlivých kategóriách je potrebné zaujať diferencovaný prístup na základe individuálnych osobitostí detí. Vzdelávanie je otvorený proces. Deti prichádzajú do materskej školy z rozličného prostredia s rôznou úrovňou poznatkov a skúseností. Vývin rozhodne netreba urýchľovať, ale na druhej strane učiteľka má mať dostatok učebných materiálov pre nadaných a talentovaných. Takéto deti je dôležité nielen identifikovať, ale potom sa aj starať o ich rozvíjanie, aby sa nám talenty nestrácali.

S vyššie uvedeným súvisí aj naše stanovenie vekových kategórií. Keďže deti prídu do materskej školy s rôznym, stupňom pripravenosti z rodín, určili sme vekovú kategóriu od 3 do 5 rokov, aby mali učiteľky možnosť naučiť deti potrebné poznatky na základe individuálneho prístupu. Takto si môžu učiteľky lepšie rozvrhnúť učebný materiál, aby ho deti zvládli bez stresu v dostatočnom časovom intervale.

Vekové kategórie netreba chápať ako striktné dané. Ak je dieťa talentované, môže riešiť samozrejme aj náročnejšie úlohy pre vyššiu vekovú kategóriu. Je dôležité, aby podľa možnosti všetky deti v kategórii 5 – 6 ročných do konca školského roku zvládli potrebné poznatky, aby boli dobre pripravené na školu.

V tomto smere môže byť veľmi nápomocná aj rodina, ktorá môže v spolupráci s materskou školou u detí rozvíjať tvorivosť, jemnú motoriku, psychomotoriku a predovšetkým asertivitu a sebadôveru.

Predškolský vek treba na rozvíjanie matematických predstáv a poznania vôbec dôsledne využiť.

P. I. Torrance zistil, že detská tvorivosť vrcholí v predškolskom veku, okolo desiateho roku veku dieťaťa sa začne znižovať¹²⁾.

V tomto vzácnom vekovom období sa dieťa hrá a ani nazbadá, že sa pritom aj učí. Takto môžeme významne pozitívne ovplyvniť aj jeho vzťah k matematike.

¹²⁾ Torrance, P.I.: Guiding Creative Talent. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall publishing Co. 1964.

ESTETICKÁ VÝCHOVA

Estetická výchova všestranne kultivuje a celostne rozvíja osobnosť dieťaťa predškolského veku. Veľmi účinne podnecuje všetky sféry psychiky, predovšetkým citový a morálny rozvoj. Priaznivo pôsobí na stav fyzickej i psychickej pohody dieťaťa. Rozvíja vyššie estetické city a ich prostredníctvom integruje hudobný, tanečný, výtvarný, literárny a dramatický zážitok do jedného komplexného estetického zážitku, v ktorom sú zapojené takmer všetky zmysly.

Hlavným cieľom a poslaním estetickej výchovy je rozvíjať najmä nonkognitívne (mimopoznávacie) kvality osobnosti dieťaťa, prebúdzat' estetické cítenie (citlivosť na krásno), vyvolávať prirodzenú potrebu estetického zážitku a osvojiť si zručnosti tvorivého estetického sebavyjadrovania.

Dieťa citlivo vníma a prežíva estetické podnety. Má prirodzenú schopnosť tešiť sa z maličkostí a objavuje krásu nielen v umení, ale aj v prírode a v tých najobyčajnejších veciach. Tam, kde sa už dospelí pre svoju prílišnú racionalitu nie sú schopní rozcitlivieť. Práve táto vzácna schopnosť objavovania krásy, najmä vo vzťahu k prírode, je kľúčom k utváraniu celoživotného pozitívneho vzťahu k prírode a k prebúdzaniu elementárneho environmentálneho cítenia. Vo všeobecnosti estetická výchova kultivuje správanie a pôsobí na utváranie elementárnych základov hodnotového systému dieťaťa založeného na všeľudských humánnych hodnotách.

Estetická výchova pozitívne ovplyvňuje multikultúrnu výchovu, pretože umenie má úžasnú komunikatívnu silu. Umenie, ako komunikatívny prostriedok, dokáže najprirodzenejším spôsobom zblížovať vzdialené kultúry a ľudí rôznych rás, spoločenských, politických i náboženských názorov, bez rozdielu na stupeň kultúrno-historického vývoja. Dôkazom toho je, že ľudia rôznych kontinentov rovnako fascinujú primitívne jaskynné maľby, vyspelá architektúra a výtvarné diela antickej kultúry, klasické výtvarné, hudobné a dramatické diela veľikánov minulých storočí, ale aj súčasné umenie. Zjednodušene možno konštatovať, že umenie dokáže citovo naladiť aj ľudí s úplne odlišnou individualitou a vyvolať v nich veľmi podobné, no zároveň aj výsostne individuálne citové prežívanie.

Ukazuje sa, že v súčasnom svete informácií a pretechnizovanej dobe pomáha oblasť umenia a krásna harmonizovať život človeka. Z tohto dôvodu vzrastá význam umenia a kultúry (aj kultúrnosti) v tom najširšom slova zmysle a tým aj estetickej výchovy.

V predškolskom období dieťa silne ovplyvňuje pôsobenie hudby, obrazu a slova. Pociťuje potrebu realizovať svoju prirodzenú túžbu po činnosti, ktorá mu umožňuje aktívne prejsť vlastné city, poznatky, skúsenosti a postoje. Estetická výchova a jej súčasti sú preto zamerané na rozvoj schopností a zručností vyjadrovať sa špecifickými estetickými výrazovými prostriedkami jednotlivých druhov umenia. Dieťa tak kultivuje svoj vzťah k svetu a postupne získava prostriedok, ktorý mu umožňuje komunikovať s ľuďmi celého sveta, tešiť sa z krásy a osobitostí aj vzdialených národných kultúr. Prostredníctvom diel národnej a svetovej kultúry získava primerané estetické zážitky a utvára si elementárnu vkusovú orientáciu. Učiteľka akceptuje osobnosť dieťaťa a jeho individualitu. Vytvára priaznivú socioemocionálnu atmosféru, v ktorej sú príležitosti na zážitkové učenie a uplatňuje sa princíp aktivity a slobodnej tvorivosti dieťaťa. V radostnom tvorivom estetickom sebavyjadrovaní prostredníctvom hudobného, hudobno-pohybového, výtvarného, dramatického a hudobno-dramatického prejavu si dieťa osvojuje sociálno-emocionálne zručnosti. Postupne si utvára pre život dôležitú emocionálnu gramotnosť (na elementárnej úrovni) a aktívny tvorivý vzťah k umeniu ako takému.

Čiastkovými cieľmi estetickej výchovy je dôležité u dieťaťa:

- rozvíjať zmyslové vnímanie, najmä zrakovú, sluchovú a hmatovú citlivosť (aj čuch a chuť, napr. vnímať vône v prírode, alebo chuť a vôňu esteticky upravených jedál a zákuskov a pod.);
- rozvíjať predstavivosť, fantáziu a obrazotvornosť;
- podnecovať originalitu (v rámci rozvíjania tvorivých schopností v estetickovýchovných činnostiach), ktorej prirodzeným dôsledkom je budúca schopnosť nezávislosti myslenia;
- podnecovať samostatnosť, záujmy, motiváciu (vrátane tendencie dokončiť činnosť);
- schopnosť prejavovať radosť nielen zo svojho praktického a umeleckého výtvoru, ale tešiť sa aj z výtvorov svojich rovesníkov;
- posilňovať schopnosť sebaovládania na základe zvládnutia vlastných negatívnych emócií (spoločensky prijateľným spôsobom);
- na základe hlbokého estetického zážitku vyvolávať stav harmónie a pohody a tak posilňovať celkovú psychickú vyrovnanosť;
- rozvíjať vyššie city (napr. poznávacie, estetické a mravné city);
- utvárať základy elementárnej vkusovej orientácie založenej na rozvinutej citlivosti na krásno;
- utvárať pozitívny vzťah k umeniu a prírode;
- utvárať elementárne environmentálne cítenie;
- zvyšovať emocionálnu inteligenciu.

Výchovno-vzdelávacie činnosti spojené s tvorivým estetickým prejavom poskytujú dieťaťu zážitky úspechu a v konečnom dôsledku pomáhajú účinne utvárať zdravé sebavedomie a dôveru vo vlastné schopnosti. Zážitky úspechu, ktoré sa spájajú s rozmanitými estetickými aktivitami, sú cenné najmä pre tú skupinu detí, ktorá ich nemôže z rôznych príčin dosiahnuť v intelektuálne zameraných aktivitách v kognitívnej oblasti. V súlade s touto skutočnosťou sa vo výchovno-vzdelávacom procese javí potreba venovať estetickej výchove náležitú pozornosť a posilniť ju ako prirodzený protipól k výchovám výraznejšie orientovaných na rozvoj výkonnosti intelektu dieťaťa. Neznamená to však, že by sa v estetickej výchove nerozvíjali aj kognitívne funkcie. Napríklad prostredníctvom literárnej, dramatickej, hudobnej alebo hudobnodramatickej výchovy sa výrazne rozvíja reč, zlepšuje sa pamäť a zdokonaľujú sa ďalšie psychické procesy.

Z hľadiska harmonického rozvíjania všetkých stránok osobnosti dieťaťa prostredníctvom komplexného esteickovýchovného pôsobenia na dieťa, možno však estetickú výchovu začleniť najmä do oblasti sociálno-emocionálneho, ale aj do oblasti perceptuálno-motorického rozvoja.

Ciele a obsah estetickej výchovy sú rozpracované v hudobnej, výtvarnej a literárnej výchove. Vo výchovno-vzdelávacom procese sa tieto tri súčasti estetickej výchovy môžu realizovať veľmi tvorivo, jednak samostatne, jednak vo väčších obsahových celkoch, ale aj integrované v celom rozsahu výchovno-vzdelávacieho pôsobenia na dieťa.

Vzhlľadom na obsahovú príbuznosť niektorých tematických celkov v estetickej výchove a vo viacerých výchovných zložkách, možno vytvoriť ich zlúčením nové, zaujímavé obsahové celky. Dôležitým pravidlom je adekvátny výber konkrétnych cieľov a obsahu. Napríklad: vytvoriť jeden obsahový celok zo všetkých zložiek estetickej výchovy, alebo ich rôznym kombinovaním (výtvarná a literárna výchova; hudobná a literárna výchova a pod.); zlúčiť konkrétne zložky estetickej a rozumovej výchovy s prosociálnou výchovou (literárna, jazyková a prosociálna výchova; výtvarná výchova, rozvíjanie poznania a prosociálna výchova a pod.); alebo výtvarná výchova s pracovnou výchovou s hlbším obsahovým zameraním na environmentálnu výchovu a pod., ako aj množstvo iných kombinácií s konkrétnym obsahom.

Jednotlivé súčasti estetickej výchovy možno využívať v rôznych organizačných formách ako prostriedok harmonizácie a relaxácie, motivácie a aktivizácie dieťaťa. Dramatická výchova a jej interaktívne metódy sa môžu uplatniť ako metodika realizácie cieľov a obsahu rôznych výchovných zložiek, zároveň ako výchovná stratégia celostného rozvoja osobnosti dieťaťa.

HUDOBNÁ VÝCHOVA

Hudobná výchova v materskej škole je súčasťou estetickéj výchovy a spolu s výtvarnou a literárnou výchovou pomáha rozvíjať citový svet dieťaťa. Využíva na to všetky prirodzené predpoklady dieťaťa. Hudba obsahuje viacero špecifických prostriedkov, ktoré pomáhajú tieto predpoklady rozvíjať a odkrývať v každom dieťati jeho citové, estetické, intelektuálne, mravné a kultúrne spoločenské hodnoty.

Hlavným cieľom a poslaním hudobnej výchovy je rozvíjanie elementárnych hudobných schopností a prebúdzanie trvalého pozitívneho vzťahu k hudbe.

V predškolskom veku má dieťa vyvinutý viac cit pre rytmus ako cit pre melódiu a harmóniu. Výchovno-vzdelávací proces v materskej škole pozitívne ovplyvňuje vývin melodického citu dieťaťa a rodiaceho sa citu pre harmóniu. Prirodzené však je, že aj v závere predškolského obdobia, s výnimkou detí vynikajúco hudobne nadaných, sa stáva, že dieťa zmení intonáciu alebo nepresne reprodukuje melódiu.

Cieľom hudobnej výchovy je optimálne využiť všetky prednosti hudby, podchytiť záujem detí o hudobnú činnosť a vhodnými formami podnecovať rozvoj ich hudobnosti. V hudobno-výchovnom procese, ktorý smeruje k estetickéj, mravnej a citovej kultivácii osobnosti dieťaťa, si deti osvojujú:

- a) mnohotvárnny emocionálno-estetický výraz a melodickosť reči; na tomto základe si uvedomujú osobitosti a rozdiely horeuvedeného a spievaného prejavu, získavajú základné predpoklady na vlastnú hudobno-estetickú tvorivosť;
- b) základné hudobné činnosti potrebné na aktívny rozvoj hudobných schopností, zručností a návykov;
- c) elementárne výrazové prostriedky hudobnej reči a poznatky, ktoré sú potrebné na neskoršie hudobné vnímanie, chápanie a prežívanie umenia;
- d) primeraný súbor základných hudobno-estetických hodnôt ľudovej a umeleckej tvorby.

Obsah hudobnej výchovy uskutočňujeme prostredníctvom komplexu navzájom sa prelínajúcich a podmieňujúcich hudobných činností, ktoré možno rozdeliť nasledovne:

- Spevácke činnosti sú základom hudobno-výchovného procesu, rozvíjajú rôznymi prostriedkami zmysel pre krásu spevu, dávajú základy speváckych schopností a kultivujú hovorený a spievaný prejav dieťaťa.
- Hudobno-pohybové činnosti sú najtypickejším prejavom chápania hudby u detí predškolského veku. Spojením hudby s pohybom dosiahneme hlbšie citové prežívanie hudby, rozvíjame prirodzenú schopnosť detí vyjadriť hudbu pohybom a tým ožívujeme hudobný prejav.
- Spontánne pohybové reakcie na hudbu usmerňujeme tak, aby pohyb dieťaťa v rôznych formách postupne získaval určitý estetický tvar a približoval sa ladnému a plynulému tanečnému prejavu.
- Inštrumentálne činnosti sú prostriedkom, ktorý výrazne urýchľuje hudobný rozvoj dieťaťa. Hra na detských hudobných nástrojoch pomáha deťom aktívne vnímať a rozlišovať hudobné a nehudobné zvuky, precitovať rytmickú stránku reči a hudby. Súvisí s pohybom a elementárnou improvizáciou, ktorá je výsledkom tvorivej práce s textom, dynamikou a ďalšími výrazovými prostriedkami hudby.
- Počúvanie hudby smeruje od vnímania krátkych tónových celkov k citovému prežívaniu a estetickému zážitku. Cieľom počúvania hudby je rozvoj sluchového vnímania, hudobnej sluchovej predstavivosti a osvojovanie si základných výrazových prostriedkov hudobnej reči.

Uvedené činnosti majú tvorivý základ a dynamický charakter. Realizujú sa súbežne, navzájom sa obohacujú a dopĺňajú. Spevácke činnosti tvoria základ a ich prostredníctvom alebo prostredníctvom vokálno-inštrumentálnych činností sa uskutočňuje ďalší hudobný

rozvoj. Vo všetkých hudobných činnostiach sa uplatňujú elementárne prejavy hudobného myslenia a detskej hudobnej tvorivosti.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Vek 2 - 3 ročných detí

Hudba je pre dieťa v útlom veku zdrojom kladného citového naladenia a radosti, vyvoláva jeho celkové oživenie, spoluutvára atmosféru pohody, duševného a telesného uvoľnenia. Hudobná aktivita priaznivo ovplyvňuje celkový rozvoj osobnosti dieťaťa - rozvíja a cibrí sluchové vnímanie, pomáha rozvíjať predstavivosť, fantáziu, myslenie a reč. V citovom vývine dieťaťa má dominantné postavenie. Nemenej podstatná je aj úloha hudobnej výchovy ako činiteľa, ktorý kladne ovplyvňuje socializačný proces.

Všeobecným cieľom hudobnej výchovy v tomto veku je prispievať k harmonickému rozvoju dieťaťa a utvárať elementárne základy jeho estetického cítenia.

Etapové ciele sa stanovujú s vedomím, že dieťa v ranom veku je na začiatku hudobného vývinu, a preto sa dosahujú postupne a majú dlhodobý ráz:

- rozvíjať sluchovú citlivosť a sústredenosť na zvukové podnety ako základný predpoklad na rozvoj sluchového vnímania a postupného poznávania hudobných a ostatných zvukových prejavov;
- vyvolávať kladné dojmy a citový zážitok z počúvania hudby, rozvíjať tak potrebu aktívne sa zúčastňovať hudobných činností;
- rozvíjať zmysel pre rytmus a jednoducho ho vyjadrovať prostredníctvom všetkých hudobných činností, najmä hudobno-pohybových a speváckych;
- prebúdzat' a rozvíjať schopnosti speváckej reprodukcie od spontánnych prejavov až po uvedomelý spev popevkov a piesní;
- spoločne s hudbou rozvíjať aj pohybové spôsobilosti a spájať ich so speváckymi a inštrumentálnymi podnetmi.

Sluchová výchova

Rozvíjať citlivosť sluchu pomocou zvukov hudobného a nehudobného rázu, postupne ich rozlišovať a vyjadrovať (napr. spevom, pohybom, rečou).

Viesť k poznávaniu a slovnému označovaniu bežne používaných hudobných nástrojov so zrkovou kontrolou aj iba podľa zvuku, správnosť si overovať opätovným rozozvučaním.

Rozvíjať schopnosť rozlišovať výrazné rozdiely vo výške a sile zvuku alebo tónu, rôzne kvality vyjadrovať pohybom.

Viesť deti k tomu, aby poznali piesne podľa melódie bez slov, melódie hrané na bežne používanom nástroji (hudobné hádanky).

Počúvanie spevu a hudby

Spievať deťom detské ľudové a umelé piesne rozmanitého charakteru. Sprevádzať spev hrou na hudobnom nástroji, prípadne v spolupráci s druhou učiteľkou na dvoch hudobných nástrojoch (detské hudobné nástroje, flauta, gitara, príp. klavír a iné).

Zaraďovať krátke počúvanie spevu a hudby do mimohudobných činností (bábkové divadlo, pozeranie obrázkov a pod.).

Zaraďovať hru na známych hudobných nástrojoch do rozprávania rozprávok a príbehov z detského sveta (ilustrácia rozprávky a príbehu).

Hrať deťom krátke hudobné skladbičky na jednom a v spolupráci s druhou učiteľkou na dvoch hudobných nástrojoch.

Spev

Nadväzovať na spontánne vokálne prejavy pri individuálnych hrách a iných činnostiach.

Podnecovať deti, aby spievali krátke melodické úryvky, rečňovanky a jednoduché piesne v rozsahu 2 - 5 tónov, spájať spev detí s rytmickým pohybom na mieste (tlieskanie, plieskanie).

Rozvíjať schopnosť spoločne spievať v skupinách.

Zaraďovať známe rečňovanky, popevky a piesne do činností mimohudobného charakteru a podnecovať deti, aby sa aktívne zúčastňovali na ich interpretácii (príp. aj s rytmizáciou).

Hudobno-pohybová výchova

Sprešňovať rytmus opakovaných pohybov so sprievodom rečňovanky, popevku, piesne s aktívnou spoluúčasťou detí.

Sprevádzať prirodzené pohyby detí jednoduchým nástrojovým sprievodom, aby dokázali rozlíšiť tempo (spomaľovanie, zrýchľovanie) a vycítiť rozdiely bez slovného podnetu učiteľky.

Hrať sa s deťmi jednoduché pohybové hry so sprievodom rečňovanky, popevku, piesne alebo hudobného nástroja.

Tancovať s deťmi jednoduché tančeky a vlastným príkladom ich viesť k ladnejšiemu pohybu.

Podnecovať deti, aby dokázali pohybovo improvizovať na rečňovanku, popevok, pieseň a nástrojový sprievod.

Inštrumentálna činnosť

Oboznamovať deti sluchom a zrakom s prístupným súborom hudobných nástrojov.

Poskytovať deťom príležitosť hrať sa s detskými hudobnými hračkami, hrať na detských rytmických hudobných nástrojoch. Umožniť deťom sprevádzať spev na rytmickom hudobnom nástroji.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Veková skupina:

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Spevácke činnosti

Deti si postupne utvárajú pozitívny vzťah k spevu, speváckym činnostiam a k hudbe prostredníctvom citového zážitku, ktorý majú z počúvania hudby, napr. z počúvania a napodobňovania rôznych popevkov, riekankových melódií, piesní a iných hudobných foriem, ale aj z prežívania vlastnej spontánnej hudobnej aktivity. Radostný spevácky prejav prirodzene spájajú s rytmizáciou, jednoduchými inštrumentálnymi činnosťami, hudobno-pohybovým, hudobno-dramatickým a iným tvorivým estetickým prejavom. Vzhľadom na rozvíjajúcu sa hudobnú pamäť si deti utvárajú základný repertoár popevkov riekankového charakteru a detských piesní rôzneho žánru, ktorý si postupne rozširujú počas celej dochádzky do materskej školy.

Napodobňovať rôzne sluchové podnety, napr. zvuky z prírody, hlasy zvierat, zvukovo prítlačlivé motívy z rozprávok a príbehov a pod.

Citlivo vnímať rôzne nehudobné zvuky, hovorený a spevácky prejav a prostredníctvom napodobňovania sa pri speve čo najpresnejšie orientovať speváckym prejavom učiteľky.

Podľa sluchu sa orientovať v zvukovom a tónovom priestore primeranom detskému chápaniu, napr. správne rozlišovať hudobné a nehudobné zvuky, rytmizovať alebo zaspievať hudobné motívy vzhľadom na konkrétny rytmus, tónový rozsah a pod.

Spievať spolu s učiteľkou popevky riekankového charakteru v prirodzenej hlasovej polohe a tónovom rozsahu malej zostupnej tercie (so - mi, tzv. „kukučková“), riekankové melódie s opakovanými motívmi s centrom na 5. stupni, tzv. pentatonika (so – la – so – mi a iné obmeny týchto tónov), napr. ľudové riekanky typu Zlatá brána a pod. a melódie klesajúceho charakteru so štruktúrou mi – re – do v dvojdobom takte, napr. začiatky ľudových piesní Čierny Ján, Mú kravičky, mú a pod.

Výraznejšie uplatňovať fantáziu a vynaliezavosť v rytmizácii a melodizácii slovných skupín a riekaniak v rozsahu 5 – 6 tónov, vrátane rozloženého kvintakordu (napr. v určitej obmene začiatok ľudovej piesne typu Jedna druhej riekla) v ozvenových hrách, doplnovacích hrách a v speváckom dialógu.

Na základe pravidelnej rytmickej pulzácie slovne deklamovať, melodizovať slovné celky a rytmizovať krátke

Na základe pravidelnej rytmickej pulzácie a rozvíjajúcich sa hudobných predstáv spájať spev riekankových

V rozličných hravých formách práce s riekankovými melódiami a piesňami v párnom i nepárnom takte tvorivo a

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>riekanky a piesne hrou na tele, pravidelným motivovaným pohybom paží, hlavy a trupu a prirodzenými pohybmi – chôdzou, behom, ako aj hrou na detské ľahkoovládateľné hudobné nástroje (Orffov inštrumentár a detské rytmické nástroje zo slovenskej produkcie, čerpajúce z nášho hudobného folklóru a pod.). Spievať krátke popevky, napr. reťazovou hrou s mnohonásobným opakovaním.</p>	<p>melódií a piesní najprv v párnom a postupne aj v nepárnom (trojdobom) takte s rytmizáciou, hrou na tele a inštrumentálnou hrou, pohybom v priestore, hudobno-pohybovými a hudobno-dramatickými hrami.</p>	<p>samostatne uplatňovať zmysel pre rytmus, formálnu štruktúru a predstavy o postupe melódie, napr. rytmizácia hrou na tele; inštrumentálny sprievod s využitím hry na detských rytmických a melodických hudobných nástrojoch; jednoduché pohyby rúk, prirodzený pohyb v priestore (rôzne druhy chôdze, beh, cval), elementárna pohybová improvizácia, hudobno-pohybový, hudobno-dramatický alebo iný tvorivý estetický prejav.</p>
<p>Na základe napodobňovania spievať prirodzene, primerane hlasno a plynule (s oporou o hlas učiteľky).</p>	<p>Postupne spievať prirodzene, intonačne čisto, rytmicky správne a so zreteľnou výslovnosťou textu s oporou o spev učiteľky a o sprievod na melodickom hudobnom nástroji (najmä klavír a husle). Na základe napodobňovania spevu učiteľky uplatňovať aj ďalšie hlasové funkcie, ako je dýchanie, frázovanie a nenásilné, prirodzené tvorenie tónu.</p>	<p>Spievať s melodickým a harmonickým sprievodom a popri plynulom speve legato (viazane) postupne uplatňovať aj ľahké staccato. Postupne pri speve reagovať na dirigentské gestá, napr. kedy začať, skončiť, zrýchliť, spomaliť, spievať silno, slabo a pod.</p>
	<p>Schopnosť zaspievať pieseň na motivované slabiky, ktoré pomáhajú rozvíjať správne hlasové funkcie (spievame ako mačičky – mňau, medvedíci - brum a iné).</p>	<p>Zaspievať pieseň na zvukomalebne slabiky a časť melódie si len predstaviť (hra na stratenú melódiu).</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Udržať dané tempo piesne, nespomaľovať, nezrýchľovať.	Spievať v rozličnom tempe s rozdielnou dynamikou.	Prostredníctvom hudobného sluchu porovnávať v piesňach tempo a dynamiku a uplatňovať tieto výrazové prostriedky pri speve, napr. spievať pomaly, rýchlejšie, zrýchľovať, spomaľovať, ticho, nahlas, zosilňovať, zoslabovať a pod. Porovnávať rovnaké a rozdielne melodické postupy (vzostupný a zostupný rad) v piesňach a spájať ich spev s jednoduchými pohybmi ruky.
Postupne spievať s oporou o hlas učiteľky riekankové melódie alebo piesne so zachovaním primeraných požiadaviek na intonačnú čistotu a rytmickú správnosť v rozsahu 2 – 5 tónov spravidla v priestore d1 – a1.	Zaspievať riekankové melódie a piesne s vyššími nárokmi na intonačnú čistotu, rytmickú a dynamickú správnosť, s melodickým i harmonickým nástrojovým sprievodom, ale aj bez sprievodu podľa taktovacieho gesta v rozsahu 2 – 6 tónov v priestore d1 – h1 (uvedený hlasový rozsah a tónový priestor vzhľadom na individuálne schopnosti dieťaťa možno postupne aj rozširovať). Primerane reagovať s pomocou učiteľky na striedanie sólistov a skupín pri speve piesní.	Samostatne zaspievať riekankové melódie a piesne výrazne, primerane intonačne čisto, rytmicky a dynamicky správne v rozsahu 2 – 7 tónov (individuálne až 8 tónov, príp. i viac) v priestore c1 – d2 vzhľadom na individuálne rozvojové možnosti). Pohotovo reagovať na striedanie spevu sólistov a skupín a na predohru, medzihru a dohru.

Inštrumentálne činnosti

Hudobné aktivity spojené inštrumentálnou hrou a vokálno-inštrumentálnymi činnosťami sú pre deti zdrojom radosti, intenzívneho emocionálneho zážitku a celkového citového uspokojenia. V týchto činnostiach deti experimentujú a objavujú zvuky a tóny. Osvojujú si správnu techniku a zručnosti hry na detských hudobných nástrojoch. Začínajú manipuláciou a hrou s hudobnými hračkami, potom sú to jednoduché

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

spôsoby hry na niektorých rytmických nástrojoch. Postupne sa pripájajú stále zložitejšie techniky hry na ďalších detských hudobných rytmických a melodických nástrojoch vyžadujúcich diferencovanejšie a dokonalejšie pohybové a manipulačnú zručnosti jednej alebo oboch rúk.

Na základe sluchového vnímania adekvátne reagovať pohybom na charakteristické zvuky niektorých rytmických hudobných nástrojov, napr. rytmicky vykonávať postupne náročnejšie prirodzené pohyby (chôdza, beh, skoky, poskoky, cval a pod.) podľa zvuku bubienka, ozvučných drevok, tlkadiel a pod.

Postupne v súbore detských hudobných nástrojov rozoznávať zvukovú farbu jednotlivých rytmických nástrojov.

Správne určovať niektoré detské rytmické a melodické hudobné nástroje. Postupne sa orientovať podľa sluchu vo zvukovej farbe týchto nástrojov, napr. slovami, pohybom alebo dramatickým prejavom (pantomíma, jednoduchá dramatická improvizácia a iné) vyjadriť asociácie vyvolané farbou detského hudobného nástroja; ďalej rôzne inštrumentálne hádanky a iné tvorivé činnosti.

Prostredníctvom sluchovej citlivosti na farbu detských hudobných nástrojov rozoznávať, určovať a pomenovať ďalšie rytmické a melodické nástroje (činely, tympany, metalofón, zvonkohra, xylofón a iné). V rozličných hudobných činnostiach spájať technicky správnu inštrumentálnu hru s rytmizáciou, spevom, hudobno-pohybovým, hudobno-dramatickým a iným tvorivým s estetickým prejavom.

Inštrumentálnu hru na detské bicie nástroje využívať v hudobno-pohybových hrách a cvičeniach (vo všeobecnosti).

Prostredníctvom inštrumentálnej hry na detských hudobných nástrojoch vytvárať rytmický a melodický sprievod k piesňam, k hudobno-pohybovým hrám a dramatizáciám.

Postupne uplatňovať čo najsprávnejšiu techniku hry na detských ryt-

Postupne využívať detské rytmické nástroje v týchto formách:

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
mických nástrojoch. Prostredníctvom inštrumentálnej hry čo najpresnejšie vyjadriť pravidelnú pulzáciu.	<ul style="list-style-type: none"> - hra rytmu piesne alebo riekanky, v ktorej sa podľa obsahu striedajú dva rozličné nástroje; - hra určitých častí alebo motívov piesne; - využitie nástroja v hre na ozvenu; - hra jednoduchého ostinátneho rytmu (stále opakovanie rytmického a melodického úryvku), napr. hrou na tele a hrou na rytmické nástroje rytmizovať ťažké doby v párnom takte alebo rytmicky hrať malú zostupnú terciu tzv. „kukučkovú“ na zvonkohre, príp. dopĺňať ju pravidelne rytmicky sa opakujúcim spevom na rôzne slabiky a pod. 	Napodobňovať a vytvárať predohry, medzihry a dohry v inštrumentálnych sprievodoch k piesňam. Napodobňovať a vytvárať jednoduché formy ostinátnych sprievodov k piesňam na základe určitého rytmického alebo melodického motívu nachádzajúceho sa v tej istej piesni.

Inštrumentálnu hru využiť na navodenie príjemnej atmosféry a podnecovanie tvorivosti pri objavovaní nových podôb piesní, hudobno-pohybových a hudobno-dramatických foriem, príp. aj s terapeutickými účinkami na dieťa ako aktívnu muzikoterapiu.

Hrou na detských rytmických alebo melodických nástrojoch tvorivo vyjadrovať pocity, zážitky a nálady (svoje, príp. aj rozprávkových postáv v určitej situácii, napr. inštrumentálnou hrou vyjadriť, ako sa cítili Janko a Marienka, keď zabľúdili v lese, keď našli medovníkový domček a pod.).

Hudobno-pohybové činnosti

Základné výrazové prostriedky hudby deti vyjadrujú najmä prostredníctvom pohybu, ktorý je prirodzeným kultivovaným hudobno-pohybovým prejavom. Tento prejav prináša deťom radosť a príjemný citový estetický zážitok. V hudobno-pohybových činnostiach si tak utvárajú deti

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>pozitívny vzťah nielen k hudbe a pohybu, ale aj k iným tvorivým estetickým výrazovým prostriedkom. Nadobúdajú a osvojujú si elementárne základy pohybovej kultúry a rytmiky.</p>		
<p>Schopnosť uplatňovať v hudobných činnostiach pravidelnú rytmickú pulzáciu v párnom takte s hudobným sprievodom.</p>	<p>Postupne uplatňovať zmysel pre troj-dobovosť a schopnosť vyjadriť ju pohybom a rytmizáciou, napr. hrou na tele a motivovanými pohybmi.</p>	<p>Schopnosť vyjadriť hudbu prirodzeným detským kultivovaným pohybom.</p>
<p>Pohybom vyjadrovať výškové rozdiely (vysoké a nízke tóny) interpretované na kontrastných hudobných nástrojoch (triangel, bubienok, flauta, klavír a iné).</p>	<p>Pohybom vyjadrovať charakter (tempo, výraz) skladby (napr. pochod, beh, kolísanie a pod.).</p>	<p>Pohybom vyjadriť postup melódie (stúpanie, klesanie) a náladu piesne a skladby (veselo, smutne).</p>
<p>Schopnosť sprevádzať prirodzené pohyby s jednoduchým nástrojovým sprievodom a postupne dodržiavať presnejší rytmus rôznych hudobných motívov.</p>	<p>Postupne zosúladiť pohyby a celkový pohybový prejav s hudbou, napr. pri zmene rytmu, tempa, dynamiky a výšky.</p>	
<p>Dodržiavať rýchle a pomalé tempo hudby pri chôdzi a behu.</p>	<p>Schopnosť vystihnúť hravými pohybmi (tlieskaním, podupmi) i tanečnými krokmi (rôzne druhy chôdze, beh, cval) nástrojmi i bez nástrojov rytmus, tempo, dynamiku piesní a tanečných hier.</p>	<p>V hudobno-pohybových a detských tanečných hrách uplatňovať ďalšie tanečné prvky (cvalové poskoky, poskočný krok, otočky, úklony a iné).</p>
<p>Pohybom vyjadrovať výrazné dyna-</p>	<p>Schopnosť reagovať pohybom na zme-</p>	<p>Pohotovo reagovať zodpovedajúcim</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
mické kontrasty (silno – slabo).	nu hudobného sprievodu, napr. chôdza – beh, bez akcentov, s akcentmi, motivovaný rýchly a pomalý pohyb a pod.	ladným pohybom na zmenu tempa, rytmu, výšky a intenzity hudobného sprievodu, napr. pri zosilňovaní, zoslabovaní, zrýchľovaní a spomaľovaní hudobného sprievodu.

Získané pohybové schopnosti uplatňovať v elementárnej pohybovej improvizácii podľa hudby, napr. aj s možnosťou využitia vlajúcich predmetov (stuhy, šatky, závoje a pod.).

Počúvanie hudby

Počúvanie hudby alebo percepčné činnosti zasahujú najhlbšie psychické štruktúry a navodzujú intenzívne emocionálne prežívanie. Vyvolávajú tak určitý stav harmónie celého organizmu. Priaznivo podporujú hudobnosť detí a napomáhajú rozvíjať hudobný sluch. Pri počúvaní hudby sa utvárajú hudobné predstavy, postupne sa prebúdzajú a zdokonaľujú hudobná pamäť. Utvára sa elementárna vkusová orientácia detí. Počúvanie hudby sa harmonicky spája s inými tvorivými estetickými alebo umeleckými aktivitami. Napríklad deti pohybovým, dramatickým alebo výtvarným prejavom vyjadrujú nielen charakter vypočutej skladby, ale aj svoj najvnuťtornejší citový zážitok z tejto hudby. Vhodným citlivým výberom skladieb (spravidla klasickej hudby) s relaxačnými účinkami možno počúvania hudby využívať ako prostriedok muzikoterapie.

Sluchová výchova

Využívať zvuky z prírody, popevky a piesne na sluchové hry.

Postupne rozoznávať základný dynamický kontrast ticho – hlasno v reči, v speve, v zvukoch okolo nás a v reprodukovanej hudbe.

Rozoznávať aj menšie kontrastné rozdiely v hudbe bezprostredne interpretovanej i reprodukovanej.

Rozoznávať a poznávať rôzne piesne spievané bez slov alebo interpretované na hudobnom nástroji.

Poznávať, vybaviť si v pamäti a uhádnuť známu pieseň podľa predhranej melódie, alebo zaspievaného úryvku.

Poznať (príp. aj uhádnuť) známe piesne a inštrumentálne skladby podľa zaujímavých melodických, rytmických alebo iným spôsobom charakteristic-

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
		<p>kých častí. Vyhľadávať a poznávať piesne (príp. dve alebo viac piesní) s podobnou hudobnou charakteristikou, podobným obsahom, rovnakými melodickými postupmi a pod.</p> <p>Postup melódie počúvanej piesne vyjadriť pohybom ruky v priestore, grafickým zaznamenávaním čiar a vlnoviek (auditívna a vizuálna predstava sa spája do jedného celku) a pod.</p>
<p><i>Počúvanie spevu a hudby</i></p> <p>Citlivo vnímať spev piesní a hru na hudobnom nástroji a postupne ich so záujmom aj počúvať. Počúvať krátke žartovné, optimistické piesne o zvieratách, deťoch, rodine, ľudskej činnosti a zábave a pod.</p>	<p>Citlivo a sústredene vnímať piesne a inštrumentálne skladby v živom predvedení a reprodukované. Počúvať piesne rozmanitého charakteru (veselé, príležitostné) a rôznych žánrov (tanečné, pochodové a pod.) v interpretácii učiteľky.</p>	<p>Počúvať piesne interpretované učiteľkou a hudobné skladby rozličných žánrov. Rozoznávať pochod, tanec, uspávanku, veselú, smutnú, slávnostnú hudbu.</p>
<p>Objavovať pekné, pútavé a zaujímavé melódie a tónové zoskupenia. Postupne si uvedomovať, že niektoré melódie sú vyššie, iné nižšie, niektoré sú silnejšie, iné slabšie a pod.</p>	<p>Sluchom a pri speve piesní rozoznávať skladby a piesne v rozličnom tempe – do pochodu, behu, na kolísanie. Schopnosť tejto rozvíjajúcej sa sluchovej diferenciacie tvorivo uplatňovať v pohybovom prejave s hudbou.</p>	<p>Hlbšie prenikať do počúvaných skladieb prostredníctvom známych výrazových prostriedkov (melódia, tempo, dynamika, farba). Tvorivo uplatňovať osvojené hudobné schopnosti z iných hudobných činností.</p>
<p>Pri počúvaní inštrumentálnych skladieb postupne rozoznávať farbu tónov a charakteristické možnosti hudobných nástrojov (zobcová flauta, klavír,</p>	<p>Príležitostne počúvať charakteristické inštrumentálne skladby, v ktorých dominuje niektorý výrazový prostriedok hudby, napr. rytmický či melodický</p>	<p>Postupne rozoznávať (vizuálne a sluchom ďalšie hudobné nástroje (napr. na návšteve v ZUŠ), ich zvukovú farbu. Na základe vhodného výberu počúvať</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
husle, gitara a iné).	prvok, zvukomalebne prostriedky, typicky hudobny nástroj a pod.	jednoduché piesňové útvary (pre sólový spev, prípadne detský zbor s inštrumentálnym sprievodom) a charakteristické inštrumentálne sólové a orchestrové skladby.
So záujmom a citlivo počúvať spev učiteľky a jej sólovú hru na hudobnom nástroji.	Postupne citlivo vnímať aj reproduko - vanú hudbu a orientovať sa vo výrazo - vých prostriedkoch tejto hudby.	Postupne rozoznávať a určiť, ktorý hudobný nástroj hrá v počúvanej skladbe a zvoliť k charakteristickej skladbe adekvátny pohyb, napr. pohybom vyjadriť náladu, ktorú táto hudba bezprostredne vyvoláva.

Muzikoterapia

So záujmom a citlivo počúvať hudobnú skladbu a vyjadriť pocity vyvolané citovým prežívaním tejto hudby prostredníctvom aktívnej muzikoterapie, napr. slovom, pohybom, dramatickým gestom, hudobno-pohybovým, hudobno-dramatickým alebo výtvarným prejavom a pod.

Počúvanie hudby na základe vhodného citlivého výberu skladieb (spravidla klasickej hudby v časovom trvaní max. 4 minút) uplatňovať aj v receptívnej muzikoterapii, napr. v situáciách vyžadujúcich si upokojenie a znovunadobudnutie rovnovážneho stavu organizmu dieťaťa.

Výtvarná výchova

Výtvarné činnosti predstavujú jednu z foriem, ktorými si dieťa osvojuje okolitú skutočnosť, hmotný svet a objasňuje súvislosti a vzťahy medzi ľuďmi a vecami. Z hľadiska rozvíjajúcej sa detskej psychiky je dôležitá súvislosť výtvarnej činnosti so základnými psychickými procesmi, vnímaním, predstavivosťou, myslením a cítením. Rozvíjanie elementárnych grafomotorických zručností pred vstupom do základnej školy zjavne uľahčuje začiatkové osvojovanie písania.

Hlavným cieľom a poslaním výtvarnej výchovy je rozvíjanie elementárnych výtvarných schopností a prebúdzanie trvalého pozitívneho vzťahu k výtvarnému umeniu ako aj hodnotiaceho vzťahu k životnému prostrediu.

Obsah výtvarnej výchovy je rozpracovaný do dvoch základných okruhov:

- výtvarné vyjadrovanie predstáv (zahŕňa kreslenie, výtvarné techniky a grafomotoriku, maľovanie, modelovanie, plošné a priestorové utváranie a konštruovanie);
- výchova k zmyslu pre životné prostredie a výtvarné umenie. V tejto časti sa výtvarná výchova úzko dotýka ďalších výchovných zložiek, predovšetkým rozumovej výchovy. Učiteľka preto vo svojom pedagogickom pôsobení nenásilne spája estetické hľadisko s poznávacím.

Výtvarná činnosť sa často uskutočňuje až na základe pozorovania a vnútorného spracovania zážitkov z tohto pozorovania, počas ktorého dieťa získalo nové poznatky a dojmy. V radostnej tvorivej činnosti sa dieťa uvoľňuje, aktívne sa regenerujú jeho duševné sily, posilňuje sa sebavedomie.

Osobitné miesto má vo výtvarnej výchove hra, ktorá nemá vopred určené pravidlá. Ide skôr o experimentovanie s materiálom, s nástrojmi, a často aj s predstavami. Samotné výtvarné vyjadrovanie predstáv (kreslenie, maľovanie, modelovanie) sa nikdy neobíde bez úsilia učiteľky o plnosť a farebnosť detského prežívania sveta a bez účinnej pedagogickej motivácie.

Výtvarná výchova pomáha rozvíjať a konkretizovať predstavy detí.

Cieľom zobrazovania nemôže byť optická zhoda výtvoru so skutočnosťou (napr. v proporciách a vo farbe). Preto sa nemôže chápať vzťah medzi výtvarným zobrazením a novými poznatkami zúžene. Emocionálny vzťah k zobrazovanému vedie dieťa často k uplatňovaniu svojrázneho výtvarného vyjadrenia a k určitému výtvarnému nadhľadu, čo môže neinformovaný pozorovateľ považovať za deformáciu a pod. Učiteľka si uvedomuje tieto skutočnosti a výtvarné práce hodnotí odborne, na základe dobrých psychologických vedomostí (pre svoju potrebu, pred dieťaťom sa vyhýba hodnotiacim súdom a hodnotí skôr nepriamo). Rešpektuje vývinové osobitosti daného veku. Vytvára priaznivú socioemocionálnu atmosféru na výtvarné činnosti, posilňuje tvorivý proces vhodnou motiváciou.

Výsledky práce vo výtvarných činnostiach sa prejavujú v celkovej aktivite dieťaťa, v jeho schopnosti tvorivo reagovať na vlastné prežívanie (pocitov i skutočností) a estetické podnety. Postupne dieťa zaujíma vlastné estetické hodnotiace stanoviská k veciam, k prírode, umeniu i ku konaniu druhých.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Vek 2 – 3 roky

Podporovať rozvoj estetického cítenia detí – prostredím materskej školy, výzdobou, obrazmi, reprodukciami, knihami.

Obsažná čmáranina s prechodom ku znakovkej kresbe

- oboznámiť deti s výtvarným materiálom, v opakovaných pokusoch s ďalšími možnosťami výtvarných materiálov:

tuš a špajdle,

temperová farba a plochý štetec,

plastelína,

cesto,

kresliť v rôznych polohách (v ľahu, kľaku a pod) kriedou namočenou v mlieku, cukrovej vode a pod.,

kresliť kriedou na mokrý podklad,

maľovať prstom prstovými farbami;

- umožňovať deťom hravé experimentovanie s výtvarným materiálom:

kresliť voskovým pastelom, viacfarebne (základné farby) na papier A3, A4,

kresliť školskými kriedami viacfarebne (základné farby) na papier A2, A3, na tabuľu, asfalt,

kresliť čiernym tušom a špajdlou na papier A4, na pruhy papiera A2, A3,

maľovať temperovou farbou s plochým štetcom na papier A2, A3,

maľovať temperovými farbami (2 – 4 farby, štetec do každej farby) na biely aj farebný papier A2, A3,

hrať sa s väčším množstvom modelovacej hmoty, cesta;

- viesť deti pri práci so známym výtvarným materiálom k výtvarnému vyjadrovaniu predstáv;

klásť deťom také otázky, aby pomenovali nakreslené, ponúkať deťom konkrétny obsah na výtvarné spracovanie a podnecovať ich otázkami k jeho zobrazeniu,

viesť deti otázkami k pomenovaniu vymodelovaných tvarov.

Znaková kresba

- oboznamovať deti s výtvarným materiálom, opakovane skúšať ďalšie možnosti výtvarných materiálov:

progresso,

tesárske ceruzky,

temperové farby, voda, plochý štetec,

modelovacia hlina alebo iná modelovacia hmota spĺňajúca hygienické a zdravotné kritériá (podľa aktuálnej ponuky trhu),

kresliť tušom a špajdlou na mokrý podklad,

maľovať temperovými farbami na mokrý podklad (papier),

maľovať temperovými farbami na plátno,

maľovať temperovými farbami na maliarskom stojane,

oboznamovať sa s technikou farby (prechádzať od kresby k plošnému nanášaniu).

- umožňovať deťom hravé narábanie s výtvarným materiálom:

nechať deti voľne kresliť podľa ich záujmu voskovými pastelmi viacfarebne (4 – 6 farieb) na biele a farebné papiere A3, A4,

nechať deti podľa ich záujmu voľne kresliť farebnými školskými kriedami na papier A3,

tabuľu, asfalt, kresliť farebnými tušmi a špajdlami na papier A4, na pásy z papiera A2, A3,

maľovať temperovými farbami (základné farby a čierna, voda a jeden štetec) na biely aj farebný papier A2, A3,

nechať deti maľovať spoločne na danú tému jednou temperovou farbou na pás baliaceho papiera,

nechať deti manipulovať s modelovacím materiálom na danú tému (plastelína, cesto, modelovacia hlina).

- viesť deti pri práci so známym výtvarným materiálom k výtvarnému vyjadrovaniu predstáv:

umožniť deťom kresliť a maľovať na základe zážitkov zo spoločných vychádzok, ako je pozorovanie zvierat, dopravných prostriedkov, stavby domov, kvetov a stromov v parku, v záhradke a pod.;

umožniť deťom kresliť a maľovať na základe zážitkov z domu, ako je púšťanie šarkana s mamou a s otcom, spoločné sánkovanie, stavanie snehuliaka, mamičkin sviatok, spoločný výlet;

umožniť deťom kresliť a maľovať na základe zážitkov zo známych rozprávok, ako je Medovníková chalúpka, O veľkej repe, O červenej čiapočke a zo známych animovaných rozprávok, ako je Kremienok a Chocholúšik, Maťko a Kubko, Trsteniarek, Pes Fík, Rumpel' a pod.;

viest' deti k vytváraniu trojrozmerných znakov z modelovacej hmoty (náznaky ľudskej a zvieracej figúrky).

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Veková skupina:

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Výtvarné vyjadrovanie predstáv

Kreslenie

Kresliť s radosťou a hravo experimentovať s výtvarným materiálom, skúmať jeho vlastnosti a možnosti (spočiatku pracovať s veľkým papierom na podlahe poležiačky, v kľaku, v sede, až neskôr aj za stolom).

Kresliť spontánne a s radosťou z vlastnej činnosti a grafickej stopy, v kresbe uplatňovať fantáziu, predstavy a zážit – ky (najprv vzniká kresba difúzneho charakteru, neskôr znaková kresba).

Kresliť spontánne, s radosťou a uvoľnene, pri výtvarnom spracovaní vlastných námetov uplatňovať fantáziu a predstavivosť.

Postupne sa odpútať od umiestňovania kresby len na spodnom okraji papiera (tzv. „základná čiara“) a umiestňovať kresbu na celej ploche papiera.

Kresliť na rôzne veľkých plochách papiera a pružne prispôbovať zobrazovanie jednotlivých súčastí kresby veľkosti tohto papiera.

Schopnosť slovne vyjadriť „čo som nakreslil (a)“ v znakovej kresbe (vzhľadom na vnútornú potrebu vypovedať).

Slovne vyjadrovať obsah kresby, vypovedať o dejových súvislostiach. Postupne kresliť na základe motivácie obsažnejšie a rozvinutejšie námety.

Prostredníctvom rozhovoru o kresbe si spresňovať predstavy a uplatňovať ich v kreslení obsahovo a výtvarne bohato rozvinutého námetu ako aj odvážnejšej, čitateľnejšej a technicky dokonalejšej kresbe.

Tematicky kresliť na základe citových impulzov a citových vzťahov k blízkym osobám a obľúbeným miestam (moja mama, moji rodičia, súrodenci, starí rodičia, náš dom, moja obľúbená hračka alebo hra, môj kamarát, naša škola...)

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Vzhľadom na citové prežívanie tematicky kresliť (zážitky z rodinného života, z vychádzok, z výletu, z hier s kamarátmi, postupne aj z divadelného a filmového predstavenia, z počúvania obľúbených rozprávok - pokúsiť sa o ilustráciu rozprávky a pod.), alebo sa výtvarne vyjadriť bez konkrétneho tematického zamerania.

Na základe citovej motivácie a vlastného úsilia kresliť postupne dokonalejší grafický typ postavy človeka v určitej debovej súvislosti.

Kresliť postavu a postupne zobrazovať niektoré dôležité detaily (ruky, detaily hlavy, tváre, krku, tela).

Kresbou naznačiť charakteristické črty postavy (mama, otec, dieťa, princezná a pod.).

Znázorniť charakteristické črty postavy (dospelý človek, dieťa, babička, dedko, ježibaba, vodník a pod.).

V kresbe naznačiť prostredie, v ktorom sa odohráva dej (slnko, stromy, dom).

V kresbe naznačiť postavy v konkrétnom prostredí (doma, v lese, v záhrade, v aute a pod.).

V kresbe zobrazit' postavy v určitom prostredí a situáciu typickú pre toto prostredie (deti hrajú futbal na ihrisku, mama v kuchyni varí, otec v aute šoféruje, ľudia sedia v kine a pod.).

V kresbe zobrazovať postavy (spravidla seba a blízke osoby) a intuitívne výtvarne vyjadriť svoj vzťah k týmto postavám. Postupne slovne vysvetľovať vzťahy medzi zobrazenými postavami.

Kresbou naznačiť vzájomné vzťahy medzi zobrazenými postavami (mama a dieťa sa držia za ruky, deti sa hrajú a pod.)

Znázorniť vzájomné vzťahy postáv a súvislosť medzi postavami a ich spoločnou činnosťou (postavy patria k sebe, sedia okolo stola, hádžu si loptu a pod.)

V kresbe naznačiť konanie a činnosť postáv a ich pohyb (otec trhá ovocie, mama ide so mnou nakupovať, mama polieva kvety; alebo dieťa beží, lezie, bicykluje sa a pod.).

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
		<p>Pokúsiť sa kresbou charakterizovať určité duševné pochody postáv (smiech – mama sa smeje, hnev – mračí sa; plač – kamarát plače a pod.).</p>
<p>Jednoducho znázorňovať dopravné prostriedky (auto, vlak, lietadlo).</p>	<p>Znázorňovať rôzne druhy dopravných prostriedkov (napr. rôzne druhy moderných osobných áut, autobus, motorka, terénne vozidlá, rôzne druhy nákladných áut, požiarnické a policajné auto, sanitka, vlak, lietadlo, raketa, loď) a známych strojov (žeriav, vyklápač a pod.).</p>	<p>Na základe zážitkov, predstáv a pozorovania (priameho i sprostredkovaného) znázorňovať rôzne druhy skutočných (i fiktívnych) dopravných prostriedkov s naznačením ich funkcie.</p>
<p>Postupne prejavovať schopnosť výtvarne vystihnúť grafický typ zvieratá v dejovej súvislosti.</p>		
<p>Zobraziť dej, v ktorom vystupujú zvieratá (na základe zážitkov, rozprávok, pozorovania a pod.).</p>	<p>Kresbou znázorniť typické znaky zvieracej figúry.</p>	<p>Znázorniť typické znaky zvieracej figúry v rôznych polohách a v pohybe.</p>
<p>Postupne v kresbách zobrazovať predstavy vyvolané čítaním rozprávky, v ktorej vystupujú rozprávkové (fiktívne) bytosti (škriatkovia, lesné víly, strigy, draci, vodníci a pod.).</p>		
		<p>Výtvarne vyjadriť postupnosť deja skutočných i rozprávkových príbehov (činnosť vhodná na skupinovú prácu). S vecným záujmom a citom pre plochu zobraziť členitejšie a zložitejšie dejové situácie, postavy a veci nakresliť</p>

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

v priestore a objeme, napr. kresliť dejovo bohaté námety vzhľadom na zážitky, úroveň a rozsah poznania (prázdniny u starej mamy, dovolenka s rodičmi, návšteva v ZOO, škola v prírode, život pri rieke, Afrika, vesmír a pod.).

Výtvarné techniky a grafomotorika

Učiteľka pozorne sleduje a dôsledne upravuje držanie tela dieťaťa a sklon papiera pri kreslení na stole (pozor na ľavákov – sklon obrátený).

Deti si rozvíjajú koordináciu zraku a ruky, ktorá je potrebná na rozvíjanie grafických schopností detí v materskej škole, aj na prípravu na písanie v 1. ročníku základnej školy. V hudobnej a telesnej výchove (v hudobných a telovýchovných chvíľkach) sa dôsledne zaraďuje cvičenie jemnej motoriky (uvoľnenie paže, zápästia a ruky) v rytme riekaniek a hudby.

Kresliť veľkými grafickými pohybmi (ruka pracuje celým predlaktím, pohyb vzniká v ramennom kĺbe), napr. kresliť bez konkrétneho námetu tabuľovou kriedou namočenou v mlieku a pod. a experimentovať aj s iným grafickým materiálom, zanechávajúcim najprv širšiu grafickú stopu a postupne aj s materiálom, ktorý zanecháva užšiu stopu.

Spontánne kresliť na celej ploche veľkého formátu hrubším grafickým materiálom (kriedou, rudkou, voskovým pastelom) prehládnú znakovú kresbu.

Kresliť na rozlične veľké formáty plynulým a smelým grafickým pohybom hrubším i tenším grafickým materiálom.

Kresliť uvoľnenou rukou (bez kľčovitosti) plynulým a smelým grafickým pohybom rôznorodým grafickým materiálom – kriedou, uhl'om, voskovým pastelom, tenkou ceruzkou fix, ceruzkou, špajdl'ou namo-

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

čnou do tušu a pod. Kresliť na celej ploche veľkých i malých formátov, zodpovedajúcich zvolenému grafickému materiálu a téme.

Primerane používať tenkú ceruzku, špajdlu namočenú do tušu a pod. Pokresliť čitateľnými znakmi aj menšie formáty, kresliť na suchý, na navlhčený podklad (kriedou, špajdlou namočenou do tušu a pod.).

Prakticky uplatňovať zručnosť obratne kresliť: kriedou, uhl'om, rudkou, voskovým pastelom, tenkou ceruzkou fix, špajdlou a pod. Používať jednoduché grafické techniky, napr. kresliť na navlhčenú plochu alebo prstami rozotierať kresbu vytvorenú vhodným grafickým materiálom (suchým pastelom, kriedou, uhl'om a pod.), príp. iným veku primeraným grafickým materiálom podľa súčasných možností ponuky výtvarného materiálu na našom trhu a pod.

Používať správne držanie hrubého grafického materiálu; ľahké držanie ceruzky, špajdle a pod. v správnom sklone. Používať aj niektoré ďalšie grafické techniky: kresbu kriedou namočenou v mlieku, v cukrovej vode, a pod. Kresliť na navlhčený podklad špajdlou namočenou v tuši (kolorovať vodovými farbami, príp. kolorovať aj kresbu pastelom a pod.).

Graficky zaznamenávať motivovaný pohyb vychádzajúci z ramenného kĺbu – kývanie, mletie, húpanie, navíjanie a pod.

Graficky zaznamenávať pohyb vychádzajúci zo zápästia – vertikálne a horizontálne línie a slučky (cestičky, dážd', dym a ďalšie grafické cvičenia s adekvátnou motiváciou).

Graficky zaznamenávať pohyb dlane a prstov – oblúčiky obrátené hore a dolu, lomená línia, vlnovka, ležatá osmička, „fiktívne písmo“ (hra na písanie).

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Maľovanie

Pri maľovaní sa vyberajú také témy, pri ktorých sa uplatňuje farebná plocha, farebný kontrast a veľmi nezáleží na vecnom detaile. V tvorivom procese si deti utvárajú farebné technické návyky. Esteticky ladeným pozorovaním si rozvíjajú predstavy, všímajú si farby charakteristické pre určité predmety alebo javy a súlad farieb v prírode.

Experimentovať s vlastnosťami farieb a ich možnosťami, sledovať tvorenie nových odtieňov, vznik novej farby – pozorovať prelínanie farieb nakvapkaných do pohára čistej vody.

Pracovať prstovou farbou, napr. tvoriť odtlačky dlane, chodidla, prstov a pod.; nanášať farbu prstom technikou kresby a pod. (zloženie farby musí rešpektovať zdravotné kritéria). Rozotierať farebnú škvrnu prstom alebo drievkom.

Rozotierať farebnú škvrnu prstom alebo drievkom, hľadať vo vzniknutom tvare podobu vecí. Odtlačiť farebné škvrny preložením papiera.

Zapúšťať farby do navlhčeného podkladu. Pierkom rozfukovať farebné škvrny (s možnosťou zdôrazniť dokreslením niektoré detaily).

Zapúšťať farbu do navlhčeného podkladu.

Zapúšťať farbu do navlhčeného podkladu, zložením papiera odtláčať farebné škvrny.

Hľadať vo vzniknutom tvare podobu vecí.

Pokryť celú plochu rozmanitými farbami, kladenými vedľa seba – bez nároku znázorniť konkrétny obsah.

Maľovať poležiačky i pokrľačiačky na zemi, postojáčky pri stole.

Maľovať postojáčky pri maliarskych stojanoch a pri tabuli.

Maľovať aj posediačky pri stoloch (akvarelovými farbami na menšie formáty).

Postupne používať techniku maľby (s podporou a pomocou dospelých), prechádzať od používania kresby štetcom k plošnému nanášaniu farieb (od techniky kresby v maľovaní k

Pracovať so širšou farebnou paletou, s farbami základnými, podvojnými, plošne nanášať farbu.

Premaľovať farbu, ak sa zvolený tón nezhoduje s predstavou o veci (používať farby s krycími vlastnosťami podľa súčasnej ponuky farieb na našom trhu).

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
technike maľby).		
Maľovať štetcom bohato nasýteným farbou a maľovať hustými farbami jasných tónov. Pracovať s veľkými plochými i guľatými maliarskymi štetcami, maľovať smelými ťahmi štetca na celej ploche papiera.	Pokryť technicky dokonalejšou maľbou celú plochu papiera – používať veľké aj malé štetce. Na základe motivácie postupne farebne vymaľovávať aj pozadie.	Používať zložitejšiu techniku maľby, premyslene a s citom pre plochu rozvrhnúť dej a podľa potreby si správne vybrať určitý druh štetca (hrubší štetec na nanášanie veľkých plôch, tenší na naznačenie detailov a pod.). Postupne vymaľovávať vo väčšine prác pozadie.
Maľovať témy vyplývajúce z citových vzťahov k svojim najbližším osobám a miestam (moja mama, môj otec, môj brat, náš dom, dom starých rodičov a pod.).		
Maľovať témy vyvolané citovými zážitkami (zážitky z rodiny, z výletov, z divadla, z literatúry – napr. rozprávky, príbehy a pod.).		
Postupne znázorňovať postavu človeka aj technikou maľby.	Pri maľovaní postavy naznačiť základné detaily a pokúsiť sa naznačiť aj jej charakteristické črty.	Maľbou vyjadriť charakteristické črty postavy, vzájomné vzťahy konajúcich osôb, charakteristiku duševného stavu, naznačiť pohyb i profil.
Postupne maľovať aj zvieraciu figúru.	Maľovať figúry zvierat (domácich, lesných, vtákov, exotických zvierat a pod.) a naznačiť typické znaky zvieracej figúry.	Maľovať figúry zvierat (v dejovej súvislosti), zobraziť typické znaky zvieracej figúry, profil a pohyb.
Naznačiť prostredie, v ktorom sa nachádzajú veci, ľudia a zvieratá.	Technikou maľby znázorniť prostredie, v ktorom sa odohráva dej.	Detailnejšie zobraziť prostredie, v ktorom sa odohráva dej a vymaľovať pozadie.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Prostredníctvom maľovania vyjadriť svoj vzťah k prírode (les, lúka, záhrada a pod.).</p>	<p>Maľovať námety z prírody (jesenná záhrada, rozkvitnutá lúka).</p> <p>Technikou maľby zobrazovať celistvé situácie a deje, farebnú skladbu voliť tak, aby charakterizovala určitú atmosféru a náladu (nočnú krajinu, jesennú krajinu, búrku, dážď, metelicu, hviezdnu oblohu alebo tancujúce snehové vločky, šantivé vrabce, radosť z darčeka, a pod.).</p>	
		<p>Bez zobrazenia konkrétneho námetu výtvarne vyjadriť adekvátnymi výrazovými prostriedkami svoje aktuálne citové rozpoloženie ako aj pocity, ktoré vyvoláva estetický zážitok, napr. počúvanie hudby; vnímanie výtvarného diela (obraz, ilustrácia a pod.); zážitky spojené s pozorovaním zaujímavej kultúrno-historickej architektúry (hrad, zrúcanina hradu, zámok, kaštieľ a pod.).</p>
<p>Primerane používať farbu, maľovať štetcom hustou sýtou farbou. Vypĺňať plochu medzi líniami maľby.</p>	<p>Nanášať farbu, presvedčiť sa o jej krycích schopnostiach a spontánne ich využívať.</p>	<p>Premyslene uplatňovať krycie vlastnosti farieb.</p>
<p>Nanášať farbu na plochu bez predutvorenia obrysu vecí a postáv.</p>	<p>Postupne vymaľovávať pozadie výtvarných prác a farbu na pozadie vyberať na základe svojho vzťahu k farbám.</p>	<p>Rozvinúť dej po celej ploche, bežného vhodnú farbu podľa charakteru maľby. V maľbe uplatňovať svoj vzťah k farbe. Vyberať farby, ktoré sú adekvátne vzhľadom na rozvíjajúce sa vizuálne schopnosti charakteristické pre jednot-</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
livosti i určité dejové situácie.		
<p>Pomáhať pri príprave materiálu a pri upratovaní po maľovaní. Rozmiešať farby, pripraviť štetec, čistú vodu, handričky, utrieť stoly (s pomocou učiteľky), vyprať handričky. Dôkladne umyť štetec v čistej vode pred použitím novej farby, otrieť ho o nádobu a potom do handričky a udržiavať farby čisté.</p>		
<p><i>Modelovanie</i> Deti si rozvíjajú priestorovú predstavivosť a hmatový zmysel. Modelujú vo vlhkom piesku, utvárajú obrysy a reliéfy rôznych predmetov, postáv ľudí a zvierat, ktoré dopĺňajú a zdobia prírodnými materiálmi. Postupne si utvárajú základné zručnosti a návyky. V práci s hlinou sa využívajú jej terapeutické účinky.</p>		
<p>Skúmať vlastnosti a tvárne možnosti modelovacej hliny.</p>		
<p>Modelovať podľa fantázie a predstáv, spontánne, s radosťou a hravo experimentovať s tvárnym materiálom, stláčať ho, trhať, miesiť, spájať, hľbiť, vytáľovať a pod. – bez konkrétneho zámeru.</p>	<p>Používať elementárne pracovné zručnosti, stláčať, miesiť, váľať, deliť na časti a pod. modelovaciú hmotu.</p>	<p>Spracovať väčší kus modelovacej hmoty, stláčať, miesiť, váľať a pod., používať špachtľu. Uplatňovať vlastnú predstavu o tvare.</p>
<p>Modelovať guľu medzi dlaňami krúživým pohybom rúk.</p>	<p>Modelovať guľu medzi dlaňami a medzi dlaňou a podložkou krúživým pohybom rúk.</p>	<p>Samostatne a technicky správne modelovať guľu medzi dlaňami a medzi dlaňou a podložkou. Navlhčenými prstami vyhladiť nerovnosti gule.</p>
<p>Váľať valček medzi dlaňami a medzi dlaňou a podložkou priamymi pohybmi rúk.</p>	<p>Spracovať valček rovnomenným tlakom rúk.</p>	<p>Spracovať hrubší alebo tenší valček rovnomerným tlakom ruky. Uplatňovať schopnosť kontrolovať a opravovať svoj výtvor. Využívať nerovno-</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Postupne uplatňovať schopnosť splošťovať guľu. Ohýbať okraje placky, vytvárať jednoduché predmety (misky, taniere, košíčky a pod.).</p>	<p>Splošťovať guľu primeraným tlakom dlane. Prstami ohýbať a vyťahovať okraje placky, jednoduché predmety začleňovať do dejových súvislostí (tanier s jablkami, miska s vajcami atď.).</p>	<p>merný tlak ruky na vyvážanie kužeľa.</p> <p>Zo sploštenej gule vytvoriť placku a upraviť jej tvar. Správne ohýbať a vyťahovať okraje placky, uhladením navlhčenými prstami upravovať tvar vzniknutého predmetu, zdobiť ho vrypom alebo naň prilepiť drobné detaily (tvoriť jednoduché úžitkové alebo dekoračné predmety, misky, hrnčeky, vázy a pod.).</p>
<p>Pri modelovaní predmetu hľbiť základný tvar, napr. guľu a vtlačať palce do vnútra tejto gule (miska, hniezdo a pod.).</p>	<p>Vyhĺbenú guľu vyťahovať prstami (miska, hniezdo, hrnček, váza a pod.).</p>	<p>Vyťahovať vyhĺbenú guľu prstami oproti palcom. Otáčať podložku, vyhladiť povrch navlhčenými prstami a tak upraviť tvar vzniknutého predmetu. Zdobiť predmety vrypom alebo prilepením detailov.</p>
<p>Modelovať vyťahovaním z jedného kusa hlíny (stopka jablka, koreň reďkovky a pod.).</p>	<p>Vyťahovať drobné detaily z jedného kusa hlíny (krídla vtáka, zobák, pichliače ježka...).</p>	<p>Vyťahovať drobné detaily vymodelovaných predmetov alebo postáv, prstami sformovať tvar, navlhčenými prstami vyhladiť povrch.</p>
<p>Modelovať technikou konštruovania, zlepovať jednotlivé časti a spoje dôkladne spevniť navlhčenými prstami.</p>		
<p>Na základe motivácie vymodelovať zvieraciu figúru a naznačiť jej charakteristický tvar (mačka, pes, had, myš</p>	<p>Vymodelovať zvieraciu figúru, vystihnúť tvar tela a jeho typické znaky.</p>	<p>Detailnejšie vymodelovať zvieraciu figúru a naznačiť jej pohyb. Figúru zviazať a začleniť do dejovej súvislosti.</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
a pod.).		
Postupne sa pokúsiť pri modelovaní vystihnúť trojrozmernosť.		Vystihnúť trojrozmernosť.
Postupne sa pokúsiť vymodelovať postavu (v ležiacej polohe).	Vymodelovať postavu ležiacu alebo sediacu s dôležitými detailmi, naznačiť ich vrypom, vyťahovaním alebo prilpením.	Zložitejšie a detailnejšie vymodelovať postavu a jej charakter.
	Zdôrazniť trojrozmernosť ľudského tela.	Zdôrazniť trojrozmernosť ľudského tela, model pozorovať zo všetkých strán (otáčaním podložky).
	Modelovať postavu v rôznych polohách a v pohybe. Začleňovať postavu do určitej debovej situácie.	Vymodelovať zložitejšiu dejovú situáciu, v ktorej sú veci, postavy a zvieracie figúry, napr. uplatňovať skupinovú prácu, príp. zapojiť celú triedu do jedného veľkého priestorového trojrozmerného výtvoru (kvočka a kuriatka, dvor u babičky, ZOO, hračkárstvo, hrajúce sa deti a pod.). Modelovať stláčaním z dlhého rovnomerného valčeka (tvarovať šperky, rôzne nádoby a dekoratívne predmety).
Vytvoriť reliéf odtláčaním predmetov rôzneho profilu na upravený hlinený plát.	Utvárať reliéf odtláčaním predmetov rôzneho profilu alebo kladením valčekov a iných vymodelovaných tvarov na uhladenú plochu hlíny – ozdobiť vrypom.	Utvárať reliéf pridávaním a odoberaním hmoty na hlinený plát.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Postupne čo najsprávnejšie používať modelovaciú hlinu, napr. naznačiť objem, dôležité detaily a pod.	Postupne dôkladne spracovávať (miesiť) modelovaciú hlinu so zámerom uplatniť jej vlastnosti a možnosti na naznačenie trojrozmernosti.	Vzhľadom na vlastné skúsenosti si postupne uvedomovať, že základom úspešnej práce je dôkladne spracovaný tvar gule. Premyslene používať špachtľu a podložku, ktorá plní funkciu hrnčiarkeho kruhu. Pri opracovávaní modelu z rôznych strán otáčať touto podložkou a navlhčenými prstami dôkladne opracovať povrch modelu.
Kúskom hliny zbierať aj drobné čiastočky.	Udržiavať čistotu svojho okolia (pracovať s vyhrnutými rukávmi, používať misku s vodou na navlhčenie prstov pri uhládzaní spojov a povrchu modelu).	Samostatne udržiavať čistotu svojho okolia.
<p><i>Plošné a priestorové utváranie, zostrojovanie a konštruovanie</i></p> <p>V tomto druhu výtvarnej činnosti sa uplatňuje trojrozmerné videnie skutočnosti. Deti sa v plošnom a priestorovom utváraní a konštruovaní opierajú o získané praktické poznatky a osvojené pracovné a technické zručnosti, ktoré nadobudli prostredníctvom pracovnej výchovy. Vo výtvarnej činnosti sa však tieto zručnosti a poznatky posúvajú do vyššej kvalitatívnej dimenzie. Zážitky a predstavy, zhmotnené do plošného a priestorového utvárania a konštruovania dostávajú novú estetickú podobu. Technická stránka výtvaru sa organicky spája s jeho estetickým vyjadrením, napr. rozvíjajúci sa cit pre statiku a konštrukciu so zmyslom pre krásu, s citom pre výber a kombináciu materiálov, farebné a priestorové cítenie. Tieto činnosti deti uspokojujú, robia ich s radosťou a so zánietením. Je to priestor najmä pre deti, ktoré majú psychické zábrany výtvarne sa vyjadrovať v iných činnostiach, najmä pri kreslení a maľovaní (venuje sa im preto vo výchovno-vzdelávacom pôsobení na dieťa náležitá pozornosť).</p>		
Prejavovať citlivosť k prírodným materiálom.		

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Na základe motivácie rôzne zoskupovať, klásť a usporadúvať vedľa seba prírodné a syntetické materiály (semena, plody, listy, kamienky, gombíky, patentky, kancelárske spinky, zatváracie špendlíky, krúžky a pod.).</p>	<p>Postupne uplatňovať zmysel pre rytmus, pravidelne striedať rôzne prírodné a syntetické materiály podľa tvaru a farieb, vytvárať z nich zaujímavé obrazce a vzory.</p>	<p>Vytvárať obrisy rôznych obrazcov a ich plochu vyplniť zoskupovaním alebo usporiadaním materiálov do určitých vzorcov (prírodné a syntetické materiály).</p>
<p>Hľadať krásu v prírodných materiáloch (pri pobyte vonku).</p>	<p>Objavovať krásu v prírodných materiáloch, porovnávať a zhromažďovať ich na výtvarné využitie.</p>	<p>Nachádzať krásu prírodných materiálov a podobnosť prírodných a iných materiálov so skutočnými predmetmi alebo ich časťami; používať tieto materiály na výtvarné spracovanie.</p>
<p>Prírodný a iný materiál dopĺňať výtvarným zásahom (kresbou, maľbou, pripojením detailov a pod.).</p>		
<p>Pozerať sa na obyčajné veci, hľadať v nich estetickú hodnotu a objavovať možnosti ich estetického stvárnenia (napr. drevené odrezky, zvyšky stavebníc, drôtičky, špagáty, obaly z plastov a pod.).</p>		
<p>Hravo experimentovať s nazbieraným materiálom, poznávať a skúmať jeho vlastnosti a používať ho aj v iných súvislostiach (v tvorivých a konštruktívnych hrách).</p>	<p>Cítlivo kombinovať rôznorodý materiál, vytvárať zložitejšie kompozičné celky, (modely, konštrukcie na základe fantazijných predstáv – lode, lietadlá, ponorky, rakety a pod.).</p>	
<p>Vytvárať jednoduché priestorové stavby (z piesku, snehu a pod.).</p>	<p>Pri vytváraní priestorových foriem využívať spojenie rôznych materiálov s uplatnením estetických kritérií (napr. piesok, hlina, ihličie, vetvičky, kamienky, kôra zo stromov, plody a pod.).</p>	

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Používať rôzne druhy papiera vo výtvarnom spracovaní (napr. noviny, časopisy, plagáty a pod.).</p>		<p>Na základe hodnotenia využiteľnosti konkrétneho druhu papiera ho používať na utváranie zaujímavých kompozícií (plošných foriem), napr. výstrižky papiera ukladať a zoskupovať do tvaru a podoby ľudí a zvierat a pod., nalepovať ich do koláže.</p>
<p>Krčiť, prekladať, skladať a tvarovať podľa fantázie papier do určitej podoby (vytvárať vejáre, veterničky, ale aj drakov, karnevalové masky a bábky a pod.).</p>		
	<p>Výtvarnými a pracovnými technikami dotvárať hotové škatule – pomaľovať, polepiť, pridať potrebné detaily (domy, dopravné prostriedky ale aj roboty, kozmické lode a pod.).</p>	<p>Papierové škatule (z mäkkého alebo stredne tvrdého kartónu) dotvárať náročnejšími výtvarnými a pracovnými technikami – pomaľovať, polepiť farebným papierom; pripojiť a nastrihovať potrebné detaily (bábky, osoby a zvieratá, dopravné prostriedky, domy) a postupne zostrojovať kombináciou s rôznymi odpadovými materiálmi zložitejšie priestorové formy (maketa sídliska, lunapark a pod.). V technickej stránke spracovania uplatňovať pravidlo pevnej základne.</p>

Výchova zmyslu pre životné prostredie a výtvarné umenie

Vnímať krásu kvetov v záhradách a vo voľnej prírode (všetkými zmyslami), ale aj krásu kvetov ako estetickéj súčasti interiéru, ich tvar, farby a vôňu (nechať sa až fascinovať ich krásou).

Upravovať kvety do váz. Vnímať pestrosť farieb, tvarov a vône jednotlivých

Samostatne upravovať kvety do vázy. Uplatňovať pozorovacie schopnosti vo

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
	kvetov, príp. hovoriť o asociáciách spojených s týmito vnemami.	vnímaní pôvabu a rozmanitosti drobných detailov kvetov (tvar a farebné odtiene okvetných lístkov, svetlejšie bodky alebo čiariočky na kvetoch, kresba listov a pod.).
Vnímať a nadchýňať sa krásou prírody (pozorovať rozkvitnutú lúku, záhradu, park, les, skaly, hory a pod.).		
Citlivo vnímať zaujímavé momenty v prírode (let vtákov, včiel, motýľov, lienka na kvete, ich sfarbenie a pod.).	Vyhladávať zaujímavé pohľady na prírodné scenérie v okolí a vnímať ich krásu a čaro (rieka v údolí, lesný potôčik, horské a skalné útvary, rozkvitnutý sad, cesta a pod.), aj ich jedinečnosť (pasúce sa ovce na našom kopci za dedinou, náš borovicový les, chodník k našej lesnej studničke, náš park so starými lipami a pod.).	
Postupne vnímať predmety v prírode vplyvom počasia (spôsobené dažďom, snehom a pod.).	Citlivo a esteticky vnímať zaujímavé javy v prírode spôsobené zmenami počasia (pozorovať východ a západ slnka alebo slnko vychádzajúce z oblakov, tvar oblakov a ich pohyb, dúhu, farbu oblohy a pod.).	Počas dňa a pri premenách vplyvom počasia vnímať a esteticky hodnotiť prírodné prostredie (pozorovať sfarbenie oblohy pri východe a západe slnka, prenikaní slnečných lúčov cez oblaky, zaujímavé zoskupenie oblakov, zrkadliacu sa vodnú hladinu rybníka, odraz slnečných lúčov od vlniacej sa vodnej hladiny rieky, vnímať atmosféru krajiny pred búrkou, farbu oblohy pred dažďom a metelicou, pozorovať tvar snehových vločiek, trblietajúcu sa snehovú plochu a pod.).
Citlivo vnímať krásu premien v prírode vplyvom ročných období.		Vo výpovediach o svojich dojmach z pozorovania krás prírody (v materskej škole i v rodine), postupne uplatňovať

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
estetické hodnotenie.		
Utvárať u detí základy estetického záujmu a hodnotiaceho vzťahu k úžitkovým predmetom, k životnému prostrediu a k umeleckej tvorbe. Učiť deti pozorovať obyčajné veci okolo seba a nachádzať v nich zaujímavé a prítlačivé črty.		
Objavovať krásu v obyčajných veciach, úžitkové vlastnosti predmetov (farby, tvaru, veľkosti) a ich umiestnenia v prostredí (keramická váza s kvetmi na stole s obrusom, krčah s uchom, vianočný svietnik, prútený košík a pod.).		Nachádzať farebné kombinácie, súlad tvarov, užitočnosť a pôvab vecí.
So záujmom pozorovať knižné ilustrácie od rozličných autorov.	Postupne sa orientovať v obsahu knižnej ilustrácie.	Zamýšľať sa a porovnávať ilustrácie od rozličných autorov. Citlivo vnímať a hodnotiť knižné ilustrácie, ich obsah a formu (čo sa znázorňuje a akými prostriedkami). Hľadať charakteristické znaky umelcovho výrazu.
Citlivo vnímať a pozorovať v okolí umelecké diela – obrazy, sochy, umelecké predmety.	Citlivo vnímať a pozorovať krásu umeleckých diel v okolí a postupne ich hodnotiť (čo znázorňujú a akými prostriedkami boli vytvorené – obrazy, sochy, umelecké predmety v životnom prostredí všeobecne).	Pokúsiť sa jednoducho hodnotiť umelecké diela.
Postupne vnímať výtvarnú stránku hračiek, bábkového divadla a filmu.		
Vnímať architektúru známych a zaujímavých budov (divadlo, obchodný dom, kostol, staré domy a pod.).	Citlivo vnímať architektúru a pozorovať architektonické riešenie budov v súvislosti s ich účelom (napr. škola, múzeum, divadlo, kostol, zámok, galéria,	Pri vnímaní krásy architektúry postupne hodnotiť architektonické riešenie významných budov, najmä historických. Zo zmyslom pre celok a detaily vnímať

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

radnica a pod.).

ozdobnosť starej a účelnú jednoduchosť
modernej architektúry.

Objavovať zaujímavé a fascinujúce pohľady na architektonické celky, pozorovať ich s určitým odstupom (historické budovy, námestie a pod.), alebo pozorovať z diaľky celé mesto a dedinu, ako sa javia pri premenách vplyvom počasia a ročných období, príp. pri rozdielnom dopade svetla (zasnežené, s pestrofarebnou zeleňou na jeseň, zaliate slnečným jasom, s mrakmi klesajúcimi na strechy a pod.).

Postupne nachádzať a uvedomovať si mnoho podôb tej istej budovy alebo architektonického celku, napr. ako sa javí kostol alebo divadlo pri pozorovaní z rôznych uhlov pohľadu alebo rôznych vzdialeností, pri rozdielnom dopade svetla a pod.

Literárna výchova

Vo vývine dieťaťa má kniha významné výchovné poslanie. Vstupuje do jeho života v predškolskom veku a sprevádza ho cez všetky vývinové obdobia až po dospelosť. Ovplyvňuje psychický vývin i estetické vnímanie a cítenie dieťaťa, celostne kultivuje jeho prejavy. Zo začiatku sa s ňou dieťa stretáva ako poslucháč, no už tu sa začína výchova budúceho vnímavého čitateľa. Kniha je významným činiteľom socializácie dieťaťa, jeho kultúrneho a etického správania.

Predškolské obdobie je považované za mimoriadne efektívne z hľadiska rozvoja emocionálneho, intelektuálneho i jazykového. Vzťah dieťaťa k umeniu je prirodzený, vyplýva zo všeobecného zamerania psychiky, ktorá je daná potrebami činnostných, citových a predstavových aktivít. Etika, ktorá sa v dieťati podnietila dobrou knižkou, zostáva konštantným základom jeho ďalšieho života. Týmito faktormi je pochopiteľne určovaný aj vzťah dieťaťa ku knihe.

Dieťa hľadá analógie pre svoje správanie a pre vytváranie medziľudských vzťahov. Usiluje sa nájsť vzor, s ktorým by sa mohlo identifikovať, a ktorý by svojím postojom k svetu a správaním napomohlo dieťaťu pri riešení problémov. Tieto problémy sú pre dieťa aj napriek svojej jednoduchosti veľmi zložité. Pretože dieťa živý vzor k priamej nápodobe vo svojom najbližšom okolí často nenachádza, preberá túto úlohu umelecké dielo.

Hlavným cieľom a poslaním literárnej výchovy je kultivovať estetický prejav dieťaťa, utvárať trvalý pozitívny vzťah ku knihe, k literárnemu a dramatickému umeniu.

Literatúre sa utvára také miesto v živote dieťaťa predškolského veku, aby sa mohla primerane zúčastňovať na jeho vývine a výchove. V literárnej výchove sa súčasne uplatňujú dva zretele: výchova literatúrou a výchova k literatúre. Pri výchove literatúrou výrazne vystupuje do popredia vzťah knihy k ostatným výchovným zložkám. Kniha prispieva k rozvoju vyjadrovacích schopností dieťaťa, obohacuje poznanie, pomáha dieťaťu chápať základné princípy mravnosti, rozvíja jeho citový život. Úlohou výchovy k literatúre je kultivovať detské citové a estetické vnímanie, inšpirovať deti k estetickým činnostiam, utvárať záujem o literatúru a vzťah k slovesnému a ilustračnému umeniu. Deti sa postupne oboznamujú so základnými literárnymi žánrami prostredníctvom činností navodených knihou a literárnou výchovou.

Vzťah dieťaťa predškolského veku k slovesnému umeniu nevzniká celkom spontánne, treba ho cieľavedome utvárať. Zároveň treba pri postupnom oboznamovaní s literárnymi textami poskytnúť deťom možnosti hodnotných zážitkov. Pri pestovaní záujmu detí o literatúru má učiteľka texty, ktoré deťom sprostredkúva, dobre poznať, prácu nimi si starostlivo premyslieť, text sa naučiť výrazne a citlivo reprodukovať. V ďalšej práci s knihou by mala s deťmi objavovať krásu slova, krásu ilustrácie, hodnotiť konanie postáv, vyjadrovať ich charakteristiku prostredníctvom dramatizácie a pod.

Súčasťou literárnej výchovy je dramatická výchova, zacielená na rozvoj tvorivej aktivity. Staví na prežívaní dieťaťa, podporuje obrazotvornosť a fantáziu, vyjadrovacie, pohybové a výtvarné schopnosti. Rozvíja pohybový, dramatický, hudobno-dramatický a iný tvorivý estetický prejav. Uplatňujú sa v nej dve hľadiská: oboznamovanie detí s dramatickým umením a vlastné dramatické vyjadrovanie zážitkov a predstáv detí.

Deti sa s dramatickým umením oboznamujú prostredníctvom bábkového divadla, filmu, televíznych a rozhlasových programov. Každá z uvedených foriem má svoje osobitosti, ktoré učiteľka využíva vo výchovno-vzdelávacom pôsobení. Prostredníctvom týchto foriem deti poznávajú rozličné prístupy k realizácii literárnej predlohy, poznávajú spôsob jej umeleckého stvárnenia. Popri estetickú funkciu sa tu uplatňuje aj didaktická funkcia. Bábkové

divadlo, film, televízia a rozhlas sa bezprostredne zúčastňujú na plnení úloh v estetickej oblasti a citelne zasahujú najmä do prosociálnej a rozumovej výchovy detí.

Bábkové divadlo je najvhodnejším prostriedkom ako priblížiť deťom predškolského veku dramatické umenie v elementárnej podobe.

Materská škola zvyčajne nemôže vo svojich prevádzkových podmienkach, pri svojom technickom vybavení a pri hereckých schopnostiach učiteliek nahradiť profesionálne divadlo. Učiteľky si však uvedomujú význam bábkového divadla a majú sa usilovať čo najviac ho využívať aspoň v improvizovaných predstaveniach.

Prednosťou improvizovaného divadla v materskej škole je predovšetkým stály divácky kolektív, ktorý učiteľky dobre poznajú, a teda majú možnosť uvážlivejšie vyberať preň hry či predlohy na dramatické spracovanie. Učiteľka býva najčastejšie sama dramaturgom, výtvarníkom, režisérom, interpretom a môže teda výber aj realizáciu bábkového predstavenia najviac ovplyvniť. Improvizovaná scéna ponúka priamy kontakt javiska s hľadiskom, ktorý umožňuje reagovať na aktuálne situácie a na potreby materskej školy, triedy a jednotlivých detí.

Okrem bábkového divadla učiteľka cieľavedome a premyslene využíva bábkky aj pri rozličných denných činnostiach. Bábka sa tak stáva deťom priateľom, môže ich povzbudiť, poradiť im, niekedy ich však privedie aj k zamysleniu o potrebe zmeny svojho správania. Deti sa oboznamujú s elementárnou podobou dramatického útvaru a pripravujú sa na úlohu diváka v bábkovom divadle. Ak to podmienky dovoľia, treba deťom umožniť návštevu profesionálneho bábkového divadla.

Obsah literárnej výchovy je rozpracovaný do týchto tematických celkov:

- poézia (riekanky, vyčítanky, poézia lyrická a epická);
- próza (rozprávky, rozprávky o zvieratách – bájky, poviedky s detským hrdinom, práca s umelecko-náučnou literatúrou);
- dramatické umenie;
- dramatické vyjadrovanie predstáv.

OBSAH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Veková skupina:

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Poézia – riekanky a vyčítanky

Citlivo vnímať folklórne riekanky a vyčítanky. Radostne prežívať počúvanie riekaniek a básní.

Riekanky prednášať s vytlieskavaním rytmu.

Prednášať riekanky spolu s učiteľkou a ostatnými deťmi.

Schopnosť zapamätať si text riekaniek a postupne ich prednášať so správnou výslovnosťou.

Prednes riekaniek spájať s pohybom, príp. s hudobno-dramatickým alebo iným tvorivým estetickým prejavom a vyjadriť tak pocity a náladu konkrétnej riekanky.

Spontánne uplatňovať riekanky v hrách (napr. v dramatických etudách) ako aj v rôznych okamihoch a prirodzených situáciách (na základe citových pohnútok), napr. rozkvitnutá fialka v záhrade vyvoláva potrebu prednášať o nej a pod.

Postupne uplatňovať cit pre rytmus a v krátkych literárnych útvaroch intuitívne sluchom rozoznávať rýmy a slová, ktoré sa rýmujú (aj nezmyselné slová), napr. „aka fuka...“, encebence...; ťapi- ťapi- ťapušky – na hrušky... apod. V hrách so slovami rýmovať nezmyselné slová alebo slová, ktoré významovo nesúvisia, napr. strašiak – prašiak...; sveter – meter – Peter... a pod.

Pokúšať sa tvoriť vlastné rýmy a postupne v hrách so slovami uplatňovať aj cit pre zvukovú a významovú stránku slov.

Postupne si v pamäti vybaviť riekanku, napr. podľa prvého verša, ilustrácie, rýmovaných slov a pod.

Čo najsamostatnejšie tvoriť literárne hádanky, napr. dopĺňovaním, pokračovaním alebo kombinovaním známych veršov a pod. (napr. Maľovaná abeceda: kto „v škole nesedel, abecedu nevedel?“ –

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

„Adam“; pokračovať v prednese riekanky podľa začiatočného verša „čučoriedky, černice...“ a pod.).

Poézia – lyrická a epická

Citlivo a so záujmom počúvať ľudové, klasické a moderné verše.

Sústredene si vypočuť básne a citlivo reagovať na obsah básne (v neverbálnej rovine), napr. tešiť sa, smútiť, upokojiť sa a pod.

Citlivo vnímať krátke básne na rôzne témy, ktoré vyjadrujú pozitívne citové vzťahy, napr. k ľuďom, zvieratám, prírode alebo veciam a pod.

Rozoznať tému konkrétnej básne, napr. o matke, deťoch, slnku, kvetoch, zvieratách, obľúbených hračkách... a pod.

Pri počúvaní uspávaniek si upevňovať svoj vlastný pocit istoty a bezpečia (na základe citového prežívania celkovej nálady a nehy uspávajúcich slov).

Spontánne uplatňovať uspávanky v tvorivých, dramatických alebo hudobno-dramatických hrách.

Intuitívne vycítiť v básniach jednoduché obrazné prirovnania a postrehnúť nové neznáme slová.

Citlivo vnímať krásu slova v básniach, postupne chápať jednoduché obrazné prirovnania a obohacovať si svoj slovník o nové slová. Postupne rozumiť aj vtipu a slovnej hre v súčasných básniach.

Počúvanie básní na určitú tému spájať s osobnými zážitkami z reálnych situácií v každodennom živote, napr. prvý sneh, prvé jarne kvety... a pod.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
		<p>Sústredene a citlivo vnímať pravidelné čítanie detskej literatúry (príp. radostne očakávať pokračovanie tohto čítania), napr. ľudových rozprávok, diel od jedného autora, na jednu tému, alebo novej knihy a pod. (v rôznych situáciách v priebehu dňa).</p>
<p>Postupne intuitívne vycítiť rozdiel medzi veršami a prózou.</p>		<p>Rozlišovať poéziu a prózu na konkrétnych textoch (ako príklady na porovnanie využiť aj prebásnené ľudové rozprávky), napr. rozlíšiť veršovanú Červenú Čiapocku od prozaickej.</p>
<p>Citlivo vnímať a postupne aj hádať jednoduché (vymýšľané) hádanky.</p>	<p>Postupne chápať obrazné prirovnania v hádankách a čo najsamostatnejšie ich hádať.</p>	<p>Čo najsamostatnejšie tvoriť hádanky, príp. vymýšľať aj rýmovaný text hádaniek.</p>
<p>Citlivo vnímať a prežívať prednes krátkych veršovaných rozprávok personifikovanými príbehmi.</p>	<p>Citlivo vnímať a prežívať prednes veršovanej rozprávky a na základe prežívania si utvoriť vzťah k hlavnej postave (napr. Zatúlané húsa; Medový hrnček... a pod.).</p>	
	<p>Prostredníctvom obsahu veršovanej rozprávky si obohatiť poznanie o nové súvislosti a javy (napr. Utopený mesiačik; Zvieratká na dvore a pod.).</p>	<p>Citlivo vnímať a prežívať zložitejšiu epickú veršovanú rozprávku a postupne si uvedomovať celkovú atmosféru tohto</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
diela i jeho častí.		
<p>Prirodzene predniesť krátku básneň.</p>	<p>Známu básneň uplatniť vo vhodnej situácii, v hre a iných činnostiach, na pobyte vonku, na slávnosti (alebo v iných okamihoch) a prirodzeným prednesom básne vyjadriť: napr. radostnú alebo clivú náladu; vrúcny vzťah k matke; obdiv k prírode a pod. Vyhľadať obľúbenú básneň v knižnici a v knihe, napr. podľa ilustrácií.</p>	<p>Jazykovo správne, prirodzene, výrazne, kultivovane a čo najsamostatnejšie prednášať veku primerané básne.</p>
<p>Próza - rozprávky Postupne rozoznávať základné rozprávkové postavy, napr. Janko a Marienka, Červená Čiapočka, zvieracie a iné postavy – kozliatka, vlk, medved', líška, Kohútik – hrabáčik, Mechúrik – Koščúrik, Pampúšik a pod.</p>	<p>Postupne lepšie spoznávať rozprávkové postavy v ľudových a autorských rozprávkach (Guľko Bombuľko, Janko Polienko, Dubkáčik a Budkáčik, Janček – Palček, Popoluška, Maruška a Holena... a pod.) a intuitívne vycítiť ich charakterové vlastnosti. Rozprávať voľne o svojich pocitoch, zážitkoch, dojmoch a predstavách vyvolaných rozprávkou (najprv s podporou a pomocou učiteľky).</p>	
<p>Na základe konania rozprávkových postáv v konkrétnych situáciách intuitívne vycítiť význam hodnotiacich slov, napr. poslušný – neposlušný, dobrý – zlý a pod. Pociťovať sympatie ku kladnej rozprávkovej postave.</p>	<p>Postupne jednoducho charakterizovať vlastnosti rozprávkových postáv vo vzťahu k celkovej náladе textu (kto bol veselý, kto smutný, kto sa bál, kto bol smelý – napr. Janko a Marienka v rozprávke o Medovníkovom domčeku a pod.).</p>	<p>Porovnávať kladné a záporné rozprávkové postavy, uvedomovať si rozdiely medzi nimi, charakterizovať ich životnú múdrosť v rozprávkach.</p>
<p>Citlivo vnímať a prežívať krátky text najprv ľudovej a neskôr aj autorskej rozprávky.</p>	<p>Citlivo vnímať a prežívať ľudovú i autorskú rozprávku.</p>	<p>Sústredene a citlivo vnímať a prežívať text ľudovej i autorskej rozprávky ako literárne dielo.</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>Rozprávať podľa obrázkov obsah textu a dramatizovať živé dialógy z obľúbených rozprávok (s podporou a pomocou učiteľky), napr. v triáde (trikrát) opakujúci sa rozprávkový refrén alebo určité krátke a zaujímavé repliky.</p>	<p>Reprodukovat' a dramatizovat' známy text obľúbenej ľudovej i autorskej rozprávky (s podporou a pomocou učiteľky).</p>	<p>Čo najsamostatnejšie reprodukovat' a dramatizovat' obľúbenú ľudovú i autorskú rozprávku, príbeh alebo iný literárny útvar, najmä prostredníctvom aktívnej slovnej zásoby.</p>
<p>Spontánne prežívať veselé texty.</p>	<p>Postupne rozumieť vtipu v ľudových i autorských rozprávkach a prenášať tento humor do bežného života, napr. humorom reagovať na určité situácie aj pri riešení rôznych malicherných sporov, príp. použiť humor na zmiernenie napätia, alebo na celkom obyčajné a prirodzené vyjadrenie radosti zo života a pod.</p>	
	<p>Intuitívne vycítiť v rozprávke vtip, hlúposť a ľstivosť a postupne ich spoľahlivo odlišovať.</p>	<p>Intuitívne chápať medziľudské vzťahy a mravné motívy konania postáv klasických rozprávok, napr. pohnútku pomáhať druhým, keď sú v núdzi, alebo obhajovať slabších a pod. Postupne si uvedomovať osobitosti jazyka klasických rozprávok, napr. „vstankaj chlapček“; „v ústach mala med, ale v srdci jed“ a pod. a pokúsiť sa mravne hodnotiť situácie v texte i na obrázkoch.</p>
<p>V rozmanitých tvorivých estetických aktivitách uplatňovať zážitky z počúvania rozprávok a prezerania ilustrácií v literárnych dielach a tú istú rozprávku vyjadriť rozličnými estetickými výrazovými prostriedkami, napr. namaľovať zážitok z rozprávky; napodobniť postavy z tejto</p>		

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
<p>rozprávky pohybom; vcítiť sa do konania postáv dramatickým stvárnením rozprávky (prostredníctvom využitia rôznych metód tvorivej dramatiky) a pod. Na základe prežívania, najmä dramatického stvárnenia rozprávok sa intuitívne mravne poučiť z fiktívnych rozprávkových situácií, v ktorých kladné postavy konajú v súlade s pozitívnymi všeľudskými hodnotami.</p>		
<p>Voľne sa rozprávať o obľúbených rozprávkach, rozprávkových seriáloch (napr. rozprávky na dobrú noc) a detských príbehoch vo filmovom alebo televíznom spracovaní.</p>		<p>Voľne reprodukovat' dej a besedovať o televíznych rozprávkových seriáloch (napr. na dobrú noc), alebo o iných televíznych a filmových rozprávkach a detských príbehoch a porovnávať postavy s tými, ktoré poznajú z kníh (ako predlohy k filmovému spracovaniu rozprávky). Výstižne opísať vlastnosti postáv a pokúsiť sa o mravné hodnotenie ich konania, napr. „páčilo, alebo nepáčilo sa mi, keď... „, a pod.</p>
<p>Čo najsamostatnejšie tvoriť voľné pokračovanie rozprávok, alebo detských príbehov a vymýšľať si ďalšie osudy rozprávkových postáv.</p>		
<p><i>Rozprávky o zvieratkách – bájky</i> Citlivo vnímať rozprávky o zvieratkách.</p>	<p>Citlivo vnímať rozprávky a príbehy o zvieratkách a prírode a na základe tohto citového prežívania si utvárať pozitívny vzťah k prírode. Postupne si všímať v týchto textoch vzťah ľudí k zvieratám a prírode (príp. literárno-estetické zážitky konfrontovať so zážitkami z prírody).</p>	
<p>Jednoducho dramatizovať rozprávky o zvieratkách (s podporou a pomocou</p>	<p>Voľne reprodukovat' a dramatizovat' rozprávku o zvieratkách s využitím</p>	<p>Samostatne reprodukovat' a dramatizovat' rozprávku o zvieratkách (s využitím rôz-</p>

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
učiteľky).	rôznych metód tvorivej dramatiky (s podporou a pomocou učiteľky).	nych metód tvorivej dramatiky) a prostredníctvom tohto dramatického stvárnenia sa vcítiť do situácie rozprávkových postáv.
Na základe citového prežívania rozprávok o zvieratách a konania postáv v týchto rozprávkach intuitívne rozlíšiť dobro a zlo.		Citlivo vnímať aj také rozprávky, ktoré sa nekončia šťastne (intuitívne pochopiť príčiny a následky).
Poznávať obrázkové seriály, rozprávať sa o jednotlivých obrázkoch.	Porozprávať jednoduchý príbeh podľa obrázkového seriálu (s pomocou učiteľky).	Samostatne porozprávať dej podľa obrázkového seriálu.
	Citlivo vnímať jednoduché bajky.	Citlivo vnímať bajky, najprv intuitívne pochopiť ich morálne ponaučenie (napr. aj na základe dramatického stvárnenia postáv) a postupne sa pokúsiť jednoducho mravne hodnotiť konanie postáv alebo zvierat v bajkách aj slovami. Postupne rozoznávať ustálené vlastnosti postáv v bajkách.
	Vyhľadať si podľa ilustrácií v knižnici známe rozprávky a bajky o zvieratách a postupne aj v knihe.	
<i>Poviedky s detským hrdinom</i> Citlivo vnímať krátke príbehy o deťoch z reálneho prostredia.		Citlivo vnímať čítanie na pokračovanie, rozpamätať sa na obsah predchádzajúceho príbehu.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Rozoznávať postavu (postavy) z príbehu, všímať si ich charakteristické vlastnosti.

Tvorivo dorozprávať začatý príbeh.
Rozprávať zaujímavo a živo.

Zapamätať si meno postavy z detského príbehu.

Citlivo vnímať príbehy o deťoch, na základe osobných sympatií si samostatne vybrať obľúbenú postavu a charakterizovať vlastnosti tejto postavy. Konfrontovať situácie z príbehu s osobnými skúsenosťami. Intuitívne rozoznávať kladné a záporné vlastnosti postáv z príbehov o deťoch.

Citlivo vnímať príbehy so školskou tematikou a utvárať si tak predstavu o školskom prostredí (nepriamo aj pozitívne očakávanie vstupu do ZŠ).

Umelecko-náučná literatúra

„Čítať“ beztextové leporello. Pri čítaní leporella s textom postupne chápať vzťah medzi textom a obrázkom. Čo najsamostatnejšie pomenovávať a jednoducho opísať osoby, zvieratá, veci, činnosti a dej na obrázkoch (na elementárnej úrovni), napr. kto je to? čo je to? čo robí? čo sa stalo? a pod.

Pozerať si obrázkové umelecko-náučné knihy a postupne sa v nich spoľahlivo orientovať.

Utvoriť si trvalý návyk so záujmom prezerať umelecko-náučnú literatúru (napr. detské časopisy a detské encyklopédie s rôznym tematickým zameraním a pod.), hľadať a objavovať v týchto

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
		<p>knihách (príp. detských časopisoch) poučenie a inšpiráciu k ďalšiemu rozširovaniu svojho vedomostného obzoru.</p>
<p>Postupne si utvárať predstavu o ilustráciách od rozličných autorov.</p>	<p>Voľne rozprávať o ilustráciách od rozličných autorov, napr. aké pocity a asociácie vyvolávajú, príp. jednoducho ich opisovať. Postupne intuitívne rozlišovať charakteristický výtvarný rukopis toho – ktorého ilustrátora.</p>	
	<p>Podľa ilustrácií si vyhľadať obľúbené rozprávkové knihy v knižnici a postupne aj jednotlivé rozprávky a detské príbehy.</p>	
<p>Dramatické umenie a dramatické vyjadrovanie predstáv (napr. metódami tvorivej dramatiky)</p>		
<p>Deti intenzívne prežívajú dramatické umenie a fiktívne dramatické situácie prijímajú vzhľadom na svoju emocionalitu a rozvinutú fantáziu takmer ako skutočné. Citlivo preto vnímajú bábky, ktoré sa pre ne stávajú sociálno-emocionálnym prostriedkom aktivizácie a motivácie k rôznym činnostiam a konkrétnym pozitívnym prejavom správania sa. Bábky, maňušky, hračky a iné „oživené predmety“ sú výrazným komunikatívnym prostriedkom najmä pre tie deti, ktoré sú z rôznych príčin uzavreté a majú problémy s nadväzovaním sociálnych kontaktov s inými osobami (deťmi i dospelými). Prostredníctvom maňušky, bábky, hračky (napr. stavebnice Lego, ale aj bábik, textilných zvieratiek a množstva iných hračiek) dieťa prekonáva svoje psychické zábrany. V kontakte s inými reaguje najprv neverbálne (napr. mimikou, gestikuláciou, manipuláciou s touto hračkou alebo predmetom a pod.) a postupne aj verbálne. Takáto prirodzená sociálna komunikácia má priaznivé psychoterapeutické účinky. V určitých situáciách sa dieťa dokáže ľahšie zdôveriť so svojimi najvnútornejšími pocitmi obľúbenej maňuške, bábke, hračke, alebo manipulovaním s nimi len naznačiť svoje aktuálne citové rozpoloženie. Pre dospelého je to niekedy signál k okamžitej, konkrétne zameranej citovej pomoci dieťaťu a na prípadné riešenie príčin jeho problémov.</p>		
<p>Citlivo vnímať maňušku v krátkej dramatickej improvizácii (etude, scénke).</p>	<p>Citlivo vnímať dramatickú improvizáciu s bábkou (hračkou, oživeným predmetom). Primerane reagovať na improvizovaný výstup a intuitívne chápať konkrétne situácie v tomto výstupe.</p>	
<p>Rozoznávať ďalšie vhodné druhy bábok (prstové, plošné, dlaňové, ale aj oživené hračky či predmety). Nadväzovať spontánny kontakt s bábkou (najprv reagovať neverbálne a postupne aj verbálne).</p>		

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Citlivo vnímať a prežívať krátke dramatické etudy s uplatnením dvoch, postupne i viacerých bábok, ktorých dej sa sústreďuje na aktuálne situácie zo života detí.

Citlivo vnímať a prežívať krátke improvizované etudy a scény s primeranou estetickou hodnotou (vyvolávajúce príjemný citový estetický zážitok), ktorých dej sa zameriava na bežné životné situácie zo života detí.

Postupne používať vhodné druhy bábok (hračiek, skutočných aj imaginárnych oživených predmetov) ako pomôcku pri prednese, alebo v dramatických hrách, v ktorých je zastúpené imaginárne konanie postáv. Napr. hra na prechádzku, výlet, cirkus alebo návštevu s využitím obľúbenej bábičky, macíka... a dramatické vyjadrenie rôznych pravdepodobných situácií, ktoré by sa tam mohli odohrať a pod.

Citlivo vnímať a prežívať bábkové divadlo s jednoduchou dejovou zápletkou podľa primeraných literárnych predlôh (aspoň raz mesačne).

Pravidelne citlivo vnímať a prežívať bábkové divadlo podľa primeraných literárnych predlôh, spĺňajúce estetické kritériá (výtvarná jednota a štylizácia, dramatické stvárnenie hry a kultúra hovoreného slova, využitie hudby a zvukových efektov). Navštíviť profesionálne divadlo (napr. bábkové divadlo, činohru, spevohru a pod.) vzhľadom na konkrétne možnosti materskej školy.

Na základe starostlivej prípravy a premysleného výberu sledovať televízne, rozhlasové a filmové vysielanie.

Postupne intuitívne rozoznávať literárne, divadelné a filmové spracovanie obľúbenej rozprávky.

Na základe zážitkov zo sledovania divadelného, televízneho, rozhlasového a filmového spracovania programov (v materskej škole a pri spoločnej návšteve divadla a kina) porovnávať realizáciu známej a obľúbenej literárnej predlohy (príp. jej častí alebo motívov) v divadle, v televízii, v rozhlase a vo filme.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

Spontánne rozprávať zážitky zo sledovania televíznych rozprávok na dobrú noc a ďalších veku primeraných programov (príp. ak deti vypovedajú o zážitkoch zo zjavne nevyhovujúceho televízneho programu alebo filmu z videoprodukcie, pomôcť im psychicky vyrovnať sa s týmto zážitkom). Rozprávať a pomenovať postavy z televíznych a filmových rozprávok.

V rozmanitých tvorivých estetických aktivitách vyjadriť pocity a zážitky zo sledovania divadelného, rozhlasového, televízneho alebo filmového spracovania primeraného námetu v programoch pre deti, napr. výtvarne zobrazit' pocity, predstavy a zážitky (kreslením, maľovaním a inými výtvarnými technikami); pohybom vyjadriť dej a napodobniť postavy (jednoduchým gestom, pantomímou, príp. jednoduchou pohybovou improvizáciou...); dramaticky stvárniť rôzne dejové zápletky a vcítiť sa do situácie a konania postáv (prostredníctvom rôznych metód dramatickej výchovy) a pod.

Pohybom vyjadriť zážitok aj náladu danej situácie. Pracovať s rekvizitou. Nadviazať neverbálny kontakt s detským partnerom.

Postupne sa pokúsiť vyjadriť pocity a predstavy, ktoré vyvoláva určitá postava z vypočutej rozprávky alebo vymysleného krátkeho príbehu prostredníctvom jednoduchej pohybovej improvizácie (na základe objavovania možností pohybovania svojím telom a jeho časťami), príp. aj so sprievodnými zvukmi.

Vyjadriť pocity a naznačiť charakter postavy z vypočutej rozprávky alebo vymysleného príbehu, napr. osoby, zvierat'a, veci (imaginárny strom, les, lavička, stolček, hrnček, budík, loď...) prostredníctvom pohybovej improvizácie, príp. aj so sprievodnými zvukmi a rečou.

Charakterizovať postavu (osobu, zviera, vec) z vypočutej rozprávky alebo vymysleného príbehu v určitej situácii a nálade (na základe vcítienia sa do konania postavy) prostredníctvom pohybovej improvizácie, v spojení s rečou, zvukmi a príp. s citlivo voleným hudobným sprievodom.

Pri manipulácii s hračkou (bábkou alebo predmetom) sa pokúsiť demonštrovať pohyb postavy (osoby alebo zvierat'a).

Pri manipulácii so zástupnou rekvizitou (predmetom) hľadať podobnosť s charakteristickými črtami postáv (osoby, zvierat'a, konkrétneho predmetu).

Používať dialóg s inými hercami so zástupnými rekvizitami (predmetmi), pokúsiť sa udržať a nemeniť ich charakter.

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Reagovať na hračku (bábku, predmet), ktorou nadväzuje učiteľka dialóg s dieťaťom.	Nadviazať a viesť dialóg s učiteľkou alebo s iným dieťaťom prostredníctvom hračky (bábky, hračky, predmetu).	Podľa výberu úloh (bábok, hračiek, predmetov) rozohrať konkrétnu situáciu. Určiť kladné a záporné postavy.
Prostredníctvom hračky (bábky, oživeného predmetu) viesť bohatší dialóg s učiteľkou motivovaný počúvaním rozprávky, televíznym či filmovým programom.	Prostredníctvom hračky (bábky, oživeného predmetu) viesť bohatšie dialógy s inými deťmi, motivované počúvaním rozprávky, sledovaním divadla, televízneho či filmového programu.	Zvukom (tónom, melódiou, rytmom) charakterizovať istú postavu, situáciu (podľa vlastného výberu ľahko ovládateľných nástrojov). Uplatňovať zvukové efekty v krátkych dramatických etudách oživeným predmetom, bábkou, alebo aj bez nej.
	Zahrať malú scénu s bábkou (hračkou, predmetom) vo forme voľnej improvizácie (s podporou a pomocou učiteľky).	Ako voľnú improvizáciu s bábkou (hračkou, predmetom) samostatne zahrať malú scénu. Pokúsiť sa slovne sformulovať jej námet.
Prostredníctvom bábky viesť dialóg s učiteľkou.	Dramaticky vyjadriť námet (situáciu) podľa samostatného výberu rôznymi metódami dramatickej výchovy (najprv s podporou a pomocou učiteľky).	
	Dramaticky doriešiť nedokončený príbeh či rozprávku (s podporou a pomocou učiteľky).	
		Samostatne dramaticky doriešiť nedokončený príbeh či rozprávku. Hľadať rozličné možnosti riešenia, charakteristické pre jednotlivé postavy (osoby, zvieratá, predmety).

3 – 4 roky	4 – 5 rokov	5 – 6 rokov
Prostredníctvom bábk (hračky, predmetu) prejsť z dialógu do krátkej etudy.	Prostredníctvom bábok (hračiek, predmetov) dramatisovať vhodné literárne predlohy (námety z televíznych, filmových či rozhlasových programov pre deti).	
Poznávať vhodné druhy bábok a mať možnosť voľne s nimi manipulovať.	Manipulovať s ďalšími druhmi bábok (prstové, javajky). Vyberať si rekvizity a doplnky na improvizované malé scény. Poznávať techniku vedenia bábok.	Prakticky využívať rôzne spôsoby vedenia jednotlivých druhov bábok, (vrátane maňušiek) a objavovať konkrétne možnosti ich pohybového vyjadrovania. Poznávať spôsoby vedenia jednotlivých druhov bábok (vrátane maňušiek). Vyberať si a vyrábať rekvizity. Variabilne a tvorivo využívať v dramatickej improvizácii rôznych inšpiratívnych materiálov (textil, prírodné a odpadové materiály...).

Na základe hmatovej citlivosti a obrazotvornosti si v dramatických hrách (pri pobyte v materskej škole a v prírode) názorne overiť a pokúsiť sa voľne vyjadriť rozmanité pocity a asociácie, ktoré vyvolávajú určité dotyky pri kontakte s človekom, živou a neživou prírodou alebo rôznymi predmetmi, príp. porovnávať tieto pocity z hľadiska príjemnosti alebo nepríjemnosti. Napríklad: ľudské pohladenie alebo dotyk ruky (rodičov, starých rodičov a iných príbuzných, učiteľky, kamaráta...); dotyk zvierat (pocity pri pohladení psa, mačky, malého kuriatka..., príp. predstaviť si, aký pocit môže vyvolať dotyk ryby a pod.), dotyk stromov, kríkov, húb, machu, kvetov a iných prírodných (pocity pri dotyku mäkkého machu, hladkej a drsnej kôry stromu, štekľivom dotyku trávy, jemnom dotyku kvetu, bolestivom dotyku pichľavých trní...); dotyk rôznych kameňov, piesku a iných súčastí neživej prírody; dotyk rozmanitých predmetov z prírodných i syntetických materiálov (pocity pri dotyku drevených a kovových predmetov, prírodných a syntetických textílií, hladkého a drsného papiera, mäkkého cesta...); príp. aj hmatové vnímanie tvarov predmetov a pod.

Na základe vlastných citových zážitkov a obrazotvornosti sa v imaginárnej hre prostredníctvom dramatickej improvizácie pokúsiť vyjadriť pocity človeka (najmä dieťaťa), ktorý sa z rôznych príčin ocitol v určitej dramatickej situácii, napr. ako sa asi cíti ten, kto sa práve bojí, lebo ostal sám v tme...; kto je prekvapený a teší sa, lebo našiel v piesku svoje obľúbené stratené autíčko...; kto je veselý, smutný, príp. chorý a pod.

3 – 4 roky

4 – 5 rokov

5 – 6 rokov

V dramatickej hre sa pokúsiť vcítiť do situácie iných osôb, ktoré sú z rôznych príčin v niečom obmedzované (príp. aj zdravotne postihnutých), napr. „vyskúšať si“ ako sa cíti medzi druhými (najmä deťmi) ten, kto má práve teplotu, nemôže sa hrať (ani ísť vonku, na výlet, do ZOO...) a musí ležať v posteli; koho bolí brucho a nemôže nič jesť (žiadne jedlo ani sladkosti, zmrzlinu...); kto má obviazanú (príp. v sadre) ruku a nemôže kresliť, alebo nohu a nemôže dobre chodiť a behať; príp. ako sa asi cíti medzi druhými ten, kto nevidí, nepočuje a pod.

Literatúra

- Baďuríková, Z.: Ako formulovať výchovno-vzdelávacie ciele. *Predškolská výchova*, roč. 52, 1997/98, č. 2.
- Baďuríková, Z.: Transformácia materskej školy v európskom kontexte. *Pedagogická revue*, roč. 49, 1997, č. 9 – 10.
- Bažány, T. M.: Vzdelávanie ako výchova k človečenstvu. *Literárny týždenník*, 1992, č. 33.
- Bean, R.: Jak rozvíjet tvořivost dítěte. Praha, Portál 1995.
- Bjelová, M., Bičišťová, E., Mrvová, A.: *Dramatická výchova v materskej škole*. Bratislava, ÚMC 1992.
- Bruceová, T.: *Předškolní výchova*. Praha, Portál 1996.
- Dostál, A. M., Opravilová, E.: *Úvod do předškolní pedagogiky*. Praha, SPN 1988.
- Fontana, D.: *Psychologie ve školní praxi*. Praha, Portál 1996.
- Fukač, J.: Umění otvírá duši dítěte. *Predškolská výchova*, roč. 52, 1997/98, č.3.
- Goleman, D.: *Emoční inteligence*. Praha, Columbus, 1997.
- Guziová, K.: Inovácia Programu výchovnej práce v materských školách z hľadiska zdravotnej a environmentálnej výchovy. *Pedagogická revue*, roč. 49, 1997, č. 9 – 10.
- Guziová, K.: Koncepcné otázky predškolskej výchovy. *Technológia vzdelávania, príloha Slovenský učiteľ*, 1998, č. 4.
- Hatrik, J.: *Drahokam hudby*. Nitra, UKF 1997.
- Havlíková, M.: *Zdravá Mateřská škola*, Praha, Portál 1995.
- Helus, Z.: *Vyznat se v dětech?* Praha, SPN 1984.
- Helus, Z.: *Rozvoj, výkonnost a motivace žáků*. Praha, Portál 1993.
- Hrubišková, H.: *Rozvoj alternativneho školstva v SR*. Bratislava, ŠPÚ 1996.
- Klindová, Ľ.: *Od kategórie k pojmu*. Bratislava, SPN 1970.
- Klindová, Ľ. a kol.: *Aktivita a tvorivosť v škole*. Bratislava, SPN 1990.
- Kočiš, F., Glozneková, G., Ďungelová, H.: *Metodika jazykovej výchovy v materských školách*. Bratislava, SPN 1987.
- Kollárik, T.: *Sociálna psychológia*, Bratislava, SPN 1993.
- Kopasová, D.: *Dieťa, rodina, škola a prosociálne správanie*. In.: *Zborník z príspevkov vedeckej konferencie XXII. Dni zdravotnej výchovy Ivana Stodolu*, ÚZV, Bratislava 1994.
- Kopasová, D.: *Prosociálne správanie, vývin a možnosti jeho rozvoja u detí predškolského veku*. *Rezervy etickej výchovy. Učiteľské noviny*, 1995, č. 2.
- Kopinová, Ľ., Bystřická, K., Procházková, P., Urdová, D.: *Metodika hudobnej výchovy pre stredné pedagogické školy*. Bratislava, SPN 1997.
- Koukolík, F., Drtilová, J.: *Vzpoura deprivantů*. Praha, Makropulos 1996.
- Majzlánová, K.: *Poruchy správania u detí predškolského veku*. Liptovský Mikuláš, NORAMI 1998.
- Matějček, Z.: *Princípy rodinnej výchovy*. In.: *Zborník křesťanství a psychologie*. Praha, Křesťanská akademie 1992.
- Opravilová, E.: *Dieťa sa hrá a spoznáva svet*. Bratislava, SPN 1988.
- Opravilová, E.: *Otazníky předškolní výchovy*. *Pedagogika*, roč. XLII, 1992, č. 3, s. 353 – 360.
- Osborn, A. F., Milbaur, J. E.: *The Effects of Early Education*. Oxford, Clarendon Press 1987.
- Pajdlhauserová, E., Medlen, M.: *Predškolské zariadenia 1998 – 1999 (Ročenka riaditeľky predškolského zariadenia)*. Bratislava, SEducoS 1998.
- Páleník, Ľ., Solárová, E., Štefanovič, J.: *Vybrané kapitoly z psychológie*. Bratislava, Metodické centrum 1995.
- Petty, G.: *Moderní vyučování*. Praha, Portál 1996.
- Podhájecká, M.: *Učiteľka ako rozhodujúci činiteľ v rozvoji aktivity dieťaťa predškolského veku*. In.: *Zborník zo sympózia o predškolskej výchove k 40. výročiu založenia svetovej*

- organizácie pre predškolskú výchovu. UJEP, České národní združení Čsl. Výboru OMEP, Brno 1992, s. 105 – 112.
- Podhájecká, M.: Rozvíjanie aktivít u dieťaťa predškolského veku v rodine pred vstupom do základnej školy. In.: Zborník Rodina a škola. Banská Bystrica, PdF UMB 1994, s. 190 – 195.
- Program výchovnej práce v jasliach a materských školách. Bratislava, SPN 1987.
- Průcha, J.: Moderní pedagogika. Praha, Portál 1997.
- Rogers, C. R.: Ako byť sám sebou. Bratislava, Iris 1995.
- Torrance, E. P.: Guiding Creative Talent. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall publishing Co. 1964.
- Turek, I.: O vyučovaní ľudských práv. Prešov, KPÚ 1990.
- Učebné osnovy pre I. stupeň ZŠ. Bratislava, Príroda 1995.
- Ugrocká, M.: Projekt Školy podporujúce zdravie. Bratislava, VÚP 1992.
- Uždil, J., Šašínková, E.: Výtvarná výchova v predškolskom veku. Praha SPN 1980.
- Vygotský, L. S.: Myslenie a reč. Bratislava, SPN 1972.
- Vyhláška MŠV SR č. 353/1994 Z. z. o predškolských zariadeniach v znení zmien a doplnkov vyhlášky MŠ SR č. 81/1997 Z. z.
- Way, B.: Rozvoj osobnosti dramatickou improvizáciou. Praha, ISV 1996.
- Zelina, M.: Rozhovor o výchove, poradenstve a na vyučovaní. Bratislava, Psychodiagnostické a didaktické testy 1990.
- Zelina, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava, Iris 1994.
- Zelina, M., Prusáková, V.: Nové trendy v pedagogike. Bratislava, ŠPÚ 1996.
- Zežula, J., Janovská, O. a kol.: Hudební výchova v mateřské škole. Praha, SPN 1990.
- Zigova, E.: Metodika literárnej výchovy pre materské školy. Bratislava, SPN 1984.
- Žebrowska, M.: Vývinová psychológia detí a mládeže. Bratislava, Psychodiagnostické a didaktické testy 1976.
- Žilínek, M.: Utváranie mravnej identity osobnosti. Bratislava, Iris 1997.